

# Teológia

## A TARTALOMBÓL

### AZ EMBER SZEMÉLYES KAPCSOLATA ISTENNEL

„Meváltalak, neveden szólítalak” (Iz 43,1)  
— Találkozás Istennel az emberben — Az  
ősbizalomtól a személyes Istenig — Aquinói  
Szent Tamás istenélménye — A szegények  
életének szentsége — Az egyházjog reformja  
— Istenélményünk bibliai felülvizsgálása —  
Mózes kapcsolata Istennel — A te arcodat  
keresem Uram (vö. Zsolt 27,8) — Akik megta-  
pasztalták az Istent — Gondolatok ember és  
Isten kapcsolatának lélektanáról. — Lisieuxi  
Teréz üzenete — Teilhard de Chardin Óme-  
ga-pontja — A vallási átélés és a lekipász-  
tor — Közös úton Isten felé — Világi hi-  
vők istenélményéről — Kérdések, válaszok  
Istenről — Vallomások az istenkapcsolatról  
— Különbféle utakon Istenhez — Élményszerű  
istentalálkozások

Barsi Balázs — Bán Endre — Bíró László —  
Boda László — Cselényi István Gábor —  
Fél Edit — Fila Béla — Gál Ferenc — Gyul-  
lay Endre — Gyürki László — Hetény János  
— Hosszú Lajos — Kerényi Lajos — Kipke  
Tamás — Kozma Imre — Krämer, Peter —  
Paleta Éva — Rezek Román — Schmatovich  
János — Sinkó Ferenc — Széll Margit írása

**XVII. évf. 1983. 4. sz.**

# Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1983. DECEMBER

## TANULMÁNYOK

GÁL FERENC: „Meváltalak, neveden szólítalak” (Iz 43,1) — — —	194
BODA LÁSZLÓ: Találkozás Istennel az emberben — — —	198
SZÉLL MARGIT: Az ősbizalomtól a személyes Istenig — — —	203
HOSSZÚ LAJOS: Aquinói Szent Tamás istenélménye — — —	207

## A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE DR. FÉL EDIT NÉPRAJZKUTATÓVAL

A szegények életének szentsége ( <i>Hetény János</i> ) — — —	212
--------------------------------------------------------------	-----

## KORKÉP

PETER KRÄMER: Mit hozott az egyházjog reformja? (ford. <i>Bánhegyi B. Miksa</i> ) — — —	217
Istenélményünk bibliai felülvizsgálása ( <i>Schmatovich János</i> ) — — —	223
Mózes kapcsolata Istennel ( <i>Gyürki László</i> ) — — —	225
A te arcodat keresem, Uram! (vö. Zsolt 27,8) ( <i>Barsi Balázs</i> ) — — —	228
Akik megtapasztalták az Istent ( <i>Fila Béla</i> ) — — —	231
Gondolatok az ember—Isten kapcsolatának lélektanáról ( <i>Cselényi István Gábor</i> ) — — —	235
Ének az Úr irgalmáról ( <i>Sinkó Ferenc</i> ) — — —	237
Teilhard de Chardin Ómega pontja ( <i>Rezek Román</i> ) — — —	240

## TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

A vallási átélés mint lelkipásztori probléma ( <i>Bán Endre</i> ) — — —	244
„Belenéztem a napba” ( <i>Sik Sándor</i> ). (Közös úton Isten felé) ( <i>Gyulay Endre</i> ) — — —	247
Megragadtam és el nem engedem ( <i>Kozma Imre</i> ) — — —	251
Személyes találkozások ( <i>Kipke Tamás</i> ) — — —	256
„Nem engedlek el, amíg meg nem áldasz” (Ter 32,27) ( <i>Bíró László</i> ) — — —	269
Bennem marad és én Öbenne ( <i>Paleta Éva</i> ) — — —	264
Élményszerű istentalálkozások ( <i>Kerényi Lajos</i> ) — — —	267

Néhány esztendeje, advent első napjaiban az egyik angol zenemű-kiadó új hanglemezzel jelentkezett. Igénytelen kis dal volt, melynek már első sora jelezte az egész szöveg mondanivalóját: „Valahol mindenki számára kigyullad a fény.” A lemez „sikerszám” lett, millió példányban kelt el. A siker oka – úgy vélem – nem a dallam szépségében, értékében, hanem a szöveg mondanivalójában rejtett: már első sorával belopta magát az emberek szívébe. S ha megfontoljuk, hogy a lemez éppen advent első napjaiban került piacra, a közönségsiker még érthetőbbé válik. Olyan időszakban kezdték hallgatni, énekelni, melyben a FÉNY-szimbólum különösen vonzó, sokat mondó. Adventi koszorúk és karácsonyfák gyertyái, az ünnepi asztalon égő gyertya, az évről évre újra felkelő „Igazság Napja”, a világ Világossága – mindez és még sok minden juthatott a lemezt hallgatók eszébe a néhány szó hallatára: „Valahol mindenki számára felragyog a fény”.

Természetesen az „utca embere” a zene, a szöveg nyomán nem gondolt szükségképpen Krisztusra, a születendő Gyeremre, a világ Világosságára. A lemezt megvásárlók között bizonyára sokan akadtak, akik úgy érezték: van, létezik valahol egyvalaki, egy szeretett lény, aki azt jelentheti számára, amit a fény szimbolizál: megvilágosítást, tisztaságot, megértést, jószágot, segíti irányítást. Házaspárok egymás és gyermekeik, gyermekek szülei és egymás számára az élet sötét napjaiban, éjszakájában valóban fényt jelenthetnek. De ugyanígy biztató, irányt szabó fény lehet a jó ismerős, a barát, sőt a kisebb-nagyobb közösség is egymás, a másik, a többi számára.

Valahol, valamikor mindenki számára felgyullad a fény! A megnyugvást, biztonságot jelentő, irányt jelző fény. Talán épp akkor, amikor úgy érezzük, hogy életünk nehéz útján egy „nagy, sötét erdőbe jutottunk” (Dante), utat tévesztettünk, ilyenkor újra feltűnhet a Cél, a Fény, mely bevilágít sötétségünkbe. A kiútalanság feloldódik, az újra felfedezett Cél – mint Izrael számára a tüzes felhőoszlop – mutatja a további biztos utat. Máskor valami nem sikerül, elképzelt terveink megghiúsulnak, reményünk szétfoszlik, szerencsétlenségben, bajban vagyunk, testi-lelki kínok gyötörnek, – és egyszerre valahol, valamiben, valakiben újra felfedezzük, felismerjük a biztonságot, reménységet adó Fényt, újra látjuk az összefüggéseket megvilágító Ertelemet és Célt. – És mégis: vajon nem túlzóan önámító-e, nem csálólóka-e az allitász – valahol, valamikor mindenki számára kigyullad a fény?! Nem csalóka vágyálomról énekel-e a kis dal? Nincsenek-e – nem is kevesen – akik számára sem ember, sem földi cél és értelem nem jelent, nem nyújt már többé semmiféle világosságot? Sajnos, ez sincs kizárva. Aki bezárkózik e világba, aki csakis az emberben bizik, csak földi célok után nyúl, – az előbb-utóbb egykönnyen sötétben maradhat. Az ilyen számára a dal és szövege könnyen hamissá, hazuggá válhat. Egyetlen ember, egyetlen vagy számtalan földi cél és feladat még nem volt képes abszolút garanciát adni ahhoz, hogy igazolja: valahol, valamikor mindegyik számára felgyullad a fény.

Mégse halkuljon el, mégse némuljon el az emberek ajkán, az adventi, karácsonyi fényről éneklő dal! Mert túl lehet és túl is kell nézni világunkon, annak történelmén. Nem a felhők fölé, nem a csillagok felé, hanem afelé a „mélység” és „titok” felé, atelé a VALÓSÁG felé kell tekintetünket irányítanunk, aki mindenki számára az igaz Világosság, az értelmet adó, biztos utat mutató FÉNY.

Es, ha eddig eljutottunk, akkor már nem a kis dalra, nem csak emberi biztatást nyújtó szövegére gondolunk, hanem arra az örömhíre, felszabadító üzenetre, amelyről az Istennek hozzánk érkezése és az embernek Istene felé fordulása szól. Nem véletlen, hogy épp karácsonyi számunkként tesszük közzé az embernek Isten felé fordulásáról, Istennel szőtt kapcsolatáról tárgyaló füzetünket. A Fény felé fordulunk, Krisztus felé, akinek arcán Isten fényessége ragyogott fel számunkra (vö. 2Kor 4,6). Az adventben ma is várt és karácsonykor újra közénk érkező Jézus számunkra az élet, és ez az élet az emberek világossága (Jn 1,4). A felragyogó isteni Fényt mi már megtapasztalhatjuk, kimondhatjuk, nevén nevezhetjük: JEZUS. A keresztény ember azóta a betlehemi éjszaka óta már nemcsak arról énekel-álmodik, hogy „valahol” felragyog majd a fény. Nem, mert tudja, hogy az a Jézus, akivel hitében, hívő megtapasztalásában, élményeiben, sőt embertársaiban is találkozik – a világ Világossága. – Aki Ot követi, Felé veszi útját – ha olykor bukdácsolva is – már nem jár sötétségben, – övé lesz „az élet világossága” (Jn 2,12). És addig? – Vállalunk kell a Keresztelő sorsát, aki „azért jött, hogy tanúságot tegyen a világosságról, hogy mindenki higgyen általa. Nem ő volt a világosság, csak tanúságot kellett tennie a világosságról” (Jn 1,7–8).

# TANULMÁNYOK

Gál Ferenc

## „MEGVÁLTALAK, NEVEDEN SZÓLÍTALAK” (IZ 43,1)

A személyes kapcsolat kialakulásában döntő tényező az, hogy elfogadják-e engem konkrét emberségemben, és hogy én is elfogadom-e a másikat. Az ilyen kölcsönös szellemi ráirányulás meglehetősen összetett jelenség. Először is van benne valamilyen spontán intuíció; a másik értékének, jelentőségének megragadása, s ez a benyomás kifejeződésre is törekszik. Magától adja az oda és visszajelzést, ami, úgy látszik, a személyes én-te közösség benső mozzanatához tartozik. Maradandó barátság és kapcsolat csak így jöhet létre. Nem csoda, ha a legemberibb és legmélyebb szeretetközösség, a házasság úgy jön létre, hogy kifejezést adnak a kölcsönös elfogadásnak: te az enyém vagy, én a tied vagyok. Más ez, mint egy tárgy birtoklása: a tárgyban nincs visszajelzés, ami a hasznosságon túl az értékét jelentené. Az állatok ösztönös ragaszkodása már ilyen visszajelzés, és azért van benne valami megható, s óvakodunk attól, hogy szeretetét visszautasítsuk. A gyermek ragaszkodása is annak a megéléséből fakad, hogy őt elfogadták, a sajátjuknak tekintik, s ezért biztonságban érzi magát. Viszont az anyai szeretet hiánya gyógyíthatatlan sebet hagyhat a bontakozó életen.

Az ilyen lélektani meglátások egyre nagyobb helyet kapnak a teológiában; keressük, hogy az ember személyes életének megnyilatkozásai mennyiben vezethetők le abból az istenképiségből és hasonlatosságból, amely az ember teremtését meghatározta. Elsősorban a végső emberi céllal, az örök élettel kapcsolatban vetjük fel a kérdést, hogy milyen szempontból lehet az teljesség és boldogság. Valószínűleg nem járunk messze az igazságtól, ha megállapítjuk, hogy örök béke, megnyugvás, a lét biztosságának átélése és a teljes személyes felszabadultság csak ott alakul ki, ahol az ember megéli, hogy itt nekem mindent megbocsátottak, itt teljesen megértettek és tökéletesen elfogadnak. Aki ezt megéli, úgy érzi, hogy nincs benne és rajta semmi idegen vonás, semmi folt, nem kell titkolózni, nem kell szerepet játszania, nyitott lehet, önmagát adhatja. Ott már az ember nem fél a felsüléstől, a visszautasítástól. Nem fél attól, hogy valakinek terhére lesz, hogy megunják, vagy másikkal cserélik fel. Csak az ilyen szeretet lehet örök és teljes, csak ez lehet a személyek hazatalálása. Az emberi természet is azért gyógyul meg teljesen, mert nincs benne többé feszültség. Nem fél attól, hogy nem adhatja, amit várnak tőle, vagy többet követelnének, mint amennyire képes. Ugyanakkor minden képességével és erejével a jelenben él, mert nem kell semmit a bizonytalan jövőre tartalékolni. Eppen ezért állt meg az idő: nem kell valami újat és jobbat várni, mindenki számára egészen itt vagyok, képességeimet nem kell tartaléklánon tartani. Érezzük, hogy csak az ilyen végső cél lehet méltó az emberhez.

A kínzó emberi kérdés azonban mindig az, hogy van-e olyan Isten, aki ezt a végső hazatalálást meg tudja és meg akarja adni? Azt hiszem, hogy élményszerűen az istenhítnék nem az az alapvető problémája, hogy a világ léteben rászorul-e egy teremtőre, hanem inkább az, hogy meggyőződhetek-e olyan Isten létéről, aki elfogad engem és, akit én is elfogadhatok. Az egyén hit körvonalai akkor bontakoznak ki, amikor felismerem, hogy valaki ki akar engem vezetni az emberi lét zsákutcájából. Azt mindenki megállapíthatja, hogy a természet vonalán életünknek nincs végső megoldása: időben véges, tartalmilag hiányos. Terveink nem valósulnak meg, igényeink nem kapnak kielégülést, a valóság messze elmarad vágyaink mögött. Senki sem térhet ki a megrövidítettség valamilyen érzése elől. Ahogy az ember bele van ágyazva a mostoha természetbe, úgy az élete nem azt a képet nyújtja, hogy valaki a boldogság és a végső megoldás felé vezet. Ezért a pogány mitológiák az ész megsejtése alapján beszéltek felsőbb hatalmokról, istenségről, de annak sehol nem találták pozitív nyomát, hogy az élet jutalma valamilyen üdvösség volna. Az úgynevezett természetes vallásokban az ember csak a vágyát fejezte ki, nem a reményét. Ahhoz ugyanis, hogy az ember pozitív választ kapjon az üdvösség és a cél kérdéseire, Istennek ki kellett lépnie rejtettségéből és kitarulni az ember előtt. Ez a kitarulás azonban már természetfölötti,

amit a természet rendjében legföljebb szokatlan jelek hirdethetnek és bizonyíthatnak, azért csak új megismerési formában, a *hit világánál* ismerhető fel. Isten benső kegyelmi megvilágosítással maga teszi képessé az embert arra, hogy közeledését felismerje és arra válasszon. De úgy, hogy az ember szabadsága megmarad, és bár a kegyelmi segítség arra ösztönzi, hogy igent mondjon, szabadon nemet is mondhat. Más szóval az elfogadás lehetősége megmarad az emberben is, s ez biztosítja a találkozás személyes jellegét; illetve a találkozás csak úgy jön létre, ha felismerjük a háttérben az elfogadó szeretet jelentkezését. Mármost nem vitás, hogy az üdvösség történetének kiteljesedése a *megváltás*, ezért az elfogadó szeretetnek is ott kellett csúcsosodni. Az egyéni hitnek a megváltó Istenre kell irányulnia, mert csak akkor van üdvörténeti alapja.

## A megváltás ígérete

A hit szempontjából egyáltalán nem közömbös annak megfontolása, hogy Isten a kinyilatkoztatást a történelem keretében adta. Nem csak azt akarta megmutatni, hogy a megváltás az egész emberiségnek szól, hanem azt is, hogy a megváltással az egész emberi életet és történelmet akarja célhoz vezetni. Megtehetette volna azt is, hogy külön minden emberrel megismerteti magát és a hitet meghagyja ebben az egyéni keretben. De az ilyen megismerésből lényeges vonások hiányoztak volna. Elsősorban az, hogy Isten mindenkié, nemcsak az enyém. Másodszor hiányzott volna az embertársi szeretet megalapozása. Isten mindenkit üdvösségre akar vezetni, nemcsak engem, s ha ő ehhez az irgalom, a türelem, a megbocsátás és a segítség módszerét választotta, akkor az én életemben is ez az erkölcsi magatartás az igazi érték. Bennünk a hit vonalán is megvan a kísértés, hogy Istent úgy fogjuk fel, mint egyéni életünk kiszolgálóját. S ha a rossz jelentkezik életünkben, azt hajlandók vagyunk úgy magyarázni, hogy Isten nincs, vagy nem törődik velünk. Csak a történelmi kinyilatkoztatás győzhetett meg arról, hogy Isten nagy, felfoghatatlan és, hogy ő a szeretet titka. Ő Istene és atyja az én ellenségeimnek is, neki megvan a célja azzal, hogy együtt engedje növekedni a búzát és a konkolyt, neki joga van ahhoz is, hogy különféle szerepeket juttasson az embereknek, és megköveteli, hogy ne irigyeljük azt egymástól. A kinyilatkoztató Isten tiltakozott az ellen, hogy az ószövetségi nép kisajátítsa őt magának, ellenben világosan kifejezésre juttatta, hogy minden kiváltságot úgy ad, mint feladatot és szolgálatot. Jézus Krisztus története mutatja, hogy amikor őbenne Istennek ez az egyetemessége és felfoghatatlansága konkrétan jelentkezett, sok ember nemcsak értelmetlenül, hanem ellenségesen állt vele szembe. Ha elképzelt istenséget várunk, az igazi Istennel nehéz találkozni.

Milyenek mutatkoztak tehát Isten a *megváltás ígéréte*ben és előkészítésében? A teológia már régen feldolgozta azokat az adatokat, amelyeken keresztül Istennek a szellemisége, kizárólagossága, transzcendenciaja, szabadsága és irgalma kinyilvánult. Most csak olyan utalásokra akarok kitérni, amelyek – mai szóval élve – a *találkozás élményszerűségére* vonatkoztak, s amelyekben kifejeződött, hogy Isten elfogadja, a magáénak vallja teremtményét. Isten életre, sőt a magával való *életközösségre* teremti az embert, nem halálra. S ezt az adományát akkor sem vonja vissza, amikor az ember a bűnbeesésben igazi, gyarló embernek mutatkozik. Nem azt vallja magáénak, ami a bukott emberiségből megmarad, hanem arról gondoskodik, hogy az ember talpra álljon: az asszony ivadéka széttiporja a kigyó fejét (Ter 3,15). Az elveszett paradicsom és fájdalmas valóság lesz, de a végső győzelmet nem hiúsítja meg. Isten azt az embert sem tartja magától idegennek, aki hátat fordít neki. Tudja, hogy a bűnbánatban egy elmélyült, szerény és hálás ember tér vissza hozzá, akinek boldogsága lesz az a tudat, hogy elfogadják és visszafogadják. Később majd Jézus Krisztus a tékozló fiúról mondott példabeszédben veszi fel az üdvösség történetének ezt a vörös fonálát. Az ember a maga útján akar nagy lenni, ki akarja vonni magát az atyai tekintély alól, de a szeretet akkor is hatalmasabb marad. Talán az ember csak akkor tud hűséges lenni, ha megtapasztalta a megbocsátó szeretetet?

Az üdvösség történetének központi gondolata a *szövetség* Isten és ember között. Lényegében ez is a kölcsönös elkötelezettség és elfogadás kifejezése. De azzal a megszorítással, hogy a szövetség Istentől indul ki, s ő adja az embernek az erőt és a szövetség megtartásához. Az ő részéről tehát az elfogadás nagyobb. Azonkívül magát is a szövetség keretében ismerteti meg, itt mutatja ki népe iránt a türelmét, megbocsátását, hűségét, jóakarátát, de természetesen hatalmát és szentségét is. Önmagának tartozik azzal, hogy a szövetségi hűségben is megmaradjon Istennek, aki a jót jutalmazza, a rosszat bünteti, s aki a türelmet azért mutatja meg, hogy az embert jobb belátásra, bűnbánatra indítsa. A szövetséget teljesen félreértették azok, akik úgy gondolták, hogy Istennek szüksége van a földi népre, azért kötelezte el magát neki. Ezzel az elbizakodott vallásossággal szemben mindig jelentkezett az a „maradék”, amely felemelkedett Isten gondolatához, tudott engesztelni és imádkozott

azért, hogy hűséges maradjon. A prófétai vallásosságnak ez a legvonzóbb vonása, amely magaslátát a „Jahve szolgálja” énekekben, Izajás könyvében éri el. Az itt kifejeződő magatartás nemcsak az eljövendő Messiás engesztelő áldozatának a képe, hanem félreérthetetlenül tükrözi azt is, hogy aki megtalálja az Istennel az igazi kapcsolatot, az egyúttal embertársai képviselőjének is érzi magát. Aki megismeri és elfogadja Istent, annak számolni kell azzal, hogy valamiképpen hordoznia kell az elesett emberiség terhét. A próféta csak úgy tud gondolkodni az Igazról, a Messiásról, hogy „az Úr az ő vállára rakta mindnyájunk gonoszságát”, vagy, hogy „a mi békességünkért érte utol a büntetés, az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást” (Iz 53,5–6). Itt azonban a próféta gondolata az Isten kinyilatkoztatása és üzenete. Az ószövetségi hit nem sokat időzött ennél a gondolatnál. A mindennapi vallásosságban még túltengett a szövetségnek az a leszűkített értelmezése, hogy ha Isten kiválasztott és lefoglalt magának, és mi kifejezzük előtte hódolatunkat, akkor védelmezzen is meg minden bajtól és minden ellenségtől. Majd csak az Újszövetség fogja tisztázni, hogy az Istennel való találkozás Jézus Krisztus követése, egészen addig, hogy kiegészítjük testünkben, ami híja van az ő szenvedésének, s így szolgáljuk a megváltás történeti kiteljesedését (Kol 1,24).

Az Istennel való találkozásnak és a megváltás előkészítésének lényeges mozzanata volt még Isten nevének megismertetése és a névadás. A véges és a végtelen között fel nem oldható dialektika azonban itt is megmarad. Isten azt akarja, hogy népének legyen egy sajátos szava az ő megszólítására, s ez a név a Jahve, amelyet úgy értelmeznek, hogy aki van, tehát az örökkévaló. Ebben különbözik ő minden elképzelt istenségtől. Amikor Isten megnevezi önmagát, valójában kiszolgáltatja magát népének. Olyan nevet ad az ajkára, amely őt jelenti, tehát amikor hívják, amikor szólítják, akkor válaszolnia kell. Valójában ez is a szövetségi elkötelezettség képe. A hívó népben viszont kialakul a tudat, hogy ők Jahvéhoz tartoznak, ezért isteni dicsőségének is hordozói. Ez a dicsőség (kabod) szintén nagy szerepet játszik az Ószövetségben.

A történeti fejlődés oda vezetett, hogy a nép nem merete kimondani a Jahve nevet, hanem helyette csak mint Urat emlegette. Lehet, hogy volt benne valami babonás félelem, de igazában ez is Isten felfoghatatlanságának a jele lett. A Jahve szót lehetett úgy értelmezni, hogy „aki van”, de lehetett úgy is, „az leszek, aki leszek”. Majd a jelenléteből megtanuljátok, hogy ki vagyok, és hogy mi az igazi nevem. De Istennek a jelenléte, gondviselése, ígéretei és követelményei mindig megfejthetetlen titkok maradtak. Olyannak mutatta magát, akinek hódolat és engedelmesség jár, akit lehet szeretni, de akitől félni is kell, akinek mindig hálával tartoznak, de úgy érzik, hogy a követelményei túl szigorúak. Ezért, ahogy a gyakorlatban mellőzték a Jahve nevet, s megelégedtek az Úr-ral, aki az uralkodót juttatta eszükbe, úgy a vallásos magatartás gerince is a törvény betűjének a követése lett. Az ember mindig hajlik egy bizonyos racionalizmusra. A misztériumot felcserélték egy leszűkített képpel, s úgy gondolták, hogy azon eligazodnak. Ezzel pedig elhomályosult az a név is, amelyet Isten népének adott, s amellyel a vallásos népnek a vele való viszonyát akarta jellemezni. Jákob ezt a nevet kapta: Izrael = Istennel küzdő. A végtelen misztériummal csak küzdeni lehet, hiszen amikor egészen közelinek gondoljuk, akkor is távol van. Amikor úgy gondoljuk, hogy megértettük, akkor rájövünk, hogy ezer új kérdés merül fel lelkünkben. Amikor arra várunk, hogy a magáénak valljon, akkor esetleg az a benyomásunk, hogy eltaszított magától. Mi már az Ószövetségből is le tudjuk vonni a következtetést, hogy aki az Istennel való találkozást keresi, annak készen kell lenni arra, hogy a végtelen szabadsággal, a végtelen hatalommal, a végtelen irtalommal találkozik. Hogy megértsük kitarulását, ahhoz az egész kinyilatkoztatást kell tanulmányozni, és tőle kell kérni a világosságot is a megértéshez.

## A megváltás mint elfogadás

Az ószövetségi események a beteljesülés előképei (1Kor 10,6) és az eljövendő javak előre vetett árnyékai (Zsid 10,1). Ha Isten a prófétán keresztül a választott népet így biztosította elkötelezettségéről: „Ne félj, én megváltalak, neveden szólítalak, az enyém vagy”, akkor ez még inkább vonatkozik Isten új népére, amely a beteljesülést hordozza. Kétségtelen, hogy a Krisztus-esemény központi tétele és lényege a megváltás, de ez olyan széles körű és gazdag fogalom, hogy mibenlétét a kifejezések egész sorozatával kell érzékeltetni. Benne az ember kiváltása a bűn hatalmából, a gyermekké fogadás, az Isten kiengesztelése és kiengesztelődése, benne van a kegyelmi rend kiáradása és az örök élet megszerzése. Ha mindezt formailag össze akarom foglalni, azt mondhatom, hogy itt Isten félreérthetetlenül magáénak vallotta az embert, tehát elérte teljességét az a folyamat, amely a kinyilatkoztatással állandóan bővült és világosabb lett.

Azt külön nem kell kifejteni, hogy a Krisztus-esemény az Isten és ember találkozása volt, hiszen öbenne a Fiú, az Atya örök képmása jelent meg. A megváltás mibenlétét elég annyiban összefoglalni, hogy Isten az embert alkalmassá tette a találkozásra. A nevén szólítás sem általánosan kifejezés többé, hiszen itt arról van szó, hogy a választottak új és kimondhatatlan nevet kapnak (Jel 2,17), s hogy nevük fel van jegyezve az égben, az élet könyvében (Lk 10,20; Jel 3,5; Fil 4,5). Az „enyém vagy” ígéretet pedig valósággá teszi a gyermekké fogadás és a mennyei örökség biztosítása (Ef 1,18; Róm 8,17). Az örökségről nemcsak tudomásunk van, hanem Isten úgy árasztotta ki ránk a Szentlelket, mint örökségünk foglalóját (Ef 1,14). Ő a hitben és a reményben belső élményt és biztosítékot ad erről a végleges elfogadásról.

Mostani témánk azonban nem a teológiai tények felsorolása vagy kifejtése, hanem *szempontokat* kívánunk adni az istenhíthez. Arra akarunk rámutatni, hogy a kereszténység csak olyan Istenről beszél, aki az ember előtt tárult ki, és aki örök isteni mivoltában akar az ember jövője lenni. A megváltást hozó és az embert felkaroló Isten úgy jelenik meg a kinyilatkoztatásban, hogy azt emberi vágy és fantázia nem szülhette. Itt az Isten mindig felfoghatatlan titok, de úgy, hogy egyetlen lehetséges kielégítője az ember transzcendens szellemi igényeinek. Aki a kereszténység Istenéről és a megváltásról gondolkodik, annak meg kell látni, hogy a Krisztus-esemény nem egyszerűen egy isteni küldöttnek a földi tevékenysége, amelyet Isten jóváhagy, hanem Isten belső szentháromsági életének kitérülése az ember és a világ felé. Itt megtudjuk, hogy már az ember teremtése az Atya és a Fiú belső szeretetének kicsordulása volt (Kol 1,15; Ef 1,3; Róm 8,29), s méginkább az ember megváltása: „Isten úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” (Jn 3,16). A kinyilatkoztató Isten nemcsak valamit üzen, hanem mindent kimond és bemutatja magát, hiszen Krisztus mint a Fiú, földi életével egészen az Atyát tükrözi. Az Isten kereső ember módszere általában az, hogy saját szempontjait, megismerő kategóriái szerint keres „egy Istent”, s ez az Isten mindig „Valaki” marad, s ez a valaki az emberi én számára nem lehet te. A valakivel soha nem jöhet létre igaz személyes találkozás. A kinyilatkoztatás Istene nem valaki, nem is Ő, hanem „én”. Jézus Krisztus ennek az Istennek a képe: én mondom nektek... én vagyok az út... én vagyok a világosság... én vagyok az élet. Az ilyen Isten számára az ember mindig „te”. Az egész kinyilatkoztatás személyes megszólítás, személyes ígéret és személyes követelmény.

Csak ilyen én-te közösségben élhetem meg, hogy elfogadtak és megértének. Csak ilyen közösség adja meg a lélektani keretet ahhoz, hogy szabadon kitérüljek, és hogy az elfogadást én is viszonzom. Az istenkeresés módszerébe állandóan becsúszik az a hiba, hogy olyan Istent keresünk, akit elfogadhatunk. Nem gondolunk arra, hogy a mi befogadó képességünket leszűkíti az emberi rövidlátás. Ha egyáltalán Istenről van szó, akkor olyan Istent kell keresni, aki engem elfogad, aki nagyobb mint én, s akinek a gondolatába, irgalmába és erejébe mindenestül beleférek. A Fiú emberrévése azt bizonyítja, hogy az Atya és a Fiú belső szentháromsági kapcsolatába belefér az ember és az emberiség: minden vágyával, kínjával, gyarlóságával és minden nagyotakarásával. Jézus Krisztus nem tért ki semmiféle emberi probléma elől, hanem azt igazolta, hogy ez az élet összeegyeztethető Isten akaratával, s a bűn minden vargabetűje ellenére is, van megoldás. *A megoldás útjai* ezek: földi tehetetlenségünkkel szembeállította Isten mindenhatóságát, bűneinkkel szembeállította Isten atyai irgalmát, tévedéseinkkel szemben rámutatott az igazságra, halálunkkal szemben a feltámadásra. Teljes elfogadottságunkat az apostol így fogalmazza meg: „Míg élünk, Istennek élünk, s ha meghalunk, Istennek halunk meg, tehát akár élünk, akár meghalunk, az Úri vagyunk” (Róm 14,7).

Ha a megváltást úgy tekintjük, mint elfogadásunk kifejezését, akkor még egy lényeges szempontot hozzá kell vennünk a *megtestesülés módjából*. Az Isten Fia úgy lett valóságos ember, hogy beleszületett az emberiség családjába: asszonytól született embersége szerint az, aki öröktől születik az Atyától (cf. Gal 4,4). Ezzel belépett az anya és gyermek személyes kapcsolatába, s ez eleve megkövetelte tőle, hogy egyéni és társadalmi vonatkozásban maradék nélkül ember legyen. De aki isteni személyi létére ezt megteszi, az nemcsak kiüresítés az ő számára (Fil 2,6), hanem kinyilvánítása annak is, hogy komolyan veszi az embert, és komolyan veszi saját emberségét. Gyermeki szeretettel, emberi érzélemmel ragaszkodik egy földi anyához, engedelmeskedik neki, tisztelettel tekint rá. Csak így vehette komolyan az egész emberiséget, s csak így vállalhatta egész szívvel és lelkével a közbenjárói szerepet. Itt tehát olyan Istenről van szó, aki tudott lenni egy közülünk, s amellet nem vesztett el semmit isteni fenségéből és hatalmából. Azóta mi nem gondolkozhatunk más képen az Istenről, csak abban, amelyet ő bemutatott. Csak az ő embersége és evangéliuma adhatja meg a döntő szempontokat az Istenrel való találkozásra.

## TALÁLKOZÁS ISTENNEL AZ EMBERBEN

Korunkban egészen különleges az érdeklődés az emberi nyelv, a beszéd iránt. Ugyanakkor vissza-visszatér az a megállapítás, hogy beszédünk devalválódik. Legfontosabb emberi szavaink elveszítik hitelüket, eredeti értéküket használatukban, s a fedezet nélküli papírpénz ürességét idézik. Az sem lehet kétséges, hogy szavaink forgalmi értéke magán viseli az elvállaltalanodó kor, a szekularizált világ sajátos szemléletét. Azt jelenti, hogy alapvető fogalmaink elveszítik Isten felé mutató jelentésüket, vagyis transzcendenciájukat. Ezzel azonban együtt jár, hogy hitelesen emberi tartalmuk is veszélybe kerül, s egyre észrevehetőbben az emberalatti zónába süllyed. Külön tanulmányt érdemelne például annak felülvizsgálása, hogyan szexualizálódik el bizonyos szavak használata a mindennapi életben (pl. „aktus”, „potencia”). A devalválódás kétségtelen jele az eredeti értelem megromlása és beszűkülése. – Ez a folyamat – úgy tűnik – törvényszerű, s valamiképpen a környezeti ártalmakhoz hasonlít. Úgy is felfogható, mint szellemi környezetszennyeződés, s épp úgy kell védekezni ellene, mint a környezetszennyeződés ellen. Védetté kellene nyilvánítani bizonyos szavainkat s vissza kellene adni fedezetüket, igazi jelentésüket: emberi tartalmukat és transzcendenciájukat.

A jelen tanulmány ilyenféle feladatra vállalkozik emberi létünk egyik legalapvetőbb szavával, a „találkozással” kapcsolatban, amikor megkísérli kibányászni, a megértés napfényére hozni a szó rejtett teológiai jelentését, elsősorban az erkölcsoteológia szemszögéből. Fölmerül azonban a kérdés: milyen címen kerül a „találkozás” szó rehabilitációja az erkölcsoteológia érdeklődési körébe? Elsősorban azon a címen, hogy jelentése mélyen érinti a személyes kapcsolatokat. De igen fontos felismerés az is, hogy az Aquinói Szent Tamás óta belénk rögződött szemléletmód kiegészítésre szorul. Úgy tudtuk ugyanis, hogy a személyi kibontakozás a jó készségek (habitusok) kialakítása útján történik. S ez így igaz. Csakhogy ez a szemléletmód, miközben kiemeli a cselekedetek gyakoriságának fontosságát, túlhangsúlyozza az emberi aktivitást. Ez nem indokolt. Mert ha jobban odafigyelünk a Szentírás és a misztikusok tanítására, rájövünk, hogy a személyi kibontakozás passzív oldala egyáltalán nem hanyagolható el. Olyan hatások érnek ugyanis bennünket, melyekre nem az emberi cselekvés aktivitása a jellemző, hanem sokkal inkább a „befogadás”. Ennek fölismerése nélkül nem tudnánk mit kezdeni a kegyelem szerepével.

A „találkozás” szóban is ez a passzív jelleg kap hangsúlyt és késztet bennünket teológiai szemléletünk, értékelésünk kitágítására. A találkozásban ugyanis a másik személy hat rám. Én pedig magamba fogadom a másikat. És megtörténik a csoda. Mert a személyi kibontakozás észrevehető lendületet kap, nem egyszer pedig kifejezetten új, pozitív irányba terelődik. Nem egyetlen képesség, hanem egész mivoltunk emelkedik föl s lendül előre, anélkül, hogy a cselekedetek gyakorisága arisztotelészi értelemben szóba kerülhetne a különös fordulatban. Egyetlen találkozás fölérhet száz cselekedettel, sőt képes túlszárnyalni még azt is, hogy így növelje a személyiséget. Ebből világos, hogy Arisztotelész alapján igen jól meg lehet magyarázni az emberi erőfeszítéssel szerzett jó készségeket, habitusokat, melyeket erényeknek mondunk. A találkozás megértése viszont a kegyelem útjainak mélyebb megsejtéséhez vezet, s a Szentlélek ajándékainak titkáról lebbenti fel a fátylat.

## Mi az, hogy „találkozás”?

A találkozás szónak nagyon erős a visszhangja bennünk. A szó hiteles értelme a személyek sajátos kapcsolatba kerülésére utal, igazában csak személy találkozhat a személlyel. Ezért a szónak egyszerre egzisztenciális és perszonális a jelentése. A személytelen valóságok voltaképpen sohasem „találkoznak”, legfeljebb érintkeznek, ütköznek, súrlódnak, a folyékony elemek pedig vegyülnek egymással. Az élőlények között a földön így csak az ember képes az igazi találkozásra. De az ember hiteles találkozásai is túlmutatnak a személyi kapcsolat általános formáin. Az igazi találkozásnak transzcendens jelentése van, Valamiképpen Isten felé mutat. Istent idézi meg és teszi jelenvalóvá. S benne válik teljessé.

Miért ennire személyes és egyben sorsunkat érintő, tehát egzisztenciális a valódi találkozás? Mert akik így kapcsolatba kerülnek egymással, azok ennek hatására sajátosan formálódnak, olykor egyenesen átalakulnak belső világukban, emberségükben. A legigazibb találkozás gyümölcse voltaképpen egybeesik a megteréssel. Kissé merész hasonlattal olyanféle ez, mint amikor valakiben egyszerre több személyiség jelentkezik. Lehet ez a tudathasa-



dás megnyilvánulása, s mint ilyen, lelkibetegség. Nem zárható ki mint démoni megszállottság következménye (a kettő közötti különbség nagyon is szembevetendő jelekben mutatkozik meg). Van azonban egészséges és nagyon pozitív megnyilvánulása is a személyi megköszorződésnek, amely az üdvösség útján kifejezetten kegyelmi ajándék; „külső kegyelem”, ahogyan azt például Gilbert Greshake értelmezi. Ennek közvetítője az a találkozás, melynek eredménye felülmúlhatja az egyéni aktivitás és erőfeszítés eredményeit, s így az üdvösség ajándéka. Az igazi találkozás eredményezte személyi „megköszorződés” ugyanis nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy „a másik” jelenlevővé válik bennem. A szeretett személy valamiképpen belém költözik. Ahogyan a Szentírás páratlan egyszerűséggel és nagy kifejező erővel megfogalmazza: „lakást vesz nálam”, míg én lakást kapok a másik belső világában. Az igazi találkozásban tehát személyes voltomat adom oda a másinak, a másikat pedig személyembe fogadom anélkül, hogy ez bármelyikünk valóján csorbát ejtene. A leghatalmasabb ajándék ez, melyet az ember Istentől vagy a másik embertől kaphat. Mert az igazi találkozás azt jelenti, hogy „a másik” szabadon járhat-kelhet bennem, hisz kulcsa van belső világomhoz. Nem tudom előtte bezárni lényem ajtaját. Jelenléte hatással van az én jelenlétemre, s ha emberi lényről van szó, a szeretetben való jelenlét Isten jelenlétének ígéretévé vagy egyenesen követévé válhatik.

Jean-Marie Le Blond jezsuita atya jó nyomon jár, amikor a találkozást a jelenléttel hozza bensőséges kapcsolatba. Nem is lehet ez másképp. Hiszen a „futó találkozások” nem igaziak. S nem igazi a „véletlen találkozások” sem. A „véletlen” lehet bevezető, lehet keret, de nem lehet meghatározó. A személy összekerülhet a másik személlyel kiszámíthatatlan utakon. De maga a találkozás nem lehet véletlenszerű, mert az a felszínen marad, s csupán alibi je a személyes kapcsolatnak. Benne az ember nem emelkedik fel lénye magaslatára. A kövekkel és az állatokkal van csaknem azonos szinten, ha nem képes túllépni a szokások vagy az illendőség keretein. Az embernek felül kell múlnia a tárgyak érintkezését. A biliárdgolyók egymáshoz ütődve „találkoznak” egy ponton és eltávolodnak egymástól. Ez minden. De az ember képes arra, hogy fizikai közelség nélkül is találkozzék „a másikkal”, aki lehet Homérosz, Platon vagy Jézus Krisztus. Ugyanakkor képes arra is, hogy a nemiség legmélyebb kapcsolata merő fizikai találkozást jelentsen számára: a kövek találkozását, a testek találkozását, lélek és bensőség nélkül, a másik iránti igazi érdeklődés nélkül, szeretet nélkül. Le Blond is így látja, amikor „Istenélmény és hit” c. tanulmányában ezt írja: „Kapcsolatba kerülhetünk a másik emberrel... anélkül, hogy igazán találkoznánk vele.” Az a találkozás, amely a szónak teológiai értelmet ad, sokkal több ennél. Egyszerre mélyen és igazán emberi, s ugyanakkor az emberen túlhaladó. Emberfeletti.

### **Az emberrel találkozáva Istennel találkozhatom**

A Szentírás szerint „Isten nem látta senki”. A közvetlen találkozás a „boldogító színelátás” ígérete. Istenhez csak a hitben közelíthetünk s a hit bizalma még a misztika Isten-megtapasztalásait is elkíséri. A hitnek azonban a belső tapasztalásban kell kibontakoznia és elmélyülnie, s ez együtt jár – igaz, csak kivételes esetekben – belső megvilágosodással, a megrendítő élménnyel és a bizonyosság megfoghatatlan érzésével. Ez az élményszerű tapasztalat az, amely mintegy a közbülső állomás szerepét tölti be az értelemmel és akarral elfogadott Isten, meg a boldogító színelátás Istene között. Ez egyben a misztika lényege is. Nem matematika ez és nem filozófia. Nem elszánt hitvallás, nem megszentelt dac, hogy minden ellenkező tapasztalatunk ellenére, csak azért is hiszünk. Az akarat állást foglal. Az értelem kutatja Isten létét. A misztika azonban Isten „jelenlétével” foglalkozik. S a hozzá vezető utak racionális elemzése helyett a belső megtapasztalásból él. Az a világa. Benne az ember nem az értelem csatornáin veszi föl a mindenható Valóság információit, hanem személyes volta legbelsőbb fölvevőkészülékének, szívének közvetítésével. Ezt azért fontos tudni, mert Istennel való „találkozásról” csak ebben az értelemben beszélhetünk. Jelképesen ez úgy is kifejezhető, hogy nem a fejek, nem a kezek, nem a testek találkoznak, hanem a szívek, más szóval: a személyek.

Földi létünkben tehát az Istennel való találkozásnak csupán közvetett formái lehetségesek számunkra a végső és teljes találkozáshoz képest. Ennek pedig elvileg végtelen lehetősége van. Hiszen az egész teremtett világ lehet élményszerű és belső megvilágosodást eredményező kapcsolatteremtés közvetítője. Erről vall a 148. zsoltár vagy Assisi Szent Ferenc Nap-himnusza. Amikor azonban valakit különösképpen megragad a teremtés valamely eleme vagy folyamata, akkor sem maradhat meg az értelmi elemzés síkján. A személy belső megrendülése nélkül nincs igazi „istenélmény”. És nem beszélhetünk „találkozásról”. S hogy kit mi ragad meg, az kiszámíthatatlan. Egy orvos számára például a víz jelentette a közvetítőt, amely által megsejtette a Teremtőt. Másoknak a nap. Kant a csillagos ég és a bennünk

levő erkölcsi törvény (a lelkiismeret) tapasztalatában érezte át azt a belső megrendülést, amely a misztikai élménynek rokon, amely az értelmet meghaladva a szívet éri el. Van, akit a tojásban kifejlődő embrió ragad meg és ajándékoz meg a Jelenlét olyan egyéni megtapasztalásával, amely már „találkozás”.

Mindezt előre kell bocsátani, hogy megérthessük azt, amit a cím megfogalmaz: „Találkozás Istennel az emberben.” Mert arról van szó, hogy Isten jelenlétének megtapasztalása mégis az ember által valóslul meg legtöbbször és leghatásosabban. Más szóval: az Isten-nel való találkozás legsajátosabb „közege”, „helye” a teremtett világban – az ember. Ez logikus. Hiszen az ember nem csupán a Teremtő „ujjlenyomatait” hordozza lényében – azt is –, hanem „képmását”, ahogyan azt már Szent Ágoston kifejezte. Aki látja a tengert vagy az éltető napot, az megsejtheti Isten jelenlétét. Jézus szavai azonban határozottan mutatnak rá az emberség kivételes közvetítő szerepére Isten megtapasztalásában. „Aki lát engem, látja az Atyát” (Jn 14,9).

Hogyan találkozhatunk az emberben Istennel? Erre a leghitelesebb példa az Ószövetségnek az a jelenete, amelyben Ábrahám válik a kivételes megtapasztalás részesévé. Jacques Loew finom beleérzéssel elemzi az Ószövetségnek ezt a talányos jelenetét. Írásának ezt a címet adja: „A hontalan vendégül látja Istent”. A teremtés könyvének 18. fejezete beszél erről. Loew nem bocsátkozik bele az egezetikai és teológiai magyarázatba. Szinte gyermeki egyszerűséggel szól a három férfiról, aki a sátra előtt ülő Ábrahámnak megjelenik, s akiket Ábrahám megvendégel. Így ül le Isten először az emberek asztalához – mondja Loew, kikerülve az értelmezés zűrzosabb feladatát és buktatóit, mintha a szó szerinti értelmet követné. Mégis utal a jelképes értelembre, amelynek fölismerését maga a Szentírás sugalmazza. S nagy távolságban is észreveszi, hogy a Jelenések könyve voltaképpen ugyanezt mondja el, szinte meglepő lényegbeli azonossággal: „Íme az ajtóban állok és kopogok. Aki meghallja a szavam és ajtót nyit, bemegyek hozzá, vele eszem, ő meg velem” (Jel 3,20). Az irodalmi forma más, a lényeg ugyanaz. A régi magyarázat Istenre és két angyalára utal a három férfiban, vagy egyenesen a Szentháromság jelenlétére gondol (vö. ortodox ikonográfia).

A mai értelmezés elől azonban nem lehet meghátrálni. Teológiailag egészen világos, hogy a három férfi közül egyiket sem lehet Isten megtestesült megjelenítőjeként értelmezni. Ennek a megtestesülésnek egyedül Jézus Krisztus a képviselője. Isten jelenléte viszont olyan sokrétű lehet az emberben, hogy azt nem is lehetne megfajteni. A mai egezetika előtt pedig aligha kétséges, hogy a keleti ember vendégbarátságának teológiája is benne van a jelenetben. A vendég „szent és sérthetetlen”. Őt befogadva, neki ételt, italt adva, mintha magának Istennek szolgálnánk s őt fogadnánk be. Ábrahám nem látta közvetlenül Istent. Embereket látott és embereket fogadott be, akár reális, akár jelképes az elbeszélés. Az üzenet a lényeges benne, nem az irodalmi forma. A mai teológia másként mondja el, s már az Újszövetség is (vö. Jel 3,20). A lényeg azonban mindig ugyanaz. S ennek perdöntő üzenete van számunkra: Isten jelenlétét megtapasztalhatjuk emberi közvetítéssel. Nem minden emberben, és nem mindenkor. Az emberekkel találkozási aránylag ritkán és kivételesen éljük át csupán az Isten-nel való találkozást is. Éppúgy, mint Ábrahám, Mert ő ebben a jelenetben valóban találkozik Istennel, függetlenül az irodalmi formától. S az isteni Jelenlétet emberi jelenlét közvetíti, De Ábrahám azelőtt is és azután is vendégül látott embereket, anélkül, hogy ezt a megrendítő, misztikai jellegű megtapasztalást átélte volna. S ezt megszámlálhatatlan emberi tapasztalat hitelesíti azóta is. Olyan ez, mint az álom. Vannak egészen kivételes álmunk, amelyekre egy életen át emlékezünk, s amelyek azzal a belső bizonyossággal jelentkeznek, hogy bennük valami üzenetet kaptunk. S vannak közönséges, semmitmondó álmunk, amelyeket elfelejtünk. Ábrahám sohasem felejtette el azokat a vendégeket, s Isten megtapasztalásának az az ajándéka, melyet emberek közvetítésével kapott, együttáll arról is vall, hogy nem önmagáért kapta. Az egyik vendég megjövendöli, hogy Sárának előre haladott kora ellenére gyermeke születik. A találkozás ajándéka üdvösségtörténeti vonatkozású és az eljövendő Megváltó felé mutat. Nem hivalkodásra szánt kiváltság, hanem szolgálat.

Az igazán nagy jelentőségű eseményeknek gazdag és sokrétű az értelme. Ki vonhatná kétségbe annak jogosultságát, hogy a régi magyarázó a három férfi olvastán a Szentháromságra való utalást fedeztek föl ebben a jelenetben? Ne tartsuk tehát indokolatlannak azt sem, ha a mi szemszögünkben az emberben megtapasztalható isteni Jelenlétre következtetünk. Hozzáteve mindehhez az Újszövetség és az egyháztörténelem hasonló eseményeit, melyekből az derül ki, hogy a Jelenlét megtapasztalása s vele a találkozás nem föltétlenül a szentek vagy Isten kiválasztottjai által következik be. Nem ritkán épp azok által, akik a testi-lelki éhségben és szomjúságban, tehát a hiányban hordozzák Isten jelenlétét. A nagy alkotások ihlete is fakadhat hiányból és túlszordulásból, amint azt Nietzsche megfogalmazta. A lényeges az, hogy – mint Loew mondja – „megtanuljuk felismerni az Úr

arcát, akkor is, ha inkognitóban jelenik meg" (emberi személyek közvetítésével). A lényeges az, hogy megőrizzük, sőt fejlesszük embervoltunk nyitottságát. Ábrahám nyitott sátora mint-ha erre is utalna. Erre utal a Jelenések könyvének idézett mondata: „Az ajtóban állok és kopogok”. Isten nem alkalmaz erőszakot. Nem kényszeríti ránk, hanem ajándékozza Jelenlétének megtapasztalását. Lehet, hogy a meglátogatott nyit ajtót, lehet, hogy a Látogató. Az ajtónak azonban nyitva kell lennie, ha nem is kitérve. Ez alapfeltétel. Ha ez megvan, megvan az esélye annak is, hogy – miközben embert fogadok be a vendéglátó szeretetben – egy-egy kivételes alkalommal hirtelen talál a fölismerés és a bizonyosság, hogy benne és általa Isten is megjelent nálam. Vendégem lett, mint egykor Ábrahámnak.

Az ilyen elemzésekben mindig biztonságot ad, ha mások – nálunk avatottabbak – már hasonló következtetésre jutottak. Jean-Marie Le Blond jól megérlelt igazságként írja le a személyes megtapasztalás sajátos természetét és közvetett voltát: „ez a találkozás Istennel, bármennyire is személyes, a másokkal való találkozásban gyökerezik.”

### A találkozás közvetítője: Jézus Krisztus

A megváltás titkát sokféleképpen lehet megközelíteni. Témánk szemszögéből az Istennel való találkozás új és végérvényes lehetőségét jelenti számunkra. Jézus a közvetítő ebben a tekintetben is. Mindez azonban látszatra megnehezíti, hogy Isten közelébe jussunk, hogy Jelenlétét belső megtapasztalással átéljük. Mintha Ábrahámnak vagy egy hindu misztikusnak könnyebb volna a helyzete, mint a kereszténynek. Hiszen az út most már összetettebb: emberek közvetítésével kell Krisztussal találkozunk, hogy általa Istennel találkozhatunk. Mintha az Őszövetséghez képest most már kettős falon kellene áthatoljunk, hogy részeseivé váljunk a Jelenlétnek. De nem így van. Mert Jézus nem akadály, hanem közvetítő. S ez nagy különbség. Az ember, az egészen más. Az ember lehet közvetítő és akadály is. És igen sok esetben akadály. Elvileg az ember Isten létének és jelenlétének leghatásosabb érve és képviselője. A gyakorlatban többnyire visszatartó akadály, nehezen legyőzhető torlasz. Krisztus embervolta az egyetlen megbízható kapaszkodó. Az „Óáltala, Óvele, Óbenne” azt is jelenti, hogy a keresztény misztika a megtestesülés fényében már nem egyszerűen „Isten megtapasztalása”, hanem Isten megtapasztalása Jézus Krisztusban. Aki tehát – a szó teológiai értelmében – Krisztussal találkozik, az Istennel is találkozik, és az emberrel is találkozik.

A Szentírás megemlíti néhány nagyon jelentős eseményt. Amikor például Fülöp találkozik Jézussal és az azt mondja neki: „Kövess engem” (Jn 1,43), s amikor Fülöp elmondja ezt Nátánaelnek, amikor továbbá Nátánaelből kitor a vallomás: „Te vagy az Isten Fia!” (Jn 1,49), az egész jelenet a misztikai élményhez hasonló, megrendítő személyes megtapasztalás eseményéről tanúskodik. Zakeus és Magdolna esete talán még ennél is meggyőzőbben mutatja be, mit jelent a szívig hatoló találkozás Jézussal, amelybe az egész személyiség belemegy, amely több és hatalmasabb az értelmi fölismerésnél. Mindkét esetben az érintett személyek megtérését eredményezi. Pál apostol látomásban találkozik Jézussal. Ő is ez által kapja meg a megtérés ajándékát. Egészen különleges a jelentősége a szenvedő Jézussal való találkozásnak. Simon, Veronika és Mária, az édesanya tanúskodik erről. Ez a találkozás ugyanis a szenvedés értelmének kiváltságos megtapasztalását és a vele kapcsolatos megvilágosodást is jelenti. A feltámadt Üdvözítő tanúi egyúttal a legmegrendítőbb misztikai élmény és tapasztalat kitüntetettjei is. Az isteni Jelenlét megtapasztalása azonban még ebben az esetben is közvetett. Amikor Tamás apostol kimondja a belső megvilágosodás és a kegyelmi szuggesztió hatására: „Én Uram és én Istenem” (Jn 20,28), ez is közvetett megtapasztalás, amely föltételezi a hitet. Az isteni Jelenlét misztikai élményét tehát csak dialektikus szóval lehet jellemezni: közvetett közvetlenség. Közvetlen ugyanis a fontolgató és következtető értelem felismeréséhez képest, de közvetett a végső színelátáshoz viszonyítva.

### Az emberben ajándéku kapott isteni Jelenlét

„Fülöp, aki lát engem, látja az Atyát” – mondta Jézus. De életének közvetlen tanúin kívül mi már nem láthatjuk őt. S bár van a misztikának rendkívüli útja is, amikor belső látomások, az üzenetet átadó, rendkívüli álmokhoz hasonló víziók közvetítik a megtapasztalt Jelenlétet (Keresztes Szent János és Avilaj Szent Teréz ír erről), egyre inkább fölfedezzük a mindennapok misztikáját, amit a szeretetben való találkozás jelent az emberi kapcsolatokban. Többek között Páli Szent Vince is a látomások nélküli misztika egyik jellemző képviselője az újkorban. „Ő maga jelenti ki egy ízben féltreérthetetlenül, hogy egyetlen egyet kivéve... víziója sohasem volt” – írja róla Rónay György. Mégis egyik leghitelesebb tanúja

annak, hogyan tapasztalható meg Jézus az emberi kapcsolatokban, s hogyan válik számunkra élményszerűvé az isteni jelenlét. Mindkettő megragadhatóvá lehet számunkra a „bőségben” és a „hiányban”. A bőséget a „sugárzó emberek” jelentik, Isten képmásának hatásos fölragyogatói (Páli Szent Vince számára Berulle és Szalézi Szent Ferenc). A hiányt az ember testi-lelki nyomorúsága, elesettsége, a test és lélek szomjúsága, éhsége, betegsége jelenti. Hiszen Istennel is úgy vagyunk sokszor, mint a levegővel. Benne és általa élünk, mégis akkor tapasztaljuk meg igazán „jelenlétét”, amikor hiányzik. A negatív teológia mellett talán „negatív misztikáról” is beszélhetnénk ebben az értelemben.

Az emberek közvetítette jelenlét megtapasztalásának legfoghatóbb jele – mint arra már utaltunk – a jó irányban való megváltozás, a megtérés. Greshake azt mondja ezzel kapcsolatban: „Csak saját életünkbe kell tekintenünk és megkérdeznünk magunktól: mitől változott meg a magunk és mások élete... mi által lett emberibb, teljesebb, szabadabb? Mindenki konkrét tapasztalatokat tud itt felsorolni: találkozás más emberekkel, közösségi befolyások... élmények emberekkel, könyvekkel, művészettel, természettel – de mindenekelőtt emberekkel kapcsolatban.” A kegyelem ez, amely emberek által Krisztushoz és Istenhez vezet. – Nagyon figyelemre méltó az a vallomás, melyet egy francia fiatal ír le: „Krisztust azokban az emberekben találok, akikben él.” A találkozás feltétele mindig a kegyelem, s közege mindig a szeretet; annyira, hogy a szeretetben való találkozás teológiai értelme egyetemes érvényű kijelentő mondatban is megfogalmazható. Sokan eljutottak már erre a felismerésre, amely Le Blond egyszerű és tiszta megfogalmazásában így áll előttünk: „minden szeretetben valamiképp jelen van Isten.”

Dienes Valéria – Szabó Ferenc szerint századunk egyik „nagy tanúja” – mindezt megdöbbentő hitelességgel élte át. Belső világának döntő átalakulása, megtérése minden lényeges mozzanatot felmutat. Istenhez emberek közvetítésével és Jézus Krisztus által jut el, a szeretet élményében. Bergson és Prohászka a két nagy lelkipétező. A gyónáshoz és áldozáshoz első ízben még hitetlensége bizonytalanságaival és kételyeivel járul. A bizonyosságot a kegyelemben kapja meg. S a kegyelemben kapja ajándékkul élete megrendítő és hiteles misztikai élményét. Amikor első gyónása és áldozása után bizonytalan várakozással megy haza, még csupa homály belső világa. Amikor azonban lefekvés előtt eloltja a lámpát, váratlan dolog történik vele. Olyan élmény keríti hatalmába, amit soha többé nem tud elfelejteni, ami meghatározza egész további életét. Így mondja el: „... valami olyan érzés alakult bennem, hogy ez a szoba tele van, és hogy az Valaki, akivel tele van, és hogy az itt van... csak úgy zengett bennem: Isten, Isten...” A képlet pontos: a kegyelem emberek közvetítésével jön és Jézus szentségi jelenlétének közvetítésével eredményezi Isten jelenlétének megrendítő és életre szóló megtapasztalását.

Lehet-e találkozni Istennel az emberben? A megtestesülés titka véglegesen megadja a választ: lehet! A jánosi teológia egyik leglényegesebb tanítása, hogy az igazi találkozás titka a szeretetben van, s általa a személyek legbenső magja kapcsolódik össze: lélek a lélekkel, szív a szívvel. Legnagyobb visszhangot keltő mondata ennek a találkozásnak, hogy „Aki a szeretetben marad, Istenben marad és Isten öböne marad” (1Jn 4,16). A személy beköltözik a másik személybe és „nála lakik”. Szabadon használhatja a belső én hotelszobáit (új és korunkhoz szóló kép ez a „belső várkastély”-ra utalva). Ez a misztika lényege. Így fedezzük föl, hogy alapjában véve mennyire egyszerű ez a rejtélyesnek és kevesek számára fenntartottnak vélt belső tapasztalat, amely képes felidézni és élményszerűvé tenni a jelenlétet. A misztikában nincs semmi „misztikus”. Mert aki az igazi szeretetben a másik emberrel találkozik – legjellemzőbben a szerelemben és a barátságban –, ezáltal Krisztussal is találkozik és az ő jelenlétében Isten jelenlétét éli át, függetlenül a tudatosság fokozatától. A legigazibb emberi kapcsolat Istennel való bensőséges kapcsolat.

#### Források:

Prinzip Liebe, Herder, 1975. – J. M. Le Blond: Istenélmény és hit (Szolgálat, 1969/2.) – G. Greshake: Geschenkte Freiheit, Einführung in die Gnadenlehre, Freiburg, 1977. – J. Loew: Elmékedések Jézus Krisztusról, Bécs, 1975. – Szabó Ferenc: A rejtett Isten útjain, Róma, 1980.

## AZ ŐSBIZALOMTÓL A SZEMÉLYES ISTENIG

Szólít téged, Uram, hitem, melyet te  
adtál nekem és belém lehelél.

Szent Ágoston: Vall. I. 1.

Új Adventnek nevezi II. János Pál pápa a zsinat utáni kort. A jövő egyháza, a tudatos hívek tevékenységi helye, nyitva áll minden keresőnek, várakozónak: *Eljön az Üdvösség ideje! – Isten lassan minden ember ügye lesz!* Egyre több kutatási eredmény, közlemény tanúsodik arról, hogy a *bizalom*, a *vallás* és a *hit* mindenkinek eredendő *létszükséglete*. – Az alábbiakban az *alanyi átélés* „*belső vonulatában*” járjuk végig azt az utat, ahová minden ember eljuthat egyedi léte kezdetétől, egyre magasabb fokra emelkedve, hogy a *kinyilatkoztatás kapujához* érjen, oda, ahol látható alakjában Isten közelít felé Jézus Krisztusban.

**AZ ŐSBIZALOM AZ ÉLET ELSŐ AJÁNDÉKA.** A ma embere mindenképp előtt önmagát akarja megismerni. Széles körű tájékoztatásból tudja meg kifejlődése mozzanatait, és azt is, mit tegyen, hogy születő gyermekéből teljes értékű ember váljék. Az egyes résztudományok közül mindezt, de végül is szükséges, hogy az egyes nézőpontokat az „egész ember” szemléletében összevonjuk. Létünk első sejtje már magába foglalja mindazt, ami kibontakozását belsőleg biztosítja. Ősplazmájával sokféle módon érzékeli, hogy számára az adott közeg jó és megfelelő. Az új élet „boldog bizalommal” kötődik anyjához. Hogy „minden rendben van”, azt a szakemberek az élettani folyamatokból, laboratóriumi leletek alapján igazolják. A jó életérzést biztosító, „eredendő ősbizalom” a gyökere a később egyre tudatosuló *alapbizalomnak*, ami majd *istenhitté* emelten élvezet a Lét teljességéhez. Szent Pál ezt a folyamatot így foglalja egységbe: „Benne élünk, gondolunk és vagyunk!” (ApCsel 17,28).

A *kezdeti ősbizalom* az élethez kapott *ajándék*. Minden élőnél megtalálható, de csak az ember teheti tudatossá, bár közülük sem mindenki jut el teljes kifejtettséghez. Az ajándék ugyan ingyenes, de becsülnünk, gondolunk kell. Az előrelátó szülő sokat tehet azért, hogy gyermeke jó közérzettel induljon az életbe. De vajon biztatja-e a többre is? Felemeli-e ezt a bizalmat a szellemi szintre, hogy majd igénye legyen a Teljesség felkutatására?

Az *anya-gyermek viszonyán* múlik, hogy milyen lesz majd istenkapcsolata. Az anya az első, mégis az egész életre kiható közvetítő közeg a létezés értékelése felé. Az anya nyújtja az első tapintási, hallási, látási tapasztalatokat, tőle veszi át a gyermek a külső benyomásokra visszaható érzelmi légkört. Különösen az első benyomások döntőek, azért, mert eleinte minden külső tünet nélkül maradnak, a gyermek nem tudja leereagálni azokat.

Az *élet első félévében* az anya érzelmeire támaszkodva nő a kis ember biztonságérzete: egyre jobban felismeri, hogy elfogadják, nincs veszélyeztetve, ami rendkívül serkenti fejlődését. Gyakran az anya előtt sem tudatos, hogy milyen érzelmi jelzésekkel segíti jobban, vagy éppen gátolja az ősbizalom alakulását, és ezzel mennyire lesz oka a későbbi esetleges ember- és istenellenes magatartásnak. René A. Spitz ezért sürgeti, hogy minél szélesebb körben tudatosítsuk a korai „védeltségi atmoszféra” életfontosságát.<sup>1</sup> Több száz csecsemőn végzett kísérletek alapján változta fel a bizalom korai átéléseit, és megfogalmazta, milyen hatással lehetnek a további életre. A hospitalizmusnak nevezett (intézetekben élők-nél gyakori, de az anya mellett is jelentkező) kóros tünetek jól ismertek. A szeretet és a biztonság hiánya, még öntudatlanul is, bizalmatlanná teszi a gyermeket. Testileg, lelkileg visszamarad, megtagadja az evést, lelassul a mozgása, majd önmarcangolásra (rázza, ringatja, üti magát) kényszerül. Későbbi nyomai szellemi visszamaradottságban, gyenge akaratban, befolyásolhatóságban nyilvánulnak meg, ami könnyen bűnözésre, züllésre teszi hajlamossá. – Átfogóan úgy mondhatjuk: *Az ősbizalom megvonásával a lét Ősforrásától szakad el a gyermek*, és juttatja a fokozott leromláshoz, esetleges halálhoz is.

*Egyéves kortól* számítják a *személyiség alakulásának első fázisát*. Erre a korra a játékos kedv, az érdeklődés, a tanulási készség és az alkalmazkodás kezdetei a jellemzőek. Mindezt nagyrészt öntudatlanul teszi, de láthatólag jól érzi magát. Zelk Zoltán úgy mondja: „A gyermek virág –, Isten a kertésze. A virág nem tudja, hogy a kertész biztosítja az életét, megtisztítja a dudvától, visszanyesi, kiegyenesíti. A virág csak jól érzi magát, virít, szívet derít, mint az önfeléd gyermek”.<sup>2</sup> – Később, ha a gyermek nincs állandó kapcsolatban az anyával, elindul, hogy felfedezze a környező világot és másokkal is kapcsolatokat teremtsen... De ismételtén visszatér az anyjához, hogy bebiztosítsa magát (secure basis), valóban közelében van-e. Ha az anya elmegy, sírni kezd, felidéződik benne a születéskor megtapasztalt elszakadási szorongás” – írja Franz Renggli.<sup>3</sup> Alfred Nitschke<sup>4</sup> pedig ezt az új lépést

a találkozás és az együttlét élményének megismerésével jellemzi: „Az anyához, mint a te-hez való tartozás korai megtapasztalásának ereje segíti a gyermeket, hogy felkészüljön a világ felé. Mint egyedi és önálló lénynek a sorsa már eldőlt... Amit a gyermek befogad a világból, azt magához tartozónak és bizalomra méltónak tartja (hogy mit tapasztal és fogad be a kezdeti időkben, azért a környezete felelős). A bizalom feltáró ereje óriási. Fokozatosan veszi észre a dolgok és az emberek közötti rendet, tetteik indítékát. Ezeknél a korai élményeknél kezdődik a későbbi belátás, amivel majd megsejti a lét igazi értelmét.

Az ifjúkorban tudatosuló való ősbizalom – amit most már nevezünk *alpbizalomnak*, – beépül a személyiségbe. Az alpbizalom erején múlik, hogyan lesz majd képes élete folyamán elviselni az elárult barátságot, a szerelmi csalódást, a munka sikertelenségét. Az ősbizalom eddig átélt krízise viszont egy életre bizonytalanná teheti fellépésben, cselekvésben. Más esetben a gyermek hatalmaskodóvá válik, mert képtelen belsőleg értékelni magát, ezért állandó öngigazolásra szorul. A korai krízis gyakori oka lehet a fiatalkorúak öngyilkosságának is.

**A KIÉRETT ALPBIZALOM.** A sok válságon át *nagykorúvá érő alpbizalomból* fakad a helyes értelmi belátás, a tudatos döntés, az egyéni életminta, – Viszont bizalom nélkül nincs együttélés, igazi barátság, szerelem, házasság, de még a közelet, a politika, a kereskedelem is lehetetlenné válik. Bízunk kell a velünk dolgozó emberekben, sőt a nyelvtani szabályokban is, hisszük, hogy helyesen tudjuk magunkat kifejezni. Korunk társadalmából nem lehet egyszerűen kimenekülni, amint Marcel Légaut, a matematikus-filozófus tette, hanem ki kell tartanunk ott, ahová kerültünk. Ezért sürgeti Andrew Greeley: „Hogy megoldhassuk a világproblémákat, a faji előítéleteket, a háborúk és járványok veszélyeit, sok olyan újfajta emberre van szükségünk, akik bizalmuk erejével bele tudnak kapaszkodni a barátság szövédé- kébe, akik bíznak a másikkban, és önmagukban is olyan biztos egyéniségek, hogy tovább tudják adni ezt a bizalmat.”<sup>5</sup> Nem is szólva arról, milyen további jelentősége van ennek a kölcsönös bizalomnak. – J. P. Sartre írja: Az istenprobléma emberprobléma is: szorosan összefügg az emberek egymás közötti kapcsolatával. Az istenhi vagy hitetlenség olyan átfogó probléma, amelyre az ember egész életével ad megoldást és kifejezi azt a magatartását, amit önmagával szemben és a többi emberrel szemben választott. – *Tehát a jó emberi kapcsolatra való nevelés lesz az alapja a helyes istenkapcsolatnak!*

Bár a legkedvesebb mosoly, a legszebb ajándék is lehet megtevesztő, de még az ilyen visszas helyzetekben is szükséges, hogy döntő elhatározással, merészen ráhagyatkozzunk a másokra. Ilyenkor megtörténhet, hogy aki eddig ellenséges vagy közömbös volt, most rokonszenvet mutat és felkínálja magát: *Bízzék bennem!* – J. Eibl-Eibesfeldt saját megfigyeléseit írja le: „A másik ember megbízhatóságáról nincs más biztosítékunk, mint hogy magunk is bízunk a találkozás lehetőségében. A bizakodás nyomán megváltozik a másik ember arculata, de őrá is változtatónak hat a felé áradó bizalmunk. A bizalom tehát minden irányban átalakító erő. Hozzá segít ahhoz, hogy a valóságot ne csak a fenyegető oldaláról, hanem a védelmező, örömet ígérő oldaláról is megismerjük.”<sup>6</sup>

A  *felnőtkorban* kirajzolódott alpbizalom, tehát személyiségünk sarkköve, amit nem önmagunkban, hanem a másikkhoz fordultan tehetünk teljessé. Az embernek nem „akárkire” van szüksége, hanem a bizalomkeltő, beteljesítő te-re (akit Jacobi, Fichte, Ebner, Buber és Marcel írtak le). Ő az a segítőkész, hűséges, jóságos, megértő és szabad lény, aki elfogadja bizalmunkat és megajándékoz biztonsággal, *Személyes találkozásról* van itt szó. Emil Brunner úgy fogja fel az ént, aki csak az emberi te, és mindennekfelett, az isteni Te kapcsolatában tud kibontakozni. Ebben a *találkozásban* ismerhető meg igazán önmaga és a másik számára. Brunner, a teológus tovább lép és kiterjeszti megállapítását *Isten személyes kinyilatkoztatására*. A kinyilatkoztatás közlője, az Isten és azt befogadó ember a találkozásban ismeri fel egymás igazát (vérité comme rencontre – Wahrheit als Begegnung).<sup>7</sup> Az ígéhirdetés új irányelvét mutatta meg a mai lélektani ismeretek alapján, ami egybeesik a Biblia felfogásával: „A kinyilatkoztatás igazsága és a hit igazsága a találkozásban feltáru- lo igazság!” – *A részleges és teljes igazságnak* ilyen irányú befogadásához elő kell készítenünk az embert a *személyes döntéshez!*

**A BIZALOM AZ ALAPJA MEGISMERÉSÜNKNEK!** Karl Popper, a tudományelmélet és a közgondolkodás mai formálója, idevágóan, főleg két dolgot hangsúlyoz: 1. *Minden módszer* – legyen az magatartási vagy kutatási – szabályai *szabad megállapítás* tárgyai, melyeknek elfogadása *szabad döntést* kíván. – 2. Az egyszerű gondolkodás végső sorban azon a dönté- sen múlik, mennyire „bízunk az észben”.<sup>8</sup> Thomas Kuhn az egész tudományelméletet vissza- vezető eredeti forrására, az ember lelki életére, mert csak így tudja hitelesen igazolni a bi- zalom fontosságát.<sup>9</sup> – A hit jelentőségét a megismerésben talán legvilágosabban Wolfgang Stegmüller fogalmazta meg. Könyve előszavában írja: „Tudnunk kell, hogy a határ, ahol az

ésszerű vita már értelmetlenné válik, és ahol az elgondolhatóság megszűnik, ott előtérbe kerül a *belátás*, amit csak személyes, lelkiismereti *döntéssel* fogadhatunk el." – Ezt a gondolatot könyve 2. kiadásában kiegészíti: „Az olyan problémát, amit valódi, elfogadható és elismerést kívánó belátás előz meg, csak én, a saját személyes döntéssel oldhatom meg. Én, aki magamért és magammal szemben felelős vagyok!”<sup>10</sup> – A bizakodó, személyes lelkiismeret nemcsak az erkölcsi kérdésekben, hanem az alanyiságtól látszólag függetlenített tudományos döntésekben is fontos tényező. A *belátásban* vagy hisz, bízik valaki vagy nem, – de *értelmileg* tovább nem magyarázható. Eljutottunk tehát a tudatosság megelőző, *ősdöntéshez*, amivel mindig találkozunk akkor, ha valamit belátunk.<sup>11</sup> Bernard Lonergan, a belátás neves kutatója írja:<sup>12</sup> A természettudósok a természetet kérdezik, és ha megtalálják a választ, annál világosabb előttük: „A természet érthető!” Ámde a természet csak úgy lehet érthető, ha forrása az Értelme. – Azt az értelmet, ami a világ érthetőségének a gyökere, Istennek nevezzük!

**ALAPBIZALOM ÉS A VALLÁSOS HIT.** A vallásos hit már a tudatosabb és magasabb fokú alapbizalomra épül. Balthasar Staehelin pszichiáter a kettő lelki összefüggését vizsgálja: „Az ősbizalom, az alapbizalom bensőnk elsődleges, intuitív, elemi vallásos bizonyossága, ami egyesít a Kimondhatatlannal, a Feltétlennel”. Ezen az alapon mondja ki merész állítását: „Minden ember elsődleges és kikerülhetetlenül maga a vallás!”<sup>13</sup> – *A vallás eleven lélektani hatóerő*, ami megteremtí a bizalomnak és a hitnek azt a formáját, amivel a szülők tovább fejleszthetik gyermekük ősbizalmát – hangsúlyozza Erik Erikson,<sup>14</sup> és majd rendszerezi a vallás és az alapbizalom lehetséges kapcsolatait: – *Van vallásos hitből fakadó alapbizalom*. Jól tudjuk, milliók számára a létben való bizalmat a vallás erősíti meg és adja hozzá magasabb távlatát és megfogalmazza tennivalónkat a világban. – Sokan kérkednek azzal, hogy *semmiben sem hisznek*. Erikson ezeket olyan gyerekeknek tartja, akik sötétben énekelnek, azért, hogy ne féljenek. – Kétségtelenül lehet más forrásból is hitet meríteni: a munkából, a tudományból, a művészetből stb. (Felvethető, hogy ezek mennyire hordozzák magukban az istenhitet!) – Végül sok olyan vallásost ismerünk, akikben sohasem alakult ki a nagykorúak alapbizalma, Magukat ugyan hívőknek nevezik, de *eleve bizalmatlanok* az emberekkel, sőt a lét értelmével szemben. Ezeket áttekintve, Erikson *felelősségünkre figyelmeztet*: A vallás alapján olyan hitet építsünk ki magunkban, amit a gyermeknek alapbizalom formájában adhatunk át. – Aki pedig nem hisz a vallásban, az köteles más forrásokból erősíteni gyermeke életre szóló alapbizalmát. – *Összefoglalva*: A vallás az emberi alapbizalomból szervesen formálódik, és a sokféle csalódás ellenére is, egyre teljesebbé teszi az élet igazi értelmébe vetett reményt, amint Szent Ágoston imádkozza: „Önmagadért teremtetél minket, Urunk, és nyugtalan a mi szívünk, míg csak meg nem nyugszik Benned” (Vall. I. 1.).

**ALAPBIZALMUNK VÉGSŐ BETELJESÍTŐJE.** Mindannyian megkérdézzük: Hogyan is állunk Istenrel? Vajon bennünk élő bizalom elvezet-e a célhoz, vagy még útközben lemorzsolódunk: – 1. Kezdjük azzal a szomorú ténnyel, hogy *lehet nemet mondani* Istennek. Létünk elég kérdéses, elég nyomorúságot tartogat ahhoz, hogy valaki ne fogadja el értelmes Alkotóját és az élet Célját. A gyanú mestereivel (Nietzsche, Marx, Freud) – ahogy Paul Ricoeur nevezi őket – folytatott évtizedes viták azt mutatják, hogy az istentagadás egyszerűen, észérvekkel nem cáfolható –, amint az istenhit sem zárható ki pozitív módon. – 2. De az egészséges magatartás általában az, hogy *elfogadjuk Istent*. Hiszen a valóság értékei, minden hiányosságuk ellenére is, elég jó okot szolgáltatnak ahhoz, hogy értékesnek tartuk és bizalommal elfogadjuk és Alkotójuk után kutassunk, és *belássuk*, hogy a világ érthetőségének értelmes Alapja az Isten. – *Elismerjük* azt, aki nélkül a dolgok részleges magyarázata ellenére sem tudjuk a világot egészében értelmezni és célját megmutatni. Amelyik alapvető döntéssel vállaljuk létünket, akkor a bennünk feltörő vágy a bizalomra méltó személyes Istent kívánja. – *Isten tehát bizalom dolga*. A valóság végső Okára való bizakodó ráhagyatkozást a köztudat „istenhitnek” nevezi. Hordozói nem csupán az igaz Istenben hívők (keresztények, zsidók, mohamedánok stb.), de hozzájuk tartozik bárki, aki lelke mélyén a végső igazságot keresi. – *Az istenhit tehát minden ember létkérdése*. Az istenervek már említett kritikája óta világos, hogy az istenhit nem lehet értelmi kényszer, hanem vállalása szabad és döntéssel jellemezhető tett, tehát mindenkitől egyéni bátorságot és kockázatot kíván.<sup>15</sup> Isten elfogadása nemcsak egy döntés a sok közül, hanem életre szóló és életet meghatározó. – *Isten a végső bizonyosság!* Tapasztaljuk, hogy egy igazság mélysége fordított arányban van a köztudatban elfogadással. Minél banálisabb egy állítás, annál többen vallják. De amelyik igazság nagyobb áttekintést, alaposabb elmélyülést kíván, abban az átlagember már kevésbé biztos. Az igazság mélyebb bizonyosságához csak felkészült értelemmel, szívós akarat-

tal és rendezett érzélelvilággal lehet eljutni. Az egész embernek be kell vetnie magát tehát ahhoz, hogy Istenről valamiféle bizonyosságot szerezzen.

– *A végsőig megalapozott bizonyosság Istenhez vezet!* Isten elfogadásának, illetőleg elutasításának lehetősége nem jelenti azt, hogy a kétféle válasz egyenértékű, vagy mindegy számunkra. Az Istenre mondott nem rendszerint arról tanúskodik, hogy az illető ösbizalma eredendően károsodott, vagy később, a másikban való bizalma rendült meg. Akinél az is-tentagadás valóban a lélek mélyéig hatolt – és nem csupán elméletieskedés, vagy divatos szólam – az alapjaiban mérhetetlenül magányos, szorongó, aki minden pillanatban kétségbeesetté válhat. Van, akinek értelmi látása nem eléggé áttekinthető ahhoz, hogy eljusson a Feltétlenség, a Teljesség igényéhez, beéri a mindennapok élvezeteivel, szükségleteivel, sikereivel. Végső soron, tehát semmibe sem horgonyzott le. De fogalmazzon is valaki bármilyen „ésszerűen” Isten ellen, mégis „ésszerűtlenül” ítél, mert nem figyel a dolgok belső összefüggéseire. Ne gondoljuk, hogy csupán a gyengék, a tudatlanok, a haldoklók kérdéseik ezek, sokkal inkább az élők, az élni akarók sürgetik a választ kérdéseikre: honnan jött az ember? hová megy? miben remélhetünk? ki ment meg a végső kétségbeeséstől? – Am, aki a mai ismeretek alapján mérlegeli az ember belső történéseit, majd tudatos törekvéseit, az nyugodtan mondhatja:

– *Isten elfogadása az élet során megalapozott bizalom végső formája.* Az istenhit elfogadásáért az ember százannyit kap: szerzett sebei begyógyulnak, elnyeri a nagykorúaknak is annyira szükséges védettséget. Isten nemcsak a végső, hanem legközvetlenebb kérdéseink-re is választ nyújt: Ő a lét értelmességének garantálója, bizalmunk Beteljesítője, ezért hang-súlyozzuk: *Az Isten keresése az ember alapvető felelősségéhez tartozik.*<sup>16</sup>

– *Az istenhit ajándék.* Azzal kezdtük, hogy az ösbizalom létünkhöz kapcsolt ajándék. A hitről viszont gyakran úgy érezzük: Ez az én döntésem! De ne gondoljunk itt valami egy-oldalú pelágiánizmusra. Ha a hitet úgy éljük át, mint „saját tettünket”, akkor is jól tudjuk, hogy létünk kezdetétől fogva Isten rejtette el bennünk hozzátartozásunk jelét. Minden sejtünkkel a végtelen Jóba kapaszkodunk, már kezdetől is Őbenne bízunk, mígnem feltárul előttünk személyes Valósága. Ugyanakkor rejtett Titok marad, aki megkívánja, hogy tudatos-an rábízam magam, de a rejtekben ő erősíti bennem a felé irányuló bizalmamat. Belső világomban – az élet és a lélek törvényeivel is – megtapasztalom, hogy

– *Isten valósága feltétlenül szükséges számomra.* Ő teszi lehetővé, hogy minden kétely és szorongás közepette is hálát tudjak adni múltamért, türelmes legyek a jelen nehézségei-ben és teljes szívvel reméljem a boldog jövőt: egyszer találkozom a mindent magába fog-laló Valakivel, akit személyes Istennek fogadtam el. Az Ősforrásból fakadó életünk Célja felé sodró áramlását talán legjobban a patak képével szemléltethetjük:

Hab, hab, hová? / Csak futsz, rohansz és hömpölyögsz... / Csalogat a rét, hív a part... / Nincs semmi, ami visszatart? / ... Értlek: a tenger a te álmod. / Azért nem vagy árván sem árva / S nem fáradsz ki a csak-adásba. / Még nem láttad s már hű vagy hozzá, / a tengert tettet oltároddá. / Egyszer majd belesemmisülsz, / Örök létében részesülsz, / Magad neki adod. / Vized a keblén megpihen / S azt suttogod: / Imádlak, Végtelen! / Ó Végtelen! (Szé-kely László: A Perintparton – részlet).

### Jegyzetek:

1. R. A. Spitz: Vom Säugling zum Kleinkind, Stuttgart, 1974. – 2. *Zelk Zoltán*: Az ágak boldogsága, TEOLÓGIA-beszélgetés, 1979/3. – 3. F. Renggli: Angst und Geborgenheit, Ham-burg, 1974. – 4. A. Nitschke: Angst und Vertrauen, Tübingen, 1962. – 5. A. E. Greeley: Einladung zur Freundschaft, Olten-Freiburg, 1972. 139. – 6. J. Eibl-Eibesfeldt: Liebe und Hass, München, 1972. 251. – 7. E. Brunner: Wahrheit als Begegnung, Berlin, 1938. – 8. K. Popper: Logik der Forschung, Tübingen, 1976. – 9. Th. Kuhn: Die Struktur wissenschaftlicher Revolutionen, Frankfurt, 1976. – 10. W. Stegmüller: Metaphysik, Skepsis, Wissenschaft, 1969. Bev. – 11. Stegmüller: i. m. 169. – 12. Bernard J. F. Lonergan: Insight, New York, 1963. – 13. B. Staehelin: Urvertrauen und zweite Wirklichkeit, Zürich, 1963. 67. – 14. E. H. Erikson: Identität und Lebenszyklus, Frankfurt, 1966. – 15. William James már 1968-ban írt a döntés fontosságáról. Nála a döntés még „érzelmi indításra történő intellektuális belátás” –, mi-vel akkor még egyes lelki működéseket nem tekintették a személyiség egészében. – A hit döntésjellegét pontosan F. Ferré fogalmazta meg művében: Language, Logic, and God, London 1961. – 16. H. Küng: Existiert Gott? München 1978. Az istenkapcsolat különféle ku-tatásmódjairól ír. Itt főleg a „Gott als Wirklichkeit” fejezetre utalunk.



## AQUINÓI SZENT TAMÁS ISTENÉLMÉNYE

Napjaink pszichológiája gyakorlatilag is egyre jobban igazolja azt a bölcséleti tanítást, amely az ember lényegi egységét vallja. Nemcsak azt mélyíti el, hogy a test és a lélek legbensőbb mivoltuknál fogva „egmásért vannak”: igazi „teljességüket” csak együtt, egymásban nyerik el, együtt alkotva a „teljes”, az „egész” embert, — hanem nyomatékosan rámutat arra is, hogy az emberi adottságok mennyire egymásba fonódnak, működésükben összekapcsolódnak, hogy valójában az elvonatkoztatás tudja „egészen” szétválasztani őket. Mindennek alapja az ember egyedisége, önálló személyisége, és az a tény, hogy a cselekedeteiért felelős személy az emberi természet gazdagon felszerelt valóságán keresztül tevékenykedik, s cselekedetei éppen ezért szükségszerűen magukon hordják ennek a természetnek a sokszínűségét. . .

Korunknak ez az emberszemlélete, amely az embert a maga egészében akarja látni, hozza magával azt is, hogy az embernek a világban való tájékozódásában, a körülötte lévő és élő valóságokkal kiépülő kapcsolataiban az „élményt” hangsúlyozza. A mai gondolkodás a túlzottan kiemelt intellektualizmust vagy voluntarizmust — helyesen és joggal — elutasítja. Az élményben e kettőnek, sőt velük együtt egyéb adottságainknak is az „egész” embert átfogó, egzisztenciális harmóniája fejeződik ki. — Az igazi élmény gyökerében mindig legalább valamiféle felismerés húzódik meg, amely az akaratot állásfoglalásra indítja, s amely állásfoglalást érzelmi világunk teszi színessé. Felismerés, elismerés, elkötelezettség, akaratú készség és odaadás, érzelmi melegség: mindez benne rejlik az élményben. Ezért lesz természetesen egzisztenciális emberi megnyilatkozás. Különös jelentőséget kap az élmény, amikor valamiféle titokra nyitunk rá. Az értelem ez esetben — legalább is fogalmi ismereteinek meglehetősen szűk kereteiben — valóban csak „rányit” a titokra: csak annyit láthat belőle, hogy „van”, de magába a titokba nem — vagy alig-alig — tud behatolni. Nagyon homályos látás ez, sőt sokszor csak sejtés, mégis közvetítője lehet a titok vonzásának, amelyre éppen egész emberségünket átfogó élményünkkel és élményünkben válaszolunk. — Ez teszi érthetővé azt a tényt, hogy manapság még az értelem fényével előretapogatózó filozófia is nemegyszer az élményt hangsúlyozza a maga területén is az értelem tisztá látása helyett, hisz oly sokszor a valóság nagy titkai előtt inkább az élmény döbbenetével, mint a világos látással kell megállania.

Még nagyobb lesz az értelme és az értéke az élménynek a vallásról — különösképpen is a természetfölötti vallásról — szólva. A vallás ugyanis elsősorban és alapjában az egész embernek az Isten előtt való magatartását jelenti: éppen azt, amit az élmény felismerése, elismerése, elkötelezettsége, odaadása és melegsége foglal magában, a vallás Isten felé tájékozódó életalakítást jelent; az egész embert átfogó erény. A vallás a „teljes” ember döbbenete a lehető legnagyobb és legvalóságosabb Titok: Isten előtt, hogy annak irányító vonzását befogadja.

Igy látja és így értelmezi, ennek folytán így értékeli a vallást, más szóval a vallásosság erényét Aquinói Szent Tamás. Így foglalja össze Summájában (II—II. qq. 81—82), és így fejti ki még bővebben többi más művében is. S bár ő nem beszél „élményről”, ezen az alapon mégis joggal beszélhetünk Szent Tamás „istenélményéről”. Ha rendszerének alapvonása is az intellektuális magatartás, sohasem lesz ez nála egyoldalúvá, hanem — éppen életszentsége rá a bizonyíték! — olyan alap csupán, amely egy szent, Istentől egészen lefoglalt, Vele meleg szeretetben összefort életre indított. Ezért Szent Tamás istenélménye a miénket is segítheti.

## Szent Tamás istenélményének kiindulópontja

Josef Pieper — korunk egyik legmélyebb Tamás-ismerője — „Unaustrinkbares Licht” c. művében meggyőzően mutat rá, hogy Szent Tamás világnézetében — teológiájában és filozófiájában egyaránt — középponti jelentősége van a Teremtő-teremtény fogalom párnak. Kulcsfogalmak ezek, tanításának részben és egészben való megértéséhez. De e két valóság magyarázza meg egész életvitelét, mindenkori magatartását is. Így tehát azt mondhatjuk, hogy Szent Tamás istenélményének az a foglalatja, hogy „a teremtény ott áll Teremtője előtt, aki lehajol hozzá”.

Annak azonban, hogy Szent Tamás eljut istenélményének ehhez a — mondhatjuk — összefoglaló teljességéhez, megvan az előzménye és a kiindulópontja. Ez pedig nem más, mint Tamás nagyon józan és megfontolt intellektualizmusa, amely mindig a sokak által megcsodált

és Yves Congar által külön is kiemelt realizmusával párosul: feltétlenül meg van győződve az emberi értelem megismerő erejéről és ugyanakkor korlátairól is. És ennek az értelemnek az Isten és az ember világában tett első és alapvető lépései adják meg az istenélmény kiindulópontját.

Értelmünk, mivel szellemi valóság (ha a jelen életben együttműködik is az aggyal!), olyan képesség, amely „sohasem fogadhat be oly sok ismeretet, hogy még több mást is ne tudna magáéva tenni; ami azt jelenti, hogy megismerési lehetősége potenciálisan végtelen, akként t. i., hogy egyik ismeretet a másik után fogadja be” (I. q. 86, a. 2.). Ez a tény arra mutat rá, hogy értelmünk – önmagában – nyitott minden valóság és minden igazság felé. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az értelem munkája nyomán járó akaratunk éppenígy nyitott minden jószág és minden érték felé, akkor világos, hogy a szellemi lélekkel bíró ember természetes tulajdonsága a transzcendenciára való nyitottság. Ebből fakad Szent Tamásnak az a meggyőződése, hogy az emberi értelem fel tud emelkedni valamilyen istenismerethez. Ez tehát az ember számára természetes (mégna hangsúlyozzuk is a jelen üdvrendben az istenismerésünkben a kegyelem jelentőségét). Szent Tamás számára nagyon fontosak Szent Pál szavai: „Ami Istenről megismerhető, (azt) ...Isten nyilvánvalóvá tette... Ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, a világ teremtése óta művei alapján értelemmel fölismerhető” (Róm 1,19–20). E meggyőződés alapján joggal mondhatja John C. Murray: ha értelmünk természetes ereje semmiképpen sem tudna felemelkedni Isten megismeréséhez, akkor az ember számára az Ő meg-nem-ismerése, vagyis az ateizmus volna a természetes; amiből az következne, hogy minden, ami Istennel kapcsolatos, így az egész vallás is, természetellenes lenne az ember számára, és elidegenítené önmagától... Szent Tamástól semmi sem oly mérhetetlenül idegen, mint ez a gondolat!

Manapság külön ki kell emelnünk – amint H. De Lubac és J. Daniélou is hangsúlyozzák – az „istenismerés” kifejezés kettős értelmét, Jóllehet Istenben a lét teljesen azonos és egy a lényeggel, mégis Szent Tamás ezt a kettőt – megfelelő elvonatkoztatással – mindig szét-tartja. A létet illetően megismerhetjük, hogy Isten „van”; a lényegét illetően azonban csak valamelyes analógiás ismeretre tehetünk szert, amelyről inkább azt kell mondanunk, hogy „nem ismerjük”. Tudjuk, hogy „van” Isten, de nem tudjuk, hogy „mi” az Isten. Annak a meggyőződésnek, hogy az értelem meg tudja ismerni Istent, az értelemnek a transzcendenciára való nyitottsága mellett a másik gyökerét Szent Tamás a valóság rendjében látja meg. Mi magunk és körülöttünk minden – ez a mindennapi és állandó tapasztalat! – esetleges, csak mintegy átvonul a létezés színpadán, törekény, mástól függő sok-sok szállal és minden értéknek csak töredékével rendelkezik. Éppen ezért létében és egész valójában egy rajta kívüli valóra szorul, amely nélkül sem nem lenne, sem nem dicsekedhetne semmiféle értékkinccsel: minden egy előtte lévőre utal. Kell lennie tehát egy olyan Elsőnek, amely útjára indította a létezőknek és az értékhorozóknak ezt a körülöttünk megtapasztalható és kavargó tömkelegét, és amelynek éppen azért, hogy világunkat kellőképpen megmagyarázza, szükségképpen „másnak” kell lennie, mint amit itt tapasztalunk. Ez az Első szükségszerűen létezik: önmagában bírja és senkitől sem kapta létét; ezért senkitől sem függ: maga a végtelen függetlenség; nem ismer változást és elmúlást: örök, s mivel a lét teljességét birtokolja, minden érték maradéktalan és korlátokat nem ismerő végtelen gazdagsága. Ő tehát nem úgy „első”, mint a lánc első szeme, hanem mint aki a láncot kézben tartja.

### Szent Tamás istenélményének egybefogó alapja

Az a felismerés, hogy mi magunk és körülöttünk minden a létben csak esetleges s az értékeknek csak egy részét – többé kevésbé – tökéletesen hordozó alanyai vagyunk, Szent Tamást közvetlenül elvezeti a Teremtő-teremtény vonatkozás meglátásához és átéléséhez. A sok hely közül csak a Summa gondolatát idézzük: az esetleget az jellemzi, hogy „tud lenni és nem lenni”, hiszen úgy lépett be a létezés világába, és ki is léphet onnét; „lehetetlen azonban, hogy az ilyen természettel rendelkező valóságok mindenkor létezzenek, mivel ami tud nem lenni, valamikor valóban nem is létezett”; (ami „mindig” létezik, az szükségszerűen bírja a létet és nem esetlegesen!); így tehát az esetlegesek egész világa „sem létezett valamikor”; éppen ezért egy rajtuk kívüli, önmagában létezőnek kellett létbe szólitania azokat (I. q. 2, a. 3.). A nem-létből a létbe szólítani viszont teremtést jelent (I. q. 44, a. 1.). Ez pedig világosan azt jelenti, hogy mi és egész világunk „teremtény”, létbe-szólítónk meg a „teremtő”.

A következtetés, amely ezer korláttal körülzárt világunk természetének felismeréséből és szemléletéből logikusan folyik, első pillanatra túlságosan hidegnek tűnhet. Szent Tamás azonban már a lelkipásztori hangvételű Summa contra Gentiles-ben siet rámutatni arra, hogy a Teremtő valóság lényege szerint a szeretet melegek szetsugárzója. Nem valami belső

kényszer indította arra, hogy teremtményeinek létet adjon és értékek hordozóivá tegye őket, hanem végtelen akaratának teljes szabadságából azért teremtett, hogy legyenek, akiket végtelenül hordozza magában a szeretetnek azt a természetét, hogy „ki akar áradni”, „szét akar szóródni”, s örömét leli mások örömében, – első kisugárzása a teremtmények felé. (Ezt ismerte fel oly nagy átéléssel Assisi Szent Ferenc!) Ha lehetne beszélünk Istenben „előbből és utóbból”, akkor azt kellene mondanunk, hogy előbb szeretett, és ezért – ennek nyomán – teremtett...

A teremtmény létében, amely minden érték alapja és foglalata, a legszorosabban és megváltoztathatatlanul kapcsolódik Teremtőjéhez: a teremtmény lényege a Teremtőtől való függés maga! Amde ez a függés éppen azt jelenti, hogy a szeretetében ajándékozó Isten ölében és ölelő karjában van... Semmije sincs, amit azért kapott volna, mert „kell”, hanem mindene ajándék: a szeretet tanúja. Hisz a szeretet „szava” az ajándék! Így a teremtmény a teremtésben önmagát kapta ajándékkul Teremtőtől. – S még hozzá milyen ajándékkul! Létének szentjánosbogárnyi fényében az isteni lét sugara visszfénylik. Tökéletességei és értékei – elsősorban az emberre gondolunk: értelme, szabad akarat, folyton gazdagodni tudó halhatatlan lelke – az örök isteni értékek végtelen gazdagságának felcsillanó hasonmásai, sőt – már a teremtés címén is – „magának a Szentháromságnak bizonyos fokú képmásai vagyunk, amennyiben az értelmünkben a megértés fénye, akaratunkban a kiáradó szeretet (a szeretet az akarat első mozdulása!) ragyog fel és él” (vö. l.q.44, a.4: q.45; a.7). – Íme a teremtmény méltósága!

### A Teremtő-teremtményi alapélmény következménye Szent Tamás erkölcsi életfelfogásában

A Teremtő-teremtmény kapcsolata nemcsak „visszafelé” mutat, hanem „előre” is.

Ezzel azt akarjuk mondani, hogy Isten nemcsak saját vonásainak hasonmását véste belénk, hanem ezzel együtt meg is hívott Önmagához: nemcsak elindulása és forrása valónkak, hanem célja, rendeltetése és értelme is. Amint Szent Ágoston mondta: „Magadnak teremtettél, Uram!”

A teremtés adta istenképiség és a teremtménynek ezzel együtt adott Isten felé-rendeltetése határozza meg Szent Tamásnak az erkölcsi életről való felfogását. Minden öntudatra ébredt embert a teremtésben kapott istenképisége annak további kibontakoztatására kötelezi. Az értelemnek, az akaratnak, minden képességünknek természetes rendeltetése, hogy egyre jobban kibontakozzanak, egyre tökéletesedjenek. Enélkül elvetélt, kárba vesztett adottságok maradnának. S mivel az istenképiség azt is jelenti, hogy az ember ura cselekedeteinek, egész önmagának, felelős önmaga kibontakoztatásáért. Ezzel tehát a teremtmény tartozik önmagán keresztül Teremtőjének, aki nem hiába ajándékozta meg természetének kincseivel. Önmagunk tökéletesítésével a Teremtő akaratába simulunk bele: s minél teljesebben alávetjük magunkat a Teremtő szándékainak, annál nagyobb lendülettel dolgozunk önmagunk kiteljesítésén... Az Istennel való összeforrás – e tekintetben – sem jelent embermivoltunktól való elidegenedést, – sőt!

A teremtés révén bennünk rejlő adottságoknak a tökéletesítése a különféle erények elsajátításával és gyakorlásával történik. Ezért tárja elénk Szent Tamás Summájában ezekben oly ragyogóan szép panorámáját. Ezek által válik bennünk a teremtés istenképisége – Horváth Sándor találó meglátása szerint a Summa második részének bevezetője alapján – „a dinamikus istenképpé”. Szent Tamás felfogásában tehát – eszerint – a teremtmény természetéből fakadó elhivatottsága, hogy kialakítsa magában „a dinamikus istenképiséget”: ez az erkölcsi élet! E mellett a nagyon pozitív erkölcsiség-felfogás mellett Szent Tamás sajátos alapélménye révén másképpen is eljut az ember ugyanehez a meglátáshoz.

A személyes cselekedetek, éppen mivel az értelmes és szabadakaratú emberi természetből fakadnak, ennek jegyeit hordják magukon, mindig megtontoltak, öntudatosak és célratörőek: mindenkor határozott cél vonzó körében élnek. Sőt! Figyelembe véve az embernek a transzcendenciára való nyitottságát, amely – most erre figyelünk! – az akarat részéről azt jelenti, hogy semmiféle teremtmény, önmagában, nem elegendő a „betöltésére”, az igazi személyes cselekedetek – legalább virtuálisan! – a Végtelen Jonak, mint végső célnak a vonzásában valósuinak meg. A teremtmény élete ekként: a Teremtőjével, mint végső értelmével való kapcsolódása révén nyeri el az erkölcs fémjelét; jó, ami hozzá vezet; rossz, ami tőle elvezet. Ennek megtelelően, Szent Tamás Teremtő-teremtményi élményéből fakadóan, az erkölcsi élet úgy áll előttünk, mint a teremtmény pozitív útja az Isten felé: „motus rationalis creaturae ad Deum”. Ezért az ő felfogásában az erkölcstannak is elsődlegesen az erényekre: a jó cselekedetekre kell figyelnie, amelyek mellett a bűnök: a rossz cselekedetek afféle „selejtekt”.

Szent Tamás, természetesen, egy pillanatra sem felejtí el, hogy a kinyilatkoztatás meg-

tanít bennünket arra, hogy a mi Teremtőnk és Végső Célunk a teljes Szentháromság. Azért teremtette az embert, hogy szentháromságos boldogságának részesévé tegye. Ez a teremtmény számára egészen természetfölötti rendeltetés, amelyre önmagában, semmi igénye, sem jussa nincs, s oda jutni sem tud. A Teremtő szeretete azonban ebben is segítségére sietett: a jelen üdvrendben Krisztusban megadta a természetfölötti erkölcsi élet utat mutató példáját, és rajta keresztül megajándékozta ehhez az élethez szükséges természetfölötti erővel, s kegyelemmel is. A földi életben itt és így találkozik a teremtmény Teremtőjével, már az eget elővételezve.

Szent Tamás erkölcsiség-felfogása, ekként, nemcsak nagyon pozitív, hanem Krisztus-középpontú is, – mint azt Bernhard Häring is megjegyzi.

### Szent Tamás istenélményének a csúcán

A Teremtő-teremtményi kapcsolat tudatosítja bennünk, hogy létünknek minden ízével Istenbe kapcsolódunk; létünk és egész dinamikus életünk csakis Benne él és Átala maradhat fenn; ezt az Istenre való rászorultságunkat Teremtőnk végtelen szeretetével öleli át; s erkölcsi kötelességünk nem kisebb, mint Isten felé, végső célunk, létünk és életünk értelme felé törekedni, s ezen az úton érne el a bennünk rejlő, a teremtés által kapott, adottságok tökéletes kibontakozását. „Mid van, amit nem úgy kaptál?” (1Kor 4,7) Egész valónk minden adottságán keresztül – e Szent Pál-i kérdésnek megfelelően – a Teremtő megannyi szólítása irányul felénk, hogy önmagunkat, helyünket, feladatainkat öntudatosan és helyesen ismerjük fel minden következményükkel együtt. Isten önmaga felé szólítását teremtményi mivoltunkba zárta bele. – A megszólítás feleletet vár. S ez Szent János szavában csendül fel: „Megismertük a szeretetet, amellyel Isten szeret bennünket, és hittünk benne” (1Jn 4,16). Szent Tamás ezt a feleletet zárja bele ebbe az egyetlen szóba és fogalomba: „contemplatio” – szemlélődés – és ennek gazdagságában fejti ki.

A szemlélődés természetének egyik legszebb kibontását abban az előszóban találhatjuk meg, amelyet Szent Tamás Szent János evangéliumának magyarázata elé írt. A szemlélődésnek három tulajdonsága van, amelyek együtt adják az igazi szemlélődés teljességét. Első vonása, hogy minél magasabbra emelkedjék: minden részlegesen és töredékesen túl a mindenek Végső Okát és Magyarázatát: a Teremtőt keresse. – Második vonása az, hogy legyen a szemlélődés átfogó, mégpedig úgy, hogy a Teremtőben, mindenek Okában lássa és szemlélje alkotásait, a teremtményeket, hogy „ne csak magára a Teremtőre függessen tekintetét, hanem lássa meg erejét is, amelyet teremtményeiben tesz láthatóvá” (vö. Róm 1,20). – Végül a szemlélődésnek tökéletesnek kell lennie. Szent Tamás ezt így írja le: a szemlélődés akkor tökéletes, ha a szemlélődő maga is felemelkedik – amennyire csak teheti! – szemlélődésének tárgyához, ami azt jelenti, hogy egész értelmével és szeretetének minden melegével hozzásimul. A szemlélődés tehát az „egész” embert igényli: értelmét, akaratát, érzelmi világának minden rezdülését, s mindezt a lehető legnagyobb magasságokban! A szemlélődésben a teremtmény egész valójával összeforr Teremtőjével... valóban, az istenélmény csúcán vagyunk! Végső soron a kegyelemmel megáldott értelem és akarat csodás összjátéka bontakozik ki: a teremtmény a hit fényével megvilágosított értelemmel rácsodálkozik a Teremtőre, hogy ennek következtében a kegyelemmel átitatott akarat szeretetével ölelje át; ez a szeretet viszont arra indítja, hogy még jobban megismerje, hogy ennek révén még jobban szerethesse; és így tovább, egyre tovább!

A szemlélődés szükségszerűen erkölcsi nagyságot kíván meg. Amíg csak az értelem egyedül „szemlélődik”, akár a legmagasabb igazságok világában is, de az élet lendülete nem követi: csak ért, de nem szeret az ember, – addig a szemlélődés kezdetleges: hiányzik belőle a tökéletesség, s így a teljesség. – Az igazi szemlélődésben a teremtmény Teremtőjéhez emelkedik fel: elmerül Benne, Őt nézi, s Benne lát mindent; és szeretetének teljes affektív erejével öleli át Őt!... Ez már valóban az örök élet előíze itt a Földön!

S ha talán azt gondolnánk, hogy ez a Teremtővel összeforrasztó szemlélődés elidegenít bennünket másoktól, a közösségtől, akkor Szent Tamás nyomatékosan figyelmeztet bennünket arra, hogy éppen az ellenkezője igaz: a Teremtőtől megalált teremtmény a többieket is oda szeretné vonzani, hogy ők is élvezzék azt, amit ő élvez. A szemlélődésnek ez a másokat is vonzani akaró jellegzetessége abból adódik, hogy benne a szeretet nagyon magasra hág, és ez a szeretet – természetének megfelelően – itt is ki akar áradni: örömet másokkal is meg akarja osztani. Ezért megalált kincsét mások szerető birtokában is akarja látni. Meg van ugyanis győződve, hogy – Szent Ágoston szava szerint – a szellemi kincseket minél jobban megosztjuk másokkal, annál bőségesebben lesznek a magunkéi is. (Ha valamit pl. másnak megmagyarázok, annál jobban értem magam is.) A szemlélődés e természeténél fogva lett pl. Szent Margit a polgárháború idején a béke angyalává, egy Kis Szent Teréz meg

rejtett élete ellenére a missziók egyik fővédőjévé. — Ha ráfigyelünk Szent Tamás Istenélményének erre a magasba törő lendületére és teljességre törekvésére, akkor joggal elmondhatjuk, hogy Summájának a csúcsát a szemlélődésről írt sorok jelzik (vö. II—II. q. 5. a. 1. ad 1; q. 81, a. 1. ad 5; q. 188, a. 6. és a. 7. stb.). Minden más effelé vezet, vagy ennek megőrzését célozza.

Szent Tamás egyik legmodernebb ismerője és életrajzírója az amerikai James A. Weisheipl, nem győzi eléggé hangsúlyozni Szentünkben a tudás és az élet egybeforrottságát. Ezért is lett egyházdoktor. Azért kereste az igazságot, hogy megélje; s amit igaznak ismert meg, életté is változtatta. Ezért fakadt benne Isten-ismeretéből igazi istenélmény!

#### *Jegyzetek:*

Szent Tamás műveiből főképp a Summa Theol., Leonina, (Marietti) 1950; Summa contra Gentiles, Leonina, 1926—1930; In Evangelium S. Joannis comm., (Marietti) 1925; De perfectione spiritualis vitae, Leonina, 1969. — Továbbá: J. A. Weisheipl: Thomas von Aquin, Sein Leben und seine Theologie (übrtr. P. Gregor Kirstein OP:) Styria, 1980; R. Spiazzi: San Tomasso d'Aquino, Idea, 71974 — G. K. Chesterton: Aquinói Szent Tamás (ford. Boldizsár Iván) Szent István Társ. 1937. — J. Pieper: Unaustrinkbares Licht, Kösel, 1963. — J. Daniélou: Dieu et nous, Éd. B. Grasset, 1956. — H. de Lubac: Sur les chemins de Dieu, Éd. Montaigne, 1966. — John C. Murray: Das Gottesproblem gestern und heute (német ford.) Herder, 1975. — Horváth Sándor OP: Aquinói Szent Tamás világnézete, Budapest, 1924. — Dr. A.—M. Horváth OP: Der thomistische Gottesbegriff, Fribourg, 1941.

„... az Isten létének ismerete csakugyan természetünkbe van beoltva, csak elmosódottan, általánosságban. Tudniillik: az Isten a boldogság. Az ember pedig természetétől vágyódik a boldogság után. Ám, aminek vágyára a természet ösztönöz, azt az ember természete szerint meg is ismeri. De ez nem jelenti azt, hogy mindjárt és közvetlenül megismerjük Isten létét. Miként, ha felismerem, hogy jön valaki, az még nem jelenti azt, hogy Pétert ismerem fel, jóllehet Péter az, aki szembe jön velem. Ugyanígy sokan az ember legfőbb javát — és ez a boldogság — a gazdagságban vélik feltalálhatónak, mások az érzéki örömeiben, másik ismét másban...

Aki hallja ezt a szót: Isten, esetleg úgy érti, hogy Isten neve olyasmit jelent, aminél nagyobbat is lehet gondolni... De tegyük fel, mindenki úgy gondolja, hogy Isten neve azt jelenti, amit tényleg mond, tudniillik: olyan valóság, amelynél nagyobbat gondolni nem lehet'. Ebből azonban még korántsem következik, hogy látja is, hogy amit ez a név jelent, az a valóságban is létezik. Neki talán csak az értelmi felfogásában van jelen. Nem is lehet következtetni, hogy Isten a valóságban van, ha csak meg nem engedjük, hogy a valóságban van olyasvalami, aminél nagyobbat elgondolni sem lehet.” (Summa Theologica I. 2,1.)

Aquinói Szent Tamás

## A SZEGÉNYEK ÉLETÉNEK SZENTSÉGE

Felkerestük dr. Fél Edit néprajzkutatót, a történelemtudományok kandidátusát és jelen számunk tárgyáról beszélgetést kértünk vele.

*Mint a Budapesti ELTE-n volt tanárnőmhöz, bizalommal fordulok a TEOLÓGIA folyóirat mostani számának témájával: „Az ember személyes kapcsolata Istennel”, – hogy ezt a kérdést a magyar néprajztudomány oldaláról érinthessük, Annál is inkább, mert azt, hogy fel-lelhető-e a misztikus élet jelei a magyar népéletben, meglehetősen kétségbevittek, egyesek – pedig nem egyszer neves nagyjaink – egyenesen tagadták. Sik Sándor azonban pl. annak idején, jó érzéssel, éppen a magyar néprajztól várta a feleletet, amelyre a választ e beszélgetésből is reméljük.<sup>1</sup>*

– Miért éppen engem választott erre a beszélgetésre, hiszen ismerheti könyveimből, tanulmányaimból eddigi munkásságomat. Kutatásaim középpontjában a paraszti társadalom kérdései állnak. Más munkatársakkal együtt végzett munkáimban mindezekben túl főleg a paraszti gazdálkodás és háztartásvitel mindennapos döntési folyamatait és hagyományos ismeretanyagát, valamint a különböző paraszti üzemek eszközfelszerelését elemeztük, – még-hozzá történetesen református környezetben. Magam sem vagyok katolikus, jól tudja. További munkáim népviselettel, hímzéssel és általában a népművészet kérdéseivel, a múzeumi tárgy-gyűjtés elveivel foglalkoznak.

*Részben éppen ez a „tárgyi” kutatássorozata teszi valószínűvé, hogy az olyan kérdést, mint „A magyar ember személyes kapcsolata Istennel” a lehető legkevesebb elfogultsággal tudja szemlélni. De felbátorít erre az a biztos tudásom és személyes tapasztalatom, hogy a gazdálkodás, ill. a népművészet tárgyain keresztül is, mindig az embert, és a társadalmat kereste, tulajdonképpen csak az ember érdekelt, aki a tárgyi világban szemlélhetővé válik.*

– Ez csakugyan mindig így volt, sőt egyre inkább csakis így látom kutatásaim értelmét. A néprajztudomány: szociális antropológia, ahogyan Amerikában szívesen nevezik. (Európa etnológiát használ.) És úgy tudom, a maguk teológiájában is jelentős irány az antropológikus, mely nem áll ellentétben a transzcendentális a priorival.

*Pontosan ez bátorít fel engem is, hogy a mi kérdésünkbe ezt a beszélgetést belevonjam. Neves teológusunk Karl Rahner szerint, a kinyilatkoztatás az embert olyan lényként mutatja be, akinek minden más csak a „környezetét” alkotja. A fontos: Isten teremtői akaratánál fogva az ember, akinek örökre individuális fontossága és érvényessége van Őelőtte. A személyes isteni szeretet szabad csodájaként jelenhetik meg és fogékony lehet erre a (természeténél fogva meg-nem-követelhető) szeretetre.<sup>2</sup> Ezenkívül konkrét okom is van, hogy kérdéssel forduljak Tanárnőmhöz. Az említett publikációk után – úgy tudom – a budapesti Corvina és a párizsi Plon kiadó közös gondozásában megjelenés előtt áll a „Terre Humaine” neves sorozat eddig egyetlen magyar tárgyú kötete: Gari Margit, egykori matyó summás asszony emlékeinek megörökítése. Jelent-e Gari Margit megtalálása, ismertetése Fél Editnek valami újat munkálkodása területén?*

– Nekem a legjelentősebb a vallomások egyszeri, megismételhetetlen volta mellett az, hogy Margit kitárta előttem a lelke legrejtettebb zugaiból is áradó hitet. Noha, hosszú gyűjtőpályám alatt számos megrázó vallomását hallgathattam az Istenét kereső parasztembernek, ezek mind részletek voltak, töredékek csupán. Margit a teljességet adta – amennyiben ez ember előtt lehetséges.

De hadd kezdjem az elején. Az ötvenes évek kezdetén egy múzeumi gyűjtőcsoport tagjaként kezdtem gyakrabban járni Mezőkövesdre (az e csoportban végzett szerteágazó gyűjtések adták és adják meg a hitelesítő biztos alapot Margit vallomásaihoz). Ebben az időben Margit még ötven körüli, adatközlőnek fiatal asszony volt. Feltűnt, hogy ennek a tréfálkozásra, nótázásra mindig kész, csipős nyelvű asszonynak gondolatai középpontjában akkor is már a túlvilág, a meghaltak lelkei, a „szenvedő lelkek” állottak.

Olyan szegénységgel s az ezzel járó létbizonytalansággal nem találkoztam sehol a magyar nyelvterületen, mint Mezőkövesden. Ez a szegénység azonban intézményessé vált a summás-ságban, mely sok, – nem egyszer tízezer lakost is érintett. Ebben a szegénységben elhelyezkedve alakították a matyók kultúrájának sajátos summás változatát. Azt kell hinned, hogy ez az állandó rögtönzésekkel, szükségmegoldásokkal továbbvihető szegénység, mely a dolgoknak egyfajta súlytalanságot adott, tágitotta ki őszinteségük kereteit s lett alapja annak, hogy mindenről egyfajta könnyedséggel beszéljenek. Módosabb községekben a bűnököt, az illetlen dolgokat, de még a szűkös esztendőől megkövetelt szerényebb főzést is elhallgatták, nem egyszer eltitkolták a gyűjtő előtt s ha az mégis rájött volna, tréfával ütötték el. Ezzel szemben Margit s a hozzá hasonló szinten élők önként mondtak ki mindent, jót-rosszat, szépet-csúnyát. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy maga ne tett volna különbséget a mondott jó és rossz között. Amikor a rá oly jellemző dramatizáló erővel valami nagyon szépet sikerült elmondania, nemegyszer kérte, hogy játsszuk vissza a szalagot, hallani is szeretné s bizony nem egyszer sírva fakadt.

A kövesdi szegénység megpróbálta, amennyire csak erejéből telt, követni a gazdagok divatját: arany-ezüst csipkével, selyemszalagokkal felcifrálták öltözetüket; szobájuk falát rózsás tányérokkal díszítették; ami azonban ragyogóvá, fényessé tette életüket, az a minden nyomorúságon átsütő hit volt. Ez a hit, mint valamikor a középkorban, szervesen beépült, összefonódott mindennapi életükkel: ha a tűz pattogott, „szenvedő lélek” hangját vélték benne hallani s már fohászokdtek is annak „szabadításáért”; ha lábát kőbe, rögbe ütötte valaki, újból csak fohászokdott, sőt olyan is akadt, aki letérdelt annak a „szenvedő léleknek” a „szabadulásáért”, aki talán abban a rögben letű volna. Ők valóban a „szentek egységében” éltek. Nem volt elválasztva e világ a túlvilágtól, sőt ez a világ csak híd volt, amelyik oda átvezet.

*Ezek szerint G. Margit nemcsak „adatközlő” volt a néprajzi gyűjtő számára, hanem lelki-ségének, világképének, sőt hitének feltárója is. Egyedülálló ez a magyar néprajzi kutatások-ban, ha csak Bálint Sándor Orosz Istvánjának önéletrajzát<sup>3</sup> ide nem számíthatjuk.*

– Mint említettem, nekem is nagyon sokat jelentett, hogy annyi gyűjtés és anyagfeldolgozás után, végre egyenesen „az” ember nyilatkozott meg és a neves kiadványsorozatban ezt a magyar embert mutathatom be hazánknak és Nyugat-Európának.

*Ugy tudom, hogy a kiadás előtt álló könyvben önálló fejezetek szólnak a világszemlélet-ről, sőt a lelkeségről, a hiteléről. Szabad volna ebből valamennyit a Teológia olvasóinak tudomására hozni éppen mostani számunk tárgyköréből?*

– Nagyon szívesen, annál is inkább, mert a francia – egyébként hitetlen – kiadóm is felfogta, mint már említettem, e vallomásoknak tiszta keresztény szellemét s mivel a franciák még távolabb estek tőle mint mi, mint ilyen is kívánja sorozatában bemutatni.

*G. Margitnál ugyanis a világmindenség teljes, összefüggő, egymásra tartozó és egymásra ható egész. A vallásosságban van tehát igazán otthon, mert totális igényeinek ez nagyszere-rően megfelel. Tulajdonképpen minden vallásos neki. Pl. „Az égboltot mi úgy gondoljuk el, mintha olyan sátor tető volna, de oszlop nélkül. Mikor hitetlen emberrel beszéltek édes-anyámék; hát idehallgass, ha olyan okos vagy, találkoztál-e már olyan emberrel, aki ilyen mennyezetet csinált volna fölénk oszlop nélkül? A Jóistennek a tudása olyan végtelen, hogy Ő oszlop nélkül alkotta meg az eget. A napot, a holdat, csillagokat az Atyaisten teremtette, ő rakta ki oda az égre. Mink úgy tartjuk, mondtam is már, hogy a nap az Atyaisten szem-e. (...) A nap szabja meg a világosságot, meg a sötétséget, az ő forgása által. Hát nem lsten hatalmát látom ebben? (...) Mikor este lement, visszanéz – azt mondják, nézd csak, hogy visszanézett az lstennek a szem-e. (...) Azt is mondják, hogy azért rendezte az éjszaka-ba a holdat meg a csillagokat, hogy árva ne legyen az égboltozat, hogy fel legyen virágozva.”*

– Ezeknek emlékei olyan elevenek, hogy életszerűségük és az életben betöltött jelentősé-gük igazán nem vonható kétségbe Margitnál.

*Ha már az életnél tartunk: Margit asszony saját életét is így, vagyis a földön küzdelme-sen élve, de mintegy az örökkévalóság színe előtt folytatta?*

– Bizonyára igen. Hallgassa csak meg ezeket a vallomásokat! „Drága jó Istenem! Leütöm a fejem, gondolkodom. Minden bűn megvan bennem, minden jóra hanyag voltam. Szabadszájú is voltam, loptam is, mert a summáság az olyan volt. De az lsten nem bántottam. Meg abban, hogy az uramon kívül mást ismertem volna – ettől az lsten országába mehetnék rögtön. Aztán az egész életem, ugye, milyen volt? Hányszor elmentem én Erzsá-nénémmel Egerbe, vagy ide vagy oda búcsúba. Föläjánlottuk a fáradságunkat Pestéért. Hát, hogy a mi imánk talált-e meghallgatásra, vagy a bűn unta meg őt, hogy most már majd fiatalabbhoz szegődik? – nem tudjuk. De Saulból Pál lett. Hát higgyék el, hogy már ott is voltam, hogy a jeggyűrűmet – mert ez nem jeggyűrű, ami az ujjamon van – azt én már odaadtam Szent Antalnak. Belevettem egyszer a perselybe: itt van Szent Antal, tegyél

vele amit akarsz, vidd a gyűrűjét is!" – Vagy máskor: „Szekeres Panni néném, amikor már súlyos beteg volt, azt mondta családjának: idehallgassatok! Nekem, hogyha meghalok, a lábamra a piros kordováncsizmát felhúzzátok, (...) Mert hátha töviskes lesz az út. Aztán majd nem tudok szaladni, Mert a mennyországba két út vezet: a rózsás, meg a töviskes. Ahogy én beállítom magamnak az életemnek útját a földön, úgy megyek az Úristen eleibe. Azt mondják, hogy aki úgy keresi a földön, az bejut és a rózsás úton mehet a mennyországba. Aki pedig hanyagul keresi a földön, de mégis Krisztus felé megyen, annak odaát a töviskes úton kell mennie. Ezért mondta Panni néni, hogy húzzák fel a csizmáját." – Emlékszik arra, hogy arra kértem, próbáljuk rövid, átfogó módon jellemezni a rétegeket, ahova Margit hite tartozik.

Ugye, a kérdés mögött az a tény lappang, hogy az európai népi vallásos világkép már történeti, azaz egyszerre hordoz magában különböző korú és eredetű hatásokat. Ezeket – mint rétegeket – ki lehet mutatni legmaibb jelentkezéseiben is.

– A kutató előtt többek között éppen ezeknek a történeti rétegeknek egyszerre és friss, mai életszerűségben való jelentkezése teszi különösen értékessé a vallásos élet néprajzát.

A magam részéről azt vettem észre, hogy G. Margit gondolkodása és élete mindenekelőtt bibliai. Az emlékezések és vallomások néha egymásra következő mondatai jóformán bibliai idézetsorok, Persze csak „szövegkritikailag”. Ténylegesen jól beleágyazva az életbe és így már sajátta téve. Tehát nála nem idézetként, hanem asszimilált műveltségben jelentkeznek. (Jól ismeri és beszédében minduntalan belekapcsolódnak szentírási részletek. Ezek izessé és képszerűvé varázsolják szavait.) – Egy másik „réteg” a templomi és a liturgikus Margit gondolkodásában. Ahogy a meghitt templomi környezet – mint megfellebbezhetetlen berendezkedés – hat elképzelésére: így pl. a mennyország centrumát jól felismerhetően az „*assumptio Mariae*” oltárképes ábrázolásai szerint látja maga előtt. A mennyországi szentek rendjét is az otthoni templomi elhelyezkedés törvénye szabja meg. A szertartások, ill. azok szövege nyilvánvaló hatásokban mutatkozik. Pl. amikor azt akarja kifejezni, hogy csak lelki küzdelmekkel remélhetjük az örök üdvösségbe való jutásunkat, azt – külön hivatkozás nélkül persze – a korábbi virágvasárnap szertartás egyik jelképes cselekedetével érzékelteti: „Jézusnak is kereszttel kellett megütni a mennyország ajtaját” stb. – Margit a ferences harmadrend tagja. Úgy gondolom, hogy a „két út” felismerése, a szentek sajátos tisztelete, az alamizsnáalkodás, a koldusvetés, valamint a holtak megkapó tisztelete, de legfőképpen a vallomások legszebb része, az egyéni aszkézis megható gyakorlása a ferences szellem népvivé válása. Volna szíves eredetiben is közölni erre vonatkozó részleteket Margit ajkáról?

– Hát itt van pl. magnószalagról a következő: „Édesanyám mindig mondta, mikor fiatal voltam, Margit lép be már a ferences rendbe. Fogadjál ügyvédet. – Édesanyám, várjon még, hadd öregedjek. Azt mondja: úgy? Az életed virágját a világnak adod, a kóróját meg az Istennek?” – „Nagyon sokat gondolok arra, hogy drága Jézusom, vajon megállhatok-e Isten színe előtt, hogy mondja-e majd azt: Állj a jobbomra? (...) Hát én úgy tanultam, meg úgy is tartom, hogy nagyobbat nem tehetek a földön, minthogy segíték a szenvedő lelkeken. De ez nem annyiban van ám, hogy adok szentmisét a szenvedő lelkekért, hogy azt a pap szolgálja el, én meg megrövidítem magam pár forinttal. Mert végtelen jó a szentmise, de hogyha én segíteni akarok odaát valakin, nekem idelenn kell cselekedni a földön, nekem kell találni – akármilyen szegény vagyok – nálamnál szegényebbet. És olyat kell keresni, aki nekem nem tudja viszonzni a szeretetemet, nem tudja visszaadni, amit én adtam az ajándékot. (...) De sokat elgondolkodom, hogy ha a jó Isten azt mondja, hogy én most téged lefektetek a betegágyba és meglátom, hogyan fogadod a betegséget, mert mi úgy fogjuk fel, hogy a betegséggel meg lesz rövidítve odaát a szenvedésünk. (...) Édesanyám, mikor utolsóban volt, mindig mondta, hogy imádkozzatok. Én nem is tudok olyan beteget elképzelni, aki nem kér imát. (...) A szomszédokat, ha végiggondolom (...) már a szájukon alig jött ki a szó, de még magyarul, hogy melyik rózsafüzért végezzük. A közös imádság erősebb egy század katonaságnál.” – „Hát az alamizsna az más. Azt nem kérdezzük senkitől, mert tudjuk, hogy ha valaki elhív a házába egy szegényt, vendégül lát egy koldust, magát az Úrjézust vendégeli meg halottjaiért. Vajon terítettél-e asztalt az Úrjézus nevében a szegényeknek? Így tanultuk. Mi istencipónak hívtuk, amit a koldusnak sütöttünk, mert az Isten nevében adtuk.” (...) – „Beszéltem egy asszonnyal a múltkor. Azt mondta, hogy amikor az ő édesapja az új házat megcsináltatta, azt mondta: legelőször az asztalt a szegényeknek terítjük meg. Szóval ez azt jelentette, hogy ott már az Úrjézust fogadták az asztalfőre. (...) Volt, aki új kenyérre, a másik új borra terített a szegényeknek. (...) Anyi fáradságot, meg szenvedést felajánlani holtakért, mint amennyit édesanyámék tettek abban az időben... Hát én nem is tudom elgondolni, hogy csakugyan, akik most meghalnak, lelkek, hát azok enyhülést nem kapnak? Mert ma nem sanyarodik senki, de még abban az időben, ha meghalt valaki, a rendes házból azt mondták, hogy hat hétig



húst nem főzünk. Vasárnap sem! Szabadulására édesanyánknak vagy édesapánknak. (. . .) Az a lélek várja az imádságot, de a hozzátartozóknak ma már teher hogyhát kivárja, míg a nép szétmegy a halottól este. A múltkor is hívtak. Elmentem. Megkezdtém, Erzsza néném mellettem meg Daku is ott van a másik oldalról, mellettem szoktak lenni. Erzsza néném meg-lők, hogy rövidre vedd, hagyjál ki. Én meg nemhogy kihagyom, hanem megtoldom. Mert ha nem imádkozol, legalább megszenvedel." – Az emlékezések életszerű valóságban mutatják be azt, hogy Margit vallásosságának formálója, iskolája a hagyomány, de az élők közös-sége.

*Az a tény, hogy az európai népi vallásosság egyrészt sokrétűen történeti, másrészt pedig a közösségben hagyományos, nem zárja ki az egyéni megélés valóságát?*

– Hát éppen erre jó felelet a saját aszkézisnek már imént említett szép vonása: „A test sanyargatása az arra jó, hogy én a kegyelem állapotában maradjak. Vagy magamért sanyargatom magam, vagy megholtjaimért, vagy a családomért. Hát mikor a gyalogos búcsú volt Egerben, az út azzal az éles kövel leszórva, aztán mezítláb partnak fel, partnak le, – hát ez bizony vezeklés volt. (. . .) Hát én úgy vagyok, hogy ezt a bűdös testet nagyon szeretném megsanyargatni. Még jobban, mint eddig, szászorta jobban. Kőre szeretnék feküdni éjszaka, nem ágyon, párnán. Hát Panni néném is ugye, az egész éjszakát átimád-kozza térdenállva. Ő fázik is, mert hát ugye öreg, nincsen vér, de felkel és imádkozik. Ocsai Margit is felkel, minden hajnalban egy óraker, végzi az imádságot az édesapjáért, édesanyjáért, Édesanyám úgy mondta, hogy ennek a bűdös testnek ne kedvezünk, Van Kövesden sok olyan, aki ringón aludt (= karos lóca átfordítható háttal, ami az ágy előtt szokott lenni bölcsonék), a feje alá meg egy hamvaszt se tett. De olyanról is tudok, hogy a feje alatt vezeklő párna volt, deszkából. Emberek is, nemcsak asszonyok, aludtak a ringón. Visszont olyan is sok volt, hogy az asszony – ha a férje padkán aludt, a ringóra feküdt éj-szaka. Kada Boris néném meg azt mondta: az uramnak az ölben a helye, nekem meg a családom előtt az ágyon. De mikor elszenderedett a család, én átmentem a ringóra. Nem volt párna se a feje alatt, Gáli Kata néném is, talán 30 esztendőn át ringón aludt, vezeklésből. Félt a büntetéstől. Úgy mondta édesanyámnak: kedves Sereg Panni, két család-om volt, de lehetett volna több is, aztán félek az ítélettől. Tudok olyat, jó gazdaasszony volt az is, az ágát felvitte a padra. Az ágy helyén aludt a földön, de még kukoricát is szórt a helyére.”

„Vezeklés volt a böjt is. (. . .) Hát mikor summásnak jártunk, nagyon sokba belenevelték a szülei, hogy mikor gyermekfővel húztuk azt a szörnyű nagy búzát, hát arattunk, kivittük azt a kis szalonnát kosárba, háromszor is. De nem azért, hogy meg nem ettük volna, mert éhesek voltunk mindig, de mi kértük az erőt, hogy most nem eszem meg a szalonnát, de erőt kérek. (. . .) Mit mondjak? Itthon is hányszor volt az, de hányszor, mikor én is éhes voltam, osztán nem ettem. A családnak enni adtam, na jól van, ettem volna, de nem is volt annyi. Ezt térted türelemmel elviselem, Jézusom. Én a hasamért a kapuig se mennék. Mindig tanultuk: vontál-e meg magadtól az életben egy ital vizet? Sok rámondaná, hogy bolond, mikor idáig (nyakon felül) érf szalmában voltunk. Oszt volt olyan kazalrakó, hogy megitta volna a vizet, futott a nyála érte, de nem ivott. Mondtuk: Jóska bátyám, mért nem iszik? Azt mondta, majd a következőből, fiam, Mert nemcsak mindig Miatyánk ki vagy a mennyekben, hanem ezzel is járuljunk hozzá. (. . .) Margitkám azt mondja tegnap, jaj édes-anym, milyen a térde? Hát az olyan, mert az a legfájdalmasabb, én ezért nagyon sokat térdepelek. De hát nemcsak, hogy én. Sokan! De azt nem szabad fitogtatni. Úgy kell csinálni, hogy azt senki se tudja. Úgy mondjuk, hogy fogadd meg, oszt hallgass. Vagy fogadd meg, én segíték, te is próbáld meg. Azon töröm mindig a fejem, hogy mi a legnagyobb, amit megfogadhatnék? Mezőhegyesen voltunk summásnak, aztán nagyon nehéz volt a kereszt. Az uram is kimondhatatlanul rossz volt. Az evés nem számít. A mezítlábas-járás, ha kövön járunk, az se sok Na, de az, hogy ne beszélj Margit. Ez volt a szörnyű! Vegyél vizet a szádba. Ne szólj. Mikor szólítottak, hogy Margit! Tessék? Mondjál már te is valamit. Jaj, fáradt vagyok, a gyomrom fáj, vagy valami, pedig annyira szerettem volna beavatkozni, hát ez végtelen nagy fájdalom volt, hogy hallgatni kellett két hétig. Mikor letelt, föl lett oldva a nyelve Margitnak.”

*Akkor elérkeztünk utolsó kérdésünkhöz is, folyóiratunk e számának témájához. Hogyan látja, annyi évtizedes kutatás után „Az ember személyes kapcsolatát az Istennel” az etnog-ráfus, a magyar népi kultúra világából hogyan jellemezné ezt a kérdést?*

– G. Margit vallomásaiból tudjuk, hogy egyéni életútja nem volt könnyű és áldozatok nél-küli. Ezért, ha pl. hagyományos ill. liturgikus kifejezést használ is fel, azt egyéni és hiteles sorsérzékkel tette, mint amikor megállapította, hogy a „mennyország ajtaját kereszttel kell megütni”. Végyszaltaja őt a „sok lakóhely”, mely jézusi szó, de az egyént érinti. A fenti szó-serintj lejegyzések eléggé bizonyítják, hogy Margit, hagyományra és az élő közösségre tá-

maszkodva, de saját átélésében vallásos. És ez – szerintem – érvényes a népi kultúrákra általában is.

Aki néprajzi kutatásainak jelenségeiben mindig az embert kereste, üzenne-e a TEOLÓGIA olvasóinak valamit mai számunk témájában G. Margitról és kutatásai során megismert névtelen társairól?

– Ezt az üzenetet már megírta Juhász Ferenc, a költő, amikor meghihette őt e vallomások egy részének közzétételére.<sup>4</sup> Tessék, olvassa csak kérem.

Juhász Ferenc írja: „Szivárvány-áhitatú, tündöklet-népmeseigazságú lélekvallomás ez, G. Margit, valahai summásasszony önéletrajz-elmondásának első fejezete. (...) E napszámosság-ég-föld-alvilágvallomása éposz-erejű, kristálylobogással-tiszta, (...) misztikus, (...) és nem misztikus, (...) G. Margit a földet gyötörte és G. Margitot gyötörte a föld, a napszám kiszolgáltatottja volt. De nem a metafizikus tétovaságé! Ahogy tudta: egyetemes-világegyetemlátása megszerkesztette az emberlét erkölcsi szerkezetét, s a mindenség élet-halál, biológiai-fizikai anyag-rendjét, (...) Mert tudni akarta a lét-rend szerkezetét! És élni e szerkezet erkölcsében!” – Ezután hadd tegyem hozzá: a magyar vallásos népelet-kutatás tehát meg tudná mutatni a szegények életének szentségében az ember személyes kapcsolatát Istennel, azaz kedvezően tudna felelni Sík Sándor sejtésére: „Bizom benne (hogy ti, a magyar vallásos folklor – szerk.) ki fogja mutatni, hogy a magyarság nem kevésbé fogékony a közvetlen hitélményre és annak személyes megrendüléseire – ha úgy tetszik: a misztikára és a metafizikára, mint e téren szerencsésebb külső-belső adottságokkal megáldott más népek, csak éppen a maga módját. Ezt a magunk módját kellene immár megvizsgálni.”<sup>5</sup>

– Gondolom, most azt kérdezi, hogy mivégről teitem mindezt? Ha már idézte Juhász Ferencet, hadd hivatkozzam rá én is. Amikor megkértem, olvasná el a bevezető szakaszt s utána felhívott telefonon, azt mondta: „Edit, mindvégig mámorban olvastam. Én pedig azt feleltem, hogy én meg mindvégig mámorban írtam...”

Mi is köszönjük a benne való részesítést.

#### Jegyzetek:

1. Sík Sándor: A magyar költészet istenélménye. A kettős végtelen c. kötetben. Bp. 1969. I. 211–212. – 2. Karl Rahner–Herbert Vorgrimler: Teológiai Kiszótár, Bp. 1980; „Antropológia” címszó alatt. – 3. Bálint Sándor: Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Bp. 1941. – 4. Juhász Ferenc: Az ég, a föld s az alvilág. G. Margit vallomását megírta Fél Edit. Új Írás, 1976. júl. 53–58. – Sík Sándor: i. m. I. 212.

Hetény János

„Megrémülök, megrendülök, mert átélem, hogy ő egészen más, teljesen különbözik tőlem, mérhetetlenül felettem áll. Lángra lobbanok, a szeretet vágya gyullad ki bennem, mert mégis közöm van hozzá, hasonló vagyok hozzá, az ő kedvéből jöttem létre és neki szava van hozzám.”

Szent Ágoston

Peter Krämer

## MIT HOZOTT AZ EGYHÁZJOG REFORMJA?\*

Az 1983. január 25-én kelt „Sacrae Disciplinae Leges” kezdetű Apostoli Rendelkezéssel II. János Pál pápa új „Codex Iuris Canonici”-t (CIC) promulgált, vagyis hivatalosan elrendelte és kihirdette az egyház törvényeként.<sup>1</sup> Egy átmeneti időszak után 1983. november 27-én lép életbe és fölváltja az 1917-es egyházi törvénykönyvet. — Az említett Rendelkezésben hangsúlyozza a pápa, „hogy a Kódexnek semmiképpen sem az a célja, hogy az egyházban a hit, a kegyelem, a karizmák és mindenek előtt a szeretet helyébe lépjen. Ellenkezőleg inkább az a Kódex célja, hogy olyan külső rendet adjon az egyházi társadalomnak, amely elsőbbséget biztosít a szeretetnek, a kegyelemnek és a karizmának, s egyúttal megkönnyíti ezek rendezett fejlődését mind az egyházi társadalom, mind pedig az ahhoz tartozó egyes emberek életében.”<sup>2</sup>

„A meghatottságtól kissé remegve, de ugyanakkor alázatos határozottsággal”<sup>3</sup> hirdette meg XXIII. János pápa 1959. január 25-én a Második Vatikáni Zsinatot és indította el az egyházjog reformját, amit a zsinat munkája „megkoronázásának” szánt. A következőkben nincs szándékunkban visszatekinteni az utóbbi évekre, hogy megmutassuk, hogyan folytak részleteiben a reform munkálatai. Arról sem kívánunk áttekintést adni, hogy tulajdonképpen mi új az új Kódexben. Inkább azt az alapvető kérdést tartjuk szemünk előtt, hogy az egyházi törvénykönyv új megfogalmazásának ténylegesen a Második Vatikáni Zsinat adta-e meg az irányvonalat. — Két évvel ezelőtt ezzel a címmel: „Mit hoz az egyházjog reformja?”<sup>4</sup> csokorba szedtük az egyházi törvénykönyvnek akkor még le nem zárt reformjával szemben támasztott igényeket és kívánságokat. Most, amikor előttünk van már az új Codex Iuris Canonici végleges szövege, mérleget kell vonnunk és meg kell kérdeznünk: „Mit hozott az egyházjog reformja?”

### Az egyház fogalma

Az 1917-es egyházi törvénykönyv abból indult ki, hogy a katolikus egyház és Jézus Krisztus egyháza kizárólagos értelemben egyenlő.<sup>5</sup> Természetesen a konkrét jogalkotás számára messzemenő következményekkel járt ez az egyenlővé tétel. Eszerint mindazok a katolikus egyházhoz tartoztak és alá voltak vetve joghatóságának, akik megkeresztelkedtek. Az egyházi törvények elvben kiterjedtek minden megkeresztelt emberre, tehát a nem katolikus keresztényekre is, ha csak valamely területen nem rendelkeztek másképp. Nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy ily módon lehetetlenné vált, hogy teológiai szempontból kielégítő módon vegyék figyelembe a különvált egyházak és egyházi közösségek realitását.

Itt most — a Második Vatikáni Zsinat egyháztanától indítva — döntő változás következett be. A zsinat természetesen kitarított amellett, hogy Krisztus egyháza a katolikus egyházban valósult meg — nem tekinti magát egyszerűen egy egyháznak a sok közül —, ugyanakkor azonban sokféle egyházalkotó elemet ismer el a katolikus egyház látható struktúráján kívül is (vö. Hittani Rendelkezés az Egyházról, 8.) Más szóval: az egyházjelleg nem egybevágó azzal, ami a katolikus egyház.

Jelentős haladásnak kell tekintenünk, hogy ez a tan az új egyházi törvénykönyvben világosan kifejezésre jut. A 204. kánon 2. §-a szerint Krisztus egyháza a katolikus egyházban valósult meg, azonban nincs szó kizárólagos identifikációról. Emellett állandóan említi a különvált egyházakat és egyházi közösségeket. Minden nehézség nélkül be lehet illeszteni ebbe a nézőpontba azt, amit a Második Vatikáni Zsinat mond a különvált egyházakról és egyházi

\* Fenti tanulmány Peter Krämer, az Eichstätt-i kat. egyetem egyházjog professzora: Was brachte die Reform des Kirchenrechtes? (Stimmen der Zeit 108. (1983) 316–326. oldalán közölt) írásának fordítása, jelentéktelen rövidítéssel.

közösségekről: Ezek a hit katolikus értelmezése szerint rájuk tapadó hiányosságai ellenére „nem jelentéktelenek vagy értéktelenek az üdvösségünk titkáiban”, „az üdvösség eszközei”, maga Krisztus Lelke használja fel őket az üdvösség közvetítésére (Határozat a Keresztény egységre Törekvésről, 3.). Természetesen ezek a kijelentések nem ismétlődnek az új egyházi törvénykönyvben; ez egyébként sem feladata egy törvénykönyvnek, amely elsődlegesen az egyház belső jogrendjét tartja szem előtt. – Az egyházfogalom megváltozásának a következménye, hogy az új Kódex nem kis mértékben megszorítja az egyházi törvények hatályának a körét. A 11. kánon szerint a tisztán egyházi törvények csak a katolikus keresztényeket kötelezik, vagyis azokat a keresztényeket, akik a katolikus egyházban vették föl a keresztiséget, vagy utóbb nyertek abba felvételt.<sup>6</sup> Az 1980-as tervezet még azt mondta, hogy a nem katolikus keresztények nincsenek „közvetlenül” alávetve a tisztán egyházi törvényeknek. Ezzel fölmerült a kérdés, vajon nincsenek-e a nem katolikus keresztények mégis közvetve alárendelve.<sup>7</sup> Mivel az új egyházi törvénykönyv ebben az összefüggésben nincs tekintettel a nem katolikus keresztényekre, a feleletnek úgy kell hangzania, hogy a nem katolikus keresztényeket ezután már nem köti a katolikus egyház jogrendje. Még mindig nyitva marad a kérdés, hogy arról van-e itt szó, hogy a katolikus egyház ökumenikus megfontolásokból mondott-e le erről, vagy pedig esetleg ezen túlmenően földadta volna azt az alapvető igényét is, hogy nem katolikus keresztényeket is kötelezhessen. Azonban egy csupán ökumenikus vagy még inkább opportunisták okokból bekövetkezett lemondás alig lenne összeegyeztethető azzal a ténnyel, hogy a zsinat elismerte a különvált egyházaknak és egyházi közösségeknek az üdvösségben betöltött jelentőségét és a vallás szabadságának átfogó értelemben vett jogát.

Ami azokat a katolikus keresztényeket illeti, akik elhagyták egyházukat, az új egyházi törvénykönyv kitar amellet, hogy rendes körülmények között továbbra is kötelezik őket a katolikus egyház törvényei. Azonban most már magába a törvénykönyvbe is bekerültek olyan különleges esetek, amelyek jelentősen eltérnek az eddigi jogi helyzettől. Így az 1117. kánon értelmében azok a keresztények, akik formális aktussal kiléptek a katolikus egyházból, ahhoz, hogy érvényes házasságot köthessenek, ezután már nem kötelesek megtartani a házasságkötés kánoni formáját. Ebben is az a törekvés mutatkozik meg, hogy szűkítsék az egyházjog hatályának a területét.

## A világiak helyzete

Ha eddig az egyházi törvénykönyv ellen fel kellett hoznunk, hogy jogilag többé-kevésbé érdektelennek tekintette a világi híveknek az egyházon belül elfoglalt helyzetét, itt most egyértelmű változás következett be. Ragadjunk ki néhány példát.

1. Hogy az Isten népe között meglévő valódi egyenlőségről szóló zsinati tanítást jogilag is érvényesítse, az új egyházi törvénykönyv megkísérli összeállítani az *alapvető jogok és köteleességek jegyzékét* (208–223. kánon). Említsük meg például az egyház üdvösségszolgálatában való közreműködés jogát és köteleességét, az egyesülési jogot, jogot a lelkiiség sajátos formájára, az apostolkodás gyakorlására, vagy éppen az egyház lelki javaira való jogot, ami elsősorban az igehirdetésre és a szentségekre való jogot jelenti. Azon lehet vitatkozni, hogy sikerült-e máris kielégítő módon lefektetni az alapvető jogok jegyzékét. Az előzetes tervezetekkel ellentétben mégsem iktatták be az egyházi közigazgatási bíráskodás további kiépítésének a lehetőségét. Így az a szabályozás marad érvényben, amely szerint csak a római kuriális hatóságok döntéseit lehet közigazgatási bíróság útján felülvizsgáltatni. Sajnálatos az is, hogy a vallásszabadság jogát nem vették be az alapvető jogok jegyzékébe. Ez nyilván azzal függ össze, hogy sok huzavona után (legalábbis egyelőre) mégiscsak elejtették az egyházi alaptörvény tervét, amelyben elő volt irányozva a vallásszabadság jogának az elismerése.<sup>8</sup>

Bármilyen legyen is részleteiben a kritika, tény, hogy először kísérelték meg egy egyházi törvénykönyvben, hogy meghatározzák az egyház minden tagjára vonatkozó alapvető jogokat és köteleességeket. Ezáltal kell, hogy az eddiginél tisztábban mutakozzék meg Isten népének minden különbségen felül álló egysége. Így nem meglepő az sem, hogy az egyházzal való közösség, a „communio” megőrzésének a köteleessége hangsúlyosan került be az alapvető jogok jegyzékébe (209. kánon 1. §). Nem az a cél, hogy önkényes módon kijelöljék az egyes ember autonómiájának a szféráit; sokkal inkább fontos, hogy védjék, támogassák és erősítsék az egységet és a közösséget az egyház minden tagja között. Ez hozzájárulhat ahhoz, hogy enyhíthék az egyházi hivatalviselők és a világiak között fennálló, sokszor problémákkal terhelt viszony feszültségét és lehetővé tegyék a bizalomteljes együttműködést.

2. Az eddiginél erősebben hangsúlyozza az új egyházi törvénykönyv, hogy bizonyos egyházi hivatalok és szolgálatok átruházhatók világiakra (145; 228. kánon 1. §). Itt az egyes

részegyházakban például katekétákra, lelkipásztori és egyházközségi ügyintézőkre kell gondolnunk. Ezen túlmenően arra is lesz lehetőség, hogy diákonust vagy világi hívőt bizzanak meg egy-egy plébánián a lelkipásztori feladatokkal, ha a paphiány miatt lehetetlen plébánost kinevezni (517. kánon 2. §). Továbbá világiak bízhatók meg különleges esetekben azzal, hogy igeistentszetelet tartásának, áldoztassanak, kereszteljenek (nemcsak szükségkeresztség esetén) (230. kánon 3. §) és – ha megvannak a meghatározott jogi feltételek – egyházi házasságkötésnél asszisztáljanak (1112. kánon). Ebben az összefüggésben arra is rá kell mutatnunk, hogy a 129. kánon 2. §-a értelmében közreműködhetnek világiak az egyházi joghatóság gyakorlásában. Ezzel a megfogalmazással részben visszavonták azt, ami még benne volt az előzetes tervezetekben, s amely szerint meg kellett volna nyílnia a lehetőségnek a világiak előtt, hogy részesüljenek a joghatóságban magában.<sup>9</sup> Nyilván nem vitatták meg még teljesen a kérdést, hogy teológiailag igazolható-e olyan hatalomról beszélni az egyházban, amelyben világiak is részesülhetnek. Mindamellet egyházzogilag nem szabad lekicsinyelni az új törvénykönyv rendelkezését a világiaknak a joghatóság gyakorlásában való közreműködéséről. Az 1241. kánon 2. §-a szerint például elnyerhetik világiak – már nők is – az egyházmegyei bíróságokon a bírói hivatalt.

3. Hogy nagyobb jelentőséget adjon az új Kódex a világi híveknek az egyházban betöltött szerepének, magáévá tette azt a zsinat utáni fejlődést, amely a különböző *tanácsi grémiumokban és az együttes felelősségvállalás formáiban végbement*. (vö. 228. kánon 2. §). Ez áll például az egyházmegyei zsinatra, ennek tagjai közé most világiak is tartoznak (460, 463. kánon), és az egyházmegyei pasztorális tanácsra, amely papokból, szerzetesekből és világiakból tevődik össze (511–514. kánon). Ez érvényes azonban a plébániák egyházközségi tanácsára is – itt azonban észre kell vennünk, hogy feszültség támadt a részegyházak jogfejlődése és az új Kódex között. Az 536. kánon szerint ugyanis a plébános (tehát nem – mint sok német egyházmegyében – világi ember) áll a plébánia egyházközségi tanácsának az élén, s a tanácsnak csupán tanácsadó szavazati joga van. Nyilván további megfontolásokra lesz szükség ahhoz, hogy az összegyűlésben és a részegyházakban ezen a területen végbement jogfejlődést összehangolják egymással.

4. Ami a világiaknak az igehirdetésben való részesedését illeti, most itt csak a *világi hívek prédikálására* térjünk ki, amit az 1917-es egyházi törvénykönyv világosan és félreérthetetlenül megtiltott.<sup>10</sup> Ezt a szigorú tilalmat az új Kódex óvatosan enyhítette. A 766. kánon szerint a világiaknak megengedhető az illetékes püspöki konferencia előírásainak megfelelően a templomban való prédikálás, ha szükséges, vagy egyes esetekben, amennyiben ajánlatosnak látszik. Itt mindamellet figyelembe kell venni a 767. kánon 1. §-át, amely szerint az a homília (prédikáció), amely egy liturgia része, papnak vagy diákonusnak van fénntartva. Ez nyilván elsősorban az Eucharisztia ünnepléséből zárja ki a laikus prédikációt, és nem az önálló ima- és igeistentszeteletről. Azonban a 767. kánon 1. §-ában lévő kikötés esetekben megengedni a világi hívek prédikálását az Eucharisztia ünneplésének a keretében is.<sup>11</sup>

## Egyházi büntetőjog

Nem tagadható, hogy az egyházi büntetőjog lényegesen egyszerűbb lett. A büntetések és a büntetendő cselekmények száma tetemesen csökkent. Ez elsősorban az önmaguktól beálló büntetésekre áll, vagyis azokra a büntetésekre, amelyeket valaki egy büntetendő cselekmény elkövetésével „automatikusan” von magára; így az új büntetőjogban már csak hét magától beálló exkommunikáció található.<sup>12</sup> Leegyszerűsítették a fenntartások bonyolult rendszerét is, amelyek által az Apostoli Szentszék különböző formában magának vagy egy másik fórumnak tartotta fenn a büntetések alól való föloldozást. Mindezen változtatások mögött az a felismerés áll, hogy a túlhajtott büntetőjogi szabályozás képtelen hatással lenni a gyakorlatra és végül szükségképpen közömbösségre vezet. És ki merné vitatni, hogy az eddig érvényben lévő egyházi büntetőjog hosszú távon éppen ennek a kísértésnek lett az áldozata?

Nos itt most nem kívánjuk felsorolni az összes büntetendő cselekményt, amit az új CIC megtartott, Tanulságosak azok a büntettek, amelyek már nincsenek megemlítve. Így a szabadkőműves páholyban viselt tagság – korábban az exkommunikáció magától beálló büntetésével volt sújtva – az új CIC-ben már nem büntetendő. Helyette most egész általánosan van kimondva, hogy azt, aki egyházzellenes működést kifejtő egyesületbe belép, azt támogatja vagy vezeti, meg kell büntetni (1374. kánon). Vagy hogy egy további példát hozunk: az új törvénykönyvben elálltak attól, hogy a katolikus keresztényeket, ha az első házasság fennállása esetén (polgárjogilag) újraházasodnak, egyházi büntetéssel sújtsák. Természe-

tesen ezt nem szabad semmiképpen sem abban az értelemben interpretálni, mintha az egyház ezután már nem kívánna határozottan föllépni a házasság egysége és fölbonthatatlansága mellett (vö. 1056. kánon). Azonban az érvénytelen második házasság problémájához nem büntetőjogi úton, hanem lelkipásztori módszerekkel kell közeledni.

Meglepő módon ragaszkodtak az exkommunikáció magától beálló büntetéséhez a hit elleni vétségekkel kapcsolatban (aposztázia, herezis, skizma) 1364. kánon 1. §). Az új egyházi törvénykönyv tervezetei ezzel szemben abból indultak ki, hogy ahhoz, hogy adott esetben valakit az exkommunikációval lehessen sújtani, külön vizsgálni kell és meg is kell állapítani az ellenmondást a katolikus egyház hitértésével.<sup>13</sup> A CIC reformbizottsága a végsőig védelmezte ezt a felfogást, mert a tárgyalt esetben a magától beálló exkommunikáció nem vezethet a szükséges jogbizonyossághoz abban a tekintetben, hogy az illető elkövette-e a bűnt vagy sem.<sup>14</sup> Ha már most mégis megmaradt az exkommunikáció magától beálló büntetése, ez azt jelenti, hogy az a felfogás győzött, amely szerint a hit ellen való említett vétségek esetében „a dolog mivoltából fakadó kiközösítésről van szó, amely független az egyház ítéletétől”.<sup>15</sup> Ebből azonban még semmiképpen sem következik szükségszerűen az, hogy aki ténylegesen kizárja („exkommunikálja”) magát az egyházból, azzal szemben jogilag is az exkommunikációval mint magától beálló büntetéssel kell reagálni.

Amint magától értetődően várható volt, az új törvénykönyv már nem tesz említést arról, hogy az egyház bármilyen igényt tartana a világi hatalom támogatására az egyház jogrendjét sértő vétségek üldözésében. A megreformált büntetőjogban – ami az egyház oldaláról történő büntetőjogi eljárásmodot illeti – világos tartózkodás ismerhető fel (vö. 1317–1319; 1344; 1349. kánon).<sup>16</sup> Emellett csak olyan büntetések szabhatók ki, amelyek megfelelnek az egyház lelki célkitűzésének (1312. kánon 2. §). Nyomatékosan buzdítja a Kódex a püspököket, hogy csak akkor járjanak el büntetőjogilag, ha a testvéri figyelmeztetés és a pásztori gondoskodás más útjai hatástalannak mutatkoztak (1341. kánon). Ha az egyházi büntetőjog területén végzett redukcióval szemben már most „erős kétségeket” mutatnak egyesek, „hogy vajon adatik-e a törvénykönyv eme részének használhatósága szempontjából jövő”<sup>17</sup>, úgy ezzel szembe kell állítani, hogy a régi kódex büntetőjoga már használhatatlannak bizonyult, ami aztán oda vezetett, hogy az egyházi büntetőjognak ezt a részét alaposan megkritikálták. De nyilván nem állíthatjuk azt, hogy az egyházi büntetőjog újjáformálása minden tekintetben sikerült.

## Az ökumené ügye

Már megemlítettük az egyház fogalmával kapcsolatban az egyházjog reformjának ökumenikus horderejét. Azonban konkrétan milyen hatással van az egyházfogalomban bekövetkezett változás a katolikus egyháznak a külvilágtól keresztényekhez fűződő kapcsolatára? Milyen következtetéseket von le maga az új törvénykönyv? Sok részletkérdésre kitérhetnénk itt: nem katolikus megfigyelők részvétele az egyházmegyei zsinatokon (463. kánon 3. §), keresztény temelés megadása nem katolikus keresztényeknek, ha nem érhető el a saját felekezetük lelkésze (1184. kánon 3. §) stb. Fontosabbnak tűnnek azonban a következő pontok:<sup>18</sup>

1. A 755. kánon 1. §-a szerint a püspökök testülete és az Apostoli Szentszék kötelesek a katolikus keresztények között támogatni és vezetni az *ökumenikus mozgalmat*. A mozgalom célja az összes keresztények egységének a helyreállítása, ami az egyháznak Krisztus akarata szerint való feladata. Ugyancsak kimondja a Kódex az ökumenizmus támogatásának a kötelezőségét az egyes püspökökre és püspöki konferenciákra vonatkozóan is (383. kánon 3. §; 755. kánon 2. §).

A Második Vatikáni Zsinatnak az ökumenizmusról szóló határozatában ez áll: „Az egység szorgalmazása az egész egyházra tartozik. A hívek dolga is, a pásztorok dolga is, kinek-kinek a maga cselekvőképesége szerint” (5. pont). Az ökumenizmus támogatásáról szóló idézett jogi szabályozás nem meríti ki teljes mértékben a zsinatnak ezt a kijelentését, hanem közvetlenül csak a pápára és a püspökökre vonatkozik. Azonban – legalábbis közvetve – az egység ápolásának minden (katolikus) keresztényre vonatkozó kötelezőségről van itt szó. Ennek figyelembe vételével különösen is jelentős dolog, hogy az ökumenikus mozgalom programjában elismerésével jelentős különbség mutatkozik az 1917-es CIC 1325. kánonja 3. §-ával szemben, amely megtiltotta a katolikusoknak, hogy a Szentszék, illetve az illetékes püspök engedélye nélkül vegyenek részt a nem katolikusokkal való vitákban.

2. Ami a katolikus és nem katolikus keresztények *istentszeteleti közösségét* illeti, nem lehet kétségbe vonni, hogy az új törvénykönyv a Második Vatikáni Zsinat indításaira épít és csorbíthatatlanul adja vissza a zsinatot követelő jogi szabályozásokat (844. kánon). Ez áll elsősorban a bűnbánat, az Eucharisztia és a betegek szentségére, mégpedig mindkét irányban: egy katolikus keresztény ezekhez a szentségekhez járulhat egy külvilági egyházban,

egy nem katolikus keresztény pedig ezekhez a szentségekhez járulhat a katolikus egyházban. Mindamellettt itt csak egy kis lépésekben történő nyitásról van szó. Arra most nincs lehetőségünk, hogy azt is vázoljuk, hogy az egyes esetekben milyen közelebbi jogi feltételek és körülmények szükségesek az említett szentségeknél a kölcsönös megengedethez.

Nem szabad azonban észre nem vennünk, hogy egyértelműen eltávolodunk a régi kódex rendelkezéseitől, amely a katolikus és nem katolikus keresztények közötti szentségi közösség teljes tilalmából indult ki.<sup>19</sup> Hiányolhatjuk viszont, hogy az új CIC még nem talált olyan megoldást, amely túllépne a zsinat utáni fejlődést. Az említett törvényes rendelkezések azonban nem górdítenek akadályt az egységre vezető további lépések elé. Hiszen nem csupán egy „szelídebb gyakorlatot” dokumentálnak, hanem törekvést „a megváltozott egyház-fogalomhoz való alkalmazkodásra”.<sup>20</sup>

3. Ökumenikus szempontból különleges érdeklődésre tarthat számot a *vegyesházasságok* jogi szabályozása. Az új Kódex a katolikus és nem katolikus keresztény között történő házasságkötést külön fejezetben tárgyalja (1124–1129. kánon), amely lényegében a *vegyesházassági jog* VI. Pál által történt újjárendezésére megy vissza. Erre az újjárendezésre elsősorban a következők a jellemzők:

A katolikus partnernek őszintén meg kell ígérnie, hogy erői szerint mindent megtesz azért, hogy a gyermekek a katolikus egyházban legyenek megkeresztelve és a katolikus hitben neveltesse. Az viszont már a saját lelkiismeretének a döntésétől függ, hogy a konkrét házasságában ténylegesen mennyire képes megfelelni ennek a kötelezettségének. A nem katolikus partnert informálni kell a katolikus fél kötelezettségéről, anélkül, hogy ő maga katolikus részről kötelezve lenne. A házasságkötés kánoni formájához elvben ragaszkodtak. Azonban felmentés adható alóla, ha a jegyespár nem hajlandó a katolikus házasságkötésre. Mindazok a büntető rendelkezések, amelyek azelőtt minden további nélkül hatályba léptek, ha nem tartották meg a vegyes házasságra vonatkozó rendelkezéseket, elmaradtak.<sup>21</sup>

Még egy jelentős változásra kell rámutatnunk az eddigi jogállással szemben: A felekezeti különbség az új egyházi törvénykönyvben már nem szerepel a házassági akadályok között. Ettől eltérően megmaradt a valláskülönbség akadálya, ami egy katolikus keresztény és egy nem keresztény között kötendő házasságra vonatkozik. Ez megmutat valamit a *vegyesházasság* „ökumenikus jelentőségéből”, amit II. János Pál az 1981. november 22-én kiadott „*Familiaris Consortio*” kezdetű Apostoli buzdításában érintett: „A katolikusok és más keresztények *vegyesházassága*... több olyan tulajdonsággal rendelkezik, amelyeknek ápolása és támogatása mind belső jelentőségük, mind az ökumenikus mozgalomra való hatásuk miatt hasznos.”<sup>22</sup>

Fel lehet tenni természetesen a kérdést, vajon nem lehetett volna-e messzebb menni a vegyes házasságokra vonatkozó jogszabályok reformjában, például a házasságkötés kánoni formájának a tekintetében. El kell azonban ismernünk: A revidált Kódex nem épít újabb akadályokat, nem állít fel olyan paragrafusokat, amelyek akadályoznák az ökumenikus mozgalmat. Itt nincs visszaesés a zsinat előtti egyházatnba és jogállásba. Az új törvénykönyv alkalmas lehet arra, hogy ösztönözze és támogassa az ökumenét; nyitott a további lépések számára, hogy közelebb jussunk a célhoz: „legyenek mindnyájan egy” (Jn 17,21).

## Befejező méltatás

Az új egyházi törvénykönyv kompromisszum, különböző irányzatokat egyesít magában. Van fény- és árnyoldala. Sokszor azonban a szemléletől is függ, hogy valamely jogi norma megváltoztatását haladásnak vagy visszalépésnek minősíti-e. Ha a Második Vatikáni Zsinatot tesszük meg az értékelés alapjává, nem szabad meg nem látnunk, hogy az egyházjog reformja már most milyen pozitívumokat hozhat. A reform néhány jellemző vonása megérdemli, hogy külön is kiemeljük.

Feltűnő, hogy a *decentralizálási* tendencia az új törvénykönyvben erősebb, mint eddig. A törvénykönyv, amelynek világszerte érvényesnek kell lennie, a különböző situációk miatt nem alkalmazható mindenütt egyenlő módon. Ezért több ízben kerettörvényt alkottak, amit azután az egyes részegyházakban a mindenkor adottságoknak megfelelően kell kitölteni. Így kibővítették a püspökök és a püspöki konferenciák törvényhozó illetékességét.

Pozitívan kell elkönyvelni továbbá, hogy az új törvénykönyv – ha az egyházi rend szentségét nem számítjuk – törekszik a *férfi és a nő jogegyenlőségére*;<sup>23</sup> nem él már azokkal a kazuisztikus részletszabályozásokkal, amelyek a régi kódexre még jellemzőek voltak, s amelyeknek aztán nem ritkán a nő alacsonyabb jogállása lett a következménye.

Végül aláhúzza az új törvénykönyv az egyháznak és az egyes híveknek azt a kötelezettségét, hogy síkra kell szállniok a *szociális igazságosság mellett* és oda kell állniok a szegény és szorult helyzetben élő emberek oldalára (vö. pl 222; 529. kánon). Üdvözölni kell, hogy ez az egyház előtt mindig ott álló feladat most világosabban jelenikezik az egyházjogban is.

Az egyházjog reformjának a Második Vatikáni Zsinathoz kellett igazodnia, s az új törvénykönyvtől nem lehet elvitatni „a zsinathoz való messzemenő hűségét”.<sup>24</sup> Nyilván találhatóak benne olyan egyes normák, amelyek elmaradnak a zsinat mögött, vagy nem elég bátran fejlesztik tovább a zsinat tendenciáit. Így megütközést kelt, hogy a keresztségi jogba ismét fölvetették a „vágykeresztység” elméletét (849. kánon), holott a zsinatnak az egyházzal szembeni rendelkezése már mélyebb teológiai értelemben tanította az üdvözülésnek minden ember számára lehetséges voltát (vö. 18. pont). Az egyház tanítóhivatalával kapcsolatban – hogy egy további példát is mondjunk – nagyon egyoldalúan a hitben való engedelmesség kötelessége van kiemelve, anélkül, hogy elégséges módon szóba kerülne a „ratio fidei”-ről, vagy a Szentléleknek a hívő közösségben való működéséről szóló tanítás (vö. 749–754. kánon). Azonban ez a kritika nem vezethet odáig, hogy az egyházi jog reformjának már most elért pozitív eredményeit elfojtsuk vagy elfelejtjük.

Az új törvénykönyvről hozott végső ítélet attól is függ, hogy a benne meglévő reformokat hogyan valósítja meg a hívők közössége. Csak akkor lehet igazán segítségére az egyháznak, hogy teljesíteni tudja az üdvösségre vonatkozó megbízatását, ha az egyes részegyházak és részegyházi közösségek élő módon befogadják. Ehhez fontos, hogy „a törvénykönyvet ne tekintsük márványtáblának, ne úgy kezeljük, mint az 1983-as év egyházi emlékművet, hanem vonjuk be az egyház életfolyamatába.”<sup>25</sup> Ezért létre kell hozni – ez még nem történt meg – olyan intézményeket, amelyek gondoskodnak arról, hogy a szükséges változtatásokat bedolgozzák magába a törvénykönyvbe. Az ilyen intézmények arra is szolgálhatnak, hogy azokat az indításokat, amelyek az egyes részegyházakból érkeznek az egyházjog alakításához, az összegyűjtés szintjén átgondolják és adott esetben fölkarolják.

### Jegyzetek:

1. In: Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus. Libreria Editrice Vaticana 1983. VII–XIV. – 2. uo. XI. – 3. Acta Apostolicae Sedis 51 (1959) 65–69, 68 sk. – 4. P. Krämer, Was bringt die Reform des Kirchenrechts? in: Stimmen der Zeit 199. (1981) 651–659 – 5. Vö. P. Krämer, Das Selbstverständnis des katholischen Kirchenrechts, in: Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft, 29. kötet (Freiburg 1982) 149–162. 50. – 6. Az egyházi törvények érvényességének többi, a 11. kánonban felsorolt feltételei itt figyelmen kívül hagyhatók. – 7. Vö. W. Schulz, Was ist neu am neuen Kirchenrecht? Zur Reform des kirchlichen Gesetzbuches, in: Theologie und Glaube 72. (1982) 129–156, 152. sk. A Schulz által ezen a helyen kritizált interpretációt legalábbis utólag igazolta az új törvénykönyv, amennyiben az egyházi törvényeknek már csak a katolikus keresztényekre való érvényességéről beszél, – 8. P. Krämer, Kirche der freien Gefolgschaft, Kirchenrechtliche Überlegungen zu einem umstrittenen Kirchenmodell (München 1981) 9. sk. – 9. Vö. A. E. Hierold, Systematische und inhaltliche Perspektiven des revidierten Codex Iuris Canonici, in: Theologie und Glaube 72 (1982) 156–174, 168. skk. – 10. Vö. 1342. kánon 2. § – 1917-es CIC. – 11. Vö. H. Schmitz, Die Beauftragung zum Predigtamt. Anmerkungen zum „Schema canonum libri III de Ecclesiae munere docendi” in: Archiv für katholisches Kirchenrecht 149 (1980) 45–63, 62. sk. – 12. Ha R. Sebott „érdekesség kedvéért” felsorolja az új CIC-ben lévő egyes magától beálló büntetéseket (R. Sebott, Das neue kirchliche Gesetzbuch, Erwartungen, Ergebnisse, Perspektiven, in: Herder-Korrespondenz 37 (1983) 128–134, 130), ez – a részletkritika jogossága mellett is – nem engedni meglátni az egyházi büntetőjog csökkentésére irányuló törekvés komolyságát. – 13. Vö. Krämer, Was bringt die Reform (4. jegyzet) 655 sk. – 14. Vö. Communicationes 9 (1977) 305; Pontificia Commissio Iuris Canonici recognoscendo, Relatio... (Typ. Pol. Vat. 1981) 300 sk. – 15. W. Aymans, Einführung (in das neue Gesetzbuch der lateinischen Kirche), in: Arbeitshilfen 31, hrsg. v. Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (Bonn 1983) 27 – 16. Az 1399. kánon szerint bizonyos feltételek mellett a jövőben is üldözhető büntetőjogilag az olyan egyházi törvények ellen való vétségek, amelyek nincsenek megnevezve egy korábban hozott büntető törvényben; ennyiben nem helytálló J. G. Gerhartz kijelentése: „A jövőben csak az olyan cselekmények büntethetők, amelyek előbb kifejezetten meg vannak nevezve egy büntető törvényben.” (J. G. Gerhartz, Das neue Gesetzbuch der Kirche, in: Osservatore Romano, Deutsche Ausgabe Nr. 5, 1983. febr. 4, 1–s 12, itt: 12). – Aymans, Einführung (15. jegyzet) 27. – 18. A következőhöz vö: Krämer, Das Selbstverständnis (5. jegyzet) 156–158; Schulz, Was ist neu am neuen Kirchenrecht (7. jegyzet) 151–153. – 19. Vö.: 731. kánon 2. §; 1258. kánon 1. § – 1917-es CIC. – 20. M. Kaiser, Ökumenische Gottesdienst- und Sakramentengemeinschaft, in: Grundriss des nachkonziliaren Kirchenrechts, hrsg. von J. Listl, H. Müller, H. Schmitz (Regensburg 1980) 456–460, 456. – 21. Ennek ellentmond az, amikor az 1366. kánon szerint megint csak büntetés lehet kiszabni a nem katolikus keresztes és nevelés esetén. Azonban ez a jogi



norma nem vonatkoztatható minden további nélkül a vegyesházassági jogra, amely a korábbival ellentétben nem követel jogi garanciát a gyermekek katolikus neveléséről. – 22. *II. János Pál pápa* Familiaris Consortio kezdetű Apostoli buzdítása... a keresztény család feladatairól a mai világban (Budapest 1982) 128. – 23. Érthetetlen egyébként, amikor a világiak jogaival kapcsolatban azt mondja ki, hogy a lektori és akolitusi szolgálat a világi férfiaknak van fönntartva (230. kánon 1. §). Vagy az egyházi rend szentségének előkészítő fokozatai ezek, s ebben az esetben a jogrendszer tekintetében ezek a szolgálatok rossz helyen vannak, vagy pedig „laikus hivatalok”, akkor viszont a nők számára is elérhetőnek kell lenniök. – 24. *H. Heimerl*, Der neue Codex Iuris Canonici in pastoraler Sicht, in: *Diakonia* 13 (1982) 232–240, 233. – 25. *Aymans*, Einführung (15. jegyzet) 11. –

Fordította: Bánhegyi B. Miksa

## ISTENÉLMÉNYUNK BIBLIAI FELÜLVIZSGÁLÁSA

Bár az Isten létét igazoló érvek elvezetnek bizonyos istenfogalomhoz, az élő Istenbe vetett hitet, bizalmas kapcsolatot azonban aligha ébresztik fel bennünk. A fogalom mindig szintelenebb, elvontabb, mint a személyes közeledés. Az az Isten, akit a Biblia mutat be nekünk, világfeletti ugyan, de feltétlen szabadságában egyúttal a világ és az ember felé forduló Isten is. Az istenbizonyítékok útján nyert istenfogalmat ténylegesen a bibliai istenkép formáival és színeivel szoktuk kitölteni. Ez a lépés viszont nehezen egyeztethető össze a szigorú logikai bizonyításmóddal. Ugyanakkor az is áll, hogy a bizonyítás során általában a már meglevő hitet igazoljuk. A keresztény ember örül annak, ha hitét az értelem fényénél is megerősítheti. A nem hívőben azonban aligha ébred fel a hit az istenérvek felsorolása nyomán, hacsak „titkon” már nem hisz, bár hitét még önmaga előtt nem tudja elismerni.

Nem meglepő tehát, ha a mai teológiai irodalomban többször esik szó *istenélményről* mint istenbizonyítékokról. Ezt a szemléletváltozást – többek között – elősegítette a *Biblia* széles körű olvasása és tanulmányozása. A Szentírás ugyanis az ember gazdag és változatos istenélményeinek feljegyzését tárja elénk. Az élmény említett hangsúlyozása megfelel a *mai szellemi beállítottságnak* is: a ma embere sokkal inkább mint valaha, törekszik az élményszerzésre. Mindez érthető, hiszen a világ gazdagsága és szépsége sohasem volt oly tudatos előtte, mint manapság. De itt is érvényes a megállapítás, hogy az istenélmény a hívő embert hitében megerősíti, a nem hívőt azonban általában hidegen hagyja, mivelhogy a megtapasztalás élményét nem lehet teljességgel átadni. Lehet róla beszélni, de a kívülről hallgató szemében mindez csupán egy fajta tudósítás lesz, és korántsem maga az élmény. Sőt, ha az élménybeszámoló ügyetlenül történik, a nem hívő értetlenül fejt rázza és többkevesebb joggal az állítólagos istenélményt önámításnak tarthatja. Ha pedig a nem hívő eleve minden istenélményt kétségbe von, akkor ebben az esetben be kellene látnia azt is, hogy esetleg önmaga esetét áldozatul egyfajta áltatásnak. Igaz, nem bizonyíthatjuk be, előtte az élmény ajándékát, de ő sem igazolhatja azt, hogy az élmény elbeszélőjének nem volt része benne. Számos olyan dolog van az életben, amely ténylegesen nem bizonyítható, s különös módon mégis nagyobb hatalmat gyakorol felettünk, mint mindenfajta bizonyítási eljárás. Bizonyíthatjuk-e például egy műalkotás szépségét? Aki ezt nem éli át, azon segíteni nem lehet, „Igazolhatom-e” az embert, a maga sajátosságában, azáltal, hogy számos adatot összegyűjtök róla, azokat világosan és áttekinthetően elrendezem, majd mindebből levonom a logikai következtetéseket? Egy ember ismerete csakis megtapasztalás gyümölcse lehet. Amerikában néhány évvel ezelőtt – adatfeldolgozó gépek segítségével – megkísérelték kiszámítani a boldog házasságkötések lehetőségét. A legnagyobb pontszámmal egymáshoz illő párok valóban házasságot kötöttek, de néhány év múlva mégis elváltak. Nyilvánvaló, hogy a boldog házasságot igazoló érvek nem állták meg helyüket a felek mindennapos tapasztalatai előtt.

Igy jutottunk el napjainkban arra a felismerésre, hogy az elmélyült *hitélet* kialakításában az istenélmény olykor nagyobb súllyal és erővel esik latba, mint az észérvek egész sora. Ez a tény azonban egyáltalán nem újkeletű. Maga a Biblia például egyetlen valódi istenérvet sem említ. (Bölcs 13,1–9; Róm 1,18–20 csak a bizonyíthatóság lehetőségét állítja!) Mind az Ószövetségben, mint az újszövetségi iratokban nincs senki, aki Isten létében komolyan kételkednék. Amikor a Biblia a „hitetlenség” szót emlegeti, lényegében az engedetlenséget érti alatta. De itt mindjárt néhány megszorító *észrevételt* kell tennünk. Először is az istenélmény (ellentétben a vallásos élménnyel) *nincs kezünk ügyében*. Isten annak és akkor tárulkozik fel, akinek és amikor ő akarja. Erről elsősorban az Ószövetség tudósít bennünket,

ahol gyakran fájdalmasan élték át az Isten távollétét, Jahve a hívő ember szemében mindenkor a világ és az ember felé forduló Isten maradt, de közelségét sokszor mégsem tapasztalták meg. Már az Oszövetség felismerte az ember tehetetlenségét ahhoz, hogy bármilyen istenélményt kieroszakolhasson. Ezért ajánlotta és tanította a várakozást, a türelem gyakorlását. Az Újszövetségben, főként a páli levelekben, minduntalan olvasunk arról az örömről, hogy Isten Jézus Krisztusban megjelent közöttünk. A mi tudatunkban azonban az Isten már oly közelivé válhat – például a szentségek helytelen felfogása nyomán –, hogy ismét távollévő marad. Aki ugyanis azt gondolja, hogy a szentségekkel „rendelkezhet” Isten felett, annak számára Isten nincs többé jelen. Olyan „isteni” ugyanis, akivel az ember „rendelkezhetne”, őt birtokolni tudná, nem létezik. Az istenbizonyítás is gyakran az Isten „birtokbavételét” célozza, szemben az istenélményre való alázatos és türelmes várással.

– A Szentírás tanításából az is kitűnik, hogy aki egy *előre meghatározott istenélményre* akar szert tenni és minden mást kizár, az semminemű élményben nem részesül. Az evangéliumok beszámolnak arról, hogy Jézust kortársai nem fogadták be, mert személye és élete nem felelt meg a Messiásról alkotott elképzeléseiknek. Isten hatalmát – és ebben őt magát – úgy akarták megtapasztalni, ahogy ezt ők tartották rendjén valónak: a hatalom földi síneiben. Jézus működésétől viszont távol állott az effajta hatalmi törekvés, életét is erőtlenségben jelezte be, – így hát nem fogadták el őt. Bennünk is megvan ez, amikor azzal a hatalmas Istennel akarunk találkozni, aki betegségünkől kigyógyít, aki a bajban megsegít, aki oltalmaz és megvéd bennünket. Ugyanakkor gyakran éppen ezt az Istent nem tapasztaljuk meg, és ilyenkor nem tudjuk, hányadán is állunk vele. Sokan kételkednek manapság Istenben és Krisztusban csak azért, mert közbelépésével nem szünteti meg például az egyházában tapasztalható problémákat. Az egyháztörténelemből azonban megtudhatjuk, hogy a hatalmas Isten megtapasztalásáról csak ritkán történik feljegyzés, ha igen, még mindig kérdéses marad, vajon nem céltalos történetírásról van-e itt szó, mely naiv módon azt gondolja, hogy az Isten igazolásra szorul.

– Nem részesül istenélményben az sem, aki ezt a lehetőséget eleve kizárja csak azért, mert az ilyen esemény pillanatnyilag nem fér össze világképével, vagy ideológiai beállítottságával. Természetesen egy szép napon – kiváltképpen az élet „határesetei” (pl. családi tragédia) nyomán – az ilyen ember is elindulhat az élet értelmének mélyebb keresésére.

– Korábban csak a kifejezett ateisták tartották az istenélményt lehetetlennek, mert nem hittek Isten létében. Manapság viszont már az ún. horizontális kereszténység és az „Isten halála”-teológia is kizárja rendszeréből az istenélményt, mert szerintük lezárt világunkban az ember csakis emberrel találkozhat. Ez azonban egyfajta ideológia. Krisztus szavaiból vagy az ősegyház hitéből mindez csak akkor olvasható ki, ha erőszakot követünk el a tényeken, és ha a Biblia legjellemzőbb sajátosságát: az istenélményekről szóló beszámolóit – figyelmen kívül hagyjuk.

A megszentításokat még folytathatjuk. Az istenélmény nem pótolhatja sem az igehirdetést, sem a bibliaolvasást. Ellenkezőleg, inkább feltételezi azokat. Eltekintve azoktól a lehetőségektől, melyek az élet határhelyzeteiből adódnak, az istenélmény elsősorban mégiscsak a hívő ember számára válik hozzáférhetővé. Különbséget kell tennünk a *vallásos élmény* és a tulajdonképpen *istenélmény* között.

– *Vallásos élménynek* nevezzük például a véletlenek, a szentnek, a túlviláginak, az örökkévalónak, az „egészen másnak” bizonyos megsejtését. Ez nem is olyan ritka dolog. Itt tulajdonképpen az ember természetes vallásos adottságának megéléséről van szó, amelyet vallásos érzelmek is kísérnek. Az emberben van ilyen hajlam, ami kiderül abból is, hogy pótvallást keres és talál akkor, ha nem a helyes úton éli meg ezt az igényét. Jellemző, hogy olykor teljességgel evilági dolgok kapnak öncélú vallásos színezetet, kezdve a személyi kultusztól egészen az ünnepélyes keretek között megrendezett olimpiai játékokig. Még eskütételre is sor kerül. Vagy például már régóta ismeretes a hegytetőn, a csendes erdőben (már Cicero is beszél erről), a tengeren vagy egy műalkotás előtt átélt vallásos élmény. Mindebben úgyszólván semmi különös nincs, mindez csupán a valódi istenélmény „előtere”.

– Az igazi *istenélmény* benső találkozást jelent a személyes Istennel. Az ember ilyenkor az Istent már nem mint személytelen „szentséget” éli meg, hanem mint megvilágosító, de egyúttal figyelmeztető vagy igényeket támasztó személyes Te valóságát. Marmost hogyan lehet igazolni, hogy itt ténylegesen istenélményről van szó, nem pedig csupán lélektani jelenségről? Ezt egyáltalán nem tudjuk bebizonyítani. Az élményeket nem lehet bizonyítani. Akinek része van istenélményben, pontosan tudja, hogy ez minden más belső – az ugyancsak általa átélt – élménytől különbözik. Ha lelki életet élünk, elméldünk, tanulmányokat végzünk ezen a téren, akkor idővel egyre jobban megismerjük önmagunkat és különbséget tudunk tenni aközött, ami önmagunkból ered, és aközött, ami máshonnan érkezik.

Mindazonáltal még így is fennállhat az önátlatás lehetősége. Itt jöhet segítségünkre a *Szentírás olvasása*. Ha nem rekedünk meg a Szentírás betűjénél, hanem fokozatosan ma-

gunkévá tesszük annak szellemét, úgy szert teszünk bizonyos megkülönböztetési készségre. Segítségünkre lehet továbbá a – jól, hitelesen megírt – *szentek élettörténete* is. A szentek megtapasztalták az élő Istent, mi több a követelményeket támasztó Istennel találkoztak. Hol üzenetet kellett átadniok, hol pedig megbízatást kellett teljesíteniök. Természetesen nem hasonlíthatjuk össze megunkat velük, de megtanulhatjuk tőlük megkülönböztetni a valót a valóditól. Elsősorban azok a szentek segítenek itt nekünk, akik maguk is hosszasan és fáradtságosan küzdöttek meg az igazságért, és ezt önéletrajzukban rögzítették. Egy biztos: az olyan istenélmény, amely egyértelműen ellentmond a Szentírásnak és a hagyománynak, egészen bizonyosan önámítás számba megy.

Az általános vallásos élmény és a tulajdonképpen istenélmény között a *lényeges különbség* abban is megmutatkozik, hogy ez utóbbit mindig *szenvedés, fájdalom, gyötrő keresés* előzi meg, míg az előbbit nem. Mondhatnók, hogy ez általános törvény. Az embernek valamiképp ki kell lépnie az önelégültségéből ahhoz, hogy az élő Istennel találkozzék. Viszont éppen a szenvedésben éljük át leghatározottabban önmagunk elégtelenségét. Minden valódi istenélményben némiképp visszacseng Krisztus emberi tapasztalata, aki istenségének felmagasztalása által történő teljes megnyilatkozása előtt még így panaszkodott: „Istenem, Istenem, miért hagyta el engem?”

Az istenélmény talán nem vezet el bennünket oly világosan és meggyőzően az Isten létének értelmi felismeréséhez, mint olykor az istenbizonyítás útja. Isten kellő pillanatban ugyan jelentkezik, de egyben el is rejtőzik. *Am a mély hithez, a bensőséges istenkapcsolathoz – a maga homályával is – mégiscsak az élmény útja vezet el a legbiztonságosabban.*

Schmatovich János

## MÓZES KAPCSOLATA ISTENNEL

Jézus, Sirák Fia így emlékezik meg Mózesről: Isten „megadta neki, hogy hallhatta szavát, és bevezette a felhő sötétjébe. Szemtől szemben adta neki parancsait...” (45,5). Milyen volt Isten kapcsolata a választott nép nagy vezérével, a nagy közvetítővel, s milyen volt Mózes misztikus megtapasztalása, erről vázolunk fel néhány gondolatot, amely nagy vonalakban A. Neher, *L'expérience mystique de Moïse* c. írását tartja szem előtt (Lumière et vie XXIV. (1975) 122. 36–47. o.).

Három fő találkozást említhetünk meg Istennel, amely meghatározza Mózes életét. Az *égő csipkebokornál* találkozik Vele egy káprázatos jelenésben. – A *Sinai hegy tetején* hosszú és bensőséges a találkozás, közel az éghez, távol a földi világtól, böjtben és magányban. – A *pusztában* Mózes állandó dialógusban él Istennel, de lefátyolozza arcát, ha az emberek felé fordul. – Mózes életének e három momentumából ered a prófétának misztikus megtapasztalása. Az első csak pár pillanattig, a második több hétig, a harmadik pedig 40 évig tartott. Próbáljuk megközelíteni ezt a misztikus tapasztalatot a maga bibliai valóságában. A Mózeset körülvevő csodák semmit sem vesznek el az ő emberi és földi természetéből. Így tapasztalata minden embernek is – példa és forrás lehet az elmélkedéshez.

### Az előkészület ideje és a meghívás

Az *égő csipkebokor* eseményéig Mózesnek 80 éves koráig, életének kétharmadáig „egydimenziós” ember: nincs különösebb kapcsolata Istennel. Mózes élete mindaddig, amíg nyáját a Hórebhez tereli, a legkisebb nyomát sem mutatja „vallási” tapasztalatoknak.

Igaz, Mózes születése és megmenekülése rendkívüli, de nem „Isten útját” lehet fölfedezni abban, hanem inkább egy bátor asszony az események szereplője, aki szembeszegül a népirtó törvénnyel. – A családja körében, majd a fáraó udvarában történt nevelés kialakított Mózesben egy bizonyos ellenállást, talán azoknak az asszonyoknak a példájára, akik életüket kockáztatták az ő megmentéséért. Ezenkívül bizonyos belső szakadás is történt benne héber eredete és a ráakódott egyiptomi külső között. Ismerjük a történetet, amikor kimegy testvérei közé és az igazságtalanság láttára megöli az egyiptomit (Kiv 2,11). Később békíti a viszálykodó hébereket. Az igazságtalanságba sohasem tudott belenyugodni. Midjén földjén Jetró leányainak védelmére kel a kútnál a pásztorok erőszakossága ellen (Kiv 2,17). Jetró feleségül adja hozzá leányát és rábízta nyáját. Ugy látszott, hogy az idős pásztor számára ezzel békés családi élet kezdődött és lelke lecsillapodott.

De mégsem. Mózes lelkében a nyugalanság tovább élt. Idegennek érzi magát Midjén földjén, mint ahogy idegen volt Egyiptomban is. Elsősülött fiának a neve utal erre: „Gersom-

nak nevezte, mivel úgymond idegen földön jövevény voltam" (Kiv 2,22). Tudatos és makacs vágy serkenti, hogy megtalálja törzsét, családját és népét, akitől először az egyiptomiak, majd később Midján szakította el. Ez a vágyakozás, mint parázs a hamu alatt élt benne a távoli sivatagban, a magány és elfeledettség napjaiban is. Az égő csipkebokor lángjánál a parázs föllobban és kiolthatatlan tűzzé válik.

Az égő csipkebokornál Istennel találkozik (Kiv 3,1–12), és Mózesből hétköznapi ember, próféta lesz, – mindazokkal a terhekkel, amelyeket ez a bibliai fogalom magába zár. Részben misztikus elhivatottság ez, de csak részben. Ez a prófétai meghívás Mózesben fölkelti a Szó merészségét. Az égő Látomás logosza a Kifejezhetetlen igéjévé válik. Hosszú, drámai dialógus kezdődik, bizonyos ösztönös emberi lázadás Mózesben a „Létezõ” ellen, aki „megtámadja” emberi személyiségét. Mózes menekülni akar előle és ügyvédként fõlsorakoztatja a leg-egyszerűbb és legnagyobb érveit a nagy Létezõ előtt: méltatlanságát, tehetetlenségét, tudatlanságát, bizonyosságát abban, hogy nem fogadják el, s még azt is, hogy nevetségessé válik a nép előtt, mert születésétõl fogva dadog.

Végül Mózesnek el kell fogadni a prófétai terhet. A dialógus végén a misztikus megvilágosodása együtt küzd már a racionális szemléletével. Isten sebet ejtett rajta, de õ harc nélkül nem engedi magát legyõzni. Ámosz, Jeremiás, Jónás, Ezekiel, Zakariás hasonlóképpen reagáltak az isteni hívásra, mint Mózes. A dialógus Isten és ember között egy fénylõ villanásban kezdõdik, amely elválasztja az isteni misztériumot az emberi valóságtól. Mindez hasonló ahhoz a küzdelemhez, amint Jákob küzdött az angyallal (Ter 32). Jákob küzdelme egy éjszakán át tartott, Mózesé még negyven évig. Ez alatt tapasztalja meg a bibliai szövetség hiteles jelentését Isten és az emberek között. A tapasztalat misztikus arca és fizikai anyagi vonatkozása nem zárják ki egymást.

### Mózes a pusztában

A misztikus tapasztalat, a negyven napos aszkézis és magány a Sinai pusztáján mindez megtalálható Mózes életének e szakaszában. S bár ez igaz, mindez semmit sem vesz el Mózes földi állapotából. A Biblia elsõ helyen említi Mózes alázatosságát: „Mózes azonban nagyon alázatos ember volt, alázatosabb, mint bárki a földön” (Szám 12,3). A fordítás nem adja vissza a héber eredeti finomságát: az „ember” (Ádám) jelentése: földbõl való, törékeny, por és sár. Mózes tehát a legalázatosabb volt a törékeny teremtmények között. Ennyire egyszerű ennek a prófétának az alakja, aki nem álomban és látomásban kapja a kinyilatkoztatást Istentõl, hanem úgy beszél vele „ahogy az ember a barátjával beszél” (Kiv 33,11). Mózes tudatosan visszautasítja, hogy „megjátssza” a prófétát, aki az isteni titkok letéteményese. Arca ragyog, de õ nem tud róla. S amikor az emberek nem tudnak ránézni, akkor befõdi arcát és szenved miatta. Nem teremt maga körül ragyogó szférát, beszédében és cselekedeteiben nem kétértelmû. Semmi sem kelti azt a benyomást, hogy rendeltetése szerint az emberek fölött áll. Prófétai adománya természetesen tûnik számára, s azon csodálkozik, hogy nem mindenki kapta ezt meg (Szám 11,29). Féltékenység, önzés távol áll tõle. Még tanítványa sincs, akire rábízhatná titkait. Józsue nem tanítványa, hanem inkább katonai segítõje. Mózes nem jelöl ki maga után utódot sem, mint Illés és Elizeus tették, nem „vezeti be” titkaiba Józsuet. A neki adott tanítás mindenkinek szól.

Istennel való kapcsolatában is megmaradnak az emberi hibái. Elsõsorban a haragot említhetjük meg. A negyvennapos misztikus átélés után lejön a Sinairól és szembe találja magát a nép hûtlenségével, az aranyborjúval. A legnagyobb lelki nyugalom is szétfoszlik ilyen nagy botrány láttán, hiszen a borjú és a Törvény összeegyeztethetetlen: az egyiket össze kell törni. Amint Egyiptomban, Istennel való találkozására elõtt Mózes megölte testvérei hóhérját, most Isten ismeretének birtokában a hasonló keménységgel lép föl a bálvány ellen. Mózes két tette között szembetûnõ hasonlóság van. Közös benne a harag, amely inkább a lázadó kiválósága, mint a misztikusé.

Mózes 40 éven át kapcsolatban van a Szövetség népével, akit kihozott Egyiptomból, s akit az Ígéret Földje felé vezet. Ez az õ népe, ugyanakkor Isten népe is. Állandó küzdelme, harca van a néppel. A Sinai hegyen ugyanis, amikor Isten kihirdeti a Tízparancsot, nemcsak Mózeshez fordul, hanem az egész néphez. Mózes fölmege a Sinaira Isten elé, de a nép, akit Mózes kiszabadított Egyiptomból, megáll a hegy lábánál. Isten általa a néppel is beszél. Ez az esemény csodálatba ejt bennünket, mint ahogy maga a Biblia is csodálkozik ezen. Mózes így emlékezteti a népet: „Kutasd a régi idõket, amelyek elõtted voltak, attól a naptól kezdve, hogy Isten embert teremtett a földre – vajon az ég egyik határától a másikig, történt-e valaha ilyen nagy dolog, lehetett-e hallani hasonlóról? Hallotta-e valamelyik nép is a lángok közül az élõ Istent beszélni, ahogy te hallottad, és életben maradt-e?” (MTörv 4,32–33)

Az emberiség történetében kezdettől fogva beszélt az Isten. A hagyomány szerint szólt Ádámnak, Noénak, Ábrahámnak, Izsáknak, Jákobnak és végül Mózesnek. De ez a beszéd mindig Isten és egy adott személy között történt. A Sinai hegyén viszont Isten a néphez szólt, és ez a maga nemében egyedülálló. Izrael egész népe, próféta-néppé válik, és ettől kezdve nemzedékről nemzedékre, apáról fiúra száll át, öröklődik ez a tapasztalás. A tanúsága minden reggel és este megújul: „Halld Izrael” te a Hallás népe vagy, amint azt a Sinain egyszer s mindenkorra hallottad. Ez a nép ezt a Hallást az isteni Létről később átadja minden embernek.

A Sinai hegyen történt teofánia után Mózes vezetésével az egész nép részese lesz a rendkívüli, misztikus isteni tapasztalásnak. Mannával táplálkozik, tűzoszlop vezet a pusztában, s Isten közöttük lakik: a misztikus találkozás „helye” a szövetség ládája lesz, miként a szombat az „időbeli” emléke lesz. Mégis, a zsidó nép e misztikus tapasztalata ellenére úgy vonul a pusztában, mintha erről tudomást sem venne. Az oszlop ugyan meghatározza a tábor helyét, de ők lázonganak. A nép nem az Isten által kijelölt úton akar haladni, hanem saját emberi útján, s nem törődik azzal sem, hogy ez rabszolgaságba vezet. Isten kenyeret ajánl föl nekik, ők pedig Egyiptom húsos fazekai után áhítoznak. Isten azonban mégsem hagyja el népét, nem fordul el tőle méltatlankodva, nem irtja ki őket. A küzdelem az ég és a föld között tartós marad. Isten elfogadja a nép kihívását és visszautasítását. Igaz ugyan, fölvetődik benne: eltörli ezt a népet és Mózesrel hajtja végre csodálatos tervét. De végül mégis ezzel a néppel halad a célig, megváltoztatva eredeti tervét: így lett negyven évi vándorlás az ígért tizenegy nap helyett mindaddig, míg a régi nemzedék kihalt és új nemzedék nem született. A kivonulás nemzedéke nem hal meg egyetlen napon és Kánaán elfoglalása sem történik azonnal. A pusztai halottai között Mózes az utolsó, ő vezeti az élőket legközelebb az Ígért földjéhez.

Mózes közvetítő Isten és népe között. A kritikus helyzetekben ő dönt, hogy megtartsa-e a szövetséget. Nemcsak azért, mert szereti Izrael népét, hanem azért is, mert jó pásztor és mestere is volt népének, munkása és védelmezője. De ez az „anyai ösztön” néha megrendült benne, Istennek kellett föléleszteni azt: „Hát talán én hordoztam ezt az egész népet méhemből vagy én voltam, aki szülte, hogy mondhasd nekem: vidd kebleden, amint a dajka viszi a csecsemőt?” (Szám 11,12) Mózes hamarosan fölismeri népe számára a sivatagi élet pedagógiai értékét (vö.: MTörv 8,2–5). De a sivatag nevelő erejének felismerése nem csupán meghatározó emlék, vagy katekétikai oktatás, hanem olyan mint a házasságkötés a jegyesek életében: súlyos, döntő prófétai esemény. Az út, amelyet a nép követett a sivatagon át, még tovább vezet. Kánaán Földje nemcsak célja ennek a sivatagi útnak, hanem mintája minden kívánódlásnak a történelemben. A dialógus, ami a sivatagban kezdődött, felbont-hatatlan: Jahve Izrael népének Istene lesz, Izrael pedig az Ő tulajdon népe (vö.: MTörv 26,17–18).

## Mózes titokzatos és mégis emberi halála

A misztikus élmény Mózes halálában is felismerhető. Az újszülött Mózes megmenekülése ugyan rendkívüli volt, de láttuk történeti körülményeit is. Mózes halála a Nébó hegyén, – olyan magányban mint a Sinain – szintén sok titokzatos elemet foglal magába: „Sírját nem ismeri senki mind a mai napig” (MTörv 34,7). A zsidó hagyomány szerint maga Isten temette el Mózeset és mindörökké elrejtette az emberek elől. – De ez a halál mégis emberi halál volt. Nem volt sem „beolvadás” a mindenségbe, sem „megdicsőülés”, sem „szabadulás”, egyszerű befejezése volt egy emberi sorsnak. Bár Isten előre közölte Mózesrel halálát, mégis váratlan volt számára. Egészséges volt és nem szenvedett, halála mégis fájdalmas volt, mert nem teljesedett végső vágya, hogy ugyanis belépjen az Ígért Földjére. A halál derékba törte titkos reményét. A költőket különös képpen megragadta ez a halál. Kaffka megindultan jegyzi fel naplójában: Nem azért nem érte el Mózes Kánaán földjét, mert élete rövid volt, hanem mivel élete emberi élet volt. – Kaffka kortársa, a fiatalon meghalt Ráchel költőnő a Tibériási tó partján így énekelt: Minden ember magában hordja a maga Nébóját.

Ez Mózes sorsa, a nagy közvetítő, aki népének vezére volt. Idézzük a Biblia méltatását: „Izraelben nem támadt többé olyan próféta mint Mózes, akivel az Úr szemtől szemben találkozott” (MTörv 34,10). E kifejezés mögött az isteni misztérium megközelítése áll, amelyet mindazok megéreztek, akik látták és hallották Mózeset – Mózesben előremutatónak annak a másik Közvetítőnek jövetelét fedezhetjük fel, aki a legtökéletesebb Képmása, „dicsőségének kisugárzása” (Zsid 1,3) volt a láthatatlan Istennek (Kol 1,15).

Gyürki László

## A TE ARCODAT KERESEM, URAMI! (vö. Zsolt 27,8) (A személyes kapcsolat és a közvetlen megtapasztalás)

A héber nyelvű öszvetségi Szentírás nem ismeri ezt a szót, hogy *személy*, de tud róla, sőt képek segítségével többet mond el a személy titkáról, mint ez az általunk gyakorta használt szó. Jahve beszél népéhez (pl. Oz 5,3; 13,5), *arcával* népe felé fordul (Zsolt 4,7), *szíve* megindul népén és megkönyörül rajta (Jer 31,20). Ugyanakkor soha nem szól közvetlenül isteni hangján, hanem emberi hangon, küldöttei által; arcát nem láthatta senki és szívének titkai az ember számára kifürkészhetetlenek.

Isten az embert saját képére teremtette. Éppen abban képmás az ember, hogy szintén tud beszélni, mások felé fordulni (az „arc” szó a héberben etimológiailag éppen ezt jelenti: „odafordított”) és van szíve, mely megesik mások nyomorúságán, vagyis képessége, hogy átélje azt, ami a másik, hozzá hasonló teremtményben végbemegy. Hogy Isten személy, és az ember is személy, ez annyit jelent, hogy Isten szeret és az ember is képes szeretni, de amennyire másképpen szeret Isten mint az ember, annyira másképpen személy. Ezért a teremtett személyek közötti kapcsolat mindig csak halvány és megtisztításra váró hasonlat marad. Mégis ebből a hasonlatból indulunk ki.

Egy személyt soha nem tapasztalhatok meg úgy, mint ahogy a tárgyakat tapasztalom, vagyis közvetlenül, szinte birtokba véve. A személy megnyilatkozásairól van tapasztalatom, de soha nem közvetlenül a személyről. A másik személlyel csak találkozni lehet. Kegyelmi pillanat ez; az ingenység, a kölcsönösség, a szabadság világában eljárászódo esemény (egyetlen igazi történelmi esemény, hiszen minden más csak történés!), melyhez fogható nincs az univerzumban és, amely egyfajta profán hitben történik. Szent Jánossal minden egymást szerető ember elmondhatja, hogy „mi hittünk a szeretetben”, nem pedig tapasztaltuk azt. Amit közvetlenül tapasztalunk, az soha sem maga a szeretet, soha sem maga a személyes kapcsolat, hanem csak annak jelei. Aki ezt nem gondolja végig, az emberi tragédiák okozója lesz, vagy maga lesz szerencsétlen. Végül is nincs szebb képe a személyes kapcsolatnak, mint két, egymás arcába néző ember. Nézik egymás arcát, vagyis azt a sugárzást, amely előtti az előttük levő anyagot. A sugárzás nem maga a személy, csak dicsőségének fénye, jele. A jel maga érzékelhető és tapasztalható, de amit jelez, az érzékelhetetlen, tehát közvetlenül megtapasztalhatatlan. Ez mindig így van ott, ahol valóban találkoznak emberek. Ilyen találkozás ritka. Megszoktuk, hogy az emberekről azt mondjuk: személy, de tulajdonképpen a tárgyak szintjén vannak körülöttünk. Mi magunk is így a világ dolgaként vagyunk jelen sok ezer és ezer ember számára. A személyes találkozás azonban egyszerre elbizonytalanít és biztosít is minket. Elbizonytalanít, mert a másik, akivel így találkoztam, megfoghatatlan és megtapasztalhatatlan lesz számomra, ugyanakkor éppen mivel a „jeleket” fogom, egyfajta hittel most már bízhatok benne, számíthatok rá, tudva, hogy ez nem a dolgok hűsége és szilárdsága, az végtelenül törekeny és mégis végtelenül szilárd. Úgy lát-szik Isten Országában ebben a valósággrétegben van. Ezért van a világban éppen, hogy csak jelen: hol beszélnek róla? hol intézik eszerint a világ sorsát? — és mégis hallatlanul valóságos és szilárd, mert személyközi. A dolgok cserben hagyják és végül is csak Benned bízhatok! A dolgok biztosítékokat adnak, de nem biztonságot, márpedig az aktuális világ-helyzetben nem biztosítéokra lenne szükségünk, hanem biztonságra, ahol bízhatunk. Egy hasonlattal megvilágítva: a mai világ gondja nem az atombomba biztosítóka, hanem, hogy bízhatunk-e az atombomba birtokosában? Ha a „biztosíték” rossz, akkor csak katasztrófa történik, egyszerűen meghalunk, de ha valaki kioldja a biztosítékokat, akkor meggyilkoltak minket. És a kettő nem ugyanaz.

Paradox módon a bizalom éppen nem a biztosítékok világában keresendő. A biztosítékok a közvetlen tapasztalható világ körébe tartoznak, annak tárgyai, a bizalom pedig jelek nyelvén és nyomán létrejött, a kölcsönös hit világába tartozó valóság. A bizalom érzése, mint bennem lévő érzés, közvetlen megtapasztalás tárgya, de a bizalom nem azonos magával az általa keltett érzéssel. Akkor is bízhatok valakiben, amikor nem érzem azt! A bizalom alapja a másik személyben van. — Ha igazi személyes kapcsolat teremtmények között is csak egyfajta hitben valósulhat meg, mennyire így van ez Isten, a Szentháromság személyei és emberi személyek között — Egyébként az egész anyagi világ képtelen továbblépni a fejlődésben, mert a biztonságot szűk világában marad, s a fejlődés csak a személy és a személyek közti viszonyban lendülhet tovább.

Isten csak jeleket adott magáról, még a Megtestesült Ige legnagyobb tette — halála és feltámadása — is jel: a Jónás próféta jele. A jelle szabaddon válaszolhat az ember. Isten ezt elvárja tőle és miközben az ember egy egész életén át próbál választ adni Istennek,

maga Isten szerez közvetlen tapasztalatot az emberről. A Biblia nem ismeri Isten közvetlen megtapasztalásának fogalmát. A kinyilatkoztatáson kívüli vallások keresik Isten közvetlen megtapasztalását. A mai ember, sok keresztény istenkeresése, sajnos, a kinyilatkoztatás világán kívüli motívumokból és szemléletből táplálkozik. Ezért sok keresztény kortársunk szorongva keres olyan imamódot, meditációs módszert vagy közösségi életet, melyben valóban megtapasztalhatja Istent. Biztonságot keres pogány módra a bizalom helyett. Ez annyira átszínezi keresztény hitüket, vallásos életüket, hogy alig találják helyüket a „hagyományos” egyházakban.

A bibliai kinyilatkoztatásban ezzel a mozgással pontosan ellentétes irányú mozgás megy végbe: nem az ember keres Istent saját végességében, hogy megtapasztalhassa. Egyébként soha nem tudná, hogy most önmaga tudatalatti világát tapasztalja-e meg, vagy önmagát vetítette-e ki a mindenség túlra. Maradna az öntapasztalások és az ateizmus határain. A Biblia világában Isten akar találkozni az emberekkel. Isten keresi az embert öröktől fogva irgalmas szeretettel. Sem az Ószövetségben, sem az Újszövetségben nem kap kinyilatkoztatást az az ember, aki kinyilatkoztatást akar kapni. Isten belerobban életükbe a maga jeleivel, Ábrahámtól napjainkig. Az embertől csak azt várja el, hogy fogja jeleit. Ehhez pedig olyan nyitottság kell, melyet a gyermek képében mutat meg nekünk Jézus, aki először és minden előítélet nélkül néz a jelekre, a világra és még nem öltötte magára a szakfandert, mely megvén a „felnőtteket” minden besugárzástól, a jelek legkisebb hatásától is. Az ember, vagy egy embercsoport, ha fogja Isten jeleit, elindul a hit útján, mely pontosan abban áll, hogy engedi magát megtapasztalni, kipróbálni Isten által. A zoltárossal így szól: vizsgálj meg, Uram, szívemet!

**A Biblia szerint Isten akar közvetlen tapasztalatot szerezni az emberről.** — Ábrahámától, hitünk ősatyjától kezdve a képlet mindig ugyanez. Isten jelet ad, az ember válaszol rá, elindul Isten szavára, majd Isten próbáknak veti alá és kivizsgálja veséjét és szívét, és így az ember kipróbált ember lesz. Isten örül a kipróbált embereknek, mert megállták helyüket és ez az isteni öröm tükröződik vissza az ember lelkén... Csak ez a visszavert fény, csak ez a követett Isten-tapasztalat létezik a Biblia szerint.

A Biblia szerint az embernek nincs joga, sem képessége arra, hogy Istenről közvetlen tapasztalatot szerezzen itt a földön, Isten akar tapasztalatot szerezni az emberről, próbának veti alá (peirazesthai): tapasztalatilag akar megbizonyosodni arról, vajon ez az ember, akit egy küldetéssel megbízott, azon az úton jár-e, amelyet ő jelölt ki neki. A Bibliát nem érdekli a „peira”, vagyis az Istenről szerzett közvetlen tapasztalat, de annál inkább a fentebb leírt „peirasmos”, vagyis az ember megtapasztalása, kipróbálása Isten által. Ez a téma szövi át, tartja egybe a szent történeteket. — „Gondoljatok arra, hogy bánt Isten Ábrahámval, hogy tette próbára Izsákot, mik történtek Jákobbal, mert amint őket kifürkészte szívük titkában, minket sem büntet...” (Judit 8,26–27). — Jézus földi élete pontosan ezt tárja elénk. Földi életének nyilvános szakasza a megkísértés valóságával kezdődik és a kereszt botrányával fejeződik be. A megkísértés lényege az, hogy ne engedje magát kipróbálni Isten által, mint ahogy a pusztában vándorló Izrael, de ő „kiüresítette önmagát” (Pál) vagyis lemondva a közvetlen tapasztalatok csábító és csalóka világáról, magát engedte kipróbálni, kitapasztalni Isten által.

Gyorsuló mozgással az ellenkező irányba halad — mint mi valamennyien —, amikor kiüresíti önmagát. A biztosítékok, a közvetlen tapasztalatok helyett a kereszt legsötétebb elhagyatottságát meri vállalni, mert tudja, hogy ez az egyetlen Isten megillető válasz a teremtmény részéről. — Mennyire így igaz ez ránk nézve. Az akarat tisztátalan, a birtoklási vágy tisztátalan abban a világban, ahol az ingyenesség, a kegyelem, a találkozás, tehát a személyes kapcsolat megvalósul. Van személy, van bizalom, amely nem csal meg. Ez Isten ajándéka, aki egy életen át kipróbálta teremtményét: „a türelemből kipróbált erény fakad, ebből reménység” (Róm 5,3–5).

Tehát a ma divatos érzelmi önszuggesztív alapon álló üdvösségtudatnak semmi komoly teológiai alapja nincs. Minő szent (vagy nem is olyan szent) ragályt lehet ezt elkapni vallásilag túlfűtött, tiszta, de kevés önkontrollal rendelkező és kissé exhibicionizmusra hajló emberek csoportjától. Egy ima hatására hirtelen arra ébred az új tag, hogy ő üdvözül. Ez biztos és befejezett tény. Nem tudom, nem veszélyesebb-e ez az állapot, mint a halálos bűn, amelyből szabadulni szeretne az ember. Tudniillik az előbb leírt „hívó” meg akarja kerülni Isten útjait, az Újszövetség üzenetét, mely szerint az öröm, a remény és a biztonság csak az elviselt próbák, sötétségek, éppen a tapasztalatról való lemondás nyomán születik meg. Jakab apostol pl. így figyelmeztet bennünket: „Testvéreim, tartsátok nagy örömetek, ha különféle megpróbáltatások érnek benneteket. Tudjátok, hogy hitetek próbájának állhatatosság a gyümölcse. Az állhatatosságnak meg tökéletességre kell vezetnie, hogy tökéletesek és feddhetetlenek legyetek, és semmilyen tekintetben ne essetek kifogás alá” (1,2–3).

A megtestesülés sem vesz más irányt. Isten folytatja a megkezdett utat az ember felé. Mivel közelebb jött, távolabb került. Mivel a láthatatlan látható alakban jelent meg, még nagyobb hitet követelt. Tamás apostol, amit érintett, az nem Isten, hanem a Megtestesült Isten teste, de szavaival megvallja Isten jelenlétét. A kereszténynek még hősiesebb módon a közvetlen tapasztalatról kellene lemondania a hit javára, a biztosítékokról a bizalom növelése javára.

Mi marad akkor? A JELEK! – De azok aztán tapasztalhatók. Egy újfajta és állandó megtestés igényel a jelek olvasása. A személyes kapcsolat a hitben valósl meg. *Érzékenynek kell lennünk a jelekre, Isten jeleire.* – Itt egy egész gondolatsort idézek Martin Buber megfogalmazásából. Nála jobban senki még nem fogalmazta meg a ma emberének: „Mindnyájan bele vagyunk öltöztetve egy vértetembe, melynek feladata az, hogy elhárítsa tőlünk a jeleket. Jelek szüntelenül adódnak számunkra, csupán arra lenne szükségünk, hogy jelenvalóvá tegyük magunkat és, hogy észleljük azokat. De a kockázat túl veszedelmes számunkra, a hangtalan mennydörgések megsemmisítéssel fenyegetnek minket, s mi nemzedékről nemzedékre kökéletesítjük a védelmi berendezést. Egész tudásunk biztosít bennünket: Légy nyugodt, minden úgy történik, ahogy történnie kell, viszont semmi sem irányul feléd, nem rólad van szó: ez egyszerűen a „világ”. Tapasztalhatod olyannak, amilyenek akarod, bármit csinálsz is azonban belőle, az mind csak tetőled származik, semmi követelés sincs veled szemben, nem vagy megszólítva, minden nyugodt.”

Mindegyikünk bele van bűjtatva egy vértetembe, amit megszokás folytán már észre sem veszünk. Csupán pillanatok adódnak, melyek átjárják ezt és érzékenységre korbácsolják a lelket. S amikor ilyen pillanat telepszik ránk, s tudomásul vesszük és föltesszük a kérdést: Történt-e valami különös? Nem olyasvalami volt-e, amivel mindennap találkozom? – akkor válaszolhatjuk magunknak: „Valóban semmi különös, ez mindennap így van, csak mi nem vagyunk ott mindennap.”

A megszólítás jelei nem rendkívüli dolgok, melyek kilépnek a dolgok rendjéből, hanem épp azok, melyek újra meg újra végbemennek, ami minden esetben végbemegy, a megszólítás semmit sem tesz hozzá... – A tér és idő világkontinuumára való mindenféle hivatkozással szemben élő igazságként egyedül a konkrét világrealitást ismerem, ami állandó jelleggel, minden pillanatban kinyílik előttem. Elkülöníthetem összetevő részeire, összehasonlíthatom azokat s be is oszthatom hasonló jelenségeket mutató csoportokba, levezethetem őket előző jelenségekből és leegyszerűsíthetem őket, s mitűn mindezt elvégeztem, még mindig nem érintettem konkrét világvalóságomat. Elkülöníthetetlen, összehasonlíthatatlan, leegyszerűsíthetetlen, most és csak egyszer történt meg, s rémítő tekintettel mered rám, így akarja Stravinsky balettjében a vándorló bábosok igazgatója megmutatni a népek az éves vásáron, hogy a papagáj nem több egy szalmacsutaknál: széttépi – és összedől, gúnyolódva, mert a bódé tetején az élő Petruska ül és nevet rajta.

A konkrét valóság igazi neve: teremtés, ami ránk van bízva, és minden emberre, Benne a megszólítás jelei adattak számunkra.” (Buber: Párbeszéd). – Érdekes módon a keresztény ember bár lemond itt a földön a közvetlen tapasztalatról, de ha hitből él, a kezdeti jelek után elindul a HANG nyomában, egy szép napon majd minden Istenről beszél neki. A dolgok majd beleszakadnak, hogy kimondják Isten, de csak annyit tudnak elmondani belőle, amennyi saját esendő kis létük. Ez a Naphimnusz világa, ahol minden Istenről beszél, minden elem. Nem változik azonban át a világ mennyországgá. Isten becsapott volna minket, ha olyan világot teremtett volna, mely képes lenne minket, embereket úgy boldogítani, mint ő maga. Nem szeretne Isten, ha olyan jeleket adott volna, melyeknél végérvényesen le lehet ragadni. A jelek egyben kiábrándítóak is. Hála Istennek, hogy kiábrándítóak. Akiről beszélnek, arról képtelenek többet mondani, amit ígérnek, azt képtelenek beváltani.

### **Egy szerény és udvarias ember, aki csak találkozni akar Istennel, nem pedig birtokolni őt**

– A régi életrajzok Asszisi Szent Ferencet udvariasnak nevezik, állandóan emlegetik vele kapcsolatban a „cortesiat”. Itt nyilván többről van szó, mint illemszabályok betartásáról. A létezőkkel szemben és a mindenség Teremtőjével szemben udvarias ő. Nem birtokolni akarja, hanem találkozni vele. Ferenc legfőbb célja a „jó, az egyedül jó, a legfőbb jó, az Isten.” Lelke méreteinek csak Ő felel meg. A Káptalannak írt levelében olvassuk: „Mindenható Isten, add nekünk... hogy eljussunk egészen tehozád, Fölséges”. A Naphimnusz második strófájában ugyanezt mondja, elismerve, hogy ez a cél teljességgel elérhetetlen az ember számára. Átélt, megtapasztalt korlátokról van itt szó: „És nem méltó az ember, hogy nevedet kimondja.” I. Regulájában pedig így ír: „Méltatlanok és bűnösök vagyunk, méltatlanok arra, hogy megnevezünk téged (nevedet kimondjuk)”. – Egy hatalmas ív feszül az embert vonzó cél és az ember tehetetlensége között. Az adorációnak itt csendbe kellene fulladnia, a dicsérő nyelv önmagát ítélte hallgatásra. Minden törekvés a transzcendens Isten felé kudarcra és kielégületlenségre van utalva. S mindez nem az udvarló költészet egy-



szerű fordulata: Ferenc szenved az Istentől való távolság miatt – Mégsem fejeződik itt be a dicséret. Ferenc tovább énekel, sőt a Naphimnusz utolsó versszakában felszólít mindenkit a dicséretre. Emögött a furcsa paradox magatartás mögött az ő alapvető lelki magatartása tükröződik. Nem akarja birtokolni Istent. Ellentmondás lenne a két hozzáállás között, ha birtokolni akarná. Magát a birtoklást, a hatalmat a másik személy fölött, Ferenc elutasította magától. Nem ítélte el, de ő nem gyakorolta. És ez társadalmi állásfoglalása is. Testvéreit „fratres minores”-nek nevezeti. – Mivel Istent nem birtokolni akarja, vigyáz, hogy állandóan kritikával tekintse legnemesebb vágyait is. Mint személyhez akar hozzá kapcsolódni, természetesen mint az embernél végtelenül nagyobb személyhez. (Amit a városállamok nem voltak képesek megvalósítani a birtoklás (pénz) miatt, azt ő megvalósítja közösségében és minden emberi testvéri szeretetében.)

Ferenc érezte, hogy a vallásos ember igazi és legnagyobb kísértése éppen ez: birtokba venni Istent. Nem győzi óvni testvéreit e lelki kapitalizmus ellen. Lelkivezetésének központi témája, hogy ne tulajdonítsák maguknak a testvérek a jót, amit a kegyelem bennük végzett (1.Reg., 19. Intelem, 3. levél). Mint pedagógusnak ez volt fő elfoglaltsága. – Mindezt tapasztalatból mondja. Esztelenül nagyratörő ambíciók lelkesítették ifjúkorában: fejedelem akart lenni, tetteivel mindenkit megdöbbeníteni. Megtérése mit sem változtat kezdetben ezen. Celanói Tamás írja róla: „Örvendeztem azon, hogy egykor majd nagy emberként fognak tisztelni.” Még ha alázatosságból mondja is, nem hazudik. Megtérésében nem mond le ambícióiról, sőt a legmagasabbat, az Altísimust veszi célba. Egész élete, fejlődése egyetlen hatalmas törekvés Isten felé, de egyre kevésbé a birtoklás szellemében. Ez szegénységének is legmélyebb értelme.

Eljutni Istenhez, találkozni vele, nem pedig közvetlen tapasztalatok által birtokolni Őt, – ez Szent Ferenc szegénységének legmélye. Ez udvariasságának lényege. – Amikor mindezt végiggondolja az ember, nyomástól szabadul meg. Nem kell magamnak bebizonyítani Isten létezését, működését. Elég egy mustármagnyi igazi belévetett hit, melyet Tőle kaptam, elég csak odaállni elé, hogy ő kutassa ki szívemet. Neki megvan a joga, képessége és elég nagy szeretete ahhoz, hogy kipróbáljon engem. Hűséges az Isten és nem fog megkísérteni erőmön felül.

**Barsi Balázs**

## **AKIK MEGTAPASZTALTÁK AZ ISTENT**

„Isten létezik – találkoztam vele” Ezt a meglepő címet adta André Frossard francia újságíró személyes vallomásként írt művének (Ed. Fayard Paris 1969.). Húszéves koráig egyáltalán nem foglalkozott Istennel. Aztán egy különös esemény hatására váratlanul pár perc alatt teljesen megváltozott addigi élete, mert, amint ő maga vallja „találkoztam Istennel.” Megtérését elindító látomása után megkeresztelkedik és keresztény módon kezd élni. Harmincöt évig hallgatagon hordozta és érlelte magában életét átforgató élményét, és aztán vallott róla. A megrendítő kegyelmi esemény Párizs egyik kis kápolnájában történt egy nyári estén. Frossard megbeszélte találka alapján barátjára várt, aki azonban késétt, és ezért ő betért az utcában lévő kápolnába. Amikor a kápolnába belépett, először csak a homály és a fény érdekes játékát észleli, majd hirtelen a „lelki élet” kifejezés jut eszébe. S aztán váratlanul megnyílt előtte az ég. Villámlásszerűen fölvilanó, majdnem elviselhetetlen fénynyaláb óriási fényerővel lesújtja. Az volt a benyomása, hogy egy elpusztíthatatlan kristályt lát, amely végtelenül áttetsző, és ennek fényében egy új világ tárult föl előtte, egy fénylő más világ; a valóság és az igazság világa. A fényjelenség nyomán alapvető belátás tört föl benne; rend van a világegyetemben, és ennek csúcán, túl minden fénylő ködfátyolon átragyog Isten létének evidenciája, az, hogy Isten van, Isten személy, akit még néhány perce tagadott, és, hogy Isten a mi Atyánk, akinek szelíd ereje mindent átjár. Olyan barátsággal a szívében lépett ki a kápolnából, amely már nem földi barátság volt. Mindössze öt percig tartott a kegyelmi találkozás eseménye. Az utcán éppen megérkezett barátjával pedig közli, hogy ő katolikus. Még harmincszor ismétlődött naponta a fényjelenség, amelyet sohasem tudott elfelejteni és, amely Istennel való személyes kapcsolatának alapja lett.

– „Az a lényeg, hogy az evangélium és a történelem segítségével fölfedezzük Jézus személyét” – vallja Marcel Légaut francia matematikus, aki harminc évig tartó magányos, csendes elmélyült elmélkedés után 1972-ben nyilatkozott keresztény hitének értelméről; arról, hogyan fedezte föl személyes módon Jézust, és Jézuson keresztül hogyan találkozott az életben közvetlenül jelen lévő Istennel (Croire aujourd'hui. 1972. Lüttich). Előzőleg híres ma-

tematika professzor volt. Elhagyta egyetemi katedráját, magányosan visszavonult Provence hegyeibe, és ott mint paraszt és hegyi pásztor igen kemény, egyszerű és szegényes módon élt. Harminc évig csendben és lassan elmélkedett szüntelenül keresztény hitének értelmén, az emberi és a keresztény élet értelmén, az egyház jövőjén. Közben élet- és hittapasztalatai elmélyültek. Jézus személyét egzisztenciális módon fölfedezte, és személyesen elkötelezte magát a keresztény életre. Szerinte ez az egyház megújulásának útja.

Katolikusnak vallotta magát hagyomány és személyes meggyőződés alapján. A Szentírásból, a keresztény üzenet eredeti forrásából merített, különösen az evangéliumokból. Eredeti közvetlenségben, konkrét követelményként engedte hatni szellemére az evangéliumi jóhírt. Föltárult előtte a keresztény hit eredeti értelme. A hit nem csupán hittételek belátására korlátozódik, hanem az isteni hívásra adott személyes felelet, isteni fölszólítás, hogy alapvetően változtassuk meg gondolkodásunkat és életünket. A keresztény hit Jézussal való találkozón nyugszik. Lényeges kérdés tehát az, hogy kicsoda Jézus? Ezt a kérdést minden ember fölteszi önmagának, már akiben tudatosult emberi létezésének kérdéssége. A helyes kutatásnak feltételei vannak. Vannak olyan élethelyzetek, amelyek arra készítetnek, hogy okvetlenül nyomozzunk Jézus után.

A nyomozás kiindulópontja az evangéliumok adatai. Jézus kilétének földériteése, a vele való találkozás szellemi tevékenységet, személyes önfeltárást követel. Különösen fontos a „másik ember” személyének tisztázása és elfogadása. Minél nagyobb és közvetlenebb szerepet kap a másik ember, a felebarát személye és jelenléte életünkben, annál közvetlenebb lesz a találkozás Jézussal. Az evangélium nem egyszerűen bölcs tanácsok és életszabályok gyűjteménye. Az sem a legfontosabb, hogy Jézus szavait értelmezzük és megfejtjük. Azt kell fölfedeznünk az evangélium segítségével, hogy személy szerint kicsoda volt Jézus és kicsoda ma nekünk, Jézus igazi titka az, hogy ő ma is élő valóság, aki képes személyesen megérinteni bennünket mindazzal, amit élénk élt, és képszerűen meglátatja, hogy ő igazán kicsoda, ha megtörténik a találkozás eseménye. Szükséges, hogy az evangéliumról legyen globális ismeretünk is, de valójában minden arra szolgál, hogy a személyes találkozáshoz adjon eligazítást. Igen szoros kapcsolat van az ember tényleges élete és az evangélium mélyebb értelme között. Ha így olvassuk az evangéliumot, és így elmélkedünk tartalmán, akkor megközelítjük azt, amit Jézus legbensőbbben átélt és megvalósított. Teljes tisztaságában megértjük Jézus személyét, küldetését és önfeláldozását. Főként pedig megértjük, hogy minden ami 2000 évvel ezelőtt történt, számunkra most is aktuális és jelentősebb életünk minden hétköznapi eseményénél. Kétségtelen, hogy az egyház manapság válságban van. De ha a keresztények megvalósítják hitük eredeti értelmét, akkor az egyház megújul.

– „Kedves Barátom, egyszerű korban éltünk, Mondja meg nekem, hisz-e Ön Istenben? – írja egyik beszélgetésében Martin Buber. Váram egy kisse a válasszal s aztán megnyugtattam, ahogyan csak tudtam. Amikor aztán hazamentem, úgy éreztem, hogy ebben a kérdésben egészen az alapig le kell hatolnom. Az igazságot mondtam én ki barátomnak? Hiszek-e én abban az Istenben, akire a barátom gondolt? Milyen viszonyban vagyok én vele? Elszántam magam, hogy a helyes feleletet megkeresem. Hirtelen fölébredt bennem a lélek és ott, ahol a szó megszületik anélkül, hogy én fűztem volna egybe a szavakat, egyszer csak szóról szóra megszületett bennem a válasz. Ha Istenben hinni azt jelenti, hogy órála harmadik személyben lehet beszélni, akkor ilyen Istenben nem hiszek. Ha viszont benne hinni azt jelenti, hogy vele beszélgethetek, úgy hiszek Istenben” (Begegnung, V, Lambert Schneider, Heidelberg 1978. p. 56.).

Az Istennel való találkozás egészen eredeti tapasztalatát találjuk meg Martin Buber (1878–1965) életművében. Az ószövetségi Szentírás, és a zsidó ún. chaszidista hagyomány tette számára lehetővé a találkozást az élő Istennel. Különösen azért értékes a tapasztalata Istenről, mert bibliai ihletésű tapasztalatát szembesítette az európai bölcselő gondolkodással. Ennek nyomán állítja, hogy a létet nemcsak megtapasztaljuk, hanem az „én-te” találkozásban közvetlenül részesedünk a létben. Így kettős alapmagatartása van az embernek. A tárgyi tapasztalat (én-az) és a személyes találkozás (én-te). A tárgyi tapasztalat csak a jelenségek világát ragadja meg. A személyes találkozás közvetlenül érintkezik a valósággal. A találkozás a lehetősége a dialógusra épített emberi egzisztenciának. Istennel való kapcsolatunk is találkozásra épül, Isten hívó és irányító szava, az isteni kinyilatkoztatás ma is ténylegesen ható esemény. Minden hiteles találkozás teofánia eseményévé lehet. Említett művében így vall még: „Fiatal koromban a vallás számomra kivételes dolog volt, a vallásos tapasztalat pedig a másság olyan megtapasztalása, amely nem tartozott bele az élet összefüggéseibe; emitt volt a megszokott egzisztencia a maga ügyeivel, amott pedig elhaltalmasodott a lelkesedés, a megvilágosodás, az erlagadtatás, az időtlenség. Saját létezésem átfogta ugyan az itt és túllevéséget, de az átmenet tényleges pillanatán kívül más kapcsolatot nem volt köztük... És aztán egy délelőtt fölkeresett egy ismeretlen fiatalember... súlyos döntés előtt állott... és jelenlétünk értelmet adott elvárásainknak. Azóta a titok ott

és úgy nyilatkozik meg, ahol és ahogyan minden más dolog föltárul és előfordul, azóta minden tünékeny órának teljessége van, amelyben hozzám szólnak és én válaszolok. A vallás olyan egyszerű, mint minden más dolog, mint az egymás között fölmerülő lehetőségek egyszerűen megélt mindensége; itt van a helye a legfölségesebbnek. Ha imádkozol, nem távolodsz már el ezzel az éleletedtől, hanem éppen életeredre gondolva imádkozol. És ha még arra is vállalkozol, hogy a szokatlan és rajtaütésszerű dolgokban is meghalljad a fölülről jövő hívást, fölszólítást, fölhatalmazást és küldetést, akkor is a te törékeny életed darabkájáról van szó. Ez a pillanat sem kivételes, hiszen múltadra támaszkodik és életed még hátralévő maradékára irányul. És ekkor sem nyel el semmilyen megfoghatatlan teljesség, és ekkor is kell akarnod ezzel a szövetséget" (i. m. 58–61. o.).

Tizenhét életrajzi töredéket villant föl Buber életéből (pl. az anya, a nagymama, a beszéd, az iskola, a fa, a ló stb.) és mindegyik, mihelyt megértette, fölfogta értelmét, Istenre nyíló ablak, az Istennel való találkozás egyszerű alkalmá, az Istennel való párbeszéd lehetősége. Ahogyan érlelődött élete, úgy mélyült Istennel való kapcsolata. Minden dolog, esemény, személyes találkozás elemi módon érintette meg Buber lelkét. Főképpen azt tartotta csodálatosnak, hogy megszólíthatók vagyunk és meg tudunk mást szólítani, azaz igazi találkozásra képesek vagyunk. Ilyenkor érzi meg az ember igazán, hogy személyes teremőt kezéből került ki és hozzá vágik vissza. „Gyermek koromban a Zaddik (chaszidista szellemű rabbi) jelenlétében a bemocskolt valóságban átragyogott a valóság tiszta ideája, az igazi közösség, és annak igazi vezetője... Férfi korom küszöbén tettem szert a tökéletes, a világban Isten jelenlétét megvalósító ember ideáljára... Öreg koromban belső megtapasztalásomban immáron már nem az Istenben biztonságot találó embert élem át, hanem az Isten előtt veszélyben forgó, Istent mindig új fényben látni akaró, küzdő, és Isten feneketlen mélységébe belevesző ember képét. Belsőleg úgy tapasztalom meg önmagam, mint aki közönséges dolgok után kérdez, azokat éli át, és azokra válaszol; és mégis úgy látom magam, mint aki az önmagát kinyilatkoztató Isten és a kinyilatkoztatott valóság után kérdez és azokra válaszol" (i. m. 50. o.).

Végül is belátja az ember, hogy az ő igazi partnere maga az Isten, aki föltárta nekünk önmagát, Isten önföltárása igazában nem objektív kijelentéseken, sem szubjektív élményeken nyugszik, hanem Isten konkrét, személyes kegyelmi érintésén. Isten személyes jósága és szentsége kiáradt a teremtés és a megváltás révén a világra; és bőségesen árad az emberek találkozásán keresztül. A világgal és az emberi személyekkel való érintkezés alkalmat ad ezért az Istennel való találkozásra. „Amikor – írja Buber – egy bibliai szöveget olvasok, fordítok vagy értelmezek, akkor félelem és rettegés fog el; az Isten szava és az emberi szavak közti értéphetetlen lebegésben érzem magam. Az embernek hajlama van arra, hogy Istent félreértse. Mert az ember úgy van teremtve, hogy képes megérteni ugyan, de nem szükségyszerűen érti meg mindazt, amit Isten neki mond. Isten szól az emberhez, kimondja neki szavát" (i. m. 74–75. o.).

– A fölemlített példák és még számtalan fölsorolható példa nyomán általánosságban állíthatjuk, hogy az Istennel való kapcsolatot személyes találkozásokon alapul. A szentek, a keresztény gondolkodók életében gyakran észlelhetjük az Istennel való találkozás föltűnő eseményét. A találkozást kiváltó esemény lehet egészen egyszerű jelenség, lehet tisztán szellemi élmény, sőt lehet rendkívülinek tűnő mozzanat. Az Istennel való találkozás igazi ősmintái a Szentírásban találhatók. Ezek között a legkiemelkedőbb Jézus Krisztus közvetlen kapcsolata a mennyei Atyjával. Jézus tanítványai megsejtették ezt a tökéletes találkozást, hiszen Jézus életében minden erről tanúskodik.

Szent Pál és Szent János apostolok Jézus nyomán szintén átélték Jézus istenségének megtapasztalásával a közvetlen találkozást. Írásaikban mindenki számára érthető és követhető módon rögzítették is a találkozások tényezőit, formáit és különböző fokait. Hatásukra hatalmas és sodró erejű szellemi, kegyelmi tapasztalat indult el a történelemben. A sokrétű és sokszínű keresztény tapasztalatból érdemes néhányat megemlíteni. A legjelentősebbek közül való Szent Ágoston (354–430) megtérése. Ágoston saját életének belső drámáját fejezi ki megtéréseinek történetében. A megtérés egész életének, bölcséleti és teológiai gondolkodásának forrása és alapja lett. A megtérés élménye találkozást jelentett Istennel. A találkozásból párbeszéd bontakozott ki, föltárult a valóság élménye, a saját létezés fölött érzett csodálat, a belső tapasztalás mélysége, egész gondolatrendszer.

Külön érdemes megemlíteni Blaise Pascalt (1623–1662), aki szintén személyesen találkozott Istennel a tűz, a lélek nagyságának és nyomorúságának, az öröme, a szenvedésnek a megtapasztalásában. Szellemi természetű megvilágosodásban győződik meg Jézus személyes valóságáról, a megváltásról, az örök életről. A „szív érvei", a személyes találkozás eseménye győzi meg Pascalt a keresztény hit valódiságáról. Minden vívódása, testi-lelki gyötrelme szerves része az Istennel való találkozás drámájának.

Isten megtapasztalásának történetében talán az egyik legmarkánsabb jelenség Sörren

Kierkegaard (1813–1855). Az Istennel való kapcsolatot szintén személyes mozzanatokon, egzisztenciális tapasztalaton nyugszik nála. Kierkegaard egészen radikálisan teszi föl a kérdést. Nem az a kérdés, hogy ki vagyok én, hanem az, hogy hogyan lehetek igazán keresztény. Az igazságnak csak akkor van értelme, ha az konkrétan egybecseng saját létezésünkkel. A keresztény hit nem hagyomány, nem kultúra kérdése, hanem minden egyes ember szüntelen megújuló, egyre kiélezettebb döntése, szabad felelősségből fakadó elszántsága. Az Istennel való találkozást a gondolkodás és az egzisztenciálisan értelmezett hit egybehangolt tevékenysége teszi lehetővé. Mindenkiné egyénileg, egyszeri adottságai alapján kell találkoznia Istennel. Semmi más nem fontos az életben, csak az egyén egzisztenciális konfrontációja a vele szemben álló személyes abszolútummal, az Istennel.

– Isten és ember találkozásának különböző példái után hátra van, hogy megvilágítsuk a találkozás lényegét; azt, hogy mi teszi lehetővé, milyen főbb megnyilvánulási formái vannak. Amikor Isten és ember találkozásáról beszélünk, akkor tulajdonképpen a keresztény hit alaptapasztalatáról, a keresztény élet és gondolkodás egyszerű és mindenki számára hozzáférhető tapasztalatáról van szó. A jelenkori perszonalista, egzisztencialista gondolkodásban is nagy jelentősége van a találkozásnak. A találkozás alapvető emberi tapasztalatot fejez ki. Feszültségek, vonzódások, taszítások, közeledés és távolodás, személyes vonatkozások, különböző személyes erővonalak képződnek minden személyiség körül. Hogy ténylegesen mi az ember, és ki vagyok én, az személyes vonatkozásokból, feszültségekből derül ki. Minél sokrétűbb és erőteljesebb feszültségek keletkeznek egy életterben, annál teljesebb a személy élete. A feszültség onnan adódik, hogy az ember nem izoláltan önmagában él, hanem környezete van, dolgok és személyek erőtere veszi körül. Az ember nemcsak önmagában van, hanem mindig másnál és másban is van. És innen adódik minden feszültség. A dolgok és más személyiségek szüntelenül kitépik az embert önmagából, magunknál fogva tartják, de ugyanakkor mindig törekszünk visszatérni önmagunkba. Kemény küzdelemben kell mindenkiné kivívni a kiegyensúlyozott középpontot.

Találkozásról tehát akkor beszélünk, ha két tudatos és szabad személy egymásra talál, és aztán újból visszatérnek önmagukba. Az egymásratalálás és az elválás rejti magában a feszültség lehetőségét. A tudatos szellemi-lelki életet élő embernél alapvető feszültség jelentkezik. Míg az állatok élete meghatározott élettérhez van kötve, minden állatfajnak sajátosan meghatározott élettere van, saját környezete van, addig az ember élettere és környezete nem előre meghatározott, hanem igen dinamikus, és minden további nélkül nem azonosítható a tényleges világgal. Egyedülállóan az ember képes arra, hogy világát megváltoztassa, új világot teremtsen, minden adott perspektívát átlépjen, egyre átfogóbb szempontok szerint alkossa meg saját világát. Szellemi tevékenységünk ereje képes minden korlátot áttörni, minden partot elhagyni, és a korlátlanság, a parttalanság felé irányulni. Kialakítja ugyan az ember a maga tényleges világát, a létezők átfogó rendszerét, de ugyanakkor mindig tudatában van annak, hogy ő igazában túl is van mindezen, képes eloldani önmagát minden korláttól, és a feltétlen, az abszolútum felé képes irányulni. És ekkor születik meg benne a korlátolt és a korlátlan alapfeszültsége. Legnemesebb emberi feladat az, hogy ezt a feszültséget fölszínre hozzuk lelkünk mélyéről, kihardjuk és életünket irányító tényezővé tegyük. Az embernek ki kell lépnie minden körülhatároltságból, és korlátoltságból, el kell jutnia a határtalansáig. És ha ezt megtette, akkor a korlátozott dolgokba egyre mélyebbre hatolva kidolgozza és átszenvedti, megjeleníti a határtalant. Nemcsak a vallásos ember feladata ez, hanem mindenkiné, aki igazán átéli a valóságot, minden tudós, minden tudós, művész, technikus alapvető feladata ez a küzdelem. A relativumokba merülve, azokkal foglalatostkodva az ember fölfedezi és kiküzdí magának az Abszolútumot. – Tisztán és határozottan észleljük és rendelkezünk életünk előterében fölbukkanó dolgokkal, eseményeivel és személyeivel, azonban mégsem tudunk velük sohasem teljesen azonosulni. Az élet folyamatos küzdelemben egyre világosabban látjuk és érezzük életünk háttérének súlyát és erejét, az onnan rejtve előtörő erők, vonzások, feltételek szerepét. A konkrét tapasztalatok életünk előterében játszódnak le. Rögtön észrevesszük és rögzítjük is azokat. Gyökerük és igazi háttérük azonban létezésünk mélyén rejtőzik. Csak utólagos és fáradtságos reflexióval észleljük és fedezzük föl minden konkrét tapasztalat és találkozás végső mélységét, lehetővé tevő feltételt; végeredményben azt a legalapvetőbb szellemi belátást, hogy minden létező, minden esemény a lét nyilvánvalóságának fényében nyilatkozhat csak meg. S mit jelent a lét nyilvánvalósága? Valami megfoghatatlan határtalanság, végtelenség, teljesség és abszolútság. Mi csak a határolt és a határtalant, a véges és a végtelen feszültségét észleljük pontosan akkor, amikor minden korlátot átlépve fejlődni, bontakozni törekszünk. A lét nyilvánvalóságát tisztán önmagában nem észlelhetjük. Csak rejtett ereje működik szellemi-lelki dinamizmusunkban. Azért látszik oly roppant paradoxonnak az ember, mert minden tapasztalatának rejtett magva a lét abszolútsága és korlátlansága.

Isten léte misztérium. Misztériumról eredeti meghatározás szerint akkor beszélünk, ha Isten és az ember találkozik, illetve ha Isten úgy nyilatkozik meg, hogy az ember üdvössége érdekében találkozni akar az emberrel. Isten megnyilatkozása nem merőben objektív adottság, amelyet racionálisan meg lehetne határozni, ki lehetne számítani, de nem is merőben szubjektív adottság, amely elnyelne valóság jellegét. A misztérium-valóság abban a mértékben és abban a viszonyban nyilatkozik meg számunkra, amennyiben az ember személyesen kész átadni önmagát az őt megszólító Istennek, és vállalja a kapcsolat minden személyes követelményét. És ekkor válik az ember teljesen szabad személyiséggé, szubjektummá. Szubjektummá, személyiséggé válni nem tény, nem kiindulópont, hanem megérkezés és végcélba jutás. Ez minden találkozásnak az értelme és jelentősége.

Fila Béla

## GONDOLATOK AZ EMBER—ISTEN KAPCSOLATÁNAK LÉLEKTANÁRÓL

A teológiában a XVII. század óta definíciókban, jól körülhatárolható fogalmakban gondolkodó *dogmatikai objektivizmus* és az egyes tetteket összefüggésükből kiszakító *lélektani atomizmus* került uralomra, az antropológiai szempont egyre inkább háttérbe szorult: *hogyan is élem át én, mint hívő, gondolkodó és alkotó ember az evangélium örömhírét.* Korunkban, a teológia „antropológiai fordulata” után sürgető feladattá válik számunkra, hogy újra felfedezzük ezt a már-már elfelejtett dimenziót. A lelkipásztorkodás, fiatalok és felnőttek lelki-vezetése szempontjából különösen fontos, hogy újra átgondoljuk a lelkiéletünk középpontjában álló *Isten-ember-kapcsolat lélektani összetevőit*, hogy azután ezt a kapcsolatot annál tudatosabban, annál hatékonyabban tudjuk építeni a jövőben, — mind magunk, mind mások életében.

JÉZUS PEDAGÓGIÁJA. Tájékozódásunkban az evangélium, magának Jézusnak példája és tanítása lehet kiindulópontunk. Evangelizációjában két *fázist* különböztethetünk meg.<sup>1</sup> Miután meghirdeti Isten országának beköszöntését, azzal készíti fel hallgatóit annak befogadására, hogy tudatosítsa bennük: azok a javak, amelyeket eddig elértek, birtokolnak, mennyire nem elégségesek legmélyebb vágyaik kielégítésére. Rávezeti őket a további, örökös keresés, a *belső szabadság állapotára.* Megmutatja nekik, hogy az a teljesség utáni vágy, amit szívükben hordoznak, mérhetetlenül túllépi mindazt, amit pillanatnyilag kiküzdöttek s bármikor is elérhetnek. Ily módon nyitottá, *szabaddá teszi őket Isten országa számára.*

A metanoja, a tagadás ill. túllépés korszaka után Jézus még tovább viszi tanítványait. Értetővé teszi számukra, hogy a maga végtelenségével éppen *Isten az, aki után eddig vágytak*, akinek megismerésére törekedtek — tudva-öntudatlan —, akit maqukbán hordoznak. Ezután már nyilvánvaló hallgatói előtt, hogy olyan létezés módra kell törekedniük, amelynek középpontjában az Istennel való kapcsolat, Isten országának ügye áll. Ennek fényében új értelmet nyernek az élet legapróbb, leghétköznapibb részletei is: *az Istennel való találkozás összetevői lesznek.*

Mai, „világi lelkiséget” kereső *lelkivezetésünkben ezt a jézusi pedagógiát kell középpontba állítanunk.* Nem elsősorban hitgagszágokat kell beláttatnunk, értelmi úton, nem is elvont bűnlajstromhoz kell hozzámérnünk a lélek állapotát, hanem arra kell rávezetnünk a fiatalokat, hogy *felülvizsgálják életüket*, hogy szűrjék át mindazt, amit eddig átéltek, tettek, megtapasztaltak, hogy eljussanak a lelki kielégületlenség, a gyötrő keresés érzéséig s aztán rádöbbenjenek: „mindennek alján”, teljesség utáni vágyuk gyökerén *az Istennel való találkozás vágya* rejtőzik. Az evangélium története, a jézusi példabeszédek mintái és útmutatás is újíthatnak ahhoz, hogy Isten saját életük közegében is megtalálhassák. Csak ez után az „előiskola” után válik lehetővé az Istennel való kapcsolat tudatos építése.

A MEGISMERÉS FELÉ. Az Istennel való kapcsolatteremtés az Újszövetség világában — főként Szent János evangéliumában és leveleiben — elsősorban *megismerést, megvilágosodást* jelent az ember számára.<sup>2</sup> Az igehirdetésnek nemcsak ahhoz kell segítenie az embert, hogy bizonyos „emberi értékeket” felismerjen és megvalósítson, pl. harcoljon a világban jelenlévő igazságtalanságok ellen, hanem, hogy legyen képes felismerni azoknak a „jeleknek” az értelmét, amelyekben Isten feltárta és szüntelenül feltárja magát, attól a legfőbb Jeltől kezdve, aki nem más, mint maga Jézus Krisztus, mindazonon át, akik ma közvetítik üzenetét, egészen a napi élet közegéig. Életünk ugyanis — az evangélium szemléletében — kölcsönhatások, kölcsönös viszonyok folyamatos hálóját alkotja, amelyen keresztül az *élő Isten szól.* A természeti jelenségek, az események, a történések nem „dolgok”, véletlenszerű tények

csupán, hanem jelek, felhívások. Minden élethelyzetben kihívás: Isten melletti vagy elleni döntésre.

A kérdés csak az: felfogjuk-e, befogadjuk-e ezeket a jeleket s mindazt, amit kinyilvánítanak, vagy láttatlanba, hallatlanba vesszük. Utóbbi esetben vaj tények, melyek nemhogy az Isten-ember kapcsolatot nem építik, de semmiféle hitet sem táplálnak. A lelkiezés feladata, hogy a szívet rávezesse a történések, találkozások kódolt *üzenetének megfejtésére*, arra a misztikára, amelynek keretében Istent evilágian, a *napi életbe testesülten tapasztaljuk meg*. – Ahhoz, hogy ezt a munkát jól végezhessük, tudnunk kell, *mi teheti érzéketlenné a lelket* Isten feltárukozásának felismerésére: a „szív keménysége”, a magunkra-zárulás, aminek biztos jele az embertársak problémái iránti fogékonyság hiánya. Az evangélium világosan megmutatja, hogy mindazok, akiknek a lelke megkérgesedett, érzéketlenné válnak mindazzal szemben, ami vagy aki kiragadhatná őket önmagukból és új életkezdethez vezethetné. Azok viszont, akik nyitott szívűek, képesek megérteni mindazt, amit Isten testvéreik által akar nekik mondani; ezért el tudnak jutni odáig, hogy szakítsanak a régivel, vállalják, amit Isten azokon keresztül, akikkel nap nap mellett találkoznak, s főleg Krisztuson keresztül kinyilatkoztatást számukra. Az élet *úttá* válik, – az igazság felé, sőt az Élet felé vivő úttá.

**ISTEN LELKE BENNÜNK.** Istent azonban nemcsak külső világunkban, hanem bensőnkben, *önmagunkban is megtapasztalhatjuk*. Az evangélium antropológiájában az élet mint „locus theologicus” mellett a másik döntő mozzanat: a bensőség, az *ember öntapasztalata*.<sup>3</sup> „Úgy adj alamizsnát, hogy ne tudja balkezed, mit cselekszik a jobb, hogy alamizsnád rejtekben maradjon. Atyád, aki rejtekben is lát, megfizet neked” (Mt 6,3–4) – foglalja szavakba Jézus az Istenről való tapasztalat-szerzésnek ezt a legintimebb formáját: Isten nem áll „kívül” az emberen, mint a hatalom képviselője a másik fölött. Nem uralkodni akar fölötte, még kevésbé kisebbiteni vagy megsemmisíteni. Még az sem teljes kerp róla, ha azt mondom: a természet erőinek Ura, a társadalmi struktúráké, vagy: a történelem célpontja. Többről van szó. Életünk legbelső középpontja. Legbelül van valamennyiünkön, mint létezésünk értelme. *Őt megtalálunk annyit, mint önmagunkat megtalálunk*, végtelenség utáni vágyunk végső lendítőerejét felfedezünk.

Az Istennel való kapcsolat tehát szüntelenül kört fut be *Istentől Istenig*. A szívünkben rezgő Istentől, aki a teljesség utáni vágyat belénk programozta, – Istenig, aki Jézus Krisztusban közénk jött, hogy az ember legbelső törekvését betöltse. Egyszerre várakozás és beteljesedés, az embernek Isten utáni sóvárgása és Isten hozzánk hajlása. Ez az, amit az Újszövetség így fejez ki: *Isten Lelke működik bennünk*. Nem úgy hat ránk a Szentlélek, ahogy egyik fizikai erő a másikkra, kívülállóként, kényszerítőleg, hanem mint legbelső sajátunk, együttal azonban szabadságunknak távlata. Az ember kitérhet előle, lázadhat a Szentlélek ellen, akkor azonban útja az emberi élet elsötétülése felé, értelem nélküliségbe vezet. Ha viszont kinyílnak a bennünk sóhajtozó Szentléleknek, belső fénytel, belső el, végre egészen önmagunk leszünk, olyan létezését mondhatunk magunkénak, amelyen nem fog már a halál foga sem.

**A TAPASZTALÁS SZAVAKBA FOGLALÁSA.** Az Isten-ember-kapcsolat lélektanához alapvetően hozzátartozik, hogy az Istenről szerzett tapasztalás *szavakba kívánkozik*, nyelvi formákban szeretne kifejeződni, egyszerűen: *imádsággá válik*. Ha azt mondom: „hiszek”, nemcsak „elhiszek” egyes tételeket, hanem azt vallom vele: „hiszek Neked, Istenem!” A hitnek tehát eleve ima-szerkezete van, az imádság pedig „beszélő hit”, az Istenről nyert tapasztalás szavakba foglalása (még ha nem is kizárólag „szóbeli imádság” formájában). *Az imádságban felelünk vissza Istennek hitre szólító szavára*, a külső jelekben s belső világunkban feltárukozó jelenlétére.

Úgy is fogalmazhatunk: az imádságban tapasztaljuk meg leginkább *Isten személy-voltát*. Mert ha ma már nem is hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy Istennel való viszonyunkban van valamilyen személytelen, helyesebben: személyen-túli elem, több, mint ami horizontális személyes kapcsolatunkat jellemzi,<sup>4</sup> azt sem tagadhatjuk, hogy Krisztus én-te kötelékben hozza közel hozzánk Istent, az általa megélt párbeszédet örökíti ránk. Eppen ezért jogos az a megállapítás is az igazságról, ami *Avilai Szent Teréz* kedvenc kifejezése volt: az imádságban olyan kapcsolatra lépünk Istennel, mint egy jóbaráttal. Ahogy egy-egy baráti kapcsolat létrejön, elmélyül, esetleg válságokon megy át, mégis egyre teljesebbé válik, így Istennel való kapcsolatunk is éppen az imádságban válik egyre bensőségesebbé, állja ki az idők próbáit, jut el teljes, kölcsönös kitarulkozássá. Ilyen értelemben az imádság magában foglalja és felül is múlja személyes kapcsolatunk dinamikáját.

Ugyanakkor arról sem feledkezhetünk meg, hogy az a párbeszéd, amelyet Istennel, mint mennyei Atyával folytatunk, maga is része annak a párbeszédnek, melyet Krisztus kezdett Atyjával s amelyet a Szentlélek, mint „dialogikus lény” pecsétel meg. Az imádságban belénk az Istenen belüli személyes kapcsolatokba, az én-te párbeszéd mi-párbeszédé szé-

lesül. Természeteszerűleg nő tehát ki magányos imáinkból a közösségi együtt-imádkozás, az Istenről mint Szentháromságról szerzett tapasztalás közösségi átélése. S itt nemcsak a liturgikus együtt-imádkozásra gondolunk, hanem a kisebb közösségekben végzett, szabadon rögtönzött, aktualitásokhoz fűződő ima-formákra is.<sup>5</sup>

**ELKOTELEZETT SZERETET.** Az Isten-ember kapcsolat lélektanához még egy további mozzanatot tartozik: a közösség dimenziója, ti. az embertársakkal alkotott közösségé, amelyet már imént, az együtt-imádkozás szorgalmazásával is feltételeztünk. Nem feledhetjük: az evangélium éppen azzal lépte túl az Öszövetség látókörét, hogy nyilvánvalóvá tette: nem létezik szövetség Istennel, ha nem jön létre szövetség az emberekkel is.<sup>6</sup> Az Istenhez vezető út azoknak az értékeknek az elismerésén át visz, ami minden emberé. Jézus Krisztus azért jött, hogy egybegyűjtse, ami szétszóródott. Kisebbitette, felszámolta a feszültségi góccokat, egyetemes testvériség alapjait vetette meg, ami erősebb, mint bármilyen fajta ellenségeskedés, egymás ellen fordulás.

Voltak korok, amikor a kereszténység legfőbb jellemzőjének az individualizmust tekintették. Korunk zsinata újra felfedezte, hogy *nincs élő hit a közösség életében való eleven részvétel nélkül*. Aki ma hitre akarja elvezetni a fiatalokat, nagy segítőtársra találhat a szeretet energiájában, annak kiaknázásában. Ahhoz azonban, hogy a közösség építése az Isten-ember kapcsolatot mélyítse el, már-már istenélménnyé váljék, az szükséges, hogy a katekéta, a lelkipásztor ne „szövegetekben” gondolkodjék: „Most imádkozunk, most pedig éljük a napi életet”... , hanem a kettőt együtt látja és láttatja. A lelkiélet nem azt jelenti, hogy nem küzdhetek világi célokért, humán értékekért. De amikor ezt teszem, tudatában kell lennem, hogy ezt is a kegyelem viszi végbe bennem. Ha a közösség továbbfejlődésén dolgozom, akkor is tudnom kell, hogy ezzel kiveszem részemet abból a folyamatból, hogy Krisztus „felszabadító szeretetével” (Brien) belenyúlt a történelembe és Isten országává kívánja változtatni.

S itt szeretnők – sokak félreértésével szemben – hangoztatni: a közösség-vezető munkája csak akkor lesz eredményes, ha mindig tudatában marad annak, hogy *az egyház nem izolált szekta*, nem is öntörvényű kis társadalom, hanem a szeretet tüzhelye, ahol a hívő mindig megkapja azt a lendítő erőt, ami szükséges az emberek közti békétlenség elleni küzdelemhez, képesíti a gyűlölet legyűrésére. Így az embertársakkal való szeretetkapcsolat építése már valóban a Szeretet-Istennel való kapcsolat elmélyítése lesz.

#### Jegyzetek:

1. *André Brien*: Für eine Anthropologie der Beziehung zu Gott, in *Diakonia* 1973. nov. 367. kk. – 2. *Noël Lazure*: Les valeurs morales de la théologie johannique, Gabalda, Paris, 1965. 17, 45, 116, 185, 222–3, 239. o. – 3. *Brien*: i. m. – 4. *Franz Mass*: Das persönliche oder unpersönliche Göttliche, in: *Concilium* 1977. márc. 179. o. és *Piet Schoonenberg*: Gott als Person (als persönlichen) Wesen, uo, 172. o. – 5. *Antonio Sagardoy*: Das Gebet der Christen, in: *Vom Geist christlichen Lebens*, Wien, Herder 1983. 91. o. – 6. *Brien*: i. m. és *Hermann Pesch*: Gebet und religiöse Erfahrung, in: *Diakonia* 1974. máj. 168. kk.

Cselényi István Gábor

## ÉNEK AZ ÚR IRGALMÁRÓL

Minden szent élete kaland. Azoké is, akik hosszabb vagy rövidebb életüket egy kolostorban vagy egy családba zárva töltik el. A kalandjuk nem külső eseményekben valósul meg, hanem belső – sokszor igen drámai küzdelmekben. Olyanokban, amelyekben tanulság, – az új hagiografiai irodalom kedvelt szava szerint – üzenet valósul meg. Belső tapasztalataik gyümölcsként megoldásokat kínálnak az utánuk következő évtizedek vagy évszázadok embereinek olyan kérdésekben, amelyeket a kor rendszerint igen élesen és keményen vet fel. Válaszokat, megoldásokat „élnek elő”.

Mi a „kalandja” és tanulsága „mai szóval: „üzenete” korunk egyik legnépszerűbb szentjének, *Lisieux-i Teréz*nek, akinek – mint életírója René Laurentin megállapítja – legtöbb szobrot állítottak katolikus templomokban az elmúlt fél évszázadban? – Élete legsúlyosabb lelki próbatételét – s minden bizonnyal legidőszerűbb mondanivalóval teli kalandját – ő így mondja el Önéletrajzában:

– Én... olyan tiszta eleven hitnek örvendtem, hogy az Ég eszméje volt minden boldogságom: nem tudtam hinni, hogy egyáltalán lehessenek olyan istentelenek, akiknek nincs hi-

tük. Úgy hittem, hogy saját gondolatuk ellen beszélnek, tagadva az Ég létezését, a szép Mennysorságét, ahol Isten Maga szeretne örök jutalmuk lenni. Az annyira örömteli húsvéti napokban Jézus megérezte velem, hogy valóban vannak olyan lelkek, akiknek nincs hitük, akik, visszaélve a kegyelemmel, elvesztik ezt a drága kincset, az egyedüli és tiszta örömk forrását. Megengedte, hogy a számomra oly édes Mennysorság gondolata most már csak küzdelem és kinszenvedés tárgya legyen... Kellott, hogy ez a megpróbáltatás ne csak néhány napig, néhány hétig tartson, kellett, hogy csak a Jó Isten kijelölte órában érjen véget és... nem jött még el ez az óra. Szeretném, ha ki tudnám fejezni azt, amit érzek, de jaj, azt hiszem: lehetetlenség. Csak az tudja megérteni ennek a komor alagútnak a sötétségét, aki átutazott rajta. (Lisieux-i Szent Teréz Önéletrajza. Ford. Kis Mónika. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1974. 249–250. o.)

Az „annyira örvendetes húsvéti napok”: célzás 1896. április 2-ről 3-ra virradó éjszakára. Teréz 1895 június 9-én ihletést kap: ajánlja fel magát egészen eléggé áldozatul. Nem a megbántott Isteni Igazságosságának, hanem a Szeretetének. Két nap múlva elmondja az ünnepléses önfelajánlás imaszövegét. Három nap múlva, keresztúti ájtatosság végzése közben úgy érzi: „a szeretet sebet ejtett rajta”. És a következő évben nagycsütörtökről nagypéntekre virradó éjszaka, az addig életerős teremtést, aki „erőteljesebb alkotó volt, mint négy nővérenek bármelyike”, hemoptizta, vérhányás lepi meg. Húsvét vasárnap pedig rászakad a „hit és remény éjszakája”, amely haláláig tart. Testi szenvedéseit két vallomása jellemzi: kijelenti, hogy „csak a hite óvja meg az öngyilkosságtól” és kéri: „az ápolók ne hagyjanak a nagy szenvedők keze ügyében mérgező orvosságokat.” Lelki gyötrelmei mélységét – és időszeri jegyeit – ez a vallomás mutatja: – S mikor pihentetni akarom a vaksötétben elfáradt szívemet annak a fényes országnak az emlékezetével, amely felé törekszem, gyötrelmem megkésztereződik, úgy tetszik, hogy a sötétség a bűnösök hangján engem csúfolva azt mondja: Te fényről álmodsz, olyan hazáról, amely a leglgyabb illatokban fürdik, arról álmodsz, hogy mindörökké bírod majd ezeknek a csodáknak a Teremtőjét, azt hiszed, hogy egy napon kilépsz majd a ködből, amely most körülvesz. Rajta, rajta, örvendj csak a halálnak, amely megadja majd neked – nem azt, amit remélsz, hanem a még sötétebb éjszakát, a megsemmisülés éjszakáját (i. m. 252. o.).

Mi vitte el a fiatal, virulóan szép, életvidám és szellemesen okos teremtést odáig, hogy mindez vállalja? És mi adott neki erőt, hogy vállalását a legsúlyosabb próbatétel kegyetlen feltételei között is teljesítse: megőrizze hitét a kétely rohamaiiban, reményét a reménytelenségben?

**A LÉLEKKEL SZÜLETETT SZERETET.** Teréz nem csak elméletként megszerkesztett, hanem életté megvalósított „teológiájának” központi élménye: „kegyelemtana”, az Istenről, az Isten és az ember s az ember és az Isten kapcsolatáról vallott és megélt felfogása, amelyről nem egy életírója mondja: a maga korához, a XIX. századi katolikus gondolatvilághoz viszonyítva – forradalom volt a lelkiélet és a misztika síkján. Korának katolikus Isten-fogalmához és annak a pasztorációbán érvényesülő megfogalmazásához viszonyítva, radikálisan új, ugyanakkor visszatérés az evangéliumok és az egyház kezdetétől fogva hirdetett tanításaihoz. – Legkorábbi és egész életét meghatározó élménye: a szeretet: – A Jó Istennek úgy tetszett, hogy szeretettel vegyen körül. Gyengéd mosolyok és becézgetések nyomait őrzik legelső emlékeim!... De ha sok szeretetet adott mellém, jutott abból az én kicsi szívembe is, mert szeretőnek és fogékonyak teremtett... (i. m. 28. o.).

A vele született és a családban kiteljesedett, azaz a részesülésben és viszonzásban megvalósuló szeretélmény az alap, amelyről nekilendülve futja meg Teréz rövid életének pályáját, az ő kifejezésével szólva: „az óriás pályafutását”. Mielőtt meg tudná fogalmazni, éli a felismerést: „az Isten – szeretet”. Felismerése nem okoskodás eredménye. Mondhatni: a lélek magával hozott kincse. Kezdetől, öntudata ébredésétől fogva érzi az Isten szeretetének áradását az emberi lélek felé.

– Megdöbbenem annak láttán – vallja eszmélődéséről – hogyan pazarolta jótéteményeit olyan szentekre, akik ellene fordultak, mint Szent Pál és Szent Agoston... jóformán rájuk kényszerítette kegyelmeit. – És: – Megértettem, hogy Urunk szeretete éppen úgy megnyilatkozik a legegyszerűbb lélekben, mint a legfölségesebben, ha az semmiben nem áll ellent kegyelmének... A szeretet sajátossága valóban az, hogy leereszkedik... megalkotta a gyermeket, aki semmit se tud és csak gyenge hangoz kiáltoz, megalkotta a szegény vadembert, aki csak a természet törvényei szerint tud viselkedni s lehajol egészen a szívükig... Urunk... külön foglalatoskodik minden egyes lélekkel, mintha nem is volna más ahhoz hasonló... (i. m. 23. o.)

**A LÉLEK FELÉ KOZELEDŐ ISTEN.** Nem áll meg azonban a felismerésnek ezen a lépcsőjén. Új világ tárul fel előtte, amikor meglátja és átéli az emberré lett Isten, Jézus, felénk, emberek felé áradó szeretetét. Épp hogy betölti tizennegyedik életévét, mikor 1887 júliusá-



nak egyik vasárnapján a keresztre feszített Jézus képe előtt megkapja „a kegyelem készítését”, hogy a bűnösökért imádkozzék. „Jézus sebeinek”, „Isteni vére hullásának” látványa nyitja meg lelkét, s ragyog fel benne a világosodás az Isten szeretetének további jegyéről: – Szünet nélkül visszhangzott szívemben a kereszten függő „Jézus kiáltása...: Szomjúhozom! (i. m. 117. o.) – ... Mintha csak hallottam volna, amint Jézus azt mondja nekem, amit a szamariái asszonyoknak mondott: „Adj innom” (i. m. 119. o.).

A szomjazó Jézus, az ember szeretetére váró Isteni Szeretet képe leveleiben és halálos betegségében tett megnyilatkozásaiban is újra és újra feltűnik. – Annyira szüksége van a szeretetre és oly tikkadt, hogy tőlünk várja a korty vizet, amely fel kell, hogy frissítse őt... – írja egyik levelében.

Felismerései a szeretetre váró Istenről még merészebb, a középkor nagy misztikusaira – például Sziénai Szent Katalinra – emlékeztető képekben is felszikkraznak: – Jézus beteg és meg kell látnunk, hogy a szeretet betegségét csak a szeretet gyógyítja meg – írja egy másik levelében. Egy továbbiiban pedig így jeleníti meg Jézust: – A „szeretet Isteni koldusa” ő, aki könyörög, hogy fogadjuk be és aki úgy mond „köszönömöt”, hogy annál többet kér, minél többet kap. – Legmerészebb kép, amelyet nővéreinek, Céline-nek írott levelében fogalmaz meg: – Jézus szeretetét Céline iránt csak Jézusból lehet megérteni... Jézus esztelenségeket követett el Céline-ért, hogy Céline esztelenségeket kövessen el Jézusért. A szeretetet csak szeretettel lehet visszafizetni és a szeretet sebeit csak a szeretet gyógyítja meg.

**KIMONDHATATLAN GYENGÉDSÉG** „Une tendresse ineffable” – kimondhatatlan gyengédség. Ezzel a címmel adta közre Conrad de Meester kármelita atya Teréz Gondolatainak első kötetét. Teréz szavaiból vette őket. Szentünk az Isten szeretetének és a léleknek viszonyát kívánja jellemezni velük. Kimondhatatlan gyengédséggel közeledik hozzánk Isten, ugyanolyan viszonzást várva tőlünk. – René Laurentin ilyen alcímmel jellemzi Teréz „kalandját” és „üzenetét”: forradalom a misztika síkján. Több más életrajzírójával együtt a II. Vatikáni zsinat egyik legnagyobb jelentőségű és hatású úttörőjének tekinti. A XIX. század vallásosságában igen erős áramlat volt az a különböző előzményekből, többek között a pelagianizmusból, a kathar eretnekségből és a janzenizmusból beszüdőtt felfogás, amelyben az Isteni Szeretet rovására az Isteni Igazság nyomult előtérbe. E felfogás szerint Isten a megbántott Törvényhozó, aki „várja az elégtételt”. Az ember legfontosabb feladata: igazolni önmagát, büntelen állapotát. Látszólag komor, az élettől idegen magatartás ez. Mégis, paradox módon a kényelmesebb út. A Törvényhozót, az Igazságot a szabályok betartásával, jó cselekedetekkel ki lehet engesztelni. – Teréz szíve számára mindez nem elegendő. A megbántott Isten képe, amelyet bérmlása előtt tartott lelkigyakorlatán vetített rá a vezető pap, csak az amúgy is meglévő szorongásait és aggályosságát lobbantotta fel olyan gyulladással, amely majdhogyan nem a haláláig gyötörte. Ez a tiszta és gyengéd lélek szinte állandóan a bűntudat állapotában élt. – Szenvedései között – és miatt – egyre hevesebben fordul az Isteni Igazságtól az Irgalmas Szeretet felé. Minél többet szenved, annál több mélységét pillantja meg és éli meg az Irgalmas Szeretnek, aki nem a tökéleteseket keresi, hanem a gyengéket és minden ember felé egyformán árad: – Úgy érzem, hogy ha az összes teremtmény ugyanannyi kegyelmet kapna, mint én, senki se félné a Jó Istentől, hanem szenvedélyesen szeretnék Őt... Számomra végtelen Irgalmát adta és ezen keresztül szemlélem és imádom a többi tökéletes isteni tulajdonságot... S így mindegyik sugárzik a szeretettől, úgy érzem, hogy még Igazságossága is (és ez talán még jobban, mint a többi) a szeretetének hordozója... Milyen édes öröm elgondolni, hogy a jó Isten Igazságos, vagyis hogy számon tartja gyöngeségeinket, hogy tökéletesen ismeri természetünk törekenségét. Hát akkor mitől félek?

Végül is annyira betölti a Szeretet imádata, hogy 1896. jún. 11-én felajánlja magát „Egészen Elégő Áldozatul a Jó Isten Irgalmas Szeretének” – hogy teljesen azonosuljon a szenvedő Jézussal, az Irgalom és Szeretet megtestesülésével. – O én Istenem, kiáltottam fel a szívem mélyén – írja a két nappal előbb, Szentháromság vasárnapján kapott ihletéséről – csak Igazságosságod kap olyan lelkeket, akik áldozatul hozzák magukat? ... A te Irgalmas Szeretetednek vajon nincsen szüksége rájuk?... Mindenhol csak félreismerik, viszszaütasítják; azok a szívek, amelyeket szeretnél elárasztani vele, a teremtmények felé fordulnak, azoktól kérnek boldogságot és nyomorúságos szeretetet, ahelyett, hogy a te karodba vetnék magukat és elfogadnák a te véghetetlen Szeretetedet... (i. m. 212. o.)

**A SZERETET – ÖRÜLET?** Teréz maga mondja „Szeretetből élek” című költeményében: „a világ szemében szeretetből élni – merő örültség”. Még inkább annak tekintti ez a „világ” azt a választ, amit Teréz ad rá: „Szeretetből meghalni – ez az én reményem”.

Hogyan fogadhatja el az isteni Szeretet egy fiatal „rajongó” leány önfelajánlását a szenvedésre és a halálra? – kérdezheti – és kérdezi is ez a bizonyos „világ” – a bennünk élő

természetes ember, midőn látja Teréz haldoklását. Az Igazságosság szemszögéből nézve azonban a Szeretet végső titkait megérteni nem lehet. Az a Teréz, aki leplezetlenül feltárja szenvedéseit és oly félelmetes képeket fest azokról, – az ellenszolgáltatásról is vall. Önfelajánlására nővére, Pauline adott engedélyt, aki abban az időben főnöknője is volt. Teréz hozzá intézte Önéletrajza A. kéziratának e befejező szavait: – Drága Anyám, ön, aki megengedte nekem, hogy így ajánljam fel magamat a Jó Istennek, tud a kegyelemnek azokról az áradatairól, vagy inkább óceánjairól, amelyek lelkeket elöntöttek... Ó, azóta a boldog nap óta úgy érzem, hogy a Szeretet pillanatról pillanatra megújít, a bűnnek a nyomát se hagyja meg benne, ezért nem félek a tisztító tűztől sem... Ó, milyen édes a Szeretet útja...

A testi szenvedés és a lelki szárazság tizennyolc hónapon át tartó sarki éjszakája alatt egyetlen olyan megjegyzés nem hagyta el ajkát, amivel kétségbe vonta volna az Isteni Szeretet jóságát, a kegyelem jelenlétét, Isten gyengéd ráhajlását szenvedő szívére. Még a lelki elhagyatottság leggyötrőbb napjaiban sem.

– Micsoda zene az én szívemnek Jézus hallgatása – írja egyik levelében. – Egy másik levelében így vall: – Nincsen messze, ott van, egészen közel mellettünk, néz bennünket, koldulja ezt a szomorúságot, ezt az agóniát. A lelkek, a mi lelkünk miatt van rá szüksége. – Ezért tudta legnagyobb szenvedései között is kimondani: – Mindaz, amit arról írtam, hogy szenvedni akarok, mindaz nagyon igaz... Nem vonom vissza: ki akarom magam szolgáltatni a Szeretetének... Ó, nem vonom vissza. Ellenkezőleg! – Utolsó szavai ezek voltak: – Ó!... Szeretem őt... Istenem... Szeretlek!

Szenvedése és halála így vált a Szentlélek üzenetévé azoknak, akiknek testi és lelki állapotát megtapasztalta, útját megjárta: az Irgalmas Szeretet jelen van a kétely, az elhagyatottság – mai szóval: elmagányosodás leghidegebb és legvigasztalanabb sarki éjszakájában is. – Teréz így határozza meg Önéletrajza lényegét: „ének az Úr irgalmáról”. Valóban az volt nemcsak az önéletrajza, de az egész élete, mindhalálig. Messze, nemcsak tereken, de időközön is áthatol, egyre erősebben zengő ének. Azok előtt, akik rá tudnak figyelni, olyan út tárul fel általa, amelyen a mai ember el tud indulni az Isten felé, aki szüntelenül hívja és maga felé vonzza a lelket.

Sinkó Ferenc

## TEILHARD DE CHARDIN ÓMEGA-PONTJA

### Az Ómega problematikája

Teilhard egyik legszebb és leginkább vitatott témája az Ómega-pont, amely szinte az egész világgképének nagyszerű végeredménye. Már kiskorától szüntelenül hallotta, olvasta, majd tanította ennek a titokzatos pontnak jelenlétét, aki így szól: „Én az Alfa és az Ómega vagyok, a kezdet és a vég, ... aki van és aki volt és aki eljövendő...” (Jel 1,8; 21,6; 22,13). Olvasói elkerülhetetlenül kérdezik: vajon miért kutatta ennek a „mély Központnak” (M/7,25) olyan értelmezését, amely „éltető táplálékként” szolgáljon számára (M/1,124)? Miért akart „egyre jobban látni” (M/1,19) ezen a titokzatos területen is? Alapot keresett boldogságára, komoly vizsgát „a Világmindenségben elveszett atom (az ember) lényegbevágó nyomorára”? (M/4,56)

Az Ómega egyre mélyebb értelmének „fölfedezése” (M/13,14) – látni fogjuk – betetőzi „tapasztalati kutatómunkáját” (sic!) és elviszi „lelki kalandjának csúcspontjára” (uo.), pedig (őt, a „naív optimistának” vélt emberként) már-már elrémítette „az örök terek végtelen csöndje” (Pascal). E nagy „kaland” első fázisában az ómega az eljövendő emberiség végső kiteljesedését tárja Teilhard szeme elé, amit még el sem tudunk képzelni: aztán ez a messzi messzi jövőben (a földön, vagy másutt is? – élő vagy feltámadó?) emberiség végérvényesen – legalábbis nagy részében – egyesülni akar a végtelennel, Istennel; végül – hiszen maga Isten „láthatatlan” – ez az egyesülés az Isten-Ember Jézus-Krisztus eljövételével válik lehetőséggé... Ime, ezeknek a mindig pozitív dialektikai lépéseknek fokozatos – és néha vissza-

Ez a néhány lap P. Rezek francia tanulmányának (66. o., São Paulo, 1983.) vázlata. Az M betű és a mellé írt első szám Teilhard *Műveinek* egyes kötetekre utal, P. Rezek magyar fordításában. A második (és esetleg a harmadik) szám a lapszámot jelzi. (Szerk.)

visszaballagó – mozgatai alkotják Teilhard számára, és nyilván olvasói számára is, az Ómega problematikáját, amelynek végén így kiált fel: „Krisztus a létezőknek, még *természetes fejlődésüknek* is végpontja: az Evolúció (ezért) szent!” (M/12,24) – Persze, hogy a dolgok összevisszaságában, „a sokaság elleni küzdelemben”, „a Semmi fölött Uralkodó egységben” talál szilárd pontot Teilhard, amelyet már 1917 elején így nevez:  $\alpha$  és  $\omega$  vagyis alfa és ómega: „Ennek homályos elérésében dolgozik a világ és folytatódik a Teremtés, erőfeszítéseinken, szenvedéseinken és bűneinken át” (M/12,52).

### „A természetes végpont: omikron; a természetfölötti végpont: ómega”

Nemcsak biológiai, paleontológiai, antropológiai és szociológiai megfigyeléseiben, de, immár a szakterületek fölé emelkedő síkon (az ő hiperfizikájában), Teilhard „szintetizáló és irányító energia nyomait látja meg, amely üzi-hajtja a teremtményeket a nagyobb egység-állapotok felé” (M/12,104). Teilhard szemében a világ öntudatosan és öntudatlanul is „köz-pontot-kereső”, centripetális. Sokszor hangsúlyozza, hogy Bergson „teremtő Fejlődésének” tana evolucionista ugyan, de ő még csak „centrifugális szétáradást” vesz észre. Viszont Teilhard tudományos tényekre épülő evolatív látásmódja ennek éppen ellentéte, mert „konvergenciát”, egy pont felé összpontosulást vesz észre – a Bergson által meglátott kezdeti, még széttartó szférából kiindulva (vö. M/12,84). – Már 1918-ban omikronnak nevezi azt a természetes végpontot, amely felé tart a világ; ezt az omikront „hosszabbítja meg”, emeli fel, „szublimálja” természet fölé az ómega (amelyet akkor Teilhard még kisbetűvel ír) (vö. M/12,121–127.). „Természetes és természetfölötti erőfeszítés (vagyis emberi munka és kegyelem) együtt dolgozik... A Szellem továbbra is folytatja kibontakozását a maga természetes síkján; de ugyanakkor Isten emeli fel természetfölötti rendbe... A Világ nemcsak „gyakorlótér” az érdemszerzés számára, hanem elérendő, megvalósítandó alkotás” (M/12,126). – Így értjük meg – túlságosan misztikusnak ható, pedig mélységesen reális – meggyőződését: Krisztus veszi vállára és emeli természetfölötti síkra a világ természetes evolúcióját (vö. uo.). – Ezért mer így imádkozni Teilhard: „Uram, feltárdad számomra a Világ lényeges hivatását: egész lényével a Te megtestesült Igéd teljességében kell valóságos célt elérnie” (M/12,129).

### „Krisztus a mi lelkünk lelke”

A vonzó, valóságos cél tehát a Teremtés kozmikus Központja, Krisztus, aki – „természetes” módon – fokozatos és teremtő vonzásként hat ránk. Ilyen értelemben van „természetes kiindulópontja a természetfölöttinek”, így képes a mi természetes világmindenségünkbe szüremkezni. De hogy „Krisztus a mi lelkünk lelke legyen, ahhoz az kell, hogy előbb „Testünk Teste” legyen, vagyis növekedjünk az Ő Teste és Lelke között. Ezért fontos az Eukarisztia”... S itt köti össze Teilhard elsősorban Krisztust és az ómega kifejezést, illetve valóságot, hiszen „az ómega-Krisztus befolyása a mi világunkra éppen az, hogy „formát ad neki”, s ezért éppen Ő a legvalóságosabb minden valóságok között” (M/12,164–166). – Tehát „a kozmikus Krisztusnak köszönhető, hogy a világmindenség egy mindent-összefogó Cél felé tart” („une fin d’ensemble”, M/12,186).

### „Krisztus funkciója: Ő az alfa és az ómega”

Első írásaiban Teilhard Krisztus központosító szerepét hangsúlyozta. De egyre inkább használja az Isten-Ómega, az Ómega-Krisztus kifejezéseket, sokszor ismételve, hogy „a Világmindenség nem „két-fejű”, hanem csak egy Ómega-Központja van, a mi Urunk Jézus Krisztus” – írja a *Bizalmas Levelekben*, már 1920-ban. – De íme néhány későbbi sora Krisztus „alfa-és ómega-funkciójáról”:

– „Életbevágóan szükséges, hogy kibontakoztassuk azt az annyira katolikus eszményt, hogy Krisztus alfa és ómega... Krisztus a kezdet és a vég, a valóság „építményének” sarokköve... „a Teljesség és a Beteljesítő... „a Világ belső Fénye... „minden teremtett lélek egyetemes összpontosulása... „az ellenpontja azoknak a sötét régióknak, amelyekben dolgozik az Anyagnak és a Múltak Tudománya” (M/9,31. és M/9,55.); – „Vajon az Isten-Ómega közelebb és szilárdabb már számomra?... Az Ómega-Krisztusban kell megtalálnom a lehetőséget, hogy „fiatal maradjak” (*Lelkigyakorlatos Jegyzetek*, Peking, 1944. okt.). – Egészen „természetes”, hogy amikor arról elmélkedik, hogy „Krisztus nem más, mint ómega” (M/79. etc.), főleg Szent Pálnak Kolosszeiekhez és az Efezusiakhoz írt leveleire épít: „Mindent Krisztus tart szilárd létben”, „Ő teljesít be mindent”; „Minden(ki)ben Krisztus a minden”. – De – amint a *Világmindiségem* c. tanulmány francia kiadója meg is teszi: még 30–35 szentpáli

levélrészletre utal, – mi is szüntelenül elmélkedhetünk az Ómega-Krisztus „funkcióján”, aki „egyetemes szintetizáló Elem” (M/9,82–86.), „akinek Megtestesülése... nem csökkentette, de megszenvelte az Anya-Föld integritását”, s akinek ez a munkája „végtelen szenvedést is jelent, és ezért méltán szimbolizálja a kereszt” (M/9,87–93). – „Amikor Krisztus megjelent Mária karján, az egész világot kezdte magasba emelni” (M/9,88). – „Magán tapasztalta meg az egyéni halálát és szentül viselte el a Világ halálát. Fizikailag-valóságosan tette át-változtató erejévé, s a halál révén Jézussal Istenbe hatolt a Világ” (M/9,90.). – Az egész *Isteni Milió* (magyar fordításban: *Benne élünk* c. könyv) ezt a természetes, természetfölötti, valóságos és titokzatosan Istenbe-emelő tényt mutatja be nekünk: „Ránk árad az Egyetemes Gyújtópont fénye”; ez az Egyetemes Krisztus „a Máriától született s a kereszten meghalt Krisztus „kiadásá”... minden energiára, ami Istenhez viszi a Világegyetemet.”

– Krisztus nagy funkciója tehát végeredményben az, hogy a világ természetes „omegalizálódását” (végső egységesülését a szeretetben) természetfölöttivé tegye, a sok-sok kis „lét-kört önmagába központosítsa (M/9,197–223.).

## Az Ómega Az emberi Jelenség c. könyvben

Teilhard nem tartozik azok közé, akik számára csak „egyetlen valóság maradt volna meg: az Energia, a mindenütt ott lebegő lényeg, amelyből minden előjön és ahová minden visszahull, mint valami nagy Óceánba: az Energia, az új Szellem, – az Energia: az új Isten. A világnak Ómegájában mint Alfájában is: a Személytelen” (M/1,298.). – Teilhard tudósként látja meg, hogy a „tudat-magok” a Földön már háromezilliárd év óta alakulnak, és kb. hárommillió éve öntudattá, emberi szellemmé lettek. S ha ma *Leakey*, a világhírű paleontológus, az evolúció során megtörtént, emberré alakító mutációt „véletlennek” is nevezi (lásd a brazil *Veja* folyóirat 1983. március 16-i számában, 6. o. – illetve a Budapestben, *Golen Károly* gondozásában, az *Ecclesia* kiadónál hamarosan megjelenő nagy könyvet: a Teilhard-speciálisták „hogyan találkoztak” Teilhard-ral) . . . Teilhard-t nem „a véletlent teológiailag jelentő, teremtő Isten” érdeklí legfőképpen, hanem azok a tudatközpontok, amelyek – egy *Nagy Központ felé* tartanak. Ez „a Másik” ott ragyog a központok „szíve mélyén”, energetikailag serkenti-növeli őket. – Teilhard hosszan eszmélődik erről az Ómega-Pontról (M/1, főleg: 297–316. lk.), s így ismeri fel, hogy

- a mi személyes központjainknak misztériózus Központja valóságosan sugároz reánk;
- ez az Ómega, ez „a lelkek Lelke”, szellemi tökéletesedést biztosító Energia, örök,
- változatlan Szeretet és méltó szeretetünkre;
- csak ő garantálja örök-életben-maradásunkat, *halhatatlanságunkat*, s ezáltal még a halál is – immár „emberivé válva”, – az evolutív világfolyamatba iktatódik;
- az Ómega, ez „a Nagy Szilárd”, nem elemek-alatti, hanem éppen mindent végső-fokonszintetizáló. A világ is csak materiális burkával eshet széjjel, mert szellemi (radikális) „nukleusa” az őt serkentő isteni Fókusz felé tart. Ezt a mozgást már most – kicsiben – megfigyelhetjük, de végső „eljövetelét” előre-nem-bizonyíthatjuk, hanem csak *remélhetjük*;
- éppen ezt mondja nekünk a Teilhard által számunkra nagyszerűen bemutatott *Keresztény Jelenség* (M/1,340–349.), amelyben – magától értetődik: számunkra Krisztus foglalja el az Ómega-Pontot, *egybeesik vele* (vö. a francia *coincide* szót, amelyet Teilhard számtalanszor használ ennek jellemzésére). Így alakul ki Teilhard sajátos, terminológiailag újnak ható, de teljesen ortodox krisztológiája:
- a világmindenségben – végeredményben – minden az Ómega-Krisztus felé tart;
- az Isten-Ember Jézus-Krisztus itt, a Földön, végeredményben a kozmogenezis és az antropogenezis révén „indul el”;
- és isteni jelenlétével átöleli az egész világegyetemet (vö. még: M/9,217–221.). „S az emberek – immár először a világ történetében – nemcsak felismerhetik és szolgálhatják, de szerethetik is az Evolúciót”.

## A Centrológia Ómegája

Teilhard kezdettől fogva vallotta, hogy „nagyobb anyagi bonyolultságnak megfelelője (nem oka!), velejárója a nagyobb tudat.” A *Centrológia* c. tanulmányában (M/7,44–59) harminchárom pontban „kering az Ómega körül”. Pár szóba így foglalhatjuk eszmélődését:

- „az Ómega – ezt mutatja a tapasztalati megfigyelés – motorként, egységesítőként sugároz a centrogenezisben (a tudat-központok kialakulásában és tökéletesedésében);
- „az Ómega központ-fölötti Központ is”, a keresztény perspektíva pedig hozzáteszi ezt is: „A krisztusi Központ a centrogenezisben „vezérlő” elem” (M/7,126–134.)

Boldog az a Teilhard, aki az 1949-es *Lelkigyakorlatos Jegyzetébe* ezt írhatta: „Most, sok-

kal inkább, mint bármikor: az Ómega-Krisztus ragyogja be és irányítja életemet, az Egyetlen Végső Elem, a Krisztusi Energia". Amikor pedig „dialektikus lépésekkel” eszmélődik erről az Ómegáról (M/6,147–158), újra és újra meglátja, hogy 1. az Ómega *immanens*, világunkban-dolgozó is, 2. föltétlenül *transzcendens is*, és 3. végtelen fokon, személyesen-létező is. Más szavakkal kifejezve: „Az Ómega olyan bonyolult Egység, amely természetes *is*, egyházban-élő-természetfölötti *is*, és szentháromságos-isteni *is*... A Pléróma, a világ végső beteljesedése, Krisztus eljövetelek, szintén az Ómega-Krisztus közvetítő szerepére fog megvalósulni” (M/7,155–158).

## A jövő irányai és az Ómega-Pont

„A végső Központ az emberi aktivitás számára utat nyit a Visszafordíthatatlanba s ezért nélkülözhetetlen (íme, ez a jövő legfőbb követelménye!) ahhoz, hogy a Halál árnyéka ellenére is megőrizzük *életkedvünket* (le *goût d'avancer*), hogy a jövőnek reflexívvé vált, vagyis tudatos evolúciója felé haladjunk” (M/5,98), tudva azt, hogy az Ómega-Pont a földi gondolat kritikus és végső érési pontja; visszafordíthatatlanságot (halhatatlanságot), polaritást (egy végső Pólus felé tartó, növekvő tudat-emelkedést) és egy-lelkűséget (minden ember egyesülését a szeretetben) ajánl fel számunkra (vö. M/11,71–92).

Teilhard nagyon hangsúlyozza, hogy „metafizikánk végeredményeként” (M/11,87): immár keresztény szempontból nézve, az Ómega-Pont nemcsak „Parúzia-Pontként” ajánlkozik (Krisztus végső, győzedelmes eljövételét jelzi előre), de – „metafizikai szempontból” a „Pléromizáció Első Óka és Forrása”, vagyis minden létezőnek végleges beteljesedést akar biztosítani (uo.).

Világos, hogy maga az Ómega „szoros értelemben véve kívülesik azon a tapasztalati folyamaton, amelyet lezár” (M/8,47). – Tehát durván „a kérdés mellé beszél” az (pl. Eigen-Winkler *A játék* c. könyv 339–340. lapjain, Gondolat, 1981.), aki azt mondja, hogy „Teilhard de Chardin páter 'Ómega' pontját, mint *tudományos* tézist, nem támasztják alá a molekuláris biológiai kutatások eredményei”. Erre igen-igen egyszerű a válaszuk: 1. az „Ómega” pont Teilhard világgképében sosem volt „*tudományos* tézis”, és 2. Teilhard – bár még nem láthatott le *Monad* zseniális (de végeredményben megtévesztő) kutatómunkájának végpontjaira, de azt nagyon is hangsúlyozta, hogy az anyag-partikulák mélyén (és máshol is) a véletlennek van nagy-nagy szerepe (lásd tanulmányunkat a *Golen Károly* szerkesztette, az *Ecclesiánál* megjelenő nagy kötetben: *Találkozásom Teilhard-ral*). Végül pedig: 3. még Nobel-díjasoknak is jó volna elolvasniok Teilhard *minden* írását, s akkor nem írának le az előzőhöz hasonló kijelentést.

Mert Teilhard Ómega-Pontja az, aminek itt most egészen röviden bemutatottuk, s amilyenek Teilhard – élete végén – két nagy tanulmányában is összefoglalja: *Az Anyag Szive* (M/13.) és *Az Evolúció Istene* (M/10.) c. írásaiban. Amikor pedig sok-sok ellenszenvre talált az ő Ómega-Krisztusa miatt, nyugodtan vette tudomásul, hogy „kételyeink és bajaink is az egyetemes beteljesedés váltságdíja és szükséges kelléke. Ha így van, akkor elfogadom: végigjáróm ezt az utat, amelyről egyre biztosabban tudom, hogy látóhatára mindinkább ködbe vész. Íme, így hiszek én” (M/10,58).

Viszont – ugyanakkor: legutolsó írásának (*A Krisztusi*, 1955. március) legutolsó mondata ez: „Az Igazságnak elég egyszer egyetlen szellemben megjelennie, hogy aztán soha semmi se tudja megakadályozni, hogy mindent meghódítson és lángba borítson” (M/13,46).

Szeretnénk, hogy Teilhard „ómegás igazsága” sose tűnjék el lelkünkéből!

Rezek Román

Az Ige emberré születése az emberiség számára új erő forrása lett. Ez az erő mindenki előtt nyitva áll, Szent János szavai szerint: Hatalmat adok nekik, hogy Isten fiaivá legyenek.

Az ember másokkal együtt él, dolgozik, alkot, szenved, küzd, vétkezik, szeret, gyűlöl és kételkedik, elesik és felkel. – Fogadjátok el az emberre vonatkozó teljes igazságot, amelyet karácsony éjszakáján hirdettek ki! Tiszteljétek ezt a misztériumot. Engedjétek, hogy ez a titok minden emberbe behatoljon.

II. János Pál pápa

# TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

## A VALLÁSI ÁTÉLÉS MINT LELKIPÁSZTORI PROBLÉMA

Az utóbbi évtizedek vallásosságára mind erősebben nyomja rá bélyegét az, hogy a hívek, főleg a fiatalok valamilyen erős, mély élmény hatására kerülnek Isten közelébe, s ez az élmény meghatározza vallásosságukat. A vallási átélés a bensőséges közösség-élménytől a könnyes megtéréseken át egészen a nyelvek adományáig terjedhet, színes skáláját nyújtva a különböző vallási típusoknak. Ez aztán alaposan feladja a leckét a lelkipásztoroknak: hogyan értékeljék híveik vallási élményeit, s hogyan irányítsák a saját élményeikhez kötődő embereket. Bevezetőben két rövid megjegyzést kell tenni:

– *Az Istennel való közvetlen találkozás lényegében minden korban azonos, tévedés és kár volna tehát a mai jelenségekben valami modern dolgot látni. Kár volna a régi vallásosság nevében elutasítani az új utakat, hiszen ezek örök utak, de ugyanúgy kár lenne az új utakat járóknak fölényesen lenézni a hagyományos vallásosságot. (Ha az istenélmény lényegesen más lenne koronként, akkor a Szentírást sem használhatnánk, hisz elég régen íródott!)*

– *Az igazi istenélmény mindig kegyelem, tehát Istentől veszi kezdetét. Ezért nincs és nem is lehet „technikája”. Mikor olyan egyházi és világi személyeket kérdeztem módszerükről, akik sokakat vezettek Isten felé, a legtöbben vonogatták a vállukat, s nem adtak „használható” válaszokat. Egyikük, aki sok tévelygő és töprengő lelket segített lelki megújulás és béke felé, nyíltan megmondta, hogy imádkozik és imádkoztat az illetőkért, s aztán bevárja Isten beavatkozását.*

**AZ ISTENÉLMÉNY KARAKTERE** – Két alapvető meglátást, megtapasztalást jelent az Istennel való élményszerű találkozás. Az egyik az, hogy a felszínes, változó dolgok mellett létezik egy legfőbb, végső és abszolút Valóság, s ez a Valóság kiemelkedik a dolgok hálójából, amelyek az ő jelenlétében elhalványulnak. Az istenélmény másik tapasztalata a dolgok, események mögött rejtőző, bennük működő Valaki, aki most szembenéz az emberrel. Az élő, személyes Isten megtapasztalása ez. Mindkét tapasztalás ennek a *végső, személyes Valóságnak nemcsak a létét, hanem jelenlétét is érezteti az emberrel.*

Az átélés lehet negatív, illetve pozitív. Az előző esetben az ember megtapasztalja saját végességét, vereségét, kiúttalanságát olyan fokban, hogy az már az Isten után kiált. A pozitív átélés az ember csődjétől függetlenül hozza meg Isten tündöklő közelségét. – Egy alkalommal templomi esküvőre jelentkezett egy tíz éve polgári házasságban élő pár. Mikor lépésük okát kérdeztem, az asszony így válaszolt: „Olyan borzasztóan élnék az emberek, hogy ezt így nem lehet tovább csinálni. Annyi önzést, hazugságot és durvaságot látok magam körül, hogy rájöttem, valami kiutat kell keresni ebből. A férjem hasonlóképpen gondolkodik.” Előzőleg sem a férfi, sem a nő nem kapott semmilyen vallási nevelést. – Hasonló ehhez annak a 14 éves lánynak a szava, aki a Ben Hur film megnézése után ezt mondta: „Most látom csak, hogy milyen örülten is élünk!” Az Isten ezek előtt az emberek előtt úgy jelent meg, mint a fojtogató valósággal szembeni Más-valóság, ahol a lényeg éppen a „Más-ság”. Az illető még nem tudja pontosan, milyen is Isten, de az erkölcsi kudarc már Őfelé sodorja. Ez a más, szebbet keresés nagyon sok esetben forrása, előkészítője az istenélménynek. – A következő példa az istenélménynek inkább pozitív oldalát illusztrálja. Egy elvált fiatalasszonynak két kislánnyal lehetősége adódott, hogy hozzá menjen egy elvált férfihez. A lehetőség nemcsak elméleti volt, hanem munkahelyi ismeretség, majd munkahelyi szerelem gyümölcse. Mivel az asszony vallásos nevelést kapott, a felkínálkozó polgári házasság lelkiismereti problémát okozott neki. Hosszú vergődés során próbálta megtalálni a helyes választ: hol így, hol úgy látta helyzetét, s azok, akiktől tanácsot kért, nem tudtak egyértelmű és biztos választ adni. Saját szerelmes szívének szava, gyermekei érdeke, a jövőbeli magánytól való félelem, a szeretett férfi java, lelkiismereti gátlásai, – mindezek állandóan gomolyogtak benne. Aztán jött egy imádságos óra, amikor megérezte Isten nagyságát Rádöbbsent, hogy a lelkét szétfeszítő érzések, s ő maga is milyen parányiak Isten előtt. A belsejében kavargó, szédítő körhinta megállt, valami csodálatos nyugalom szállt belé, miközben tudatosan helyezte magát abba az óriási Kézbe, amelynek arányait megsejtette.

*Ki olyan, mint az Isten? – ez az istenélmény egyik megtapasztalása. Az öntelt fiatal megéri Isten szentségét, sírni kezd és megtér. A szorongatott, sodródó ember átéli Isten rendíthetetlenségét, s kigyógyul félelméből. Az öngyilkossággal kacérkodó rádöbben, hogy saját élete nem az övé, hanem az élet Uráé stb.*

Az istenélmény másik jellegzetessége a személytelen, *arctalan valóságok mögül felbukkanó személyes Isten*. Az ember megrendülten ismeri fel, hogy van Valaki, aki törődik vele, aki tud róla, aki szereti őt, akinek kezében összefut minden szál, s aki éppen ezért intézkedik is vele. – Ez a leggyakoribb tapasztalatunk Istenről. A vizsgán szerencsésen túljutott diák, a veszélyes betegségből felgyógyult beteg, a bajból kimenekült ember megérezheti: Valaki gondot viselt rá. – A mai elmechanizált korban, a széteső emberi kapcsolatok világában szinte kinyilatkoztatásként hathat az emberre ez a személyes, mély közelség, amit Isten éreztet. Ebben az élményben az ember nemcsak Istent, hanem önmagát is felfedezi. De fordítva is járható az út: ha a külső tevékenység lázából, a láрма összsűrűsödött közegéből kitörve önmagunkra találunk, szembe találhatjuk magunkat Istennel.

Egy esküvőre jelentkező fiatalember közölte, hogy sohasem járt hittanra. Kérdésekre, hogy hisz-e Istenben, határozottan válaszolta, hogy igen. Bár ezt csak udvariasságnak gondoltam, az oktatás során kiderült, hogy valóban hisz. Kíváncsian kérdeztem meg, hogy miként jutott el az istenhíthez. Válasza meglepő volt: a karate által. A karatében először sportot látott, később észrevette benne a meditációt, a belső világot, s felfedezte a belső világ erőit. Saját lelkének megtapasztalása elvezette a tiszta szellemi világhoz, Istenhez.

**NEHÉZSÉGEK.** – Werfel a Jeremiásról szóló történelmi regényében igen mély hasonlattal érzékelteti az isteni közeledés kockázatát. A prófétát ellenfelei bedobják Jeruzsálem szemétdöbrébe. Jeremiás az első borzadás után feleszmél: „Jirmijah szörnyű állapota a trágárgödörben mindenképpen megfelelt az isteni szó szörnyű állapotának, amikor új meg új próbálkozások során mindig leszállt a földre, hogy megmentse Izraelt, s meghallgatás híján mindig el kellett pusztulnia. Jirmijah bizonyosra vette, hogy a ganébjel áradó undor csupán gyenge visszfénye az isteni utálkozásnak, amelyet a szellem mocska idézett fel: – a hitelhagyás, hűtlenség, bűn, bálványimádás, a sok fürtelem, az isteni szeretet elárulása, – mindaz, ami tajtékzó gyűlölettel hagyta cserben az Úr ősi és legelső örömét. És amikor mindezt végiggondolta, akkor a gödörbe hajított hirdető így, térdig a szennyben állva, egyszerre tele lett áradó részvétellel a szenvedő Irgalmazó iránt, s forró áhitattal emelte feléje karját a mélységből.” – Mivé lesz az istenélmény kegyelme az ember kezében? Minden lelkipásztornak voltak már problémái olyan hívekkel, akik megtapasztalták Isten közelségét. Én a következő nehézségekre bukkantam rá eddigi munkám során.

– *Meghatározott formák abszolutizálása.* Izajás látomásában a megjelenő Úr „köpenyének szegélye” betölti a templomot. Nem az Úr tölti be, hisz Őt semmiféle templom nem képes befogadni. A mi istenélményeinkben is lelkünk parányi templomában csak az a csöppnyi „szegély” a mienk, amelyben az Abszolútum foghatóvá vált számunkra, s mi aztán hajlamosak vagyunk ezt a szegélyt szorongatni úgy, mint a megragadott Abszolútumot. Abszolutizálni akarjuk azt a belső élményt, azt az imamódot, azt a keretet, amelyben Isten egyszer belépett az életünkbe.

Ez komoly dilemma az ember számára! Azért, amit eleve relatívnak, jelentéktelennek látunk, nem tudunk lelkesedni. Nem mondhatjuk senkinek: „feszítsd meg az erőidet, hozz áldozatot ezért vagy azért, bár ez igazában nem is olyan fontos!” Csak így biztosíthatjuk, lelkesíthetjük magunkat és másokat: „Hallatlanul fontos, hogy pontosan ezt imádkozd, hogy pontosan ilyen környezetben, ilyen testtartásban imádkozz stb.!” De viszont igaz ez? Igaz az, hogy annyira fontos a meghatározott keret? Hogy Isten csak abban található meg? Nem lesz így bálvánnyá az istenkeresés módja? – Mikor az ember meghatározott formákhoz ragaszkodik, tulajdonképpen az az igénye fejeződik ki, hogy valamilyen formában érinteni, ölelni akarja az Abszolútumot. Ez az igény tisztességes, hiszen Isten a megtetszésülnekor ezt az igényünket is ki akarta elégíteni, mikor foghatóvá tette önmagát. De vigyáznunk kell! Egyrészt kívánhatjuk Isten „megérintését”, másrészt tudnunk kell, hogy az, amiben érintjük Őt, nem azonos Övele.

– *A szubjektív elem túltengése.* Nemcsak egy forma, hanem egy személy is alkalmas lehet arra, hogy benne valamiképpen az Istent érintsük. A rajongók a történelem folyamán mindig egy-egy személy körül csoportosultak. Mivel a személy élő valóság, az általa képviselt eszme elevenebb, sodróbb, igazabbnak tűnő, mint egy intézményesen képviselt eszme. Ebben az összefüggésben érthetőek meg a szolgálati papság körül évtizedek óta folyó viták. Nemcsak arról van szó, hogy mi a szerepe a hivatali papságnak és mi egy karizmatikus vezetőnek, hanem a hivatali megjelenés hitelességét vonják sokan kétségbe. Éppen a személyes isten-élményben részesültek eshetnek abba a kísértésbe, hogy nem érzik igazi isteni küldöttnek azt, aki – szerintük – egy személytelen hatalom és szolgálát (papi rend) hordozója. – Az intézményes elem elutasítása mellett a szubjektivizmus azt a kockázatot is magában rejt,

hogy a „kiválasztott” személy belekényszerül szerepének végigjátszásába, ami vagy túlzásokba vagy végül összecsuklásba torkollik.

– A szabadság bálványozása. Az igazi istenélmény mindig felszabadító, tiszta élmény. Isten az üdv történetben is szabadítóként jelenik meg. De a felszabadításnak célja van! Általa az ember kinő bilincseiből, hogy új életet élhessen. A mai fiatalok, akik amúgy is a szabadság bűvkörében nevelődnek, könnyen megrekednek az istenélmény felszabadító hatásánál. „Csak semmi kompromisszum!” – mondják. Minden alkalmazkodás a környezet felé, minket körülvevő személyekhez árulásnak tűnik a szemükben. Csak a „színtiszta” szabadságban hajlandók meglátni az istent. – Egy fiatal pap megkérdezte az első hittanórán kis hittanósait: „Kit küldtek ide a szülei?” – Mikor a gyerekek feltették kezüket, a koplán kijelentette: „Ja, ha ti nem magatoktól jöttetek, hanem szülői parancsra, akkor nem is tartok nektek hittant.”

– A kezdeti megtérés árnyoldala. A metanoia, megtérés jelszavá, divattá lett. Kétségtelen, hogy ma a legtöbb fiatal, de sok felnőtt is valamilyen megtérés által kerül Isten közelébe. Ez mindjárt a kezdetnél döntést hoz magával, s ennyiben értékeesebb az átvett, hagyományosan kapott vallásoságnál. De ez sem problémamentes. A modern kor felgyorsult életritmusa s a mai ember türelmetlensége folytán sokan a megtéréssel lényegében elintéztnek vélik az Istennel való kapcsolatot. Ki beszél ma a via purgativa, illuminativa, unitiva hosszadalmas folyamatáról? Ki igyekszik ma tudatosan csiszolgatni egyéniségét, lefaragni bűneit, erényeket gyűjteni, éppen az Istennel való kapcsolat érdekében? Hiszen ő már megtért, részesült a Szentlélek kerestségében! Sok fiatal úgy érzi, hogy a megtérés felhatalmazza őt arra, hogy most már tegye azt a jót, amihez éppen kedvet érez. A tanulást, szülők iránti szeretetet nevétségs, bosszantó apróságnak érzi a megtérés nagy valóságához képest. A megtéréssel lezártnak érzi saját átalakulását.

– Az öncélúság. Főleg a keleti meditációs módszerek, technikák átvevőinél tudatos az önmaguk kibontakoztatására való törekvés. Azért elmélkednek, vezekelnek, hogy önmagukra találjanak. Nem Istenre, nem is az embertársra! Ez a kísértés elkaphatja a vallásos embert is. Az istenélméni lendülete magasabb szintre emeli az embert, Isten valóban igazi énünkhöz akar elvezetni minket, de az igazi énünk a szeretetben beteljesedő létünk. Mégis sokan megrekednek az önző „beteljesülésnél”: keresik az istenélményt, hogy jobban önmaguk lehessenek. P. Bosse írt a Diakonia folyóirat júliusi számában egy fiatalemberről, aki ösztötrét tükröcserepekből próbálta összeállítani saját igazi képmását, s csalódását fejezte ki azért, hogy a vallás ebben nincs segítségére.

A LELKIPÁSZTOR FELADATA. Tömören így foglalnám össze feladatunkat: az „isten” Istent kell megmutatnunk az istenkereső embernek. A fenti és egyéb, nem említett problémák abból adódnak, hogy emberszabásúra zsugorítjuk Isten képét. Ezt a miniatürizált képet kell kitágítani, illetve nyitottá tenni a végtelenségig való tágulásra. Én egyénileg a következő utakat tudom ennek érdekében megjelölni.

– Pluralizmus. A kizárólagos formák, gyakorlatok, személyek kísértésével szemben tudatosítanunk kell, hogy Istent egyetlen teremtmény sem fogadhatja be. Azért van ez a gazdag világ a maga változatosságával, hogy valahogyan tükrözhesse a végtelen Isten gazdagságát. A másik ember más-volta nem lehet bosszúság forrása, hanem örömforrás, mert benne Istennek egy másik tökéletessége figyelhető meg. Aki nem hajlandó elfogadni a másik, másfajta embert, vallásos formát, az egyetlen Istentől is lemond. Sőt, nemcsak lemond róla, hanem ellentétbe is kerül vele. – Ezért templomunkba sűrűn hívok vendég előadókat, külön kérve őket, hogy az ő ismereteikről, tapasztalataikról, gyakorlataikról számoljanak be. Nehogy azt higgyék híveink, hogy csak az az igazi vallásosság, amit nálunk tapasztalnak. Hadd érezzék meg, hogy a valóság – és a Teremtő – mérhetetlenül gazdagabb, mint amit egyetlen helyen észreveszünk belőle.

– A teremtett világ megismerése. A világ képeskönyv, amely illusztrálja az elvonó gondolatokat. A zsoldáros, a remeték, a magányba vonult szerzetesek a teremtmények szemléletéből tettek szert élő, érzékekbe hatoló istenismeretre. Ha a régi, felszínes ismeret a világról olyan sok vallásos ihletet szült, a mai természettudomány által feltárt világ még csodálatosabb, hatalmasabb Teremtő képét állíthatja elénk. Elvonó teológiai, filozófiai kifejezések helyett a „kövek kezdenének el kiabálni”. Ma újból divatba jött Szent Ferenc Naphimnusza, de kevésbé gondolunk arra, hogy a mai természettudomány világképe alapján is lehetne hasonlókat írni. Milyen pompás pl. Cardenal 18. zsoldárja:

„A Dorado Sigmája ragyog, mint háromszázezer Nap,  
az Orion Alphája, mint huszonhétmillió Nap,  
ötvenmillió kilométer átmérőjű az Aldebaran,  
a Lant Alphájáról háromszázezer évig jut el hozzánk a fény,  
és a Csónakok-köde kétszázmillió fényévyire van.  
Az Ő kezét áldják mindannyian.”



Templomunkban volt már vetített csillagászati elmélkedés, s aki belepillant a világ óriási méreteibe, az kevésbé lesz hajlamos Isten afféle világ-barkácsoló bizalmas barátjának tekinteni, akinek dolgaiban ő, az ember tökéletesen kiismeri magát. De a világ konkrét megismerése megív attól is, hogy az Istenet valami absztrakt végtelennek gondoljuk.

— *A teljes embert igénybevevő vallásosság.* A turizmus, vendégmunkások révén a kereszténység közelebbi kapcsolatba került a mohamedán világgal, s érdekes összehasonlításra nyílik lehetőség a két vallás között. A „La Vie” c. katolikus folyóirat riportere a Ramadan-böjt alkalmából elbeszélgetett mohamedán vendégmunkásokkal, s érdekes kép bontakozott ki. Az Izlám-hívő ilyenkor egy hónapon át napközben semmit sem ehet és ihat, viszont estétől napfelkelteig mindent fogyaszthat teljes bőségben. A Ramadan-böjt nem a felforgatott napi-rend, éjszakai dorbézolások időszaka, mint a külső látszat sugallná, hanem komoly lelki-gyakorlat. Aki egész nap semmit sem fogyaszthat, annak számtalanszor eszébe jut az étel-ital, s ezzel együtt Allah, aki Úr, s ezért híveitől ilyen kemény próbát is követelhet. Az étlen-szomjan dolgozó vendégmunkások saját testükben is megérik Isten nagyságát, vallásuk komolyságát. Mikor viszont eljön az este, akkor megünnepli a muzlim, hogy Allah kegyes atya, aki étellel és itallal ajándékozta meg gyermekeit (La Vie, 1983. júl. 14–20. szám). Nagyon vonzó ez a „vérbő” vallási gyakorlat, mellyel szemben a mi böjtjeink, gyakorlataink vértelen absztrakciók. Ugyanilyen vértelen, racionális jelenség a mi templomban való üldögélésünk a mohamedán leboruló imájához, vagy az afrikai népek teljes embert igénybevevő szakrális táncaihoz képest. — Törekedjünk tehát arra, hogy vallási gyakorlataink a testből-lélekből álló teljes embert felöleljék. Ez történhet komolyabb böjtök, komolyabb virrasztások által, vagy „koreográfiai” jobban felépített liturgia, imádkozás által, de azáltal is, hogy a liturgia tartalmi elemeit próbáljuk életté váltani, ill. váltatni. Pl. a misére jövő, s ott Isten bocsánatát remélő hívő előzőleg valóban engesztelődjék ki családtagjaival: a templomba érkező hívő már előre imádkozzék azért, aki padszomszédja lesz majd, s mise után próbáljon meg összeismerkedni vele; az Isten lakomáján résztvevő hívő próbáljon néha vasárnapi vendéget hívni magához a misén jelenlévők közül stb.

— *Szívet tépő szeretet.* Az az ember, aki nem él át rendkívüli élményeket, kicsiny marad lelkében, és Istenről is kicsi képet tud csak alkotni. Annak az imája, — legyen bár az nyelveken szólás — mégis csak „fecsegés”. Hogy viszont milyen imaéletet tud produkálni a szívet tépő szeretet, arra közsímet és jó példa Kalkuttai Teréz anya. Ő belevetette magát olyan élményekbe, amelyek szétfeszítik a normális emberi kereteket s meghaladják a normális emberi erőket. Akkora nyomorral szembenézni nem lehet másképp, mint Isten a hátunk mögött tudva. Olyan sebek láttán az ima már nem napirendi pont, hanem szünet nélküli káltozás Isten után. Olyan körülmények között az ember megéri, hogy ezt az utat nem ő választotta magának, hanem Isten küldte oda követeként. — Ugyanezt az utat és ugyanezt az imaéleti gazdagságot láthatjuk például Charles de Foucauld életművében is.

A lelkipásztorunk törekednie kell tehát arra, hogy az élet szakadékaiba bele merjen pillantani, s híveit is el merje vezetni — legalább időnként — a szakadékok peremére. S rá kell ébresztenie őket arra, hogy a szakadékok nem Isten nem-létét bizonyítják, hanem éppen itt érinthető meg a megváltó Isten természetfölötti jelenléte és működése. Ezen a téren sokat segíthetnek a modernül végzett keresztutak, melyeken a cél már nem csak a történelmi Jézus utólagos megsajnálása, hanem a köztünk élő és köztünk szenvedő Krisztus felfedezése.

Bán Endre

## „BELENÉZTEM A NAPBA” (Sík Sándor)

### (KÖZÖS ÚTON ISTEN FELÉ)

Köteteket írtak és lehetne még írni a keresztény misztikáról és misztikusokról. A nagyokon el-elcsodálkozunk és többnyire eszünkbe sem jut, hogy követhetnénk őket. A következő sorokban az Istennel történő személyes találkozásokat szeretném megközelíteni és lelkipásztori tennivalóinkat megkeresni.

A Kivonulások könyvének 3. fejezetében találjuk az egyik nagy találkozás történetét. A Horeb hegyéhez ért Mózes. Mondhatni „véletlenül” jött erre. „Mikor odaérkezett, látta, hogy a bokor ég, de nem ég el.” Feltűnik a jel! Így szólt magában „Odamegyek és meg-nézem ezt a különös jelenséget: hadd lássam, miért nem ég el a csipkebokor”. A jel kulcsát nem érti, nem is sejti még, de érdeklődik. Nem megy el érzéketlenül mellette. „Ami-

kor az Úr látta, hogy vizsgálódva közeledik, az Isten megszólította a csipkebokorból: Mózes! Mózes!" „Itt vagyok” felelte. A kutató, kereső emberre rászól az Isten. Kiszámíthatatlan pillanatban, előre nem látott körülmények között. Nem Mózes, nem a kereső ember előírása szerint, még csak nem is vágyai szerint. De *nevén szólítja!* Ismerősként szól hozzá, És várja, hogy találkozhasson az ember-partnerrel, de megkívánja, hogy az egészséges legyen és jelezzé, valóban jelen van. Az első próba is megérkezik: „Ne közelíts! Vedd le saruidat a lábadról, mert a hely, ahol állsz, szent föld.” Az első próbát teljesíti az engedelmességgel Mózes. Az Úr pedig „bemutatkozik” az eddig ismert „nevén”. Majd feladatot ad: „Menj, elküldelek a fáraóhoz, hogy népem, Izrael fiait kivezessed Egyiptomból.” A bizalmatlankodó, féltő Mózeset megnyugtatója: „Veled leszek.” Sőt titkaiba is betekintést enged neki: „Ha megkérdezik mi a neve: mit feleljek erre?” Isten ezt válaszolta: „Én vagyok aki vagyok.” A találkozás után Mózes valami emberileg esztelen dologra vállalkozik, amire a találkozás előtt nem is mert volna gondolni és, amitől a találkozás ideje alatt is még félt, de a találkozás következtében elég okosságot és erőt érez, megy és végrehajtja az emberileg elképzelhetetlen feladatot. Ettől kezdve újra meg újra találkozott az Istennel: Bármilyen baja van népének, bárhol akad fenn a küldetésében, bármit akar tőle az Isten. A Sínai hegyenél történt találkozás után „Izrael fiai pedig látták, hogy Mózes arca sugárzik.”

A képlet tehát: 1. jelet ad Isten, – 2. az ember látva a jelet, érdeklődik, – 3. Isten nevén szólítja az embert, – 4. az ember készségét jelzi, – 5. próbát kell kiállnia, – 6. feladatot, küldetést kap a nép javára, – 7. a feladat végrehajtásánál az Isten vele lesz, – 8. Isten benső életének titkából feltárta valamilyen, – 9. az Istennel találkozó ember arca ragyog, benesejében békét hord és ezt a „ragyogást” mások is felfedezik rajta. Azaz kicsit maga is jelle válik. – Nem csak a Biblia nagyjaira áll e képlet. Az Istennel találkozó minden ember élet-útja egy kicsit hasonló képlettel dolgozik. Nézzünk egy imádkozó, Istennel újra és újra találkozó ember vallomásaiból.

*Sík Sándor: Belenéztem a Napba. Egyszer, egy sugaras, pirosló reggelen, / A virradati Napba két szemmel belenéztem. / És ama reggel óta, örökre megigéztem, / Járok fényittasan és a Nap jár velem. / Egy csodavillanás, egy percnyi perc alatt / Azon a reggelen a Nap szívembe égett. / S azóta mást se látok, csak egy nagy fényességet, / Csak lángot és tüzet, csak égő sugarat. / Amerre fordulok, a rét rezgő fűvén, / És felhős ormain a ködlő messzeségnek: / Ezer picike Nap, ezüst ezernyi fény / Szikrázó szemei győzelmes tüllel égnek. / És kívül és belül, örökre, szüntelen, / Örvénylik és dalol a tüzes Végtelen.*

De ne higgyük, hogy csak a megváltásra tudatosán váró nép vezetője és csak a magyarság egy újabkori „prófétája” jut el idáig. Ma is találhatunk egész sor egyszerű embert, akik hasonló „élményben részesültek” és a maguk „kicsi” küldetését élik. 20–30 év közöttiek őszinte vallomásaiból lássunk egy párat:

„Ránéztek a Balatonra milyen nagy, és ránéztek egy virágra milyen kicsi. És mind a kettőben ugyanazt az Istent lehet megtalálni. – Akkor is ráismerek, amikor nagyon egyedül vagyok és úgy érzem nem tördök velem senki, és jön egy levél. Rám gondoltak. Ő küldte. – Kórházban voltam, nem volt nap, hogy ne lett volna látogatóm. Őket is Ő küldte. Neki köszönöm. – Unokahúgocskám kéri, csináljunk együtt példákat Számológatunk. Azt mondja: Te még mindig így tudsz?” Ő igen, én is ilyen piciny vagyok Őelőtte. – Még a napsütésben is Rá kell gondolnom. Vele találkozom...” – „Mint fogalom élt sokáig bennem. Egyszer eszembe jutott: Te Megváltó Jézus! És máris végigcikázott rajtam: milyen rút, értéktelen volt az életem és most van lehetőségem, hogy megváltoztassam, jó lehetek, mert megváltott és hogy megadta, hogy hihetem: a Megváltóm vagy. Ez egy folyamattá, személyes kapcsolattá ért bennem. – Aztán, hogy szolgálatokat adott. Tanítom a gyerekeket Őt dicséző énekekre, segíteni tudok egy-egy betegem. Érzem, hogy értékes az életem és tudom, hogy mindez Neki köszönhetem. – Gyermekeimnek érzem magamat, érzem hív, ha gondombajom van. Hív és biztat, mond el, megsegítelek, felüldítelek. – Ez az isteni kegyelem, amelyben részesít, mindig hála fáraszt engem. Érzem, most már kapcsolatba tudok lenni vele.” – „Családunk gyakran kirándult és a természet ragadott meg. Ez a csodálatos elrendezettség Hozzá emel. Meg a hőesét, Végtelenségét juttatja eszembe. – Amikor a kórházból először találkoztam a kialakuló emberi léttel, vagy az emberi szervezettel, csodálatos és itt is Vele találkoztam. – Nagymamám halála előtt hazatértem, üres volt a lakás, nem tudtam mi van vele és Isten megszólalt bennem: „Bízzál bennem és imádkozz!” És oly végtelen nyugalom szállt meg. – Egyetemi éveimben is sokat kértek a társaim, hogy segítsek. Megtettem, de a magam munkája megmaradt. Sokszor úgy éreztem, hogy nem bírom tovább, hagyjam a segítséget, ne éjszakázzak, de újra és újra az Ő szava erősített. – A szakdolgozatom reménytelenségéből Ő emelt ki. Egy „végtelen” és a kísérlet sikerült. Ő segített. Velem volt, éreztem végig.”

„Sokszor olyan távolinak érzem. De olyankor elgondolom: „Szegény Jézus elszenvetted ezt a sok kínt és halált értem, és valahogy úgy érzem, hogy értem aztán igazán nem volt érdemes. Olyan érdekes ez, hogy érzem a közöttünk lévő hatalmas távolságot és azt, hogy

az Úr mintha meg akarná mutatni, hogy mennyire semmi vagyok és mégis úgy érzem, hogy állandóan figyel és rajtam tartja tekintetét. Viszont a magam részéről szintén ezt érzem Felé. Még hogyha nem is arra megyek amerre kéne, de azért félszeggel nézem, nahát, én most erre megyek, de ha nem jó, úgy is meg fog állítani és úgy érzem, hogy vezet az úton. És az egész csak abból áll, hogy valami úton-módon megtalálom Őt, magamhoz közel érzem. Érzem, hogy Ő segített rá, hogy egymásra találjunk. És ilyenkor úgy érzem, hogy nem is vagyok a földön, mert olyan jó Vele együtt. Aztán meg újra elenged. Nagyon érdekes, előre félek már, hogy ma már megint magam csinálhatom a dolgaimat, mert elenged. És ez mindig addig megy előre, amíg én biztos, hogy nem jó útra tévedek, vagy haladok tovább, de akkor már nagyon érzem a közelségét, hogy figyel rám, de akkor már nem olyan a kapcsolatom Vele, hogy: Teérted mindent... Nagyon tudom a közelségét, de ezt arra használom fel, hogy még pörölkök is vele: Persze, mert már megint nem segítesz, megint itt hagytál. Tulajdonképpen Rajtad múlik minden, mert akkor nem kerülhettem volna ide és tudd meg, hogy én most erre fogok menni és majd ha Te akarod, visszaviszel... Szóval tulajdonképpen akkor is megvan bennem a teljes ráhagyatkozás. Vagyis meg fog állítani, ha túlzásba vittem, és valahogy úgy érzem magam, mint amikor az ember szaladni akar, és egy nagy kéz megfogja a fejét és azzal tartja vissza, de ő csak szalad, szalad, nem látja már be, hogy egyhelyben áll, nagy konoksággal. Végre elfárad és ez a kéz visszaterelgeti: gyerünk csak visszafelé és akkor kezdem újra... És az újrakezdés fáradtan megy, hisz előlről kell kezdeni. A kapcsolatot sokszor egy barátságának érzem, azaz hogy az egy olyan klassz dolog, akkor mindig bízom, amikor én hidegülök el, akkor is, hogy egyszer úgyis bele kell szólnia, egyszer úgyis kell hozzám jönnie, vagy hívnia. Ez a bizalom, talán csak ez tartja bennem a lelket." – „Főiskolás koromban, nyári kirándulásakor az autóbuszunk karambolozott. Találkoztam a halállal. Én életben maradtam. Valaki azt mondta akkor: „Életben maradtál, veled Istennek terve van!” – Ez engem úgy fejbe vágott, hogy... szóval akkor... Később munkahelyemen olyan egyedül voltam. De ott volt a Duna. A természet nyugalma. Mindig Ő adott ott megnyugvást. – Az új helyemen fél év sem telik el, sok-sok ismerősöm lesz, akik szintén Istennel vannak együtt. Hol bennük én, hol bennem ők találkoznak Istennel.”

„Nem tudom, mikor kezdődött e kapcsolat Istennel. Az idő haladtával egyre több eszmét kap az ember és egyre inkább tudatossá válik ez a sok minden, és egyre jobban Istenhez közelebb hoz. Ha az ember ezt a tudatot megkapja, megkapja hozzá a küzdelmeket, szenvedéseket is. Meg a segítséget is. Sokszor elég csak ennyit mondani: Istenem, és máris megnyugszom Benne. Mások meg hiába volt a sok lelki szenvedés, nem válik közelivé ez a kapcsolat... Az ember lassan másra sem vágyik, mint Vele találkozni: Istenem szeretlek. És legfontosabb kérdés is ez kell, hogy legyen.” – „Találkozni Istennel, mit jelent? Nagyon sok jót is meg rosszat is. Rám kellemetlen, amikor fejbecsap Isten, ezért rossz. Viszont utána valami nagyon jó jön. Azt is megfigyeltem, az igazi találkozás Istennel az... szóval akkor érzem meg Istent, hogy ha átlépek önmagamon, elhagyom önmagamot, már egyáltalán nem önmagamra gondolok, hanem... ahhoz tudnám hasonlítani, mint amikor kiszélesedik a horizont, mint hogyha átfogadnám és épp az a konkrét dolog, amiben megtapasztaltam Istent akár jó, akár kellemetlen, mindig másként látom azt a dolgot, mint ahogy eddig láttam. Tehát pl. haragszom valakire. Egyszer aztán fejbevág az Atya és lelkelem meglátom, miért hülyeség, amit csinálok. Akkor már nem arra gondolok, miért haragszom, hanem, hogy a másik most mit érezhet. Akkor örülni tudok, hogy mi van a másikkal. – Egy-egy bűn után egyszer csak meglep a kegyelem. Valami nagyon jó érzés fog el, és valami végtelen bizalom.” – „Van olyan, amikor az ember akarja, hogy találkozzon az Istennel, megpróbál odafordulni, de én azt tapasztaltam, hogy az olyan igazán élményszerű találkozásokat nem lehet akarattal elérni vagy kicsikarni, hanem bizonyos fokig olyan mint a szerelem, úgy rátör az emberre. Addig is lehet magyarázni, hogy itt az Isten. Meg biztos, hogy adott esetben segít. Meg meg is lehet tenni, de az igazán nagy, az teljesen véletlen. Én a leg-lehetetlenebb helyeken, pl. gimnazista koromban a torna órán szaladgálás, rohangálás közben éreztem oktan örömet. Amikor az ember az Istennel találkozik, legalábbis én, akkor tudok örülni a saját lételemnek, akkor úgy tele vagyok hálával az egész világ iránt, szépnek látom az egész világot. Túlszorduló örömet érzek. Ezt tudtam megtapasztalni egy-egy műalkotásban. Emlékszem az athéni Nemzeti Múzeum teljesen pogány szobrai között leg-szívesebben letérdeltem volna imádkozni. Olyan fantasztikus volt. Azokból a szobrokból áradt, hogy van Valaki a világban, aki mérhetetlenül több, mint amit szavakban vagy materiálisan ki lehet fejteni.” – „Azt hiszem az első találkozásom Istennel gimnazista koromban volt egy nagybőjtői lelkigyakorlaton. Ezek a találkozások számomra mindig megfoghatatlanok. Olyan hirtelen tör az emberre, hogy nem is tudja magyarázni. E lelkigyakorlaton a bűneim iránt egy olyan benső megbánást éreztem, elfogott a sírás, nem tudtam abbahagyni... hogy én ilyen vagyok, és miattam is... Ez számomra felemelő érzés volt. Egyetemi városomban pedig sok ilyen találkozásom volt Istennel. Ezeknél az ember olyan irtó nagy hálát

érez az egész élete iránt. Szóval egyszerűen nem érti, hogy Isten hogyan lehet ilyen jó hozzá. Hogy milyen jó lenne, ha mindenkin segíteni tudna, hogy igyekezzen több bűnt nem követni el. Valahogy ezekben a találkozásokban úgy teljesen át tudja adni magát. Valahogy úgy beszélgetni tud. Nem tudom megmagyarázni ezt az érzést. Olyan kegyelmet kap, hogy Isten ott van mellette és szinte érzi, hogy ott van vele. Hallja a választ a feltett kérdéseire.”

*Lelkipásztori szempontból* kell, hogy nagyon elgondolkoztasson bennünket ez a pár megnyilatkozás. A kort értenünk kell, és Isten evangéliumát, örömhírét a saját korunk nyelvén kell átadnunk. Mindezek a beszámolók, mind a helyes vagy helytelen karizmatikus, vagy szentlelkés mozgalmak az Isten-megéleésekről beszélnek. A helyes irányok meg is találják, a helytelenek ideg-élményekkel próbálják elhíttetni ezt az élményt. Ez a kor hangja. Személyi tanúságtételeket és szeretet élésének nagyszámú gyakorlását látva többen térnek meg ma, mint amikor csalatkozhatatlan érzévekkel „bizonyítottuk” Isten létét és a tudományunkkal próbáltuk felvilágosítani az ember értelmét. Nem szeretném a teológia egyetlen ágát sem leértékelni. Kell, főleg a híveket irányítóknak kell a világos látás, a helyes út ismerete, a Szentírás helyes értelmezése és a szellemek megkülönböztetésének pontos ismerete. Mégis a racionalizmusba belefáradt, ész-istenítésben csaldódot ember a „misztikus” Isten megéleéseben fog találkozni a személyes Istennel. Tudása mellett is benső csendre és mélységre lesz szüksége, hogy tudása élet legyen. Az ülő teológusokból térdelő hívökké kell válnunk.

*Mit tegyünk*, mit tehetünk mi, lelkipásztorok és a híveink, ezeknek az isteni megszólalásoknak előkészítésére? – *Gyermekeknél*: A legkisebbeknél már megélelni kellene, hogy az „Atya” jelen van. Nem szentkép otthon a falon, vagy a templomban, hanem személy az Isten. Olyan, mint az édesapja. Imái, „szövegek” versfelmondásai helyett saját fogalmazású, vagy szüleivel együtt fogalmazott Valakihez szólások legyenek. A fogalmak még nem lesznek itt tiszták benne, de a Hozzá szólás már „Személyhez” szólás lesz, egy kicsit már találkozás, természetesen ő kő orának a fokán, szintjén. Szülők és lelkipásztorok ilyen alapozó munkája biztosítja egészen a serdülő korig a helyes imádkozást és egyben a találkozást a személyes Istennel. Itt persze elengedhetetlen a példaadás. A kicsi a mi szavainkból és a mi viselkedésünkben él meg a Valaki jelenlétét. A szöveget eldaráló szülőt látva maga sem hiszi, hogy Valakivel beszél. Hiába mondjuk, hogy beszéljétek Istennel, ha nekünk fontosabb a tévékrimi megnézése. Még az ima alatti kéz-, testtartásunk is beszédes lesz. Mózes arcán látszott, hogy találkozott Istennel, arca ragyogott. A gyerek tudat alatti éneke innen kap „bizonyítást” a szavaink igazságáról, vagy csak „nevelő”, neki utasítást adó parancs voltarról. A hittanórák imái sem állhatnak egy-egy Miatyánkból. A katekézist vezetőnek tudnia kell, hogy ahol ketten-hárman együtt vannak Jézus nevében, köztük van. Vele kell az órát kezdeni és befejezni, s így az óra anyagáról kell elbeszélgetni Vele. A „hogyan” imádkozása is tanúságtétel vagy elriasztás: kéz-, testtartása, szemei, áhitata, arca, szava; kiejtése... Tanúságtétel, hogy valóban találkozik Istennel, aki ott jelen van.

*Ha kicsit növekednek a gyerekek*, egy közülük, vagy akár mind külön-külön az óra végén összefoglalhatja és elmondhatja az óra tanulságát és kéréseit a jelen levő Istennek. De óra közben is lehetne egy-egy kis csendet tartani, felszólítva őket ilyen „találkozásra” elmondatva a csendben, magukban Istennek ígéreteiket, bánatukat stb. – A bűnbocsánat szentsége kiszolgáltatásakor rá kell kérdeznünk, mit jelent számukra imádkozni, hogyan gyakorolják és természetesen aktuális tanáccsal kell előrébb segítenünk őket. Már ebben a korban is talán a leglényegesebb tanács a gyakori „fohász” ima, az Istenhez felemelkedő, rá gondoló, véle egy pillanatra találkozó rátalálás. Aztán ezek továbbfejlesztése, hogy ilyenkor figyelje meg a lelkiismeretében hozzá szóló Isten szavát, mit is akar, mit is vár el most éppen tőle, s Vele együtt próbálja eldönteni cselekedeteit. Nagy szerencséje van a serdülőnek, ha nehéz fejlődési koráig már 10–12 év ilyen imádságos, személyes Isten-kapcsolata van. Külsőleg ugyan legtöbbször úgy tesz és szól, hogy e kapcsolat már nem áll fenn, hogy már nincs ilyen benne, olykor maga is elhiszi, de bajaiban, kísértéseiben, bukásaiban és csaldóásaiban előbb-utóbb ezek a személyes találkozások visszatérnek és ezek teremtenek rendet és biztonságot bensejében. A lelkipásztor itt, ki nem mondott, de eléelt példájával sokat segíthet. Ha őt becsüli, benne „eszményt” is talál. Emellett legokosabb, amit tehet, ha egy-egy közösségbe próbálja összeszedni ezeket a fiatalokat és „belop” közéjük egy-egy idejében lecsendesedett, kialakult imádságos korabeli embert is. Ennek hite lesz a többi előtt a jel, s mivel ő már kialakult, problémáit már az imádságos Isten-kapcsolatában rendezni tudja, a többi korabeli is „ráharap” erre a megoldásra. Maga is visszatér, vagy elkezd ebben a kapcsolatban keresni lelki felnövését, stabilizálódását. Így juthat el a fentebb idézett fiatalok Isten-kapcsolatához. Mint mindent az e korban lévő ifjaknál, ezt is, parancs mentesen, felajánlott, elgondolkoztató, akarattukra bízva a döntést, tanácsként kell átadnunk. Sokat segíthet az előttük is kedvelt személyek, színészek, tudósok, sportolók, zenészek nyilatkozata, életpéldája. Ezekből egy nagy csomót úgy is kéznél kell tartanunk óráinkra is, más, velük történő beszélgetésekre is.

És az egyetemi, főiskolai munkát kezdő fiatalok? Ha ilyen, előbb említett érettséggel jönnek, aránylag könnyű dolgunk van, segítenünk kell a további elmélyedésre. Lelkivezetésünk itt hosszas és lelkes beszélgetéseket kíván, át kell segítenünk ugyanis az abbahagyás kísértésén is, meg a megunás, sablonosság válás veszélyén is. Övünk kell őket a helytelen, hamis, csak érdekességet, sokszor csak idegelményt jelentő újdonsághajhásztól. Saját szavainkat igazoltathatjuk itt is a jó közösségbe gyűjtéssel. A többiek, korukbeliek véleménye, gyakorlatának fel-feltárlakozása megnyugtató, a helyes irányban megtartja őket is. – Ha viszont most kezd felfigyelni az Istenre: segítenünk kell a helyes istenkép és helyes imádságos találkozás kialakítására. A vizsga előtti „izguló” könyörgések még csak önzések legtöbb esetben, nem pedig találkozások Istennel. Csak a hatalmas, csodát is tenni tudó „Isten-szolga” igénybevétele ez. Nálunk is, sőt a kicsit idősebb, de még nem öreg emberek elé is oda kell állítanunk a Krisztustól tanult imádságot, a Miatyánkot. Benne találhatják meg a találkozás feltételeit. – Atya! Az Isten új neve és számunkra „lényege” is. Pontosabban apácska, apuka, édes jó apánk, Nem csak az enyém! Nem sajátíthatom ki! Ahogy megszólítottam, találkoztam Vele és ahogy Rá nézek és Ő rám, elfelejtek minden mást. Már az Ő ügye a fontos számunkra is: megszentelni az Ő nevét, terjeszteni az Ő országot, vágyunk, hogy legyen meg az Ő akarat, hiszen ezért oly nagy a boldogság és oly zavartalan minden a mennyben! Igen, a kenyér is előjön, hiszen élnünk kell, de csak mint Krisztus tanított, mára, Nem akarunk 1000 évre bebiztosított kenyeret, gazdagságot, egészséget, még földi életet sem. Megbízunk benne, hiszen Atyánk! De mindjárt izgat a kettőnk közötti kapcsolat: megronthatja a bűn vagy később megronthatja a bűnre vivő kísértés és a gonosz. Nézzük Őt és lassan halljuk ebben az ő országában, ügyeink keresésében mi is lesz a feladatunk, sőt mi lesz az én feladatom. És kimondom: vállalom! Vállalom, mint Mózes! Ha egyszer-egyszer így, akár fél óráig is vagy egy-két óráig is mondogatom azt az egy Miatyánkot, így tudom elmondani, találkozom Vele. Elfelejtkezem magamról és csak Őt nézem. Ő tölti be életemet. Vele kell megbeszélnem cselekedeteimet, egész életemet, mert ő a Nagy, a Bölcs, az Erős és Ő az Atyám! Én meg mindinkább Rá építő, Benne egészen megbízó gyermeke. Ha egy-egy ilyen találkozással teli nap „sikerül”, béke és nyugalom lesz a Vele találkozó ember élete. Több békét tud sugározni a környezetére és lassan ragyog az arca, mint Mózesé, amit ő nem vesz észre, de a többiek igen! Jellé válik, aki észre sem veszi, de küldetést tölt be, benne ráismernek az Istenre.

Az öregek? Idős néni gyónásában panaszkodott egyszer: „Tudja, nem tudok imádkozni. Ha elkezdem a Miatyánkot, összezavarom. A Hiszekegyet már elkezdeni sem merem...” Biztatom: „Mondja el az örömét, baját az Istennek, úgy mint a szomszédasszonynak szokta elmondani!...” Rám néz elcsodálkozva, mint aki nem tud hinni a fülének és csak ennyit kérdez: „Hát szabad?” Évtizedekig élt és imát mondott anélkül, hogy igazában találkozott volna az Istennel. Anélkül, hogy ki merete volna mondani egy valóságos élő Személynek, ami a szívében van. Nem tanították meg találkozni, csak imaszövegeket ismételni. Felszabadultan távozott és hálás köszönetések között jött vissza legközelebb. Van, akit már nem lehet kimozdítani, van aki maga fél kimozdulni és segítenünk kell, hogy meginduljon ezen az úton, és vannak, hála Istennek, nem kevesen, akiket már előbb, emberi beavatkozások nélkül is, maga a Szentlélek tanított meg elmélkedni, szavakkal vagy szavak nélkül is „együttlenni” az Atyával.

És általában: Ez rendes körülmények között, rendkívüli kegyelmek nélkül a számunkra elérhető végső állomása is a találkozásoknak. Amíg a szerelmesek sokat beszélnek, még nem igazi a szerelmük. Amikor már a szó nem tudja kifejezni, amit éreznek, félórát, órákat ülnek kéz a kézben egymás mellett szótlánul, de tele a szívük a másikkal, ekkor szeretik igazán egymást. Ez az arsi plébános paraszt bácsijának állapota: „Én nézem őt, ő meg néz engem.” A csend beért, már nézni is elég Őt és betölti csendünket, szívünket. Békét és igazi felejthetetlen boldogságot ad.

Gyulay Endre

## MEGRAGADTAM ÉS EL NEM ENGEDEM

Milyen megrökönyődéssel járna, ha az eskető pap a szokásos kérdés: „Szereted-e az itt jelenlétöt?” után újabb kérdéssel állna elő: „Miért szereted őt?” Milyen értetlenül nézne a házasulandó: Miért?... Miért?... Hát csak rá kell nézni, igazán szeretnivaló! – Az elképzelt esküvői jelenet értetlenségével találok néha a meghívottak részéről. Nehéz is

elmondania, leírnia az embernek Istennel való kapcsolata indokait és élményeit. Talán csak a művészet képes az igazán mély dolgokat formába önteni. És még a művész számára is marad kimondhatatlan.

Hol jár a dal, – mit kérdetek? / Kutak titkát ki fejté meg? / ... / Az Isten titkát leste meg, / ha újra szól, azért remeg. / De nem vall róla szó soha, / csak a különös mosolya. / (Áprily: Hol jár a dal)

De gondoljuk tovább. Vajon nem használna-e a házasságoknak, ha az emberek megpróbálnának felelni erre a miért-re? Nem csökkenne-e a válások, a rossz házasságok száma, ha a „vak” szerelem mellett – és nem helyett – ki-ki alaposan végiggondolná választásának racionális alapjait? Nem tudom, hogy ez lehetséges-e? Többen azt mondták, ők csak végigimádkozták a maguk választását. – Így hasznos lehet az is, ha Istennel való kapcsolatunk hogyan-ját és miért-jét végiggondoljuk, még ha a másokkal való közlés gyatra is lesz.

Ezt tették a zúgligeti egyházközség fiatal házások csoportjának tagjai – akik elérhetőek voltak a nyár kellős közepén. Feleslegesnek tartottam, hogy itt és most a kérdéseket egymás után sorjazzam. A válaszok és feleletek egymással is „viaskodva”, „harcban” születtek és rendezetlen halmazt alkottak. Segítségül hívtuk az időt és az áldott csendet, és ki-ki rendbeszedett gondolatait elhozta a „Teológia” folyóirat számára.

– Szégyenkezés közepette kezdem el az írást. Hol a tetszeni vágyás, hol a másikat meg-hökkenteni akarás motoszkált bennem. Felismerhetetlen volt a kép, amit festeni akartam: minden megvolt, csak én hiányoztam belőle. Az Úr műve ez a felismerés. Ő tart féken, hiszen belőlem csak eme hibám fokozása, egyre inkább való túlhajtása következhetne. Ő állít meg a magam szabta kényszerpályán és készletet körületekintésre, emberhez méltó továbbhaladásra. Észrevétem velem, hogy milyen megdöbbentő egy gyermek születése. Általa hajlandó vagyok a saját – talán nem is létező – érdemeimet figyelmen kívül hagyni, megcsodálni az új emberként, aki egy szempillantás alatt tud magzaiból csecsemő lenni. – Ő tanít pirulni. Ha a gyerekek között előbújít belőlem a zsarnok, és szinte kegyetlenségzámba menő megoldásokkal viszem véghez akaratomat, akkor nagyon szomorúak az esték. Már nincs bennem indulat, látom a probléma neveléses voltát és szenvedek a gondolatától, hogy nem ölelhetem magamhoz azt, akit bántottam és reggelig kell várnom az újrakezdesre. Sokat érlelnek rajtam ezek a szörnyű percek és nagyon fontosak az emberségem kialakulásában. – Istenemnek nagyon sok találkozást köszönhetek. Sokáig úgy gondoliam, hogy a férjemnek köszönhetem Öt; ma már tudom: neki köszönhetem a férjemet. És folytathatnám vég nélkül a látszólagos paradoxonokat a barátira találástól a lelki hovatartozásig, minden-minden az Övé. – Newtonól egyszer megkérdezték, hogyan vélekedik saját magáról, mint évszázada legnagyobb fizikusáról. Azt válaszolta: „Ugy érzem magam, mint egy kisgyerek, aki a nagy Óceán partján kavicsokkal játszadozik, miközben a világ kikutathatatlan óceánja ott fekszik mögöttem.” Kölcson veszem ezt a képet: Az én Istenem az én Óceánom, s bár én is csak kavicsokkal játszom, sohasem felejttem el, hogy ott az Óceán, aki a kavics.

– Iskolás éveim 15 esztendeje alatt ugyancsak torz és hamis istenkép alakult ki bennem, melynek nyomai igen mélyek voltak. Isten bocsássa meg nekem és mindazoknak, akiknek részük volt abban, hogy magam és korosztályom ilyen felszínes gondolkodásúvá vált. Nem csak közömbös voltam Isten iránt, de feleslegesnek, neveléses ostobaságnak, megalázónak tartottam a templomba járást, imádságot, gyónást, áldozást... Éltem úgy, mint a többiek: szót fogadó kislány voltam, jól is tanultam... Bár izgattak a természet nagy kérdései, a rend, a törvények stb. Figyelmemet a hétköznapi tennivalók kötötték le és tulajdonképpen nem érdekelt semmi és senki, csak saját magam. – Egyszer észrevettem, hogy a férjem Szent Pál leveleit olvassa. Kértem, olvasson belőle nekem is. Ettől kezdve mindennapi problémáink mellett sokat beszélgettünk ezekről a kérdésekről. Pontosan emlékszem – még a napra is – mekkora örömet jelentett, amikor először fogalmaztam meg magamnak, hogy az Isten a Jó, a Szép, az Igaz. Ekkor már két gyermekünk volt. Elkezdtünk templomba járni és gyermekeinkkel az óvodások hittanóráira. – Ezek az első lépések sem történtek teljesen önálló, belső indíttatásra, hiszen hívtak. Hívtak és elfogadtak, számon tartották és szeretettel körülvettek egy fiatal, erősödő templomi közösségben. Aztán megint történt valami: megtanultam köszönetet mondani. Őszintén hálás voltam – most már Istennek – boldog életemért, tiszta és megérett szerelmünkért, egészséges gyermekeinkért, szeretetiemért, meleg otthonunkért, az eddig megélt sok-sok vidám óráért. A hálaadás szavai voltak „felöltö” életem első imádságai. Ez már nem csupán próbálkozás volt, hanem igazi párbeszéd. Nagyon boldognak hittem magam ebben az időben. – Tulajdonképpen az én utam is olyan, mint a mesebeli vándorlegényé, aki bejut a nagy király kertjébe. Csak ámul-bámul a gyönyörűségtől, s ekkor megpillantja a palotát, belép és óvatosan kezdi végigjárni a termeket. Minden ajtó mögött újabb és újabb kincseket fedez fel, s minél beljebb halad, annál nagyobb értékeket vesz észre. Nem olcsó pompa, cifra gazdagság ez, hanem a palota királyának kedves és szeretett ajándékai, titkai. Igaz, minden ajtónál ajtónállók is vannak, akik el akar-

ják állni az újtát, és minden teremben más és más arccal találkozik, akik segítik vagy elterelik a figyelmét attól, hogy a legközelebbi ajtót észrevegye. Ezek siettetik vagy lassítják lépteit, de mióta a kertbe belépett, tudja, hiszi, hogy legfelül, a legutolsó szobában Valaki várja. Oda kell jutnia, hiszen onnan hívják, – s hagyja magát vezetni, – Ha útközben néha meg is téveszti a ragyogás és el-elbotlik időnként, már tudja, mit kell tennie, hogy a következő ajtót megtalálja. Amikor az ajtó előtt állva még nem tudom, mi is vár rám, azt már biztosan tudom, hogy még sok titkot tartogat számomra, és valaki által Ő mindig velem lesz, vigyáz rám, eligazít, hiszen Hozzá közelebb érve majd én is vigyázom, őrizzem, segítsem azokat, akiket hozzám küld, hogy megtudjam és mások is megtudják: van Isten. Aki csend és felszólítás, nyugalom és indítás, vigasztalás és bátorítás, féltés és biztatás. Aki figyel rám és bízik bennem, utat mutat és szabadon enged, megvéd és erőt ad, hív és befogad.

– Sok éven át úgy éltem, hogy ateistának tartottam magamat. Majd házasságom első éveiben döntő fordulat következett be. Előbb ösztönösen, majd mind tudatosabban kerestem az Isten felé vezető utat. Honnan indultam el? Valójában soha nem tudtam magamnak „nem-létét” bebizonyítani. – Amennyire viszonylag és egyértelműen el tudtam fogadni Isten létét, annyira bizonytalan voltam az Isten-Jézus kapcsolatban. Nehezen tudtam elfogadni Jézus istenfiúságát. A kétségek eloszlására mind többet olvastam e témába vágó irodalmat és a feléledő pozitív kíváncsiság kielégítésére egyre gyakrabban forgattam a Bibliát is. A Bibliából kikerekedő Jézus-kép egyértelművé tette Jézus istenfiúságát és vizsgálható „megerősítőleg” a már előzőleg is megvolt istenhitemre.

Ez a meggyőződés egy idő után új igényt támasztott bennem: nemcsak ünnepi alkalomra szóló ruha legyen, hanem a „bőrömmé váljon”. Ez utóbbi szakaszban jelentett nagy segítséget számomra a zúgligeti közösség. – Két dologban is határozottan érzem, hogy Isten velem van. Amikor valamilyen nehézség, megoldandó feladat megoldásához kérem Isten segítségét, mennyire könnyűvé válik annak véghezvitele, Nyilvánvalóan az Ő segítségével. Korábban például rendkívül lámpalázás voltam, s amióta ennek leküzdését kérem Istentől, nyugodt és felszabadult vagyok szakmai tanácskozásaimon. – A másik: amikor hitemet egyértelműen vállalva – akár nyíltan meg sem vallva, de szellemét sugározva – több esetben egészen kiégett, „minden mindegy” hangulatú emberekkel szemben is sikerült rácsodálkozást, gyakran konkrét megdöbbenést kiváltani. Elhinteni bennük a kétséget, hogy nem csak az általuk gyakorolt „egy dimenziós” életforma létezik. Megérették a „másság” lehetőségét, a magasabbrendű dolgok létezését.

– Istennel való találkozásom így alakulgatott ki bennem: édesanyám falusi szokásait mély hit szötte át. Apám hitét a világháborúk borzalmai, sebesülése, fogsága mély emberi bölcsességgé alakította. Hitt Isten életet formáló, mindenütt gondviselő jelenlétében. Isten nemcsak köztünk volt, hanem jó szívvel és tudatosan is feléje irányítottak. – Láttam apámat sírni ima közben, és hallottam éjszakánként a szentolvasó csörgését ujjai között. A templomban szinte csecsemőkoromtól vittek, így a családon kívül mások áhitával is találkozhattam. Kisiskolás koromtól naponta ministráltam. A hit közege természetességé vált... talán a találkozás küszöbén álltam, de az is lehet, hogy az előszobába is beléptem már.

A természet szépségével kirándulások alkalmával találkoztam. A megdöbbenés, az ujjongás, a megtalálás élménye a hála érzését váltotta ki. – Az embert, az emberben rejlő értékeket a bontakozó szerelem segítette felfedezni. Gimnazista koromban már az embert akartam szolgálni, testileg-lelkileg segítségére lenni. Ekkor sokat jelentett egy-két pappal való találkozás. Elsősorban tudásuk imponált, jámborságuk viszont vonzott. Irodalomról beszélgetve a Biblia is kezembe került, de titkát még nem tárta fel előttem. – Amikor Istent mondtam, Atyára gondoltam. Az Ő nagyságát láttam mindenhol és mindenben. Így van ez még ma is. Atyasága szólásra bírta, és Ő is szólt folytonosan, – Jézus Krisztussal a liturgiában találkoztam, majd méginkább bűneimben való vergődésemben. Nem kellett már magyarázgatni a bűn nagyságát, a bűnát szükségességét, sem a Megszabadító könyörülő igralmát. A kereszt, rajta Jézus mindent jelentett. A bűneim önmagamba jártak – kiutat Benne találtam. – Mit jelent nekem Isten? Talán azt, hogy rátaláltam a mindenkor szükséges reményre.

– Olyan családban nőttem fel, amelynek középpontjában Isten állt. Kapcsolatom Vele egészen magától értetődő és természetes volt. Az évek során hullámzások, forrongások ellenére egyre tudatosabbá, mélyebbé, forróbbá, elszakíthatatlanabbá vált. Ma már létezni sem tudnék a közelsége nélkül. Átjár, áthat, mint a levegő. Tartást ad és mértéket. Élő, személyes közeg, Akiben magammá válok és megtalálom az elrejtettséget. Állandó vágy hajt feléje. Egy pillanatra érintem, felfokozódik az öröm, békében csendesedik minden – s máris a hiányától szenvedek. – Az istennélküliséget igazán egyszer éltem meg halálközelségen. S furcsa módon, éppen Rá hivatkozva, szinte gőgös magabiztosság fogott el: én már semmitől sem félek. Akkor elengedett. Talán csak másodpercek teltek el, én hosszú éveknek

véltem. Zuhantam a semmibe, magam voltam és egyedül. Ekkor döbbentem rá, nem is olyan magától értetődő, hogy Isten a tenyerén hordoz, Feléje csak hálával és félelemmel szabad közeledni. Ez a félelem nem rettegés, hanem az egész kicsinek elnémulása a Végtelen előtt. A csend mindig mélyebb találkozásokhoz vezetett. Ha az ember hallgat, a dolgok megnyílnak előtte. Először a természet ragadott meg. A vízcso bogás, a fűszál, a hegyek vonulata Isten éltető erejéről beszélt. Szépsége, nagysága, gazdagsága ujjongással töltött el és boldoggá tett, hogy én is beletartozom ebbe a csodálatos egészbe. Élek. Ő hívott életre. Miért? A válasz olyan egyszerű, olyan súlyos és olyan érthető, hogy elakad a szavam és már csak Ő beszél. – Ekkor kezdtem szavak nélkül is imádkozni. A szó már nem fejezte ki, amit mondani akartam. Ezek a csendes együttételek nem jelentenek feltétlen örömet. Sok gyötrődést és fájdalmat okoznak. A vágy az Egyetlen után s az elégtelenségem érzése összeolvad a megtapasztalt békével.

Számomra a legteljesebb találkozás Istennel a szentáldozás. Mindig különös feszültséggel, izgalommal lépek az oltár elé s nagy-nagy békével távozom. Napokon át készülök arra az egy-két alkalomra, amelyet családi kötöttségeim hetente megengednek. Sokat segít ebben a Biblia. Naponta olvasom, s Isten kitárulkozik, feltárja világát, amely a kapcsolatra épül s a logika törvényeivel nem érhető utol. – A többi ember felé a rávalóság öröme terelt. Ami betöltött, arról nem hallgathattam. Szavakkal és tettekkel beszélni kellett, akár elfogadják, akár nem. Ez az öröm felfokozódott, amikor Krisztushoz kapcsolódó társakra találtam. Így jutottam el a közösségbe. – Szinte még gyermekkoromban kértem Istentől, tegyen velem bámit, de ne engedje meg a hétköznapiok kényelmes szűkeségét. Meghallgattam. Örökös nyugtalanságot égetett belém, ami Feléje hajt és Vele gazdagodva az emberekhez, s újra és örökké Hozzá.

– Amikor Istenhez tartozásomról gondolkodom, gyakran villan fel Jézus két kijelentése: „Sem engem nem ismertek, sem az Atyát” (Jn 8,19), ill. „Én és az Atya egy vagyunk” (Jn 10,30). Magabiztos és határozott kijelentés. Nem tudunk Jézus életéből semmit arra vonatkozóan, hogy milyen fejlődés következtében jutott volna el idáig. – Az ember életében – az én életemben – hasonló nem mondható el. Istenképem kialakulása hétköznapi úton történt. Ez a kép magán viseli a szüntelen átalakulás bélyegét, amely olykor bonyolulttá és néha nehezen érthetővé teszi azt. Hosszú út, sok akarással, szenvedéssel, küzdelemmel vezetett gyermekkorom „vértanúk Istene az égben”-jétől a jelenlegi személyes és mindenkiel összekötő kapcsolatig. Alapvetőnek tartom azt, hogy személyiséggé válásom elválaszthatatlan istenképem kialakulásától, változásaitól. Gyermekkoromban a gyakorló katolikus környezet meghatározó volt. Ez egy természetes fogalmat alakított ki bennem. De szerettem volna mindig valami személyesebb kapcsolatot is Istennel. Úgy éreztem, hogy az imák csak monológok. Ez sokszor zavart és kétségeket ébresztett. Hovatovább még a kételkedéshez is elvezetett. Ennek ellenére sokat mondtam a szokásos, kötött imádságokat. – A serdülőkor reakciójaként a megcsömörlés következett be. Más utakat, felfogásokat kerestem. Míg így kalandoztam, érdekes módon a személyesnek meglátott korábbi kapcsolatforma megmaradt. Az Isten magamban kizárólagosnak éreztem. Ebben a kapcsolatba nem engedtem másoknak betekintést. Elmélkedtem, pontosabban: gondolkodtam. Úgy éreztem, hogy erre szükségem van, de nem tudtam megfogalmazni, hogy még mi hiányzik. Emberi kapcsolataim bővülésével egyre jobban igényeltem, hogy a korábbi élményeimet elfogadják és lelkesedjenek értük, hasonlóan, mint ahogy én tettem. A válasz gyakran egy mosoly vagy értetlenség volt. – Hogy lesz ebből Krisztussal való találkozás? ... Ki az a Krisztus, akinek egy pohár vizet adunk, ha még bennem sem szólal meg úgy, ahogy én azt elképzelem? ... Vannak-e a világon olyan emberek és hol vannak, akikkel ilyen kapcsolat létrejöhet? ... Belülről tiltkoztam a kétségek ellen, és még sok idő telt el, mire megoldódtak ezek a problémák. – Eljött az első találkozás egy keresztyén közösséggel. Fokozta jelentőségét az a tény, hogy abban az időben alig nézte valaki jó szemmel fiatalok ilyen kezdeményezéseit. Ez jól összevágott életkori sajátosságaimmal és nagy lelkesedéssel vetettem be magamat. A szükséges érzelmi szálakat biztosította egy udvarlás is, amelyből végül házasság lett. A belső élet megosztását a jegyessel, illetve a feleséggel természetesen tartottam, de úgy, hogy mi ketten együtt állunk az Isten elé. Ebben még mindig volt valami szerepe a távollásnak. – Abban a közösségben váratlanul válság lépett fel, és a vége az lett, hogy szinte mindenki ment a maga útjára. Hol van akkor a Te országod? ... – A Gondviselés egy éppen megalakuló közösséghez vezetett. Az ideális idők megfogalmazták a végsőnek hitt gondolatot: ez az egyedüli út az Istenhez.

Egy könyv került a kezembe, amelynek mondatai sokszor napokig foglalkoztattak. Thomas Merton az imádságról írt. Nagy hatással volt rám. Először fogalmaztam meg, hogy ez „Ige”. Nem mondott soha nem hallott dolgokat. Azt mondta, hogy Istenhez csak önmagunk és minden vágyunk elvetése után juthatunk. Valamiféle belső centrumról beszélt, amelyen át kellett mennünk. Eljutottam odáig, hogy még Istennel való kapcsolatokról is képes lettem



volna lemondani, ha szükséges, a másik emberért. És ez volt az a pillanat, amikor megéreztem: Talán már nem vagyok rabja önmagamnak és a másik embernek sem. Közel van hozzám Isten, akit az emberekben keresek.

– Beszélgetésünk mottójával választott pascali gondolattal kezdem válaszomat: „Isten ismerete saját nyomorúságunk ismerete nélkül gögössé tesz. Nyomorúságunk ismerete Isten ismerete nélkül kétségbeejt. Jézus Krisztus ismerete ez a középút, amelyben Istent is és saját nyomorúságunkat is megtaláljuk.” – Az én esetemben Isten és ember kapcsolata nem egy eszmén nyugszik, hanem tényen: megtérésem, amellyel Isten két évtizedes ateizmusom után megajándékozott. – Erről, amely személyességében és intenzitásában szívem legmélyebb rejtekébe ágyazott, nehéz és talán nem is lehet szavakba formáltan beszélni. A szavak, a csodálatos szavak gyengének mutatkoznak kifejezni a kifejezhetetlent. Mégis, talán mások okulására meg kell kísérelnem a válaszadást. – Nekem mindig a tékozló fiú atyja lesz az Isten. – Miért? Mert én is éveket évek után töltöttem idegenben és ültem a moslékos vályú mellett; engem is onnan várt haza a mennyei Atya, aki elébe ment tékozló fiának, magához ölelte, megtisztogatta a mocsktól, mert ismerte az emberi lélek mélyeit és tudta magasait is. Felöltöztette és felékesítette fiát és enni adott neki. Az Atya magához-ölelésében az a csodálatos, hogy a magához öleltnek nem jelent ez beérkezettséget, megmerevedést egy állapotban, hanem állandó dinamikus feléje-menést hordoz magában. Ezt az élő feléje mozgást, az igyekvő szükségességét köszönöm Istennek elsősorban.

Egész életemben a könny fogja szorongatni tarkomat a Vele való találkozásoknál és eltölt az öröm, hogy visszafogadott és megszabadított a legnagyobb terhemtől: önmagamtól. S a terhet levéve rólam megnyitotta lelkem Ő maga felé és a többi ember felé. S aki megadta a lehetőséget, hogy áldhatom és dicsőíthetem, a dialógus lehetőségét, az imáét, amelyben az Ő igéje mindig az igaz, a való és az én szavam az esendő, az esetleges. Az én gyarló szavam mindig relatív, önmegtegetésektől átszőtt; az Ő szava pedig az Omega, amely felé töreksem. Az ima egymagában még senkit sem tett boldoggá, de erőnk naponkénti bevetésével párosulva, a mindennapok nem látványos kötelességteljesítéseiben, a helyállásban állandóan tapasztaljuk, hogy nem késik Isten áldása. S érezhetjük, hogy érvényre jutnak képességeink, és jöhet az aratás Ura a termés betakarítására. – Köszönhetem Istennek a szenvedés megértését. A kereszt létjogosultságát és elfogadását. Azt, hogy ami előtt értetlenül álltam és, ami ellen tiltakoztam, azt most készséggel tudom elfogadni; felvenni mindennap a keresztet és édes igaként hordozni. Még azért imádkozom igen sokszor, hogy az öröm lényegét is megsejthessem, megérthessem és életemben környezetemnek átadhassam. Nagy hiányosságnak érzem, hogy problémáink és siránkozásaink árján nem tud áttörni az a keresztény öröm, hogy Isten van, törődik velünk és nem hagyja egy hajszálunkat sem meggörbültni. Szeretnék jobban örülni és minél többször mások örömeinek is oka lenni. – Visszakanyarodnék a tékozló fiú képéhez. Mivel Isten előbb szeretett minket és megnevezett, mintsem lettünk volna, tudjuk, hogy elfogadottak vagyunk és nem szolgálak többé, hanem gyermekek, barátok és a testet öltött Istenben, Jézus Krisztusban testvérek. Megkaptuk – mint a tékozló fiú – az újrakezdés lehetőségét, a minden dolgunkban való keresztút és a meghalás után a feltámadást. A bűneinkből való feltámadást és a testi halálból való feltámadást... Ezen a sziklatalapon állok.

– Köszönetet szeretnék mondani azért, hogy az Istennel való kapcsolatom miért-jére és hogyan-jára rákérdeztek. Bizonyára szerencsésebbek azok, akik felnőtként, éretten döntöttek Isten mellett. Nekem sohasem volt ilyen döntésem. Beleszülettem az istenhitbe, ahogy beleszülettem abba, hogy magyar vagyok. Ezért ha most végiggondolom Istennel való találkozásomat, csak sötétben tapogatózom. Ma is ösztönösen hiszek. Bizalommal, mint a gyermek, ahogy bízik szüleiben. Biztos vagyok abban, hogy Isten irányítja életem, sikereimnek Ő a kovácsa, bukásaimban Ő próbálja letörni gögömet; hiszsol, nevel, segít. Nem a misztikusok istenélménye ez. Inkább valami közvetit, racionális meggyőződés, amelynek forrása a tényekre való állandó magyarázatkeresés. Mécs Lászlóval elmondhatom, hogy „hiszek a véletlenben, mely megett Isten nevet...” Ezt a véletlent többször tettenértem és bízom abban, hogy a tőlem független, külső adottságokon át a Gondviselés érvényesül. Ahogy múlnak az évek, egyre inkább érzem, hogy méltatlan vagyok erre a gondoskodásra, s a nekem adott, mondjuk öt talentumból tán ha négyet tudnék visszaadni a kívánatos tíz helyett. De bízom abban, hogy még mindig, mindennap újra kezdek, s a talentumok nem lassú, egyenletes módon szaporodnak, hanem úgy, mint az exponenciális függvény, apró lépések után hirtelen. – Isten tehát számomra egyrészt természetes jelenvalóság – ezt hozom gyermekkoromból – másrészt a világ nagy tényeinek s az életem kis történéseinek racionális magyarázata. Érzelmemet ritkán mozgatja meg, s ezért a „sivárságért” néhány megrendült szép pillanat kárpótol. Nem érzem azonban, hogy jogom volna érzelmileg is magávalragadó Isten-ember

kapcsolatra. S ha a régiek által lelki szárazságnak nevezett állapot olykor nehéz is, megmarad a hitem abban, aki mondta: „Elég neked az én kegyelmem” (2Kor 12,9).

Testvéreink „vallomását” hallottuk Istenről, Akivel „találkoztak”, Aki életük Ura, Istene lett! A testvérek okulására, bátorítására írták le ezeket. — Ez az Isten számunkra is a biztonság lehet: Aki figyel ránk, törődik az életünkkel; a látszólagos bajokat és gondokat úgy terheli ránk, hogy javunkra váljanak, Hozzá vezessenek. Szívünk békéje: megelégedés és hála mindazért, amit adott és köszönet azokért, amiket megvont tőlünk, mert bizonyára gátakká, buktatókká váltak volna az életünkben. — Kérhetnénk, adjon meg nekünk is:

— a megkülönböztetés kegyelmét, amely határt von a lényeges és mellékes között, a bevétezt és küzdelmet érdemlő érték és az infantilis, mellőzendő kicsinyességek között;

— a természet szeretetét, amely észreveszi a Tatra sziklaiból kinőtt borókat és a sivár homok-szülőtte nárcisz csodálatos színeit;

— a humort, ami nem ironia, hanem öröm;

— az egyszerűséget, amely felkelti a gyerekek bizalmát és barátságát;

— az együtt szenvedés képességét, ami néha ugyan súlyos teher, de megkönnyebbül az embertestvér öröme láttán;

— a hívők közösségét, ahol az ember nem érzi életét feleslegesnek vagy céltalannak, mert valakinek valami aprósággal mindig lehet örömet szerezni, és saját szükségemben mindig odanyúl egy segítő kéz;

— az irgalmat és megszábadítást bűneinkből és gyarlóságainkból, ami viszont követeli, hogy naponta túllépjünk mások gyengeségein és együtt érezzünk a vergődőkkel.

Kozma Imre

## SZEMÉLYES TALÁLKOZÁSOK

Beszélj bármiről, megmondom, ki vagy. — Mert bármiről beszél az ember, mindig önmagáról is beszél. Amikor viszont önmagáról szeretne beszélni, gyakran kezd filozofálni, vagy történeteket mesélni. Önmagunkról inkább „árulkodni” tudunk csak, beszélni alig. Fokozottan így van (így lehet) ez, ha egy hívő ember az Istenről kezd beszélni. Önmagáról nemigen tud szólni, Istenről még kevésbé. Legfeljebb arról a kapcsolatról, amely közöttük van — a beszélő szerint. — Pilinszky János azt válaszolta a Vigilia pár év előtti körkérdésére, hogy Isten és ember viszonyáról csak Isten tudna igazán beszélni. — Most, amikor néhány fiatalabb embert kérdeztünk Istennel való személyes kapcsolatáról, találkozásáról, előre sejtettük, hogy töredékes, zaklatott, nem igazán „nyomdakész” válaszokat kapunk. Ezeket abban a meggyőződésben bocsátjuk közre, hogy talán fontosabb dadogni a lényegről, mint csillogó-villogó stílusban beszélni a lényegtelenről.

*T. Kálmán, 32 éves, építészmérnök, nő, három gyerek apja.*

— Rendes, becsületes, templombjáró családból származom, némi frivolsággal azt mondhatnám, hogy ennek ellenére vagyok ma keresztény. Ezzel azt akarom kérdezni tulajdonképpen, hogy számos, hasonló környezetből kikerült kortársam ugyan miért nem „maradt meg” hitében, vallásában. Szerintem azért, mert kereszténynek nem lehet „megmaradni”. A nevelés, a család nem pótolhatja a személyes megtérést. A kereszténység, hadd legyek megint frivol, nem olyan, mint a tehetség, inkább mint egyes betegségek: vagyis nem örökölhető, legfeljebb csak a hajlam, a fogékonyság.

— Szüleim, a háború előtti szóhasználatnál elve a közeposztályba tartoztak, annak is középső rétegébe. Apám számára, ahogy láttam, rendező elv volt a vallásossága, életvitelében és gondolkodásában egyaránt. Anyám nagyon tudott aggódni (négy gyerek és két deviáns életű testvér mellett volt is mindig miért), ha imádkozott, mindig valami veszedelmet, bajt akart eliminálni a fejünk fölül. Hittanra járatlak, ministráltam is. Mégis azt mondhatom, mindezek során inkább a vallással, a vallásossággal találkoztam, nem az Istennel.

*Nem túl éles distinkció ez?*

— Nem, szerintem nem. Katolikus gimnáziumba jártam, ahol a szerzetesek döntő többsége tisztességgel elkövetett mindent keresztény nevelésünk érdekében. De mint a nevelők általában, egy-két kivételtől eltekintve ők is neveltek, tanítottak, magyaráztak, s nem az élményre próbáltak fogékonnyá tenni... — Mégis ott történt velem valami. Valami, amit II. Vatikáni zsinatnak hívnak. Amikor az oltár és a miséző pap szembe fordult velem, az számomra kopernikuszi fordulat volt.

*Ekkor vált személyessé a találkozás?*

— Ez volt a találkozás, ahogy emlékszem. Addig éltem engedelmesen azt az életet, vallásos

értelemben is, amit a jó és okos felnőttek mutattak és kijelöltek nekem, majd annak rendje-  
módja szerint felláztam minden ellen. Ellógtam a kötelező miséről, dacból akkor se imád-  
koztam, ha olykor mozdult is volna rá a szám. Ha nem jön az élmény, amit nem tudok külö-  
nösebb eseményhez, időponthoz kapcsolni, egyszerűen egy folyamat összegzéseként éltem  
át, ha nem jön ez a belső odafordulás, biztosan szelídült volna a dac, valami olyan langyos  
közönnyé, amelyben annyi kortársam megragadt. – Azóta nem medítálok azon, *hogyan* is  
teremtette az Isten a világot, hogyan funkcionál a gondviselés és hány angyal fér el egy tű  
hegyén. Azóta érzem bizonyosan, hogy aki kenyeret tört az apostoloknak az utolsó vacsorán,  
aki előzőleg megmosta a lábukat, utóbb meg hagyta magát keresztre feszíteni, az az Isten.  
Azóta áldozom viszonylag rendszeresen. Azóta nem érzek semmi titokzatosságot, ami koráb-  
ban annyira elbizonytalanított, amikor az ostyát a számba veszem. Egyszerűen érzem, hogy  
az Isten táplál engem. Számomra ez az igazi, minden titokzatosságtól mentes titok. Azóta  
érezem, hogy az áldozás, az Oltáriszentség nem desszert a jó gyerekeknek, hanem táplálék  
annak, aki éhes.

*I. Endre, 28 éves, újságíró, nő, gyermektelen. (A beszélgetés színhelye a Tisza-part egy  
júliusi éjszakán, táborút egy vizitúra egyik állomásán.)* –

– Én már ilyen infantilis maradok... Ülök és nézem a nyári csillagos eget, és – némi szo-  
rongással megtűzdelve bár – olyan jólesően kicsinek érzem magam alatta. Talán ilyenkor  
sejtem, mi az Isten...

*Mi az Isten? Vagy ki az Isten?*

– Ez már amolyan teológiai kérdésnek tűnik nekem, amit én racionálisabb napjaimban mint  
a filozófia szolgáló leányát tisztetek, de ez az én privát nézetem... A gimnáziumban volt  
egy tanárom, azelőtt szerzetes volt, aki bolondult Teilhard de Chardinért, és rajongásából  
valami ránk is átragadt. Tanítás után olykor föl-fölmegettünk hozzá, fölolvastunk nekünk és  
magyarázott. Tőle hallottam először, a tőle kapott könyvekben olvastam az Omega-pont-  
ról, ahol Krisztus áll, és ahová összefut minden, az evolúció és a történelem. Akik ma hívők  
vagyunk abból a kis társaságból, azok mind lelkes „teilhardisták” voltunk. Már amolyan  
gimnazista szinten. Vagyis elsősorban érzelmileg ragadott meg engem is az egész, a teilhar-  
di látásban rejlő költészet. Ez jut eszembe így a csillagos ég alatt, miközben egyre rakom  
a száraz ágakat a tűre. Valami egyáltalán nem intellektuális módon érzékelem ilyenkor az  
univerzumot, érezni vélem a húzást abba a bizonyos irányba. Ennyi.

*Az Istennel való találkozásaidról akartalak kérdezni...*

– Azt hiszem, arról beszéltem. Lehet, hogy ez valami olcsó panteizmusnak tűnik, de én, úgy  
látszik, ilyen vagyok. És ha te valóban hiszel, akkor talán el tudod fogadni, hogy egy pan-  
teistával az Isten tud, és talán nem állal „panteista módon” találkozni...

*G. Judit, 38 éves, vegyésztechnikus, gyese a harmadik gyerekkel.*

– Hogyan találkoztam Istennel? Ezt még sose kérdezték tőlem. Talán én se magamtól. Any-  
nyi sok gond-baj volt már az életemben, hat terhesség, három koraszülés, omladozó, vizes  
lakás mint révbéérés, előtte rosszabbnál rosszabb albérletek, de az Isten engem mindig  
megsegített. Én hitben nőtem föl, ez nekem teljesen természetes, és mind máig az maradt.  
Hogyan találkoztam az Istennel? Ez olyan, mintha azt kérdeznék, hogyan találkoztam az  
édesanyámmal. Hát úgy, hogy egészen kisgyerek korom óta ő hajolt az ágyam fölé. Tőle  
kaptam mindent, ami jó, ő háritott el minden rosszat, amit csak lehetett, ő tanított meg,  
hogyan vigyázzak magamra. Édesanyám nem volt már fiatal, mikor születtem, mégis szinte  
barátnők voltunk. Egyszerűen minden ügyemet elmondtam, mert elmondhattam neki. Nálam  
valahogy kimaradt a serdülőkori lázadás. Ilyen magától értetődő volt számomra az, hogy  
katolikus vagyok.

*Vannak, akik azt mondják, csak az tudja érzékelni az Isten szeretetét, aki érezte már, hogy  
ember szereti, az tud hinni és bízni Istenségben, aki nem csalódott túl sokat azokban, akikben  
bízott...*

– Én is hallottam már hasonlót. Lehet, hogy nálam is ez a helyzet. Persze, az emberi szere-  
tet sincs Isten nélkül...

*Ne haragudjon a megjegyzésért: néha úgy beszél, mint egy hittankönyv...*

– Ezt más is mondta már... Két eset lehetséges: vagy nagyon sablonos és papírízű az éle-  
tem, vagy pedig nem is olyan életszerűtlenek a hittankönyvek... Döntse el... – Visszatérve  
a bizalomhoz: én ma is szinte ugyanazzal a gyermeki bizalommal imádkozom, ahogy anyám  
tanított. Én is így tanítgatom a lányaimat.

*Ilyen egyszerű?*

– Ilyen egyszerű. Nekem. Lehet, hogy ezért néhányan primitív léleknek tartanak majd. Ne-  
kem a Jőistén sosem volt kérdés. Sose ment el, hogy találkoznom kellett volna vele újból.

*Volt-e édesanyján kívül valakinek szerepe abban, hogy ez a kapcsolat ilyen jól alakult?*

– Édesanyám egyik unokanővérének például, aki apáca volt. Sugárzott belőle a jóság és a

szerepet. Az Erzsébet néni olyan jó, mint az angyalok, kérdeztem úgy hat-hét évesen. Olyan akartam lenni, mint ő. És nagyon sokat kaptam egy pap barátunktól. Sokat tanultam is tőle, mert erre nagy szükségem volt, a vallásosság mégse pusztán érzelmi valami. Ő tanított meg, már felnőtt fejjel igazán gyónni is, s arra, hogy ami a hitben az én számomra olyan magától értetődő, az nem is olyan természetes. Ezért hálás kell, hogy legyenek. Vagyok is.

L. Ferenc, 33 éves, vajúr, két gyerek apja, elvált.

– 1978. február. Mond ez magának valamit?

Nem értem...

– Tatabánya, a bányaszerencsétlenség...

Ott volt?

– Nem, nem pont ott, ahol robbant. De ott lehettem volna. És bárhol robbanhat és omolhat, jöhet a víz vagy a metán... Nézzé, én akkor úgy éreztem, hogy rám vigyáz valaki. Vagy csak szeretném, ha vigyázna? Nem is tudom... Úgy éreztem, el kell induljak ebbe az irányba.

Milyen irány ez?

– Hát a vallás. De ne gondolja, hogy csak a félelem volt... Valami borzalmas merevségbe kerültem, amikor meghallottam, mi történt a 15/A-n. Annyit tudtam kinyögni, hogy Uramisten, de valahogy úgy, ahogy addig még sose... Nem, hiába, nem tudom elmesélni. Szóval aztán fölkerestem egy papot, ő azt mondogatta, hogy nem vagyok még vallásos, de az Isten már megérintett. Eleinte nemigen értettem, miért lazsált mostanáig, de elmagyarázta a pap, hogy nem az Isten lazsált, hanem én voltam érzéketlen. Mesélt Szent Pálról, meg sok megtérőről, akik valami hasonló dolgon estek át. Rendesen járok misére, ahogy mások, olvasom a hittankönyvet, jövőre áldozni is fogok. Most már igényem, hogy rendbe szedjem az életemet. Ezt muszáj, ha rendesen vallásos akarok lenni, de a vallás segít is ebben...  
*Miért ennyire fontos magának, hogy vallásos legyen?*

– Hát mert ha van Isten, akkor így kell élni, nem?

F. Marianna, 16 éves, egészségügyi szakközépiskolás.

– Most már óvatosabban beszélek erről. Egy éve még azt hittem, hogy tényleg keresztény lettem, tényleg találkoztam Jézussal abban a közösségben, amelybe jártam. Én ott, köztük voltam otthon, nagyszerű volt, legalábbis annak tűnt. Együtt voltunk 3–4-szer is egy héten, énekeltünk és gitároztunk a miséken, végeztünk karitász munkát is egy keveset, Szentírást olvastunk és imádkoztunk, gyakran egészen kötetlenül, hol a káplánnál, hol valamelyikünk-nél. Szóval nagyon klassz volt, sokat kirándultunk. Aztán hirtelen elhelyezték a káplánunkat, aki körül a kiscsoport kialakult. És ott maradtunk rettentően elárulva. Szét is széledtünk hamar. Most már tudom: Jézus nélkül maradtunk tulajdonképpen...

Ezt hogy kell érteni?

– Hát úgy, hogy nem volt ez egy igazán keresztény közösség. Még igazi barátság se volt köztünk, mert akkor valahogy együtt maradtunk volna. Egyszerűen csak jól éreztük magunkat együtt, nagyon sokat, túl sokat vártunk attól a közösségtől. És nem Jézusért, nem az ő nevében voltunk együtt igazából, ő csak ürügy volt. Ezt az mutatja, hogy sokan elmaradtak a miséről is, mert ez az új káplán nem olyan szimpatikus...

És most?

– Most kicsit egyedül vagyok ezzel az egészszel, de talán szükségem is van erre a magányra. Tanultam, valamelyest megtanultam imádkozni abban a közösségben, mert azért mégsem volt az olyan rossz. Most magam imádkozgatók...

Kapsz-e választ? Találkozol-e Istennel?

– Hát persze, az Isten nem bűjőcskázik azzal, aki keresi, imádkozik hozzá... Azt hiszem, Isten vezetett rá, mi is a hivatásom. Tavaly még gyakran elblicceltem kórházi ápolási gyakorlatokat, hogy mehessek a közösségbe. Most egy ideje besegítek egy szociális otthonban. Ez is imádkozás, mosdatni a magatehetetlen öregeket, ágytálatni a betegeket. Jézus is meg-mosta az apostolok lábát. A betegek és öregek néha úgy néznek rám, mintha Jézus nézne a szemükből. Tényleg igaz, hogy Jézusnak teszem, amit nekik teszek. Azt hiszem, nemcsak magamnak kell keresnem a közösség előnyeit, hanem segítenem kell, hogy ők, a betegek, öregek is közösséget alkossanak egymással. Ha ebben tudnék nekik segíteni...

P. Gábor, 26 éves, rendezőasszisztens a tévénél, nőtlen:

– Én azt hiszem, aki tagadja is, aki nem is hisz az Istenben, az is naponta találkozik vele. Én legalábbis. Ez persze nem egészen olyan Isten, akiben a legtöbb hívő hisz, ez nem ilyen és nem olyan. Szóval nem leírható. Valami olyan más dimenzió, amit az ember csak érzékel – és elnevez valahogy, mert mindent el szoktunk nevezni valahogy.

### *Hogyan találkozol ezzel az Istennel?*

– Kommunikációban vagyunk egymással. Vele beszélem meg azt, amit senki mással...

### *Válaszol neked?*

– Nem ad praktikus tanácsokat, ha erre gondolsz. Nem mondja meg, mit tegyek. De úgy érzem mégis szükségem van erre a párbeszédre. Azt tapasztalom, hogy megért engem... Ha valamilyen arca van, hát olyan, mint az enyém. De mégsem én találom ki őt magamnak, ebben biztos vagyok...

### *Lehet, hogy ő öltözik be a te képedbe?*

– Lehet, de mondom, nem olyan, mint amilyen Istenben a hívők hisznek...

### *De te hiszel benne...*

– Nem ez a lényeges. Ő nem old meg semmit, nem teremt és nem vált meg. Egyszerűen van, és ez nagyon-nagyon lényeges és jó.

### *Miért olyan fontos neked hangsúlyozni, hogy a te Istened nem a vallásos emberek, nem a hívők Istene?*

– Mert úgy láttam, hogy ők rettentően antropomorfizálják, úgy használják az életre, a problémáikra, mint valami univerzális megoldóképletet. Ezt én, az Isten helyében kiképném magamnak – elnézést, ha nagyon profán voltam...

### *Vallástalan családból származol?*

– Igen. A szüleim zsidók, én is, de ez csak identitás kérdés... Anyám megjárta Auschwitzot. Előtte se volt hívő, azóta aztán még kevésbé. Meg tudom érteni. Apám se hisz, de ő gyöngébb karakter, ha nyakig lesz a lekvárban, biztos kapaszkodik majd a Seregek Ura után.

### *És te?*

– Én már most nyakig vagyok... Ja, nem, remélem nem. Engem irritál ez a szalmaszálba kapaszkodó hit. Az Istennek nem az a dolga, nem az a lényege, hogy kihúzgál minket életünk pöcegödreiből.

### *Hanem?*

– Hanem valami előmlő szeretet, ami senkit se bánt, mindenkit segít, érdemekre való tekintet nélkül, valami szeretet, ami ízt ad a gyümölcsnek és illatot a virágnak...

### *Nekem tetszik ez az Isten-kép... Ha hasonlóan gondolkodnék, lehetne ő az én Istened is?*

– Igen. Miért ne? – Zsidó nagyanyám nagyon vallásos volt, minden előírást betartott. Gyerekfejjel őt amolyan csodabogárnak tartottam. Ma egy kissé irigylem inkább: valami szép rend volt a lelkében, az életében... Gyakran betérek egy-egy katolikus templomba. Különös szertartás ez nekem, nagy katarzis. Szép a liturgia, helyén vannak benne a dolgok, és olykor érzem, hogy sodorni kezd engem is az emberek hite. Látom, azaz én úgy látom, néhányan kissé megjártsszák magukat, vagyis inkább csak szeretnék, ha hinni tudnának, de azt is látom, akik mélyen és őszintén hisznek... Én nem vetek keresztet a szenteltvízzel, de olykor szinte bizserog az ujjam. Olyan áramkör ez, amibe nem vagyok bekapcsolva, de az erőtere rám is hat.

### *Ej tudnád képzelni, hogy egyszer bekapcsolódsz az áramkörbe is?*

– Nemigen. A bekötött fogyasztók többségének viszonya az áramforráshoz: ez nagyon zavar – nem tehetek róla. Én már valószínűleg így maradok ezzel az egésszel. De ha „leateistáznak”, azt felháborodottan kikérem magamnak. Ha vallásos tudnék lenni, azt hiszem, katolikus szeretnék lenni. Azt hiszem.

### *F. János, 24 éves, papnövendék.*

– Megdöbbenek magam is, mennyire nem tudok erről beszélni. Valahogy annyira mélyen történik a találkozás az Isten és az ember között, hogy a fogalmak már nem nyúlnak le odáig...

### *Mégis, próbálkozzunk...*

– A találkozás van, létezik, történik. Minden pillanatban, minden nap és egyes kitüntetett perceiben az életnek. Az én mindennapi találkozásaim a szentmiséhez, a szentségekhez kapcsolódnak, az imádsághoz. S ami gondot okoz, hogyan tudom majd megőrizni a nyitottságot pap koromban is a mindennapi találkozásra a szentmisében. És egyre azon töprengök, hogyan tudok majd másokat nyitottá tenni az ő Isten-találkozásukra. Egyelőre nem tudom. Tanulok, olvasok, nézek, imádkozom, de egyelőre fogalmam sincs, mit is kell majd tennem ez ügyben. Remélem, akkor majd tudni fogom... Lehet, hogy újabb nagy találkozásom lesz az Istennel, amikor valakit segítek a Vele való találkozásban... – Biztosan furcsa, de csak ennyit tudok mondani, papnövendék létemre... Baj?

Nem.

Kipke Tamás

## **„NEM ENGEDLEK EL, AMÍG MEG NEM ÁLDASZ” (Ter 32,27)**

### **(Vallomások, reflexiók Istennel való személyes kapcsolatunkról)**

„Mádságról beszélni tanúságtétel feltételez. A tanúskodás nem akar bizonyítani, cáfolni, vagy meggyőzni. Csak úgy lesz eredményes, ha valakiben visszhangra talál.” (Várszegi Asztrik)

Személyes kapcsolataink – barátság, szerelem – nem előre elrendezettek Megszilárdulásukhoz holtpontok és lendületes szakaszok váltakozásán át jutunk el. Istenhez való viszonyunk sem eleve elrendezett, mint ahogy Máriáé sem volt az: „Nem tudtátok, hogy nekem Atyám dolgaiban kell fáradoznom?” (Lk 2,49b) „Mit akarsz tőlem asszony! Még nem jött el az én óráim” (Jn 2,4). Ebben a kapcsolatban ott vibrál az isteni és emberi találkozásnak feszültsége, kimondhatatlan titka. Jákob küzdelme ez a titokzatos Valakivel, s szükséges hozzá Jákob makacs küzdelni akarása: „Nem engedlek el, amíg meg nem áldasz” (Ter 32,23–33). Személyes kapcsolatunkról, különösen Istenhez való kötődésünkről ritkán szoktunk és nehezen tudunk szólni. Sokszor szinte lehetetlennek is tűnik. „Éppúgy, ahogy azt sem vizsgálom, hogy mit jelentenek nekem a szüleim, testvéreim, barátaim – vallja az egyik kamasz – azon sem gondolkodom, mit jelent nekem Jézus. Életem jelentős részét teszi ki, és ezért nem vizsgálom.” Gimnazisták és egyetemisták egy-egy csoportja mégis megpróbálta megvizsgálni és leírni azt a kapcsolatot, amely nekik is életük „jelentős részét teszi ki”, s most e vallomások közül szeretnék néhányat az olvasó elé tárni „karácsonyi ajándéku”, segítségül, biztatásul.

#### **Kamaszkori] tusakodás, elégedetlenkedés, keresés**

–VAGY HISZEK, VAGY NEM. Távol vagyok Istentől. Pedig kereszténynek lenni nem lehet félig. Vagy hiszek Istenben, és a legjobb tudásom, tehetségem, erőm szerint feléje töreksem, vagy nem. Aki félig keresztény, amögött mindig valami kényszer van: szülői, rokoni nyomás, megszokás, a „hátha mégis igaz” bizonytalansága stb. és ezért tart ki vallása mellett. De ez a hithez nem elég. A hithez az kell, hogy el akarjak valahova jutni, hogy én akarjam. Ne azért legyek vallásos, mert valaki mondta: legjobb, ha ezt csinálom. Vagy elég ott lenni a tűz körül? Nem. Inkább vállalom, hogy pogány vagyok. Vagy talán mégis jobb a tűz közelébe állni? Ezt választom! Előbb válhat így lánggá valaki, mint elérhetetlen távoból.

– EZ NEM TÚL JÓ KÉP MAGAMRÓL: Személyes kapcsolatot eddig nem éreztem Istennel, de szeretném azt kialakítani, szeretnék Hozzá egyre közelebb kerülni. Ez az állapot imaéletemen is érzékelhető, ui. általában mindennap gondolok Istenre, imádkozom is és tudom, hogy Isten ezt meghallja, de mégsem érzem a személyes kapcsolatot.

– ÉN MÉG CSAK GYEREK VAGYOK és nem tudtam megismerni „közről” Istent, bár anynyira mégiscsak megismerhettem, hogy remélhetem, az évek során barátságot köthetek Vele.

– NEM ISMEREM ISTENT ELÉGGE ahhoz, hogy mindent meg tudjak Vele beszélni. Azt hiszem, az imádságban gátol ismeretem hiánya és az, hogy nem tudom eléggé szeretni Istent. Nem érzem, vagy nem tudom felfogni egészen, hogy Ő nagyon szeret engem.

– KAPCSOLATOMAT ISTENNEL HANGULATOM IS BEFOLYÁSOLJA. Néha, ha nagyon vidám vagyok, vagy jól sikerül minden, Isten kimarad egy kicsit életemből. Nem jut eszembe, hogy hálát kéne adnom mindenért, amit kaptam. Ha viszont magányosnak érzem magam, akkor Hozzá könyörgök és kérem, hogy változtasson rajtam és találjak újra magamra. Ezután mindig érzem az Ő segítségét, és ilyenkor nagyon boldog vagyok. Ezekben a pillanatokban tudom érzékelni, mennyire szeret az Isten. Szeretnék jobban élni Istennek és több szeretetet adni a körülöttem lévőknek is, hiszen amit másoknak adok, azt Istennek is adom. Úgy érzem, nincs bennem elég akarat. Más néha sokkal fontosabb számomra, mint Isten.

– KARÁCSONYKOR KERÜLOK LEGKÖZELEBB AZ ISTENHEZ. Egyébként Istennel való kapcsolatomban elég szűk. Nehezen találom meg azt a beszédformát, amivel közeledni lehet hozzá. Már sokszor próbáltam, de sohasem sikerült. Úgy vélem, nem tudok belemerülni imádságaimba, nem érzem teljesen át, amit imádkozom. Inkább magam fogalmazom meg mondanivalómat, de ez sokszor rosszul hat rám. Sokat szoktam imádkozni, de vannak olyan mély hullámok, hogy úgy érzem, semmi értelme.

– **TÖBB IDŐT KELL FORDÍTANOM RÁ.** Az utóbbi időben meglehetősen ellaposodtam, kiszáradtam. Ennek okai: 1. Sokat kellett tanulni, 2. mindent olvastam, de Bibliát nem, 3. mást fontosabbnak tartottam, s így mindig csak késő este maradt idő az imádságra. Hónapok után most rájöttem, hogy imádság nélkül nem tudom élni hitemet, hitem nélkül pedig nem tudom élni életemet sem. Ami imaéletemet elősegíti, az főképp a Biblia, a más emberekkel való értékes beszélgetés; ami hátráltatja, az a rossz időbeosztásom és az, hogy Jézushoz eddig mindig inkább mint fogalomhoz imádkoztam, s nem mint szív a szívhez. Istennel való kapcsolatomat a szentmise tartja leginkább életben.

– **A CSENDET MÉG NEM TUDTAM MEGTALÁLNI,** Nagyon sokszor nehezemre esik az imádság, és csak néha érzem, hogy „megérintett az Isten”. A közösségi ima sokat segít. Sokszor sikerült befele figyelni a közös zsolozsmán. Otthon nem tudok imádkozni: reggeli és esti imáimat elhadarom a közhelyszerű kérésekkel és hálákkal együtt. A csendet még nem tudtam megtalálni. Nem tudok csendben imádkozni, elmélkedni. Sokszor sajnálom rá az időt.

– **ISTENNEL VALÓ KAPCSOLATOM ÉS IMAÉLETEM PERIODIKUSAN VÁLTOZIK.** A rövid fel lendüléseket hosszú vagy gyors hanyatlás követi, aztán stagnálás a mélyponton. Majd az egész kezdődik előlről. A legmélyebb időszakban a vasárnapi szentmisén kívül, szinte semmi kapcsolatom nem marad Istennel. Ez aztán hamarosan zavarni kezd. Általában nehezen jövök rá, hogy mi is a bajom, csak azt látom, hogy minden összejön. Kezdek keresni valamit megoldást és idővel (nem mindig) rájövök, hogy sokkal mélyebb kapcsolatomnak kellene lennem Istennel. Valami daccal keveredő szégyen választ el Istentől. Nagyon sokat segít rajtam a közösség ill., ha valaki mondja, kezdj el imádkozni.

– **LE KELLENE ÜLNI EGYMÁSSAL SZEMBE ÉS BESZÉLGETNI.** Istennel való kapcsolatom nagyon sivár. Nem tudok igazán imádkozni, szeretettel beszélgetni Istennel. Nekem sokat segítene, ha sokkal többet beszélgetnék erről a szeretetről és többet is gyakorolnának azt. Le kellene ülni egymással szembe és beszélgetni. A szeretetet is csak úgy gyakorolhatjuk, ha jobban ismerjük egymást. Ha többet érezném az igazi szeretetet barátaim és mindenki iránt, akkor jobban érezhetném azt is, hogy Istent mennyire szeretem, és, hogy Isten mennyire szeret engem. Amíg ezt nem érzem igazán, nehéz nekem jól imádkozni. Van, amikor ráérzek az Ő szeretetére és nagyon elcsodálkozom annak nagyságán. Sajnos, ez nagyon ritka. Biztos az én hibám is, hogy nem figyelem kellőképpen, de törekszem, hogy változassak rajta.

– **AKKOR ÚGY BELE TUDOK JÖNNI.** Az imádság, szerintem, az Istennel való kapcsolat megerősítése, az Istennel való beszélgetés, ezért én egyedül jobban szeretek imádkozni. Istennel való kapcsolatomat akkor érzem a legerősebbnek, amikor elalvás előtt, este kötetlen szövegű imádságot mondok. Akkor úgy bele tudok jönni, és ilyenkor elég messzire eljutok az Isten felé. A zsolozsmát viszont azért szeretem, mert ott együtt van a társaság és közösen imádkozunk. Egészen más érzés együtt imádkozni, mint misén.

– **EZ A KAPCSOLAT SZÁMOMRA IGEN FONTOS,** de sajnos egyszer gyengébb, máskor pedig erősebb. Vannak napok, amikor csak este, lefekvéskor jut eszembe Isten, ilyenkor nagyon elszégyellem magam és hosszas imádkozásba fogok. Ha nyugalmasabbak napjaim, többször eszembe jut Isten. Ilyenkor imádkozni kezdek és elgondolodom az addig eltöltött óráimon, mit tettem jól és mit helytelenül. Az imádkozást és gondolkodást akkor szoktam abbahagyni, ha már érzem, nem igazán figyelek. A vasárnapi szentmisén is előfordul, azon kapom magam, hogy csak gépiesen mondom az előírt szöveget. Ezen úgy segítek, hogy egy pillanatra elhallgatok, magamba mélyedek és azután már tényleg odafigyelve imádkozom. Számomra akkor legszorosabb a kapcsolat Istennel, amikor Krisztus Testét veszem magamhoz. Ugyanis ilyenkor hosszasan imádkozom és sokat saját szavaimmal. Áldozás után pedig felfrissülnek érzem magam, és újult erővel kezdem azt az időszakot, ami a következő áldozásig előttem áll.

– **HOGY MILYEN AZ ISTENNEL VALÓ VISZONYOM? JÓ. DE EZT NEM TUDOM MIHEZ MÉRNI.** Azt hiszem, Önélküle nem tudnék élni értelmes életet. Míg kisebb voltam, mindig szüleimtől kértem tanácsot, védelmet. Most ezt a szerepet Isten veszi át életemben, habár még nem teljesen vette át. Kicsit nehéz írni kapcsolatomról, mert változó. De persze ez csak tőlem függ. Néha teljesen megfeledekzen Istentől, máskor pedig (sajnos ez ritkán van) egészen el vagyok telve vele (pl. lelkigyakorlat után).

– **ISTENNEL VALÓ KAPCSOLATOMAT EGYRE ERŐSEBBNEK ÉRZEM.** Ehhez hozzájárulnak a különböző vallásos, vagy legalábbis Istenhez fűződő könyvek, filmek. Rám ezek nagyon tudnak hatni. Egy-egy ilyen könyv után az imádságban is közelebb tudok kerülni Istenhez

és ezzel is mélyül a Vele való kapcsolatom. Imádságra késztet az is, ha valami szerencsétlenség történik, vagy éppen nagyon örülök valaminek. Istennel való kapcsolatomat rontja, ha pl. nem olvasom rendszeresen a Szentírást, nem járunk olyan társaságba (hittanra), ahol Istenről van szó, vagy éppen a rendszertelen imádkozás.

### **Akik megtalálták, tovább keresik Őt (egyetemisták ill. egyetemista korúak)**

– SE ISTENT, SE JÉZUST NEM TUDNÁM MAGÁZNI. Ő az enyém, őt nem tudják elvenni tőlem. Vele olyan a kapcsolatom, mint a legjobb barátommal. Tehát Nála jobbat elképzelni sem tudok. Valaki, aki akkor is szeret, amikor nem érdelem meg. Őt bármikor, bárhol el lehet érni. Imáim különbözőek. Sokszor csak hálaadás az imám. Úgy tudok akárminek is örülni, de főképp akkor, ha valakin segíteni tudtam, bármilyen kicsit is. „Istenem köszönöm, hogy nekem adta meg azt a lehetőséget, hogy épp X-en segíthettem.” Minden napban van valami csodálatosan szép, – ez egy ajándék, amely nem mindig jut el a címzetthez. Örömben nagyon szeretek imádkozni. Ha valami nagyon nem úgy sikerült, ahogy szerettem volna, akkor is hálat adok Istennek, hogy az úgy történt, ahogyan ő akarta. Nem szoktam Vele vitatkozni, de néha alkudozom Vele... Szomorúságomban is nagyon tudok örülni. Ez furcsán hangzik, de így van. Ha szomorú vagyok, elmondom, nagyon fel tud vidítani. Talán igazából még nem is találkoztam Vele, de a szele már megcsapott. Töreksem keresni, Neki szolgálni. Nekem Isten nem csupán menedék, hanem egy olyan barát, aki mindig talpon van, akihez bármikor becsengethetek, lehet, hogy épp azért rázom fel éjjel, hogy az örömet megosszam Vele.

– „A BOLDOG FÉNY.” Mióta egy vallásos fiatal társaságba kerültem, értettem meg, hogy mit is jelent a hit. Az volt olyan nagy hatással rám, hogy láttam a szemükben a „boldog fényt”, amikor Istenről beszéltek. Ekkor értettem meg, hogy mégis van Valaki, aki több mint az ember fizikai léte. Szüleim jó indítást adtak de szükségem volt erre a társaságra, hogy felfogjam a hit valódi értékét, Isten nélkül sivár lenne az életem, így viszont megtaláltam értelmét.

– AMIT SZAVAKKAL NEM TUDOK KIFEJEZNI, AZ IS ÖSSZEKAPCSOL ÖVELE. Összekapcsol Vele egy kisgyermek mosolya, egy nem várt jó szó, vagy egy belső hang, biztatás: „ne félj!”, egy eszembe jutó szentírási idézet, vagy énekszöveg, a közös ima éppúgy, mint az egyéni, a hallgatás és a cselekedet, a jó szó, amely szeretettel tölt el: arra indít vagy azt kelt bennem. Jó megélni, hogy szeret az Isten. Jézus mindenkit tárt karokkal vár és mindig ajándékoz valamit.

– A VELE VALÓ KAPCSOLAT MEGVÁLTOZTATJA AZ EMBEREKKEL VALÓ VISZONYO-MAT IS. Amíg csak kötött imádságot mondtam, hiszen nem is tudtam jó ideig, hogy más is van, addig olyan távolságban éltem Istentől, hogy majdnem elszakadtam tőle. Nem éreztem közelségét, sőt semmit. Csak a szokás mondatá velem az imát és emiatt jártam misére is. Később rájöttem az ima öröme egy rét kellős közepén ülve és akkor kezdtem rácsodálkozni a világra, hogy milyen gyönyörű is az egész természet, a legegyszerűbb élőlény is, amit kaptunk. Azóta sokkal több dolognak tudok örülni, ritkábban van rossz hangulatom. Persze ennyire nem rózsás minden, hiszen a környezet, amiben élek, főleg az egyetem légköre, egészen más. Az ember sokszor úgy érzi: egy ember sincs a földön, akinek elvei, céljai megegyeznek az enyémmel, ilyenkor van szükség legjobban Istenre. A Vele való kapcsolat megváltoztatja az emberekkel való viszonyomat is. Képes vagyok minden emberhez úgy odafordulni, hogy ő eredendően jó, hogy meg lehet változtatni, hogy nemcsak ő a hibás, ha rossz. A segítség, a reményt-adni tudás, a másakra figyelés, ez mind-mind közelebb viszi az embert Istenhez. Elég, ha beszélék Róla valakinek, Isten olyan gondolatokat ad a számba, hogy én magam is meglepődöm és tanulok belőle. Ezek tartoznak a legnagyobb élmények közé. Saját magamban veszem észre az Istent. Mióta közelebb kerültem Istenhez, megtanultam kedvesnek lenni a másik felé, megdicsérni valakit, nyílnak lenni, törődni valakivel és ez örömmel tölt el, ha nem is tudja állandóan a lelket tartani bennem.

– A GYÓNÁSSAL EGY KICSIT MÉG BAJBAN VAGYOK. Három éve kerültem be egy kiscsoportba. A hittanosok közül vegyes, válogatott társaság volt. Csak egy-két embert ismertem. Először nem is fogalmazódott meg bennem, hogy mit várok az egésztől. Azt hiszem, inkább a társaság miatt, hogy barátokat szerezzek, azért jártam el minden alkalomra. Ott kezdtem el gondolkodni és imádkozni. Nagyon sokat kaptam hangosan imádkozó társaimtól. Így kezdtem tanulni imádkozni, beszélgetni Istennel, nem csak kéthetente, az ilyen alkal-makkor, hanem máskor is, amikor eszembe jutott. Eljutottam fél év után odáig, sok kegye-



lem által, hogy elhatározom, csak Ő a legfontosabb, minden másat Őbenne fogadjak el. Az imádkozások során érzelmileg is hatott rám Jézus. Sokat imádkoztak értem is és ez is előre vitt, meg az is, hogy láttam, s hallottam, hogy másoknak mekkora hite van, s hogy milyen sok jót tesznek... Kiscsoportunkkal elmentünk lelkigyakorlatra, ahol megtapasztalhattam Istent. Ez az élményem maradandó, s két év elteltével is sokszor erőt kapok belőle. A gyónással még kicsit bajban vagyok, nagyon szeretnék lelkivezetőt, hogy serkentsen, de nincs erőm elmenni senkihez, nagyon zárkózott vagyok, inkább Istennel beszélem meg dolgomat. Gyónni évente 3–4 alkalommal megyek, pedig szeretnék havonta.

– **ELSŐSORBAN A MINDENNAPI TEVÉKENYSÉGBEN MERÜL KI ISTENNEL VALÓ SZEMÉLYES KAPCSOLATOM.** Arra gondolok, hogy amit éppen most csinálók, Ő hogyan csinálná az én helyemben. Mintha ellenőrizné cselekedeteimet. Egy-egy napi tevékenység lezárása az esti ima, amelyben esetenként átgondolom az aznapi történeteket, „megbeszélem” Vele, hogy máskor hogyan lehetne jobban csinálni egy-egy dolgot. Azt is el kell mondanom, hogy ez nem mindig sikerül így. Egy-egy nagyobb kudarc nagyon le tud törni, és olyankor megszakad ez a jól kialakult kapcsolat. Nagy hatással vannak rám az Isten mellett tanúságtévő emberek. Sajnos, csak kevés ilyenrel találkoztam. Példaképemnek tekintem őket és igyekszem hozzájuk hasonlóvá válni.

– **VOLT EGY PONT, AHOZ EZ AZ ELVONT ISTENKÉP VALÓSÁG LETT.** Isten léte számomra mindig magától értetődő volt – ebben nőtem fel. Mégis volt egy pont, ahol ez az elvont istenkép valóság lett. Akkor, amikor döntenem kellett: választom-e Istent az életemben – mindenben elfogadom-e? És amikor megszületett a választás, amikor komolyan elfogadtam őt, – akkor „jött le a földre” – lejött most már személyesen számomra. Megértettem, hogy ő nem valami ismeretlen, messze lévő Isten, hanem az „én Istenem”, aki értem is meghalt, engem is megváltott, és nekem is meg akarja adni a békéjét, az Ő békéjét. És ez volt, ami személyesen kapcsolatot hozott Vele, hogy nemcsak az az Isten, aki a világot megváltotta, hanem, aki engem is – és ez egy kapcsolat lényege. „Ajtód előtt állók és kopogok. Ha kinyitod az ajtód, bejövök és veled vacsorálok” – igen, velem – ez számomra döntő mondat volt. (Igazán megérthettem, hogy Isten engem is elfogadott.) Ettől kezdve imádságaim is személyesebbé váltak, – beszélgetések voltak, most már számomra nem egy elvont valakivel, hanem Vele, aki engem is megváltott. Énekelhettem Hozzá, mindent elmondhattam. Azonban ez nem volt mindig így. Sokszor teljesen „alagútban” éreztem magam, mert nem éreztem az ő közelségét. Nem éreztem és azt hittem, ha nem érzem, akkor nincs is. Sok időnek kellett eltelnie, amíg rájöttem, hogy Isten az érzéseimtől függetlenül is létezik, sőt szeret is.

– **TUDOM, AZ ÚR MINDIG VELEM VAN.** Egész napomat neki szentelem, érzem jelenlétét. Nagyon sokat szoktam Vele beszélgetni – egyre többet. A nap így egészen más, hisz mindenben az Ő nagyságát lehet látni. Ha végig megyek az utcán, az erdőben, a munkahelyen. Vezet, irányít. Mindenben újra meg újra átadom magamat neki. Az életem csak az Ővé.

## **Megjegyzések, közösségi megbeszélésekre javasolt témák**

1. *Személyes kapcsolataink kiüresedtek.* Sok esetben a barátság érdeklarúsággá, a szerelmeskedéssé silányul. Valahol a felszínen éljük meg kapcsolatainkat. Ez visszahat Istennel való kapcsolatunkra is. Esetleg személyesnek mondjuk már azt a kapcsolatot is, amely még nem az, s hamis öntudattal megkezdődik a stagnálás időszaka. (Lásd: Teológia 1971/4. 218. o.)

2. *Abszolútum, Atyuska, Atya.* Istenképünk nem dialektikus. Talán mert sokat bizonygatjuk létét, – sokszor provokatív kérdésekre – istenképünk egy világ kezdetén álló merev ponttá, személytelen Abszolútummá üresedik, egész közel kerül a materialista anyag fogalmához. Elfelejtjük, hogy Ő nemcsak van, hanem itt van, „Ő Ábrahám, Izsák és Jákob Istene”, személyhez kötődő személy, aki Krisztusban közénk lépett, és a Lélek által bennünk él.

Úgy tűnik sok esetben, hogy Isten jelentéktelen dédipapává, atyuskává zsugorodik, aki olyan helyet foglal el életünkben, mint némely család öregje: kitakarítunk rá, bedugjuk neki az élelmet csak úgy röptében és ha már semmi más nem tudunk csinálni, beülünk hozzá, mondunk neki valami ötödrangú információt, sőt talán meg is hallgatjuk őt. A Biblia Istene nem személytelen Abszolútum, hanem a szeretet Istene, nem eltehetetlenül, minden fölött elnéző öregúr, hanem Atya, a „mi Atyánk”. Érdemes összegyűjteni az erre vonatkozó szentírási helyeket, élményeket. Ősi szabály az imában: gondold meg, ki vagy és kihez szólsz.

3. *A hangulatiság eluralkodása.* Imáról beszélve gyakori kifejezéseink: „ha úgy érzem”, „ha igényt érzek rá”, „ha olyan a hangulatom”, akkor imádkozom, Isten jelenléte, „értem

léte", minden fantáziát meghaladó szeretete nem érzés dolga, ténykérdés, Istenkapcsolatot nem szolgáltathatom ki hangulatomnak. Ha mindig csak azt teszem, amihez éppen kedvem van, nem a beszűkülés biztos útját járom-e? Vagy nem rombolunk-e le mindenféle barátságot, szerelmet, házasságot, mindenféle közösséget, ha mindent a közvetlen igénykielégítés szintjére, vagy az alá redukálunk? Nem a mindennapi rendtelenségünk, rendszeretelenségünk üli meg imaéletünket? Hogyan próbálunk ebből kilábalni? Van-e valami rendje Istennel való személyes kapcsolatunknak? (ima, Szentírás, gyónás stb.)

4. A másik személye olyan mélységben áramlik belém, amilyen mélységben feltárulok a felé. A *bűn akadélya az Isten felé kitárulkozásnak*. Hogy szabad lehessen a bűntől, segít az őszinte bűnbánatból fakadó gyónás és a lelkiprovokáció. Kétféle sántikáló élettel csak valahol a felszínen találkozhatom Istennel, még ha érzéseim mást is súgnak. Istenhez fordulás nem lehetséges önmagamhoz fordulás nélkül. Csoportom tagjainál megoldott-e a gyónás és lelkiprovokáció kérdése?

5. *Közösségünk nem merevedett-e meg egyetlen imádkozásnál?* Csak szolozsma, csak körbeimádkozás, csak kötött szövegű ima felolvasása. Imádkozunk-e néha az eukarisztia előtt? Néhány dolgot újra meg újra tudatosítani kell magunkban: a körbeimádkozás sokszor taszít, undort ébreszt, mert horizontális és nem vertikális; Az imádkozó szerepel, talán még „be is olvas”, ahelyett, hogy Istenhez szólna. Sokszor az egyéni szabadságot is szinte elvevő erőszakosság szüli meg ezt a magatartást, de mélyebb okain is érdemes elgondolkozni (lásd: *Teológia* 1977/4. 241. o.). Fontos lenne a szolozsma mélyebb megismerése is. (Nemcsak a papság imája, Krisztus főpapi imája folytatódik benne egyházában, a szolozsmázó egyedül is kórust alkot stb.). Volt idő, amikor az eukarisztiát és a Bibliát együtt őrizték az oltáron, aztán jöttek idők, amikor csak az eukarisztiát, ma meg mintha a másik végletbe esnénk. Szentírás és eukarisztia egyszerre „helyei” az Istennel való találkozásnak. Hadd hívjam fel itt a figyelmet a „Jézus ima” Istenhez kötő erejére (lásd: *Teológia* 1971/1. 55; *Vigilia* 1975/5. 305.). Tudok csoportról, ahol a rózsafüzér és a litánia is az élő imaformák közé tartozik.

6. Csoportjainkat szüntelenül veszélyezteti a *beszűkülés*, az ún. gettósodás, Istennel való kapcsolatunkat éppígy. Mintha Istennel csak néhány kérdés kapcsán, s nagyon korlátozott számú szituációban lehetne találkozni. Erdemes elgondolkozni a kérdésem: Hol és mikor szokott Isten eszembe jutni? Az őszinte tanúságtétel, képmeditációk, természetjárás, a csendtanulás, teológiai művelődés, tisztán látás, nyitottság a világra, művészetekre mind-mind szélesíthetik az Istennel való találkozás lehetőségét.

A megjegyzéseknek ezt a sorát tapasztalatainkból, a fenti vallomások meditatív olvasásából mindegyikünk számtalan szemponttal tudja még kiegészíteni. Reflexióimat az egyik „Taizéi levél” gondolatával zárnam: A közösségi ima elszárad az egyéni imádság nélkül. Ha közösségeink tagjai egyénileg a szoltáros emlegette szarvas szomszédjával szomszédhozna Isten, közösségeink talán kevesebbszer idéznék a klubhelyiségek hangulatát, sokkal inkább Isten köztünk-létének jelei lennének.

Bíró László

## BENNEM MARAD ÉS ÉN ŐBENNE (Gondolattöredékek)

Jézus kafarnaumi beszéde nagy ígéret, amit komolyan és szó szerint kell vennünk. Ez a néhány szó egész életvitelünket, magatartásunkat, Isten–ember kapcsolatunkat döntően meghatározhatja. Az Istenben, Istennel való élés merőben más, mint az Oszövetség embereinek kapcsolata Jahveval, kinek még nevét sem volt szabad kiejteni. Pedig lázadtak ellene, elégedetlenkedtek, beszélgettek vele, hol aláztatos, hol szemrehányóan, tán még haraggal is; perlekedtek, mint fiak a családapával, – de mindig hittek. Ma sok a közönyös, sok a hitetlen, kevesebb a hívő. Előfordul, hogy a hívő káromolja jobban Isten, mert bízott benne, s úgy véli, csalódott, mert nem kapott meg mindent, amire vágyott. Ertetlen és tehetetlen haragját, kétségbeesését – ami kizárja az isteni Gondviselésbe vetett feltétlen hitet és bizalmat, mert mindez megrendült benne – káromlásba fojtja. Aki káromol, az többnyire hisz, sokszor talán jobban, mint aki sohasem bántja így meg az Urísten, Aki nem hisz, miért is káromolná azt, akiben nem hisz, aki szerinte nem létezik. Legfeljebb papagájként ismételteti a megszokott, hallott, felszedett trágárságokat, káromlásokat, melyeknek értelmére gyakran nem is gondol. Csak a hívő ember tud igazából Isten ellen fordulni. A mai ember gögje nagyobb, aláztat

szinte semmi. Nem tűr bántást, sértést, még látszólagos mellőzést sem. Embertől sem, nem hogy Istentől! Öntudatának túltengésében nem tisztelt tekintélyt, mivel minden az ölébe hull, amit a régiek izzadtságos munkával szereztek meg. Hála a technika vívmányainak, ő minden energiáját az „egyre többet!”-re fordíthatja s magát a végkimerülésig hajtva, gyakran már nem élvezzi hajszája gyümölcsét. Pedig nem sürgeti az Urat, mint a türelmetlen hívő: „Adj Uram, de mindjárt!” – Csak magában bízik, csak magára számít. Igényeinek mércéje egyre emelkedik. A másik embernél látott eredmények, a státuszszimbólumok vonzása, – csillog az aranyborjú: pénz, siker, kényelem, érvényesülés, szex! – mind-mind hajtják, űzik; s ha elért valamit, újabb felé tör s végül is semmitfogó marokkal zuhan lélektelen nirvánájába. – Személyes kapcsolatunk csak azzal lehet, akiről hiszünk, hogy van, s akinek mindennapi életünkbe való beleavatkozását elfogadjuk, ráhagyatkozva s bízva, hogy akár könnyű, akár nehéz, mindenképpen a javunkra válik.

– A régi ember sokszor kötelességszerűen, gyakran pusztán megszokásból, félelemből, vagy illikből tett eleget a tízparancsolatnak, mert ebbe született, ebbe nőtt bele. Ezt látta szüleitől, kortársaitól. És – sajnos – ez a bármily tiszteletre méltó, de olykor csupán külsőségekre alapozott vallásosság igencsak hamar felborul, néha egy-egy újonnan hozott, még zsinati újítás következtében is, amikor a formák megbomlanak, átalakulnak vagy valamiképpen megváltoznak. A szakállas mennyei Atya, a szárnyas angyalok; szép és kedves, hangulatos, de korántsem lényegbevágó szokások, hagyományok megszüntével elutasítják a lényegét is, amit mindezek nemcsak takartak, de el is takartak sokak lelkében. A tudomány látszólag sok mindent megdöntött, amiben és, ahogy elődeink hittek. Bármennyire maradt a lényeg – s csak a szemlélet és a hozzáállás alakult – az idősebb generációból sokan nem elég rugalmasak, s nem is elég alázatosak a dolgok reális összehangolására, s végül is egyik felfogásban sem bízva, feladják küzdelmüket hitükért.

A mai ember, ha hisz, gyakorolja is hitét. Régen a janzenizmus és egyéb korlátozó, gátló felfogások sokakat tartottak vissza a gyakori áldozástól s ennek folytán sok kegyelemtől is. A maiak – főleg a fiatalok – magatartása e téren merőben más. Szabadabbak, lazultabbak, bár több engedményt igyekeznek maquknak a törvényekből kiolvasni, de semmivel sem nélkülözik kevésbé Isten létét, sőt, fanatikus makacssággal keresik, kutatják, – néha a maguk sajátos útján – de Krisztust igénylő, lázas megszállottsággal. Kapaszkodnak Belé a körülöttük gyorsuló, s immár létét látszólag elhomályosító világuk közepette. Lehet, hogy a régi lelkek katonásabbak, keményebbek voltak és a maiak művésziebbek, helyenként romantikusabbak, esendőbbek is, de talán őszintébbek, nyíltabbak, a lényegre törőbbek. Igen, aki ma hívő, az gyakorló is.

A mai katolikus hívők zöme gyakori áldozó. „Ma a gyakori szentáldozás kezdi ismét visszavezetni a keresztény lelkeket a mindennapi élet Istenéhez és szétfoszlatja a lelkekben a külsőséges előítéleteket. A mindennapi élet Ura és Istene belevegyül a hétköznapi eseményekbe és megszenteli azokat. Belevegyül a sok lőtás-futás, apró gondok és bosszúságok nagyon is gyarló világába, hogy ott is világítson és irányítson” (P. Charles: Isten közelében, I. köt. 10. o.). – Az eukarisztia köti legszorosabb egységbe Istent és az embert. Krisztus kafarnaumi beszéde: „Én vagyok az élet kenyere. – Aki e kenyérből eszik, örökké él... és én föltámasztom az utolsó napon, Az én testem valóban étel, az én vérem valóban ital... Aki ezt a kenyeret eszi, örökké él.”

„A katolikus egyház mindenekelőtt az eukarisztia egyháza” – írja Roger Schutz, Taizé priorja. – A katolikus egyház az idők minden viharában elérte, hogy az eukarisztia a hit egyöntetőségének forrása maradt. Földalatti folyóként szeli át egész történelmét, még a leg-sötétebb szakaszokat is. – Az eukarisztiát nem élhetjük meg könnyed gépiességgel, hanem mindig csak a szegénység és szívbeli bánkódás szellemében, gyermeki lélekkel, egészen életünk alkonyáig. Amikor X. Pius pápa a század elején hozzáférhetővé tette az eukarisztiát a gyermekeknek is, ritka beleérző képességnek adta példáját. Az eukarisztia azokért van itt, akik Krisztust éheznek, Amikor egy megkeresztelt éhez az eukarisztiát és közeledni akar hozzá, amikor Krisztus hívja, ki merné elutasítani? Hosszú belső csendben elidőzve az eukarisztia előtt – miközben látszólag nem történik semmi – érelték meg sokan életük nagy elhatározásait. Lényük legmélyéig, a tudattalanig hagyták megragadni magukat.

– A ma embere ugyancsak eltérő utakon keresi Istent. Az imatípusok, a kapcsolatteremtő formák és módozatok, gyakorlatok és elgondolások eltérőek az emberi törekvések, természet, hajlamok, adottságok, értelmi szint szerint. A legélesebb elmék sokszor abba a hibába esnek, hogy agyonteologizálják, – filozofálják – elmélkedik az isteni dolgokat, miközben elvész a Biblia egyszerű szépsége, életadó ereje, mély bölcsessége. „Mi nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istentől eredő Lelket, hogy megismerjük, amit Isten nekünk ajándékozott. Erről is beszélünk, nem az emberi bölcsesség tudós szavaival, hanem, ahogy a Lélek tanítja, lelki embereknek lelküket nyújtva (1Kor 2,12–14).

A fáradt mai hívőnek Istenben való elpihenést jelent a csupán gondolati ima, ahol nem fogalmazunk, nem is gondolkozunk nagyon – csupán átadjuk magunkat fáradtságunkkal, gyarlóságainkkal, lázadásainkkal és megbékéléseinkkel Istennek. Annak, aki teremtett, aki nek nem kell semmit magyarázni, szavakba önteni, hiszen mindent tud rólnak, ismeri legbensőbb énünket s Akinek a végtelen Mindenségben ránk, porszemekre is állandó gondja van. Belső energia-érzések indulnak meg bennünk, gomolyognak Isten felé! Amikor nincs is mit mondjunk, mert minden összefolyik és szétárad... amikor már Isten lehet csak a kibogozója. „Belekövesedtünk a formákba, a ritualizmusba. A pápa éppen a minap óvott a rutinimádságtól és a készen kapott formulák olcsó használatától” – írja Suenens bíboros (Új Pünkösöd? 88. o.).

Sokan rövid, sablonmentes tömondatokkal imádkoznak. Itt van például egy áldozási „magán” ima: – Köszönöm, hogy eljöttél hozzám, Uram. Az egész világot könyörgők Hozzád. Segíts, hogy halálunkig kitartsunk melletted; akik még nem találtak, találjanak el Hozzád; nagy bünt ne kövessünk el, a kicsiket is kerüljük! Gondolkodj, akarj, cselekedj bennünk, hogy már ne mi legyünk, hanem Te bennünk! – „Már nem én élek, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2,20).

– A gondolati imával némiképpen távoli rokon a karizmatikus csoportok közös imádkozása; csak míg a gondolati ima egy-egy ember Istenhez fordulása, s legtöbb esetben az eukarisztiaira összpontosul, s éppen passzivitása jelenti aktivitását, addig a karizmatikusok csoportban imádkoznak, a Szentlélekre összpontosítanak, energikusan ostromolva Őt „aktivizálják”. Felszínre tör belőlük a tudatalatti, gyakran érthetetlen hangokat hallatnak, szavakat mondanak. „Nyelveken beszélnek.” „A nyelveken való imádság – mondta valaki – olyasmi az imában, mint az absztrakt művészet a figuratív festészettel szemben” (Új Pünkösöd? 86. o.). – A karizmatikus mozgalomnak minden értéke és mélysége mellett megvan a maga problematikája is. A problémát Pál apostol fejezi ki legérthetőbben, ma is aktuálisan: „Keressétek buzgón a lelki adományokat, különösen pedig azt, hogy prófétálhassatok. Aki ugyanis nyelveken szólal meg, nem emberekhez szól, hanem Istenhez. Senki sem érti, mert a Lélek től indítva mond titokzatos dolgokat. Aki viszont prófétál, emberek épülésére, buzdítására és vigasztalására beszél. Aki nyelveken szól, csak önmagának épülésére. Szeretném ugyan, hogy mindannyian nyelveken szóljatok, de még inkább, hogy prófétáljatok, mert aki prófétál, nagyobb annál, aki nyelveken beszél, ha csak meg nem magyarázza, hogy az egyház is épüljön rajta. Ha tehát hozzátok érkezem, testvérek, és nyelveken szólalok meg, mit használok nektek, ha nem a kinyilatkoztatás, tudomány, prófétálás, vagy tanítás szavaival szólok hozzátok?... Aki tehát nyelveken szól, imádkozzék, hogy meg is tudja magyarázni. Ha ugyanis valamely nyelven imádkozom, lelkem ugyan imádkozik, de eszem meddő marad. Mi következnek ebből? Imádkozzom lélekkel, de imádkozom elmémmel is; énekeljek lélekkel, de énekeljek elmémmel is...” (vö. 1Kor 14,1–7; 13–16). – Szent Pál írja: „maga a Lélek jár közbe értünk kimondhatatlan sóhajtozásokkal” (Róm 8,26). – Ezzel a titokzatos, szavakba nem önthető imával egyesül az ember, magára Istenre hagyva annak gondját, hogy dicsőítse Őt és hálát adjon neki „minden ismeretet meghaladó szeretetéért” (Ef 3,19).

S mit mond Suenens bíboros: „A pszichológia nyelvén azt mondanánk, hogy a tudatalatti hangja emelkedik Isten felé. Olyan kifejezése ez tudatalattinknak, mint az álmok, a nevetés, a könnyek, a festészet, a tánc. Mindez lényünk mélyen játszódik le; ezért hozhat létre mély gyógyulásokat, amint ezt gyakran elismerik: meggyógyítja azokat a rejtett traumákat, amelyek megakadályozzák a belső élet kibontakozását. – Nincs miért megdöbbenünk tehát, ha szemünk láttára föléled egy gyakorlat, amely egyáltalán nem idegen a hiteles vallásos hagyománytól. Ha egyszer valaki szert tett saját vallásos érzéseinek erre a szabad kifejezésére, igazi szükségét érzi, hogy megossza őket másokkal” (Új Pünkösöd? 88. o.).

– Van, aki ugyan minden vallásos követelménynek igyekszik eleget tenni, mégsem képes önálló kapcsolat teremtésre Istenel. Kizárólag szöveges imák, énekek elégítik ki, s ha csend van, unatkozni kezd, elkalandozik vagy külső felhívásra vár, hogy mit is imádkozzék. Az Oltáriszentség előtt is csak úgy tud jelen lenni, ha a templomban „történik valami”. Vezetésre, útmutatásra vár. Mondanivalóját nem tudja szavakba foglalni, de ebbe nem nyugszik bele, nem elégszik meg a maga egyszerű, bonyodalommentes Istenhez fordulásával. Cikornyás szavakat olvas ki gépelt nyomatványokból s egyéb kiadványokból, s ha énekel, élvezi a maga hangját. Nem azt akarjuk mondani, hogy ne énekeljenek az istentiszteleteken! Csak lenne több csend áldozás után, amikor az embernek lelke üres lapjával kellene Istenhez fordulnia, kérve, hogy Ő írja rá, amit akar. „Amikor pedig a titkok titkának, az isteni Szeretetnek a kimondásáról van szó, legtöbbit „mond” a szóltan imádás. Tibi silentium laus” (Szabó Ferenc: Isten barátai, 79. o.).

A rózsafüzér csodálatos ima, de van, aki képtelen rá végig koncentrálni. Az ilyeneknek ajánlatos egy-egy kedves olvasó-titkot (amihez életük egyes mozzanatait tudják kapcsolni)

mint témát kiemelniük s abba magukat beleélve akárcsak 1–2 tizedet mondaniuk naponta, lehetőleg minden nap. – Vannak, akik pusztán cselekedettel, tettekkel, szavak és elmélkedés nélkül szolgálnak Istennek s állandó jelenlétében érezve magukat, mindent érte tesznek. Megvalósítják a „Nem, aki mondja: Uram, Uram”... és: „Éheztem és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, vándor voltam és befogadtatok, meztelen voltam és fölruházottatok, beteg voltam és meglátogattatok, börtönben voltam és felkerestetek” – krisztusi felszólítást.

– Valahogy arra kellene rávenni az embereket, hogy „egyenletesebben” legyenek keresztények. Ne csak karácsonytájt adakozzanak, ne csak húsvét előtt tagadják meg magukat, ne csak pünkösd előtt lobogjon a lelkük! Értékesebb, ha állandóan igyekvő keresztények vagyunk a hétköznapiakban, még ha fakóbban is, mint „felragyogóak” az ünnepek táján. Csak annyit vállaljunk, amennyit zokszó nélkül, lázadás nélkül elbírnunk. Lemondásban, áldozatban, emberbaráti szeretetben, segítségben, imában. Nehogy valaha is szemére vessük Istennek: „Én sokat tettem Érted, s Te mégsem segítettél meg. Mindig csak fájdalmat, szenvedést, megpróbáltatást küldtél. Nem ezt érdemeltem.” – Maradjon meg inkább gyarlóságunk, emberi gyöngeségünk, parányi-létünk tudata, alázata, ami állandó szállal köt a Mindenhatóhoz.

– Keresettek és találtak! – Az Istent kereső ember kapcsolata ugyan az életben bizonytalan, de végül is célba ér, Hozzá talál. Mint ahogyan a szülői szeretet is legtöbb esetben nem kisgyermekkorban, hanem évtizedek múltán érett ésszel értékéljük igazán, – amikor már mi is szülők lettünk – valahogyan így viszonyulunk Isten szeretetéhez is. A cél: Istenért, Istenben, Istenhez! – így az utak eltérőek s szinte mindig göröngyösek. De a „Bennem marad és én Őbenne” ígérete ma is élő valóság.

Paleta Éva

## ÉLMÉNYSZERŰ ISTENTALÁLKOZÁSOK

Az Isten már a természetes rendben is jelen van minden teremtményben, az emberi lélekben is. A 138. zsoltár így éneklí meg ezt az igazságot: „Elöl-hátul körülveszel engem. Hová mehetnék lelked elöl, hová menekülhetnék színed elöl. Ha fölcsállok az égbe, Te ott vagy, ha leszállok az alvilágba, jelen vagy.” (Zsolt 138,5–8). Erről beszél Szent Pál is az Areopagon: „Ő ad mindennek életet, lehetetet és mindent... mert Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk” (Csel 17,25–28).

Fölmerül azonban a kérdés, vajon az ember a természetes rendben saját erejével eljuthat-e a lelke mélyén „általános jelenléttel” jelenlévő Istennek mint „megismert tárgynak” megtapasztalásához. Valláspszichológusok, etnográfusok, különösen pedig írók és költői hajlandóságú tudósok ebben a kérdésben igen messze elmennek, és sokat feltételeznek. Keleti pogány népekre hivatkoznak, akikben szinte szenvedélyesen ég a vágy, hogy megtapasztalják az istenséget. Ezt a célt szolgálják náluk pl. a különböző ritmikus mozgások, táncok, részegítő italok, az aszkézis, az idegeknek hipnotikus zsidbadásba helyezése stb. Ezeknek segítségével valamilyen természetes extázist hoznak létre, hogy így, a külvilágot kikapcsolva közelebb kerüljenek a bennük lakozó istenséghez. Az ilyen „találkozást” sokan lehetségesnek is tartják. Buday László könyvében (Fejlődés, hit, alkat, 1944) érdekesen próbálja az ilyen természetes „istenmegtapasztalásnak” lehetőségét leírni. „Úgy tűnik – mondja –, hogy lelkünk kevésbé tudatos rétegei valahogy összekapcsolnak minket a világgal és talán Istennel is. Beszűkült öntudatban az egyéniség valami módon kitágulhat, kapcsolatba juthat rajta kívüli valóságokkal és úgy látszik, mintha megfelelő lelki (és bizonyára testi) alkat esetén sem idő, sem tér nem jelentene akadályt.” Majd óvatosan így folytatja: „nem akarom egyáltalában azonosítani a transzban lévő médium állapotát az elragadott szentével” (B. L.: Fejlődés, hit, alkat, 1944. 70. old.). – Valóban, van ok ezen a területen az óvatosságra. Tisztán kell látnunk a természetes misztika területén. – Induljunk ki a természetfölötti misztika meghatározásából. Horváth Sándor szerint a misztika „életközösség Istennel, a valóságnak érzelmi valósulása a lélekben (veritas affectiva)” (H. S.: Intuáció és átélés. Tanulmány az „Örök eszmék”... c. művéből). Ez azt jelenti, hogy a misztikus élményben Istennek, mint megismert tárgynak (objet connu) kell a lélekben megjelennie. Ez az ismeret azonban még kevés, mert az akaratnak megmozdulására és ráirányulására (amor) is szükség van, ilyen értelemben Szent Tamás szerint nem lehet a természetes rendben misztikáról beszélni. „Az Isten jelen van ugyan bennünk már a természetes rendben is, mint föntartó és kormányzó, – mondja – de nem mint tárgy” (I. q. 12. a. 11, ad 4.). Ezért nem lehet megismerésünknek sem tárgya

önmagunkban. Természetes istenismeretre mi csak az önmaunkon kívüli világból juthatunk el, amint ezt a dogmatika és filozófia tanítja: „Az Isten természetes észsel a teremtett dolgokból biztosan megismerhető „per ea quae facta sunt” (Róm 1,20 – Denz, 1785, 1806.). Ez az ismeret azonban nem lehet alapja misztikus élménynek, helyesebben kevés ahhoz, mert a természetes rendben nincs olyan tökéletesség, amely Istent mint „megismert és szeretett tárgyat” tárja elének (l. q. 84, a. 7.: q. 85, a. 1.: q. 87, a. 2.). Pedig a misztikus élményhez erre föltétlenül szükség van. Ezt csakis a „kegyelem adhatja meg”. Ahol pedig kegyelem van, ott megszűnik a természetes rend és átlépünk a természetfölöttibe (l. q. 8. a. 3, ad 4.).

**AZ ISTENÉLMÉNY MEGHATÁROZÁSA.** A kérdés ez: a bennünk lakó Isten, aki kegyelem által a keresztségben valóságos „tárgy”, személyes létező, mi módon tudatosul, hogyan lesz élményszerűen észrevehető. Először talán határozzuk meg a személyes istenélményt: Belső megbizonyosodás arról, hogy Ő van, gondomat viseli, szeret, örök otthont készít, kiment a bűnből és minden veszélyből, nem hagy elveszni. – A személyes istenélmény mély boldogság. Ez a boldogság igazában maga a Jóisten, aki jelen van bennem, és én Őt észreveszem, megtapasztalom. – Az istenélményeknél elsősorban nem ekstázisokra, elragadtatásra, „halomásokra, vagy látomásokra” kell gondolnunk. Mi tehát az istenélmény? Belső megbizonyosodás Róla, átélés, élményszerű megértése és értelmezése Isten szavának. Az eseményeknek Istenben való értelmezése. Hűség Jézusért a kötelességteljesítésben. Irgalmas cselekedetek emberekkel, mert bennük Jézust ismerem föl stb.

**SZEMÉLYES ISTENÉLMÉNYEK AZ EMBEREK ÉLETÉBEN.** A *gnózi*s, az az isteni titkok, a ki nyilatkoztatás és főképpen a szent személyek megismerése gyakran élményszerű, személyes istenélményt jelent. – A kis megkeresztelt gyermek ontológiailag birtokolja a Szentháromságot, hiszen megigazult. „Objekt”: valóságos létező nála az Úr, de még nem „connu”, nem megismert. – A kereszteltető szülőnek vállalt kötelessége, hogy gyermeke megismerje azt, aki benne már él.

**ISTENÉLMÉNY A LELKIISMERETBEN.** A személyes Isten velünk és bennünk él. Bennünk való tudatosulásának sok regisztere van. Különös út a *lelkiismeret*. – A betegszobában nyolc beteg asszony leplezetlen örömmel és hállával fogadott. Valamennyien vallomást tettek Jézus mellett, – református, baptista is volt köztük. Kifejezték bizalmukat és belé vetett reményüket. Örültem, hiszen egy krisztushordozónak (minden megkeresztelt az!) az a hivatása: hogy jelen van a társadalomban, hogy bátran és okosan szól Jézusról, hogy tanításait alkalmazza az élet különböző helyzeteire, hogy értelmezi a létet Jézus tanítása szerint, hogy a bűnösöknek, a kétségek között élőknek, a depresszióban szenvedőknek, a boldogság útján megtorpanóknak közvetítse Jézus evangéliumát. Mikor távozni akartam az említett szobából, az egyik asszony magához intett és a következőket mondta: Számomra rendkívül fontos dolgot akarok megbeszélni. Kérem, évek óta félek a mindig jobban vádoló Istentől. A negyvenes években én reverzalist adtam református férjemnek. Eladtam gyerekeimet és a szentáldozásaimat. Nem bírom ki így. Boldogtalan vagyok. Én azt akarom tudni és érezni, hogy engem is szeret az Isten. – Férje pár éve meghalt. Így semmi akadály nem volt a „feloldozásnak”. Elmondani nem lehet a könnyeket, a reszkető átélést, a kiengesztelődést fáradt, beteg asszonyi szívében. – Ez az asszony feltétlenül istenélményben részesült, személyesen „megtapasztalta” Őt lelkiismeretén keresztül.

**ISTENÉLMÉNY BETEGÁGYON.** Egy sebész főorvos fogalmazott így: el nem mondható, hogy az emberek súlyos betegségben és haldoklásukban mennyire észreveszik és igénylik Istent. – A lelkipásztor még többet és mélyebbet tud ezekről a titkokról. Minden keresztény Jézust hordozza. A pap tisztélné fogva már pusztá létével és megjelenésével is nagyon mély belső erőket hoz felszínre. Szimbólum jellege és erőtere igen nagy hatósugarú. – Feladata éppen ezért az, hogy jelen legyen mindenhol a társadalomban. Elsősorban az élet határmegyéin, főképpen a „hajók emberei” között. Ugy tapasztaltam, igen széles skálája és többrendbéli fokozata van az istenélményeknek. Amikor papj mivoltom ismertté válik, az egynégy érzi, döntenie kell Isten mellett, vagy ellen. Dönt is törvényszerűen. Most a pozitív döntésekkel foglalkozunk, hiszen ezek vannak túlsúlyban és ezeket legtöbb esetben személyes istenélménynek kell minősítenünk. – Bemutatkozásom után, vagyis amikor megtudják, hogy „Isten jele” van köztük, vannak, akik perbeszállnak az Istennel. Ők még nem azonosultak: számonekérnek, perlekednek vele... Ez, ahogyan tapasztalom átmenet. Az Úr a maga javára fordítja az esélyeket. Életem talán legnagyobb kegyelmi csodája volt a következő esemény. – Négy súlyos férfitbeteg boldogan fogadott. Velem együtt Jézus üzenetét is. Az ötödik, a legsúlyosabb, 50 év körüli férfi durván elutasított. Ki is mondta az okot: ha lenne Isten, már megmutatta volna, hogy van, „Engem hagyjon békén!” – Így is történt. Sok héten át bementem a szobába, de őt nem zavartam. Kb. 35–40. megjelenésem után odahívott és ennyit mondott:

ha csak annyi jelét látnám Istennek, mint egy igen távoli örökmécs fénye, hinnék. Majd pár hét múlva: ha saját lábamon le tudnék menni Máriagyűdre, hívő lennék. – Tüdőrákos volt, egyik tüdeje már szinte hiányzott, a másik sem volt egészséges. – Egyszer azután a beteg elűnt. Közölték: hazavitték. Kb. 4 hétre rá még maradt egyetlen szentostyám és bementem a még hátralévő osztályra. A nővér közölte, hogy van egy súlyosan vérző férfi betege. A megjelölt szobába lépve Pista bácsit, a régi beteget találtam. Ült, halálsápadtan. Semmi kétség, halálveszély. Odaléptem hozzá és közöltem: Pista bácsi most nem szólalhat meg. Bánja meg bűneit csendesen, én feloldozom. Határozott fejmozdulattal nemet intett. Leültem. Vártam. Pista bácsi, nem gyerek, tudja jól, életveszélyben van, béküljön ki Istennek. Még határozottabb „nem” volt a válasz. Tovább vártam kérve Jézust, segítsen. Ekkor téován ennyit mondtam halkan: pedig véletlenül maradt még egy szentostya, azt szerettem volna odaadni. Abban a pillanatban könnyek jelentek meg révedező szeme sarkában és azok lassan kezdtek lefolyni arcán. Azonnal megértettem: a két személy találkozik. Itt a kegyelem órája. „Pista bácsi feloldozhatom, megbánja bűneit?” – kérdeztem. Mély ihletésű fejbólintása beleegyezést jelzett. Aztán véres nyelvére tettem az egyetlen szentostyát. A betegek kenetében részesítettem, végtelen örömben megcsókoltam a homlokát. – Felesége a kórház udvarán odarohant és érdeklődött. Elcsukló hangon csak annyit tudtam mondani: minden rendben, elfogadta Jézust. Az asszony felkiáltott: O, hát mégis van Isten! – Napok múlva újra látogatni mentem. A szoba ajtajából bepillantottam. Pista bácsi élt, sőt nyugodt arccal ült látogatói között. Nem mertem bemenni, féltem, hogy mindent visszavon, hiszen jobban lett. Egy hét múlva mégis bementem hozzá. Csendben beszélt látogatóinak. Hallottam, hogy a Jóistent emlegeti. „Miről beszél Pista bácsi?” – kérdeztem. „Most mondom el mi történt velem azon a nehéz napon.” „Mondandó el nekem is – kértem – hiszen én sem tudom!” – Elkezdte: Hazakerültem, hogy egy ideig az otthoni előnyeinek segítsenek. Egyik tudóm már hiányzik. Egy napon déli órákban egyedül vagyok otthon. Feleségem dolgozni jár. Kőhögési ingert érzek. Amit felkőhögtem, vér volt. A következő kőhögés után szinte sugárban tört fel a vér. Soha, de most véletlenül hazajön a feleségem. Azonnal telefonál a mentőknek. Máskor 15–20 perc, most 5 perc és jönnek. Itt a kórházban még véletlenül, időn túl itt az engem kezelő orvos. Ezt mondja nekem: szerencséje van, egy injekció véletlenül elbújt itt a szekrényben, ami most életet ment. Még nem eszméltem ekkor. De röviddel ezután belép hozzám a tisztelendő úr és ezt mondja: Pista bácsi, véletlenül maradt még egy szentostya a maga számára. Ekkor ébredtem fel: Hát te Pista: ennyi véletlen, nem lehet véletlen te érted. Ekkor biztosan tudtam és megértettem, hogy van Isten, velem van. Nagyon boldognak és nyugodtnak éreztem magam. – Sok év múlva találkoztam újra vele. Hite csak úgy ragyogott szavaiból, mindenütt apostolkodott és hirdette Isten nagy tetteit. – Nem kell különös kommentár ehhez a megrázó történethez. Az istenélmény szinte minden betegágyon előbb-utóbb megvalósul, ha nem is ilyen látványos módon.

VALLANAK A FIATALOK. Kb. 40 fiatal kértem meg a minap, valljanak írásban, névtelenül hitük okáról, következményéről és élményszerűségéről. Húsz percnyi idő állott rendelkezésükre. Vallomásaik meglepetést jelentettek. A mai fiataloknak igenis van istenélményük. A Szentlélek működik a ma fiataljaiban is.

– 1. Természetfölötti hitem oka: hogy megtapasztaltam a Természetfölötti létezését az életemben külső jelek és belső változások alapján; – következménye: hogy életem irányítását, döntéseit, akaratomat, vágyaimat rábíztam Istenre, aki azóta intenzíven foglalkozik velem, megszabadít rossz irányú törekvéseimtől, tiszta lapot adott, és azóta növeli bennem az Ő jelenlétét; – élményszerűsége: hogy egyre többet hallok a belső hangot, ami nem az én fantáziám, mert ha úgy tesztek, amint hallok, az mindig helyes és igazolt, viszont ha ellene mondok, akkor is rá kell jönnöm, hogy mégis úgy lett volna helyes (konkrét vezetésekre gondolok: „Tedd ezt, menj el valakihez...”). Mióta az Úrra bíztam életem, előtte nem tapasztalt módon, személyesen nekem szól a Szentírás, imáim élővé lettek, Jézus közeli valóság és tapasztalom a Szentlélek működését. A világ fontossága elmúlt, viszont Isten kezéből fogadom külső körülményeimet, s így megszabadultam a „krumpli, liszt és más semmi” életmódtól. Tapasztalom az állandó fejlődést a szeretetben (a jézusi szeretetben) és ez az életem.

– 2. Természetfölötti hitem oka: Krisztus meghalt értem a kereszten, és én az ő halálának jelentőségét – kegyelem útján – elfogadhatam; – következménye: sok szeretetet kaptam Tőle, és ez a szeretet lassanként működni kezdett bennem, átalakított és a körülményeimre is kihatott, Átalakította dolgaimhoz való viszonyulásomat. – Másra tett és tesz. Azok eddig fontosak voltak, már nem azok. Más lett fontos számomra; élményszerűsége: A „másság” rengeteg élményt ad. Elkezdtem templomba járni. Megszűnt a haláltól való félelmem. Embereket ismertem meg, akik komolyan veszik Jézust. Lelki testvérekre találtam, akiktől Jézus szeretetét kaptam. A velük való találkozás mindig nagy öröm. – Elkezdtem a Bibliát

olvasni. Eleinte nem nagyon értettem, de az idők folyamán egyre többször kaptam az Ige által üzenetet. Isten szeretetét tapasztalom ezáltal. – Kikerültem korábbi magányosságomból, önsajnálataból. Az emberek felé nyitottság váltotta fel zárkózottságomat. A Szentlélek erejét tapasztalom ebben, – Átalakult a szüleimhez való viszonyom is. Már nem hibáikat veszem csak észre, hanem a hibák ellenére (bennem is vannak jócskán) tudom őket szeretni Jézus segítségével.

– 3. Természetfölötti hitem oka: neveltetésem vallásos irányba terelt, vagyis az istenes dolgokkal való foglalkozás ismerős gondolat volt számomra. Programmá lett a transzcendens gondolatkörrrel foglalkozás, az „önjobbítás”. A neveltetés, a finomságok, apró rezdülések iránti fogékonyság, a mások örömeinek észrevétele, szerencsétlenségükkel együttérzés – röviden a jólelkűség irányába hatott. Olyan emberi értékrendszer alakult ki bennem, amely megközelítette a kereszténységét, illetve alkalmassá vált az arra való átalakításra. Ezen a talajon az isteni kegyelem talán nem útszélre hullott vetőmag; – *következménye*: egy olyan lelki ismereti rendszer, amely – legalábbis remélni szeretném – nem alszik el. Az Istenhez való közeledés, illetve a Tőle való távolodás megnyugvásomat vagy nyugtalanságomat eredményezi. Érzelmileg is magaménak vallom az „ügyet”. Életem enélkül nem lehet sikeres, és ha ezen a téren sikeres vagyok, emberi sikertelenségeim nem lehetnek földszerűtök; – *élményszerűsége*: egy mátrai naplemente, nehéz vizsga alkalmával „Deus ex machina”, egy-egy váratlan nyugodt, békés pillanat.

**AZ ISTENÉLMÉNYEK INTENZITÁSA.** Nem mindenkinél egyforma az istenélmény. Talán nem is a mélysége különbözik, hanem színes volta, megfogalmazása és az egyén élménykifejezése. Egy valószínű: mindenkinek szüksége van sors-eseményekre, valamire vagy valakire, ami és aki az Isteni megtapasztalhatóvá teszi. Ráébredszük, hogy „él az Isten, éli a Megváltó”, hogy vele a Golgota-utak is a megváltás felé vezetnek. – Az események általában sorsot érintőek, melyek a személyes Isten elénk, minket pedig eléje állítanak. A közvetítő személyek különbözőek, de több a lehetőségük az ún. Isten embereinek, akik hitüknél és létezésüküknél fogva felkiáltójelek. – Gyakran a Szentírás teszi „láthatóvá” a bennünk élő Isten. Súlyos rákos beteg férfi boldogan vette ki fiókjából a Szentírást: „Ez az én gyógyító vigaszom” – mondta. Aztán kinyitotta és megmutatta, azon a napon melyik mondat adott neki erőt. Zsoltárrészlet volt kb. ezen szavakkal: bízva bízáll, Istennek gondja van övéire.

Vannak, akik nem fogalmaznak. Mély, átélt pillantás, fejbólintás a válaszuk, esetleg egy meleg mosoly. Ilyenkor a lelkipásztor boldog. Azonnal megérti, hogy a szenvedő ember megtapasztalta az Isten. Benne megnyugszik, komolyan elhiszi, hogy tud róla és nagypéntekére hűsvétőt fog ajándékozni. – Van, aki várja, örömmel, kíváncsian várja az isteni üzenetet. Mégis vitatkozik, ellentmond, néha gúnyolódva provokál, de hallani akarja Őt, éppen az ő problémájára a választ. Akár mert a világnézete került válságba, akár mert a szenvedésnek nem érti a miértjét, akár mert megtört hite okoz sivár, kilátástalan jövőt. – Ha azután a válasz hiteles, és rezonanciát éleszt, akkor jelenkezik az élmény. Az az istenélmény, amiről már nehéz beszélni, amit nehéz megfogalmazni. – Hogy mi juthat eszünkbe ilyenkor, milyen érzés tölti be őket, mi élményük tartalma, – csak következtetni lehet. – A kis Maria Noél (1967) 12 esztendőskorában egy tavaszi reggelen, amikor iskolába megy, betér a templomba. Előremegy a Jézus Szíve oltárhoz, ott letérdel és kéri a Jézushoz való hűség kegyelmét, Ettől a perctől kezdve lett nyugtalan, de nagyon boldog istenkereső. Ő maga így ír erről: „Amikor Isten lelket lehelt belém, ezt nagyon hevesen tette. Sohasem tértem magamhoz Isten leheletétől. Nem szüntem meg gyertyalángként reszketni.” – Felismerés, világos megértés jár az Istenélménnyel. Bölcsesség, annak biztos megértése, hogy szeret az Isten. Érti, hogy a szenvedés megtisztulás, Isten oltókése, engesztelési lehetőség. Nemcsak érti, de szenvedélyes szeretettel éli is.

**VÁLÓDI-HAMIS ISTENÉLMÉNYEK.** Az istenélmények valódiságát azáltal lehet megkülönböztetni az ál-élményektől, hogy nem első és kizárólagos bennük az érzelem; mindig együtt van ott a hűség és a kitartás is: a kötelességteljesítésben, az állhatatosságban. – Jelen van az őszinte és alázatos önismeret és büntudat. Próhászka Ottokár a nagy misztikus így ír erről: „A szem, mely égre nézett, Istenre nézett, a Végtelen erején, szépségén felragyogott. Könnybe lábadt, mihelyt önmagára tekintett.” – Hamis istenélmény az, amely a fentieket elmellőzve, csakis különös mély érzésekre, rendkívüli jelenségekre (nyelveken beszézés, gyógyítás, extázis) gondol. A hamis misztika minden időben veszélyes volt, mert a szentségek vételének elhagyása, különösegek, önhitt felsőbbrendűségi érzés járhat vele, és ha a rendkívüli érzések elmaradnak, esetleg vége mindennek.

Weöres Sándor istenélménye, misztikája három kötetes művéből nagyszerűen kiragogy. Egy alkalommal írói estjén a kérdés és beszélgetés idejében én is felszólaltam. Bemutat-



koztam és megköszöntem transzcendentális megnyilatkozásait mondván, hogy többször felhasználom azokat lelkipásztorkodásomban. Ezután kérdést tettem fel neki: Művész úr misztikája milyen intenzitású és hogyan van jelen életében? Válasza ez volt: Nézze főtisztelendő úr, az én transzcendenciám (istenélmény) meglévő valóság. Ez nem jelenti azt, hogy állandóan élményszerűen meg is tapasztalom azt. Olyan az időnként, mint az alvó rügy. Meg van, de szunnyad. És amikor rezonanciába jut isteni, vagy emberi hatások által, akkor élményszerűen megtapasztalom, élem és boldog vagyok.

Bennünk is él az Isten mint „objet connu”. Úgy éljünk, hogy tetszése szerint alakíthassa gondolkodásunkat és akaratvilágunkat, hogy minél többször megtapasztaljuk őt és kiegyensúlyozottan, biztonságban bontakozzunk tovább a krisztusi nagykorúság felé.

**Kerényi Lajos**

„Mit szeretek én, amikor téged szeretlek (ó Istenem)?! Nem szép testi formát, nem ideiglenes bájt, nem a fény csillogását, mely szemünknek oly kellemes, nem a hangok birodalmának édes melódiáit, nem a virágok, a kenetek és fűszerek illatát, nem manát és mézet, nem a karokat, melyek barátságos ölelésre hívtak, – nem ezt szeretem, mikor az én Istenemet szeretem.

Mégis valami fényt, valami hangot, valami illatot, valami eledelt és ölelést szeretek, mikor az én Istenemet szeretem.

Az én legbensőbb emberemnek fényét, hangját, illatát, eledelét és ölelését.

Ott világít az én lelkemnek az, amit semmi tér fel nem fog, ott hangzik az, amit semmi idő el nem ragad, ott illatozik az, amit semmi szél el nem fúj, ott ízlik az, amit semmi élvezet nem kisebbít, ott egyesülve marad, amit semmi unalom el nem választ.

Ez az, amit szeretek, mikor az én Istenemet szeretem.” (Vallomások 10,6.)

Szent Ágoston

Jöjjetek az Isten Fia szegény betlehemi jászolához, emberek: ti, mindnyájan, akik gondolkodtok, dolgoztok, szenvedtek és szerettek! Ő a Szabadító, a Megváltó, és nincs más név, melyben üdvözülni lehetne. Ő meghallgatja imáinkat.

VI. Pál pápa

Kérjük Karácsonyra, hogy Jézusunk egészen közel jöjjön hozzánk, – és megértsük őt a szívünkkel, – Igen! Ne csak értelmünkkel értsük, hanem szívünkkel is.

Romano Guardini

Mire várunk adventben tulajdonképpen? – Krisztus első eljövételére? Az már mögöttünk van. – Második eljövételére? Attól félünk és nem kívánjuk. – Karácsonyra?

Az ünnep várásának vallásos eseményéből kereskedelmi kampány lett. Úgy tűnik, hogy ma a keresztény semmire sem vár. A keresztény remény üres szó, és éppen ezért a vákuum törvényét követi: más reményekkel tölteti fel magát.

Dehát csakugyan nincs mit várnunk? Igazán az az abszurd „Gondot”-ra várás, a soha meg nem érkezőnek a várása-e a keresztény hit, amilyennek Samuel Beckett darabja próbálta leleplezni? Valóban mögöttünk van Krisztus első eljövetele?

Vagy nem élnek-e inkább egyes földrészek és mi magunk is alapjában véve még Krisztus születése előtt? Vannak emberek, akik még Krisztus előtt élnek: akik még soha nem találkoztak Istennel, azzal az Istennel, aki nem úgy gyógyítja szenvedésünket, hogy elveszi, hanem úgy, hogy velünk szenvedj át. – Istennel, aki a világ igazságtalanságát azzal győzi le, ma is csatlakozik az igazságtalanság áldozataihoz.

Vannak emberek, akik Krisztus után élnek, – látták őt és tovább mentek. Nem jobb-e még mindig Krisztus „előtt”, mint Krisztus „után” élni? – Szabad-e, hogy első eljövetele egyszerűen „mögöttünk” maradjon? Nem marad-e inkább mély értelemben mindig „előttünk”? Nem kell-e valójában egy életen át felé tartanunk, és nem abban kellene-e segítenie az adventnek?

Lassan az is kitűnik, hogy Jézus Krisztus első és második eljövételének várása legmélyebben egy és ugyanaz. Min a kettő végső soron nem más, mint beilleszkedés a Miatyánk első könyörgésébe: „Jöjjön el a Te országod!” – Ha Jézus „első eljövetele” egyszer mindenkinek valósággá válik, akkor éppen ez lesz a „második eljövetele”. Ha mindenki odatalált a betlehemi istállóba, akkor az istálló a dicsőség színhelyévé válik. Az Istállónak a világ két részre oszlik, Mert a kitaszított Gyermekek lesz az ítélet vagy az üdvösség.

De mi van a karácsonnyal, az ünneppel, az egyház liturgiájával? Szabad-e neki örülnünk? – Igen, szabad. Az ünnep azt jelenti, hogy évünk nemcsak a csillagok járása jegyében folyik le, hanem az emberek jegyében, akik emberibbé tették az életet. Azoknak az embereknek a jegyében, akiknek történetébe belépett az Isten. Az ünnep ezért nemcsak a csillagok ritmusában részesít, hanem az előttünk élt emberek örömeiben és szenvedéseiben is. Részesít Isten titkában, amely összeforrt történetünkkel. Az ünnep ezért felszabadító, ezért becses, ezért örvendetes.

Az igazi öröm annak a közösségnek ajándéka, amelyet Isten magáénak ismer. Nem kellene-e újból megtanulnunk, hogy készüljünk fel az ünnepre?

Joseph Ratzinger

A betlehemi Jászol az egyszerűség, a szegénység és az alázatosság tanúsága. A mai társadalom ezeket az erényeket gyakran gyengéségek, az emberi személyiség megalázásának tekinti. Pedig Isten Fia egészen kiüresítette magát értünk, hogy velünk együtt járjon és megváltson minket.

Nyisd meg szívünket, mennyei Atyánk, hogy Jézus érkezését örömmel fogadjuk, mindig az ő akaratát teljesítsük, és minden szeretetre szoruló emberben őt lássuk!

A Karácsony az „ember” ünnepe. Egy „ember” születik. Egy a sok milliárd közül, aki született, születik és születni fog a földön. Az ember ma statisztikai elem. Nem véletlen, hogy Jézus is egy népszámlálás alkalmával jött a világra –, amikor a római császár tudni akarta, hány alattvalója van. Az ember számítások tárgya, egy a milliárdok közül. És mégis: egyetlen, egyedülálló és megismételhetetlen!

Azért ünnepeljük olyan fénytel Jézus születését, hogy tanúsítsuk: minden ember „valaki”, egyedülálló és megismételhetetlen.

II. János Pál pápa

### Számunk írói:

*Barsi Balázs* OFM főiskolai tanár, Esztergom – *Bán Endre* plébános, Pécs – *Bánhegyi B. Miksa* OSB főiskolai tanár, Pannonhalma – *Bíró László* püspöki titkár, Pécs – *Boda László*, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest – *Cselényi István Gábor* paróchus, Nyírszőlős – *Fél Edit* néprajzkutató, Budapest – *Fila Béla* plébános, a Hittudományi Akadémia magántanára, Nagykőrös – *Gál Ferenc*, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest – *Gyulay Endre* plébános, Szeged – *Gyürki László* plébános, a Hittudományi Akadémia magántanára, Olaszfa – *Hetény János* plébános, Sopron – *Hosszú Lajos* főiskolai tanár, Győr – *Kerényi Lajos* lelkész, Budapest – *Kipke Tamás*, az Új Ember munkatársa, Budapest – *Kozma Imre* plébános, Budapest – *Krämer, Peter* egyetemi tanár, Eichstätt – *Paleta Éva*, Budapest – *Rezek Román* OSB főiskolai tanár, São Paulo – *Schmatovich János*, a Hittudományi Akadémia magántanára, Győr – *Sinkó Ferenc* író, Budapest – *Széll Margit* tanár, szerkesztő, Budapest.

## SOMMAIRE ETUDES

FERENC GÁL: „Je t'ai appelé par ton nom” (Is 43,1)

LÁSZLÓ BODA: Dieu rencontre dans l'homme

MARGIT SZÉLL: De la confiance primordiale au Dieu personnel

LAJOS HOSSZÚ: L'expérience de Dieu de saint Thomas d'Aquin

## ENTRETIEN DE „TEOLÓGIA” AVEC EDIT FÉL, CHERCHEUR DE L'ETHNOGRAPHIE

Le sainteté de la vie des pauvres (*János Hetény*)

## PERSPECTIVES

PETER KRÄMER: Qu'est ce que la réforme du droit canon a apporté?  
(trad. *B. Miksa Bánhegyi*)

Notre expérience de Dieu examinée par la Bible (*János Schmatovich*)

Rapport de Moïse avec Dieu (*László Gyürki*)

„C'est ta face, Yahvé, que je cherche” (Ps 27,8) (*Balázs Barsi*)

Ceux qui ont fait l'expérience de Dieu (*Béla Fila*)

Réflexions sur la psychologie de la relation de l'homme avec Dieu  
(*István Gábor Cselényi*)

Chanter les miséricordes de Dieu (*Ferenc Sinkó*)

Le Point Oméga de Teilhard de Chardin (*Román Rezek*)

## QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

La religion vécue comme problème pastoral (*Endre Bán*)

Sur un chemin commun vers Dieu (*Endre Gyulay*)

Je L'ai saisi et je ne Le laisse point aller (*Imre Kozma*)

Rencontres personnelles (*Tamás Kipke*)

„Je ne lâcherai pas, que tu ne m'aies pas béni” (Gn 32,27) (*László Bíró*)

Il demeure en moi, comme moi en vous (cf Jn 15,5) (*Éva Paleta*)

Expériences de Dieu (*Lajos Kerényi*)

INHALT  
AUFsätze

FERENC GÁL: „Ich erlöse dich und rufe dich beim Namen“ (Js 43,1)  
LASZLÓ BODA: Begegnung mit Gott im Menschen  
MARGIT SZÉLL: Vom Urvertrauen – bis zu dem persönlichen Gott  
LAJOS HOSSZÚ: Gotteserlebnis des hl. Thomas von Aquino

GESPRÄCH DER „TEOLÓGIA“ MIT EDIT FÉL VOLKSKUNDLERIN  
Das heilige Leben der Armen (*János Hetény*)

UMSCHAU

PETER KRÄMER: Was brachte die Reform des Kirchenrechtes? (übertr. B. Miksa Bánhegyi)  
Die biblische Überprüfung unseres Gotteserlebnisses (*János Schmatovich*)  
Die Beziehung des Moses zu Gott (*László Gyürki*)  
„Dein Antlitz, Jahwe, will ich suchen“ (Ps 27,8) (*Balázs Barsi*)  
Die Gott erfahren haben (*Béla Fila*)  
Gedanken über die Psychologie der Beziehung zwischen Gott und Mensch (*István Gábor Cselényi*)  
Der Gesang über des Herrn Erbarmen (*Ferenc Sinkó*)  
Der Punkt Omega von Teilhard de Chardin (*Román Rezek*)

THEOLOGISCHE-SEELSORGLICHE FRAGEN

Das religiöse Erleben als pastorales Problem (*Endre Bán*)  
Auf gemeinsamem Weg zu Gott (*Endre Gyulay*)  
Ich ergriff und entlasse ihn nicht... (*Imre Kozma*)  
Persönliche Begegnungen (*Tamás Kipke*)  
„Ich lasse dich nicht, bis du mich nicht gesegnet hast“ (Gn 32,27) (*László Bíró*)  
Er bleibt in mir und ich in ihm (vgl. Jn 15,5) (*Éva Paleta*)  
Gotteserlebnisse (*Lajos Kerényi*)

---

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. – Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. – Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4–8. III. lépcső 1. 8. (A kéziratot kizárólag ide kell küldeni.) – Felelős szerkesztő: dr. Szennay András – Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc – Felelős kiadó: Magyar Ferenc – Egyházi jóváhagyással – Előfizetési díj 1 évre 120,- Ft. Egyes szám ára 30,- Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511–324 számú csekk számláján. – Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 10.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénz nem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.) a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. – Terjeszti a Magyar Posta.

– Minden jog fenntartva. –

83-3783 Pécsi Szikra Nyomda – F. v.: Farkas Gábor mb. igazgató

Index szám

25 821

ISSN 0133–1779

ISBN 963 00 0679 0

# teológia

évnegyedes folyóirat (Budapest)

15 éves  
tartalmi mutatója

(1967—1982)

## TARTALOMJEGYZÉK

Név- és címmutató	— — — — — — — — — —	1
Tematikus számaink	— — — — — — — — — —	9
Tárgymutató	— — — — — — — — — —	10
Interjúk, beszélgetések	— — — — — — — — — —	16

**Felelős szerkesztő: dr. Szennay András**

**Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre**

**Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc**

**Összeállította: Széll Margit**

**ISBN 963 00 0620 0**

## NÉV- ÉS CIMMUTATÓ

- ALBERTINI PÉTER:** Az élet felé vezető imádság 1973/1.  
**ALSZEGHY ZOLTÁN:** Az általános feloldozásról 1973/4. — Élet és teológia 1977/3. — Miért kereszt az egyház? 1978/1.  
**ANDRÁS IMRE:** A plébániai lelkipázsztorkodás és az egyházzociológia 1971/3.  
**ANTAL JÓZSEF:** Hozzászólás a „Szentségek vagy mágikus ceremóniák?” c. íráshoz 1971/3.  
**ANTALÓCZI LAJOS:** Mária egyházunk anyja 1978/3.  
**ASZÓDI LASZLÓ:** Világiak az egyházban 1971/4. — A család a mai magyar társadalomban 1972/2.  
**AUBERT, JEAN-MARIE:** A keresztények küldetése a világban 1977/3.
- BACSOKA PÁL:** Az új papi lelkiség felé 1979/1.  
**BALÁZS PÁL:** Világiak Isten népében 1977/3.  
**BALÁZS SEBESTYÉN:** Szent Ferenc a teológus 1982/3.  
**BALIKO ZOLTÁN:** A lelkész hitben járó ember 1978/4.  
**BARCZA BARNA:** Az emberhalász imádsága 1970/1.  
**BALINT JÓZSEF:** Titok és Értelem 1968/4. — A Lélek Egyháza 1969/2.  
**BALINT SÁNDOR:** A Háromkirályok a régi hazai hagyományban 1963/4. — Népi vallásosságunk öröksége 1976/2.  
**BAN ENDRE:** Megjegyzések az új hittankönyvhöz 1971/2. — A pap mint közvetítő 1982/2.  
**BELLER BELA:** Honnan hová 1977/2.  
**BELON GELLÉRT:** Felix culpa 1973/4. — A Bibliás Jézus 1975/3. — Útonjárók hite 1976/4. — Urunk Miatyánkjai 1977/4. — A női kérdés evangéliumi szemlélete 1979/3. — Kezdeményezés és megtartás a Bibliában 1980/4. — A magyar liturgikus szövegek kérdése 1981/3.  
**BENCZE L. ANZELM:** A keresztény ünneplés 1969/4. — Hitoktatás és nevelés 1970/2.  
**BERNOLÁK ÉVA:** A „beat-zenész” Krisztus 1970/4.  
**BESSIERE, GÉRARD:** Imádkoznak-e a forradalmárok? 1973/1.  
**BETZ, OTTO:** Időszerű-e a közös családi ima? 1980/1.  
**BEKÉS GELLÉRT:** Az egyház egysége 1982/4.  
**BINDES FERENC:** A katekézis mint közösségteremtő eszköz 1979/2.  
**BIZIK LASZLÓ:** Emberhalász imádsága cikkhez hozzászólás 1970/3. — Az áldozatos élet példái és értelme 1976/2.  
**BOCHKOR ADÁM:** Orvosi beavatkozások az ember életébe 1963/3.  
**BODA LASZLÓ:** A II. Vatikáni zsinat és a keresztény bölcsélet megújulása 1968/1. — Világmodellek és túlvilág 1968/4. — A teremtés magjai 1969/4. — Végtelen Isten, emberi szavak 1971/1. — Megvalósítható-e a kereszténység 1972/3. — Gondolatok a rossz miertjéről 1973/1. — Gondolatok az emberről 1973/4. — A „negatív teológia” ... 1974/4. — Természettörvény, vagy a „humánus törvénye”? 1975/2. — Az evangéliumi erkölcs társadalmi vonatkozásai 1976/1. — Erkölcs-teológia és orvosi etika 1977/1. — Lelkitükör 1977/4. — A bűnök értelmezése a szeretet erkölcsében 1978/2. — Önmegvalósítás Krisztusban 1978/4. — A házasság felbonthatatlanságának jogi és teológiai értelmezése 1980/2. — A nemiség új megközelítése ... 1980/3. — Információ, lelkiség 1982/1. — A szenvedés értelme 1982/3. — Ökumenikus szellemű keresztény élet 1982/4.  
**BODI ERZSEBET:** A szív forradalma 1978/3.  
**BODROG MIKLÓS:** Egyházi önismeret és konkrét szolgálat 1972/4.  
**BOLBERITZ PÁL:** Hozzászólás „A hitoktatás és nevelés” c. íráshoz 1971/1. — „Gondolatok a házasság felbonthatatlanságáról...” c. íráshoz hozzászólás 1972/3. — A szemlélődés értékelése 1982/1.  
**BOROSS GEZA:** A bűn és bűnbánat problémája a mai református teológiában 1973/4. — A mai katolikus homiletika eredményei és problémái 1974/2.  
**BOROS LASZLÓ:** Krisztus követése, Gondolatok az imádságról (lelkigyakorlatos jegyzeteiből) 1969/1. — Meg vagyunk-e Istennel elégedve? 1972/1.  
**BORSOS MIKLÓS:** Törékeny palló 1975/4.  
**BOZOKY ÉVA:** A nők a történelem útjain 1979/3. — A keresztény család tartóereje 1980/3. — Példaképeink ...: Árpádházi Szent Erzsébet 1981/4.  
**BOZÓKY Mária:** Kereszténynek lenni ... (Dietrich Bonhoeffer-ről) 1979/1.  
**BORÖZ ENIKŐ:** A megáldott emberiség 1979/3.  
**BUDA BELA:** A szexuális élet problémái napjainkban 1980/3.
- C**  
**AMARA, HELDER:** Gondolataiból 1976/3.  
**CASALIS, GEORGES:** Az emberiség jajszava 1973/3.  
**CHARYTANSKI, JAN:** Katekézis és liturgia 1979/2.  
**CHENU, MARIE-DOMINIQUE:** A zsinat jelentőségéről 1971/2. — A korai keresztény humanizmus 1975/2. — Az egyház „társadalomtana” 1981/3.

**CONGAR, YVES:** Mai prédikáció (részletek 1947. XII. 31-i konferencia beszédéből) 1970/3. — Papok és világiak. (A tábori lelkészek kongresszusán tartott beszédéből, 1952.) 1970/4. — Az egyház, mint az üdvösség szentsége 1974/3. — Karizmatikus megújulás és a Szentlélek teológiája 1982/1.

**CSANÁD BÉLA:** A holland egyház reformtörekvései 1967/1. — Hozzászólás az új Proprium Hungariae-hoz 1967/4. — A jövő papjának arculatáról 1968/1. — Afrika ígérete 1968/3. — A lelképásztorkodás modellje a Zsinat szerint 1969/2. — A lektorok felkészülése 1969/3. — A biblikus hitoktatás alapkérdései 1970/1. — Adatok a szentmise szociológiájához 1970/2. — A Holland Pasztorális Zsinat 1970/3. — Szent István király arca a magyar breviáriumban 1970/4. — Családi katekézis 1972/2. — A tekintélyelvű lelképásztorkodás válsága 1974/2. — Krisztus-központú nevelés 1978/4. — A hitoktatás megújulásának háttere és célja 1979/2. — A keresztény család az üdvösség közössége 1980/2.

**CSAVOSSY ELEMÉR:** Krisztus Király — „kozmosz Krisztus” 1971/3.

**CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR:** Az elidegenedés keresztény értékelése 1963/1. — A keresztény élet szentsége 1970/1. — A világ előrejelzése, mint keresztény feladat 1970/3. — Krisztus csodáinak háttere 1971/1. — A világ hívők küldetése 1971/3. — Férfi és nő; „Kerekasztal” — beszélgetés a női egyenjogúságról és házasságról 1972/2. — Dialógus mint „fordítás” 1972/4. — Párbeszéd-e az ima? 1973/1. — Válságban van-e az ima? 1973/1. — Sokszínű krisztológia 1973/2. — A 2. Vatikáni zsinat tanítása a munkáról 1973/3. — A béke tőled is függ: A család jövője 1974/1. — Nyitott közösség munkálása 1974/2. — Egyház a jövőért; Szent Tomás a mai egyházban 1974/3. — Jézus Istene 1974/4. — Kerekasztal beszélgetés a házasságról; Krisztusi nagykorúság 1975/1. — A humanizmus gondolköre a felszabadulás utáni teológiai irodalmunkban 1975/2. — A liturgia örömmünnepe 1975/4. — Evangéliumi emberkép 1976/1. — A 2. Vatikáni zsinat a békéről 1976/3. — Hihetőségi rendszerek 1976/4. — Közös létezés 1977/1. — Krisztus megtapasztalása az egyház életében 1977/4. — Az egység jele 1978/1. — A támadó szellemtől a szolgálattig 1973/2. — A tanítást váltások tetté 1978/3. — Üdvösség és emberség 1979/1. — Korunk kenethozó asszonyai 1979/3. — A házasság-gondozás égető kérdései 1980/2. — Szempontok a szexuális neveléshez 1980/3. — Hétköznapi Jézus-képek 1980/4. — Szentírás és igehirdetés 1981/1. — A hit alapelemei a családban 1981/2. — Milyen Isten-képet közvetítsünk? 1981/3. — A lelkiség világi és közösségi dimenziója 1982/1. — Mérlegben a falu 1982/2. — A szentek közössége 1982/3.

**CSERHÁTI JÓZSEF:** A tévedhetetlenség kérdése az egyház belső dialógusában 1972/3. — A pap hite és imája 1973/1. — Cserháti József pécsi püspök káplánjaival beszélget 1974/2. — A Szentlélek ajándékainak sokfélesége 1976/2. — Tízéves a TEOLÓGIA 1976/4. — A papság lelképásztori szellemű teológiát vár 1977/2. — A zsinat utáni pasztorációs törekvések 1982/4.

**CZAKÓ DÁNIEL:** Az ima nem klinikai monológ 1973/1.

**CZIKE IMRE:** A krisztusi törvénnyel rendezett házasság és élet 1975/1. — Kit szabad megkeresztelni? 1978/3.

**DABÓCI MÁRIA:** Bátorság és remény 1980/4.

**DANCI VILLEBALD:** Gondolatok a második kánonhoz 1974/2. — Gondolatok a szentmise konsekrációs szövegéről 1975/2.

**DANKÓ LÁSZLÓ:** Szeretben elkötelezett élet 1976/1.

**DELBREL, MADELEINE:** Az igazi pap 1973/1.

**DIENES ISTVÁN:** „Isten még a kinyilatkoztatásban is titok marad” 1978/3.

**DIÓS ISTVÁN:** Krisztus, eukarisztia és a nagykorú kereszténység 1973/2. — A keresztény ünnepi munkaszünet 1973/3. — A szülők nevelői felelőssége 1974/1.

**DÓCZY LÁSZLÓ:** Megjegyzések a „TEOLÓGIA” folyóiratra 1970/4.

**DOMOKOS PÁL PÉTER:** A magyar nyelvű énekes szertartásaink kérdéséhez 1969/4.

**DCNÁTH LÁSZLÓ:** „Mert ha valaki szégyell engem és az én beszédeimet...” 1978/3. — Hogy otthon legyünk a világban 1980/2.

**DONDEYNE, ALBERT:** Mi a dialógus? 1968/1.

**DOROMBY KÁROLY:** A férfi és a nő a Bibliában és az egyházban 1978/3. — Tizenöt éve fejlődött be a 2. Vatikáni zsinat 1980/4.

**DÖPFNER, JULIUS:** Az egyház mai problémáiról és feladatairól 1972/4.

**DUL GÉZA:** Bűnbánati liturgia gyermekeknek 1974/2.

**EJELE FERENC:** Gondolatok a pasznevélés gyakorlatáról 1969/1. — Ünnepeink egységes elnevezése 1970/2. — A szentmisében végzett bűnbánati ima jelentősége 1971/4.

**EDELÉNYI ISTVÁN:** Miért nincs mosolygó arc az első hittankönyvben? 1972/4.

**ELŐD ISTVÁN:** Hiszek Jézus Istenében és Isten Jézusában 1976/4. — Jézus emberi tudása és öntudata 1978/4. — Schütz Antal teológiája 1981/2.

**ENZSÖL ELLÁK:** Hozzászólás a „celibátus kérdéséhez” 1971/3.

**ERDŐ FÉTER:** A keresztény erkölcsi norma és a statisztikai átlag 1977/1. — Kit szabad megkeresztelni? 1978/1. — Pasztorális szervek a zsinat utáni egyházjogban 1982/4.

**ESZTERGOMI EGYHÁZIROPADALMI ISKOLA:** Emberúton az Isten felé 1978/1.

**FARKAS ATTILA:** A keresztény szimbolika teológiai alapjai; Egyházi épületek és műtárgyak gondozása 1971/4.

**FABIÁN ÁRPÁD:** Egyház és jog a zsinat tükrében 1968/2.

**FABIÁN ISTVÁN:** Szent István „rehabilitálásának” kérdéséhez 1972/1.

**FABIÁN JÁNOS:** A fővárosi turizmus lelképásztori feladatairól 1977/2.

**FÉLEGYHAZY JÓZSEF:** Nagy Lajos pécsi egyeteme 1967/2. — Könyv az egyház és az állam múltbéli jogviszonyáról hazánkban (Csizmadia Andor) 1963/2. — Magyar hercegprímások arcképsorozata (Meszlényi Antal) 1971/4. — Keleti kereszténység, keleti egyházak (Timkó Imre) 1972/1. — Rákóczi életfilosófának spirituális vonásai 1976/3.



**FILA BÉLA:** Gabriel Marcel, a keresztény egzisztencialista 1969/4. – Milyen legyen a katekéta személyisége? 1979/2. – A világlefelelőség lelkiisége 1982/1.

**FOLTIN BRUNÓ, IFJ.:** Gyermekek az egyházi közösségekben 1977/4.

**FOLDENYI JÁNOS:** A kicsinyek boldogsága 1975/4. – A keresztény élet és a „fasiszta” személyiség-vonások 1976/1. – A katolikus ember gyakorlati hitvallása 1977/1.

**FUCHS, JOSEF:** Vita a felbonthatatlan házasságról 1975/1.

**FULOP BÉLA:** „Beteg valaki közületek?” 1975/1. – A teológiai antropológia alapvetése 1975/2. – „Betegségeinket Ő viselte!” 1977/2. – A megtérés részesedés Krisztus közösségében 1978/1. – A humanizmus védelmében 1979/1. – A liturgia közösségi dimenziója 1980/1. – Hogyan készülünk a biblikus homíliára 1981/2. – Isten Lelkének jelenléte 1981/4.

**GALANTAI MÁRIA:** Papi világtalálkozó a remény jegyében 1982/4.

**GALLAI JÁNOS:** Jézus örömhíre Iskolatában 1970/2.

**GAL FERENC:** Új utak a teológiában 1967/1. – A karácsony krisztológiája 1967/2. – A hit éve 1968/2. – Elgondolások az áteredő bűnről 1968/3. – Nemiség és erkölcs 1969/1. – Tülvilági hit és antropológia; A celibátussal kapcsolatos viták 1969/3. – Örök megváltó-várás 1969/4. – Egy természetűdös megjegyzéséhez 1970/2. – Az eukarisztia ünneplésének lényege 1970/3. – Exegézis és kérérgma 1971/1., 1971/2. – Péter elsőége ökumenikus párbeszédében 1971/3. – Exegézis és kérérgma 1971/4. – Isten szava és a modern exegézis; Exegézis és kérérgma 1972/1. – Exegézis és kérérgma 1972/2., 3., 4. – Beszédes karácsony 1972/4. – Exegézis és kérérgma; Homília-vázlatok 1973/1., 2., 3., 4. – Ige, egyház, nép (Dr. Bartha Tibor könyvéről) 1973/1. – A teremtett világ és az ember munkája 1973/3. – Teofániák a Szentírásban, 1974/1. mellékletében – A transzcendens Isten 1974/1. – A kinyilatkoztatás 1974/2. – Az üdvörténet 1974/3. – Az üdvösség 1974/4. – Exegézis és kérérgma 1975/1., 2., 3., 4. – Démonhit és Szentírás 1975/3. – Isten megtestesülése és az ember öröme 1975/4. – Exegézis és kérérgma 1976/1., 2., 3., 4. – Egységes hit és sokrétű teológia 1976/2. „Amikor az Emberfia eljön, talál-e hitet a földön?” 1976/4. – Exegézis és kérérgma 1977/2., 3., 4.; „Szem nem látta, fül nem hallotta” 1977/2. – A világ megszentelése 1978/2. – Jézus valóságos Isten és valóságos ember 1978/4. – Az emberi méltóság a kereszténységben 1979/1. – A nők papságának kérdéséhez 1979/3. – A Szentírás és a dogma kapcsolata 1979/4. – Eukarisztia és egyházi közösség 1980/1. – Betű, szellem, karizma 1980/4. – Az egyház küldetése 1981/2. – „Láttuk az Atya Egyszülöttének dicsőségét” 1981/4. – Vallásos élmény a kereszténység peremén 1982/1. – Testünkben viseljük Jézus szenvedését 1982/3. – Teológiai emberkép 1982/4.

**GÁNC PÉTER:** Uram, taníts szeretni! 1980/3. – Az „új” fogalmáról 1982/1.

**GÉLINEAU, JOSEPH:** Miért van szükség a liturgia reformjára? 1968/1.

**GOJÁK JÁNOS:** Ami a szocialista és a keresztény etikában egyezik 1976/1. – Krisztus megélése a közösségben 1978/4. – Mennyei Atya–Anyaszentegyház 1979/3.

**GONDA IMRE:** Tetteink és az evangéliumi erkölcs 1976/1.

**GÖRRES, ALBERT:** Lélektani észrevételek a szexualitákról 1980/3.

**GUARDINI, ROMANO:** Krisztus gyógyít 1982/3.

**GUTHY ANDOR:** Püspökök a világiakért 1982/1.

**GYÉRESSY BÉLA:** Egy szentéletű kanonok (B. Özséb) a pálosok alapítója 1970/1.

**HAGEMAN FRIGYES:** A bűnbánat szentsége modern megvilágításban 1968/2. – A „magános” bűn lélektan és kezelése 1969/2.

**HAJDÓK JÁNOS:** Szoltároskönyv a mai ember kezében 1975/3. – Latin-Amerika „leprás Krisztusa” 1976/3. – A közös munkahelyek nyitottsága a testvériség felé 1977/1. – A világiak a mai egyház életében 1977/3. – Kalkuttai Teréz Anya munkájának „fémjelzése” 1981/1.

**HAJDÓK ZOLT:** „Szélsőséges progresszívek és konzervatívok” 1969/3. – Teilhard de Chardin hüperfizikájának értéke 1969/4.

**HAJNAL GYÖRGY–HAJNAL RÓBERT:** Miskatekézések gyermekek részére 1974/2.

**HAMMAN, ALBERT:** Az egyházatyák tanulmányozásának időszerűsége 1974/3.

**HAMPEL KÁROLY:** Elmélkedés az ellenségszeretetről 1978/3.

**HARMATI BÉLA:** A keresztység és az eukarisztia kérdése a legutóbbi ökumenikus beszélgetésekben 1978/1.

**HARING, BERNHARD:** A tekintély válsága 1969/3. – Az időszerű házasság-gondozás kérdése 1974/1.

**HEGEDUS FERENCNÉ:** Szüksége van-e Jézusnak olyanokra, akik készek áldozatot vállalni érte? 1978/3.

**HEGYI BÉLA:** A nemhívók mai Krisztus-képe 1972/4. – „Tudjátok-e, hogy feltámadt Krisztus?” (fiatalok válasza) 1973/1. – Hit, Egyház, emberi tevékenység 1973/4. – Akik az egyházban segítségre várnak 1974/3. – A magyar teológia harminc éve – a teológus a szocialista társadalomban (Beszélgetés Nyíri Tamás professzorral). 1975/1. – Mit várunk a prédikációtól? 1975/4. – „Tettel és igazsággal” 1976/2. – Az ifjú Engels kereszténysége 1976/4. – Népront és az egyházközség 1977/1. – Kovácsként az evangélium szolgálatában 1977/3. – Vallásos motivációk 1978/1. – Tudunk-e még szeretni? 1978/2.

**HEGYI LAJOS:** A balatoni turizmus lelkipásztori munkáiról 1974/3.

**HOLLÓS JÁNOS:** Kollegialitás az egyházmegyék életében 1968/2.

**HORVÁTH LÓRÁNT:** Akiket az Isten Lelke vezérel 1973/2.

**HORVÁTH S. LÁSZLÓ:** Egyház igen – Jézus nem 1981/3.

**HUBERT JÁNOS:** Exegézis és igehirdetés 1979/4.

**IKVAY LASZLÓ:** In memoriam Romano Guardini 1969/1.

**ILLYÉS GYULA:** A hit dolgairól 1977/1.

**JAMBOR MIKE:** Franciaország vallási életéről 1982/2.

**JANOS, XXIII.:** Születésnapról a haláláig 1973/2.

- JANOSI GYULA:** Emlékezés Giesswein Sándorra 1973/3.  
**JELENYI ISTVÁN:** Jelek és árnyak 1970/1. – Szombat, vasárnap 1976/1. – Jézus istenségébe vetett hitünk szentírásai alapjai 1978/4. – A kinyilatkoztatás és az emberi szó 1979/4.  
**JÓZSA MIHALY:** Az idős Szent Pál lelkülete 1981/1.

**KAMMERMEIER, WILLIBALD:** Imádság azokért, akik nem tudnak hinni 1973/1.

- KAPÓTSY BÉLA:** Kit öl meg az öngyilkos? 1974/1. – Tizenkét év az öngyilkosság ellen... 1979/4.  
**KARDOS JÓZSEF:** Lelkipásztorokdás a fővárosban 1974/2. – Hol a kispap otthona? 1975/2. – A béke bibliai ígérete 1976/3. – A papi hivatás alapja 1976/4. – Korszerű karitászmunka 1977/1. – A végsőkig kitartó szeretet 1978/2. – Felkészítés az eukarisztia vételére 1980/1.

**KATONA NÁNDOR:** A szavak devalvációja 1970/2. – Építő és bomlasztó kritika 1971/2. – Gyermekírási a szentmisén 1977/2.

**KAULICS LÁSZLÓ:** Az igazság Jézusban van 1975/3.

**KECSKÉS PÁL:** Szent Tamás és a II. Vatikáni Zsinat 1968/2.

**KERESZTES PÁL:** Az új Lekcionárium 1970/2.

**KERESZTURI ENDRE:** A világiak ereje: a titokzatos test Szíve 1978/3.

**KERESZTY KORNÉLNÉ:** Hogyan lehet a családot Jézusból kiindulva formálni? 1978/3.

**KERÉNYI GRÁCIA:** „Boldogok akik sírnak” 1978/2.

**KERÉNYI LAJOS:** Útrakészen 1977/2. – Gondolatok a papi hivatásról 1978/1.

**KESZTHELYI FERENC:** Az egyházmegyei Katekétikai Bizottságok munkája 1979/2.

**KÉRI JOLAN:** Egy laikus gondolatai az ígéhirdetésről 1976/3. – Akik valóban „a Lélekből születtek” 1979/3. – Keresztény jövő – jelen nélkül? 1980/2.

**KIEL, ELFRIEDE:** Levél az NDK-ból 1976/1.

**KIPKE TAMÁS:** Az önpusztítás folyamata és a lelki gondozás 1978/2. – Az öngyilkosságról és a lelki segítségről 1979/2. – Családi beszélgetések 1980/2. – A „legkisebkek” és az egyház 1982/3.

**KIRÁLY ERNŐ:** Krisztus törvénye ma is időszerű 1973/2. – Humanizálhatóság az önzés? 1975/2. – Az evangéliumi szegénység pápája: XXIII. János 1981/4.

**KIRÁLY ILONA:** Öregek a családban 1974/1.

**KISS LÁSZLÓ:** Gondolatok a munka keresztény szemléletéről 1973/3. – Egység és sokféleség az egyházban; – Szabadság az egyházban 1974/3. – A jövő Istene 1974/4. – A papságban szolgálok minden-rapi élete 1975/1. – Az ember élete: Krisztus 1975/2. – Az öröm forrásai Szent Pál tanításában 1975/4. – A Római levél erkölcsi tanítása 1976/1. – Isten szavának „szimfóniája” 1976/2. – A keresztény hit új, politikai dimenziói 1976/3. – Boldog vagy, Sion leánya! 1976/4. – A technikai társadalom keresztény értéke 1977/1. – „Számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség” 1977/2. – Keresztény cselekvésünk a világban 1977/3. – A jövő egyházának körvonalai 1978/1. – „Gyűlöljétek a rosszat, szeressétek a jót!” 1978/2. – A mai élet válfányai 1978/3. – Hogyan beszéljünk a gyermekeknek Istenről? 1978/4. – Az egyház új humanizmusa 1979/1. – Jézus evangéliuma és az egyház küldetése 1979/2. – Nők az ősegyházban 1979/3. – Önértelmezés és kibontakozás a háttasságban 1980/2. – A nemiség történeti távlatból 1980/3. – Teremtő Isten, alkotó ember 1980/4. – Maria Bührer: Az egyházban fellelhető szorongás (fordítás) 1981/1. – Pasztoráció és emberi kibontakozás 1981/2. – „A győzelem elnyelte a halált!” 1981/3. – A keresztény kultusz szíve: az eukarisztia 1981/4. – Yves Congar: Karizmatikus megújulás és a Szentlélek teológiája (fordítás) 1982/1. – Jób könyvének üzene: 1982/3. – A folyamatosan megújuló egyház 1982/4.

**KLEMPA SANDOR:** A hétféle lelkisége 1975/2.

**KLOSTERMANN, FERDINAND:** A pap és a laikus a holnap egyházában 1967/2. – A holnap papja 1971/1. – A keresztény közösség teológiája 1971/4.

**KOCSIS ELEMÉR:** Ökumenikus krisztológia 1978/4.

**KOMESZ MÁTYÁS:** Testvériségünk Jézus Krisztusban 1978/4.

**KONCZ LAJOS:** A meditáció mai igénylése 1977/4. – A feltámadt Krisztus megtapasztalása a plébániai közösségekben 1978/4. – A ma embere és az Istenhit 1979/2. – A sugalmazás teológiája 1979/4. – A szenvedés teológiájához 1982/3. – Papi indentitás a zsinat után 1982/4.

**KORMÁNYOS LŐRINC:** Ima és küldetés 1973/1.

**KORONCZ LÁSZLÓ:** Exegézis és kérésma 1971/3., 4. – A jegyesoktatásról 1972/2. – Keresztési kate-kézis 1972/4. – A betegség mellett 1973/3. – Szentségi életünk 1976/4. – A bérmaikozók életkora 1978/2.

**KORZENSZKY RICHARD:** A szüntelen imádságról 1971/1. – Nemiség, szerelem, keresztény nevelés; Az anya hála 1974/1. – Jézussal – az egyház nélkül 1974/3. – „Hogy életük legyen” 1977/2. – Szeretetről, gyűlöletről Németh László: Irgalom című regénye nyomán 1978/2.

**KÓSA FERENC:** Egyházi muzsikuskok képzésének problémája 1967/2.

**KOSZTOLÁNYI ISTVÁN:** Bultmann és tanítása 1968/4. – Öskeresztény osszáriumok 1970/1.

**KOVÁCS ENDRE:** Az imádság Prohászka lelki életében 1977/4.

**KOVÁCS LÁSZLÓ:** „A gyermek játszani akar...” 1974/2.

**KOVÁCS TADÉ:** A teológia 1974/2. száma egy lelkipásztor szemével 1974/4.

**KOZMA IMRE:** Örök jövőnk a világban épül 1978/3. – A szeretet evangelizációja 1979/2. – Ünneplésünk 1980/1.

**KONIG, FRANZ:** A vallásos tapasztalatra való rávezetés 1973/1.

**KUNSZERY GYULA:** Remete Szent Pál ereklyéi 1968/4.

**KUNG, HANS:** A gyógyító és segítséget nyújtó Jézus 1973/2.

**LANTOS-KISS ANTAL:** Szélsőséges progresszívek és konzervatívok a Zsinat után 1969/2. – Pater Pire emlékére 1969/3.

**LAPIS KATALIN:** Szent István „rehabilitálása” 1971/3.

- LAURENTIN, RENÉ:** Megingott-e Péter fundamentuma? 1974/3.
- LEHOTAY MÁRIA:** Világiak teológiai képzése 1971/4. – Nők az egyházban – hazánkban 1972/3. – Gondolat-mozaikok az imáról 1973/1. – Elmélkedés az üres gyóntatószék mellett 1973/4. – Szemléletváltozás a nőkről – egyházunkban 1979/3.
- LÉGAUT, MARCEL:** A hívők Jézus-közösségének a követelményei 1978/1.
- LOHFINK, GERHARD:** A megújuló hitélmény 1977/4.
- LÓNAY ÖDÖN:** A pap magánya 1971/4.
- LOTZ ANTAL:** A szórvány-pasztoráció teológiai és kériumatikus kérdései 1976/2. – Az eszkatológia alkalmazása a lelkipásztorkodásban 1981/4.
- LŐRINCZ IMRE:** A liturgikus tér kialakítása 1968/4. – Az új magyar misekötény könyörgései 1970/3.
- LUBICH, CHIARA:** A szeretet, mint ideál 1982/1.
- LUKACS LÁSZLÓ:** Nagyobb a szívünknel 1973/1. – Az igehirdető és az irodalom 1979/2. – Lelkipásztori felkészítés a párválasztásra 1980/3.

**MAGYAR FERENC:** A laikus vilá kongresszus tanulságai 1968/1. – Az egyház legfőbb gondja a második ezredfordulón 1978/3.

- MAHR, FRANZ:** Az „antifariszeus” 1978/1.
- MAJSAY MÓR:** A betegek kenete egy első századbéli lemezen 1967/2. – A palesztinai szenthelyek 1968/2. – A tabghai ásatások meglepő eredményei 1969/1. – A naptár túlerheltségének megszüntetése 1970/1.
- MARIHÁZI BENNÓ:** Hozzászólás a „Hatalmi Egyház vagy kegyelmi Egyház?” – című tanulmányhoz 1970/1. – Az I. Vatikáni Zsinat centendriumára 1970/2.
- MAROSKERESZTURI JÁNOS:** A megtérés 1978/3.
- MATUZ LÁSZLÓ:** Gondolatok a betegekről 1974/1.
- MAYER MIKLÓS:** Az imádkozó pap 1977/4.
- MÁTRAI BENEDEK:** A Szentlélek Jézus megváltó művének folytatója 1978/4.
- MEDVIGY MIHALY:** Erkölcs és világnézet 1969/3.
- MERZA JÓZSEF:** A családi élet megújítása 1972/2.
- MESZLENYI ANTAL:** Nemzetünk égő áldozata 1971/4. – Lepold Antal: a lelkipásztor és tudós 1981/3.
- MEVES, CHRISTA:** Az egészséges nemi nevelésről 1980/3.
- MIKLÓS DEZSŐ:** Kálvin ökumenikus szemléletben 1969/3. – Az Ökumenikus Direktórium 1967/4. – A Biblia a megújuló Egyházban 1970/4.
- MOHAY ERZSÉBET:** Hozzászólás a „Nők az egyházban – hazánkban” c. íráshoz 1973/1.
- MOLNAR BELA:** „Ettől kezdve sokan visszavonultak Tőle” 1975/3.
- MOLNAR JÁNOS:** Cselekedeteink természetfeletti értéke 1971/1. – Emberi értékeink végső magyarázata 1976/1.
- MOLNAR NÁNDOR:** Hozzászólás Sulyok E. az „Igehirdetés nyelve” c. tanulmányához 1972/4.
- MOLTMANN, J.-VISCHER, L.:** A keresztények reménye 1976/3.
- MOSOLYGÓ MARCELL:** Milyen utat építsen a család a gyermeknek a hit felé? 1979/2.
- MUNCZ FRIGYES:** Betegség-gyógyulás 1982/3.
- MUNTAG ILDIKÓ:** Ami csak a nőre vár 1979/3. – Isten a nők Istene is 1981/1.
- MUSTOS PÉTER:** Utat keresünk 1980/1.

**NAGY ÁRPAD:** Az emberi sors hűsvét fényében 1968/1. – Bernhard Häring előadása Budapesten 1968/3. – Az Ember védelmében 1970/2.

- NAGY ENDRE:** Az öregek lelki gondozása 1974/1.
- NAGY JÓZSEF:** Homiliovázlatok ... 1977/1., 2., 3., 4. – A papi lelkiség néhány vonása a „Redemptor Hominis” enciklika alapján 1981/4. – Asszisi Szent Ferenc, a mai pap eszményképe 1982/3.
- NAGY LAJOS:** A kereszttség szentségének lelkipásztori előkészítése 1971/1.
- NAGY LÁSZLÓ:** Sport, egészség, életszentség 1970/4. – Az imádkozó pap (Mayer Miklós elmékedéseiből) 1977/4.
- NEMESHEGYI PÉTER:** Krisztus találkozási Ázsia lelkével 1981/3.
- NÉMEDI SÁNDOR:** Keresztények és marxisták a dialógus útján 1972/4. – Az Isten felé vezető és az emberekhez küldő Jézus 1973/2.
- NOSZLOPI LÁSZLÓ:** Mai egyetemi hallgatók életfelfogásának kutatása 1971/3.
- NYÍRI TAMÁS:** Hogyan beszéljünk Istenről? 1968/3. – Fejlődés tan és teológia 1969/2. – „Szélsőséges progresszívok és konzervatívok” 1969/3. – Az ember halála 1971/1. – Túlpárti fények 1971/4. – Hogyan él a magyar papság? 1972/3. – Boldogok a béke szerzői 1973/2. – A bünbánati fegyelem változása az egyházban 1973/4. – A magyar teológia harminc éve – a teológus a szocialista társadalomban (interjú) 1975/1. – Az Istenkérdés mai megközelítése 1976/4. – A Jézus-kérdés és korunk filozófiai gondolkodása 1978/4. – Mit jelent az evangélizáció egy szocialista országban? 1979/2. – Közösség és vallásosság 1980/1. – Felelőségünk a megváltás művében 1981/1. – A világiak és a magyar egyház jövője 1982/2.

**ÓTTLY ERNŐ:** Közös karácsonyi örömünk 1975/4.

**PAJKÓ LÁSZLÓ:** A mise, mint pasztorációs lehetőség 1974/2.

- PALETA EVA:** A Láthatatlan 1969/4. – Erasmus Morusról 1970/3. – Az életöröm 1971/2. – Celibátus civil szemmel 1971/3. – Psalmus Humanus (Szent-Györgyi Albert versei, ford.) 1972/4. – Így imádkozott Morus Tamás 1973/1. – Korunk nagy „megtérője” 1973/4. – Dom Helder Camara gondolataiból 1976/3. – Hítre

nevelés a családban 1977/3. — Ötszáz éve született Morus Tamás 1978/1. — A Biblia egyik kulcsszava, a megtérés 1978/3. — Mit írsz te ott Tamás? 1979/1. — Kismamák, nagymamák 1979/3. — Generációk 1980/2.

**PALLO MARGIT:** Hozzászólás Sulyok E. az „Igehirdetés nyelve” c. tanulmányához 1972/4.

**PASKAI LÁSZLÓ:** Morális a zsinat után 1967/2. — A célszerűség mai szemmel 1968/1. — Az ember szabadsága 1969/3. — „Tanúim lesztek” 1970/3. — Emberi egzisztenciánk karácsony fényében 1970/4. — Dialógus az Egyház életében 1972/4. — Aquinói Szent Tamásra emlékezünk 1974/1.

**PATAKI KORNÉL:** Az isteni szeretet sugárzása 1975/4.

**PAUKA LÁSZLÓ:** Miskatekékizsek gyermekek részére 1974/2.

**PAKOZDY ISTVÁN:** „A szolgálatok különfélék” 1981/4.

**PAKOZDY LÁSZLÓ MÁRTON:** A „kijelentés teológiája” a mai protestáns teológiában 1979/4.

**VI. PÁL:** „Quinque iam anni” apostoli levele 1971/2. — Krisztus a mi kiindulópontunk 1973/2. — A fiatalokhoz (1972. V. hó 23.) 1974/1. — A Szentév a kiengesztelődés és a béke éve 1974/4. — Megújulás: visszatérés a forrásokhoz 1975/3. — A keresztény örömről 1975/4. — „Több bizalmat a világiaknak!” 1977/3. — Szükséges az imádság! 1977/4.

**PALVOLGYI GYULA:** „Az Atyához vezető út” 1978/3. — Teológiai vélemények a szexualitásról 1981/1.

**PELSŐCZY FERENC:** Egyház Európa születésénél 1968/4. — Szent István az ezredévforduló tükrében 1970/3.

**PÉCH LILLA:** A kenyér és a bor 1971/4.

**PÉTERI PÁL:** Lelkipásztori gondolatok bűnről és kegyelemről 1970/2. — A mai ember büntudata 1973/4.

**PFEIFER JÁNOS:** VI. Pál pápa körlevele a népek fejlődéséről 1967/1. — Tíz éves a „*Humanae Vitae*” enciklika 1978/3.

**POTTYONDY IMRE:** Prohászka Ottokár 1967/1.

**PUSKELY Mária:** Jézus követésében élünk 1978/3.

**RADÓ POLIKÁRP:** A teológiai oktatás megújítása a Vatikáni Zsinat szerint 1967/1. — A húsvét misztériuma 1968/1. — Krisztus jelenléte 1968/3. — Az eukarisztia titka 1969/1. — A végleges, új miserend 1969/2. — Isten akaratához igazodunk 1969/3. — Karácsony misztériuma 1969/4. — „*Sacramentarium Vaticanum*” 1970/4.

**RAHNER, KARL:** Teológiáról és teológusokról 1967/2. — Az Egyház magatartása a szekularizáció és az ateizmus iránt (előadás) 1968/4. — Vita az egyházi tanítóhivatalról 1970/3. — Húsvét-hitünk lelkiisége 1974/1. — A karácsony teológiájához 1975/4. — „A lelkipásztorkodás megelőzi a teológiát” 1977/2. — A szabadság Krisztus útján jött közénk 1980/4.

**RATZINGER, JOSEPH:** Miért szeretem az egyházat? 1978/1. — A liturgikus megújulásról 1980/1. — A 381. évi I. Konstantinápolyi zsinat 1981/4.

**RÁDY FRANCISKA:** Ki számunkra Krisztus? 1973/2.

**REICHARDT GYULA:** Tökéletes bánat és szentáldozás 1970/1.

**REZEK ROMÁN:** Teilhard élete és látomása 1971/2. — Teilhard de Chardin belső dialógusa 1972/3. — Teilhard-breviárium a munka teológiájához 1973/3. — Teilhard „folyton növekvő” Krisztusa 1974/4. — Huszonöt éve halt meg Teilhard de Chardin 1980/1. — Elmélkedés a keresztút állomásaira 1981/1. — Teilhard igazságáért folytatott harca 1982/2.

**RÉDLY ELEMÉR:** Lehet-e a gyerekek halálos bűne? 1973/4. — Hitoktatás pluralista társadalmunkban 1979/2. — Hitélmény, és a hitet megalapozó tapasztalat 1981/2.

**RÓNAY GYÖRGY:** Ars proedicandi 1968/1. — Sik Sándor lelkiisége 1969/1. — „Szélsőséges progresszívek és konzervatívok” 1969/3. — Jézussal találkozni 1973/2. — Evangélium és elkötelezettség 1976/3.

**ROSTA FERENC:** Keresztények egysége 1968/3. — Isten népe 1969/1. — A hitigazságok rangsorolása 1971/2. — Exegézis és kértigma 1971/3.

**ROTH, GOTTFRIED:** A keresztény család jövője a medicina pasztorális tükrében 1980/2. — A terápia istenszolgálat 1982/3.

**RÓZSA HUBA:** Az ószövetségi Szentírás szerepe az Újszövetségben 1979/4. — Szentírás a II. Vatikáni zsinat után 1982/4.

**SCHÄFER, ALFONS:** Hogyan feszítjük ma keresztre Krisztust? 1976/3.

**SCHILLEBEECKX, EDWARD:** Új tájékozódás a keresztény magatartásban (ismertetés) 1968/1. — Törekvések, feladatok a ma teológiájában (interjú) 1969/4. — Visszapillantás 1982/4.

**SCHMATOVICH JÁNOS:** A húsvéti híradások történetisége 1972/1. — Dialógus az igehirdetésben 1972/3. — A gyermek Jézus Szent Lukács evangéliumában 1973/2. — A gyakorlati bibliamunka módszere 1980/4. — A bibliai szöveg különböző értelmei, és a prédikáció 1981/4.

**SCHRAM FERENC:** Búcsújárás Magyarországon 1968/2.

**SCHUSTER, HEINZ:** Lelkiesség teológia nélkül? 1977/4.

**SCHWEITZER JÓZSEF:** Istenhit Auschwitz után 1974/4.

**SECKLER, MAX:** Számvetésünk a hitről 1981/3.

**SERTILLANGES, A.-D.:** A kételyekkel küzdő ember imája 1973/1.

**SIGMOND, A. RAJMUND:** A vallásszociológia szerepe az egyház belső dialógusában 1972/3.

**SINKÓ FERENC:** Ahogy az én népem imádkozott 1977/4.

**SONKOLY ISTVÁN:** Bogosich Mihály 1969/3.

**SÖLYMOS SZILVESZTER:** Hibás szövegek a Szent vagy Uram-ban 1969/2. — Az eukarisztia liturgiája 1970/4. — A protestáns teológia a Teológiai Szemle 1970-es évfolyamának keresztmetszetében 1971/3. — A megújított egyházi év és az új egyházi naptár ismertetése 1972/2. — Az egyház új imádságos könyve 1973/1. — Lapozgatás a Teológiai Szemle 1973-as évfolyamában 1974/3. — A bűnbánattartás új rendje az

Egyház életében 1975/1. – A sokszínű liturgia 1976/2. – A megújított liturgia – az öregek keresztje? 1978/1. – „Az üdvösséget az asszony kezébe adta” 1979/3. – A megújított szolozsma, mint az egyház közösségi imája 1980/1. – Gondolatok a papnélküli istentiszteletről 1981/2. – Az új római misekönyv teológiája és lelkiése 1981/4. – A liturgikus megújulás húsz éve 1982/4.

**SÖVEGES DAVID:** En és te 1971/4. – Hagyomány és haladás az egyházban 1972/3. – Mai nyelveimléletek és a teológia 1981/2. – Prédikációt hallgató diákok 1982/2.

**SPEAMANN, HEINRICH:** Jézus a törvény és magunk 1969/3. – Elérhetetlen ábrándok? 1974/3.

**STEIN, EDITH:** Magányos párbeszéd Istennel 1968/1. – A női hivatásról 1968/3.

**SUENENS, L. JOSEPH:** A zsinat utáni Egyházzól 1971/2. – Karácsonyi imádság 1974/4.

**SULYK ELEMÉR:** Az igehirdetés nyelve 1971/3. – „Ez az ember valóban Isten Fia volt” (A történetíró, a katechéta és a teológus Márk) 1972/1. – A szenvedő Isten 1973/2. – „Mivégre vagyok én a világon?” 1975/2. – Az üdvösség örömhíre 1975/4. – „Miért maradok az egyházban?” 1978/1. – A Szentírás, szent-hagyomány és a tanítóhivatal 1979/4. – Emlékezet és példázat 1980/1.

**SURANYI IMRE:** A vallás és a lélektan közös témái 1963/2. – A lelkipásztori tanácsadás: dialógus 1970/4.

**SZABÓ FERENC:** A strukturalizmus és a keresztény hit értelmezése 1970/3., 4. – A szeretet civilizációja 1978/2.

**SZABÓ JÓZSEF:** Gondolatok a szemlélődésről 1981/2.

**SZAKONY FERENC:** A demográfiai robbanás kihatásai a családeshemény alakulására 1972/2. – A keresztény lelkiség megújulása a családban 1982/1.

**SZALAI JÁNOS:** Az új teológiai antropológia 1968/3.

**SZANTÓ KONRÁD:** A hit egysége és a teológiai pluralizmus az utóbbi évek pápai megnyilatkozásaiban 1976/2. – Szent Gellért és a magyarság 1980/3.

**SZEGEDI LÁSZLÓ:** Krisztus halálának kérygmója 1970/1. – A próféta a közösségben 1972/3. – Felkészítési találkozásra 1975/1.

**SZEMÉLYI JÓZSEF:** Hozzászólás „Az egyházi jog megújítása...” c. cikkhez 1972/1. – „Él az örm, a mindenneli erősebb!” 1975/4. – A köztulajdon megbecsülése 1977/1. – Neveljünk derűs keresztényeket 1978/2.

**SZENNAY ANDRÁS:** Valóban szikán állunk? 1968/1. – A hit dialektikája; – A házasság tegnap és ma 1963/2. – A követelő hit; – Merre tart a liturgikus megújulás?; – Ki a keresztény ember? 1963/3. – Tudomány és a vallásos hit; – Ianua vitae (döntés a halál pillanataiban?) 1963/4. – Valóban feltámadt; – A vallásgyakorlás szociológiája 1969/1. – „Az emberélet útjának feléneli”; – Merre tart a teológiai oktatás 1969/2. – „Szélsőséges progresszívek és konzervatívok” 1969/3. – E. Schillebeeckx: Törékvések, feladatok a ma teológiájában (interjú) 1969/4. – Krízisjelenségek az egyházban 1969/4. – Hívők és nem-hívők dialógusa felé 1970/1. – A modern egzisztista a kérügmáig; – Éretnekek vagy pionírok? 1970/2. – Törékvések, szempontok a mai erkölcstudományban 1970/3. – A teológia számvetése; – A teológia társadalmi funkciója 1970/4. – Folyóiratunk távlatai 1971/1. – Egyházunk öt évvel a zsinat után; – Egy elméleti pasztorális párbeszéd 1971/2. – A nő emberi méltósága: örök igazság vagy új felfedezés? 1971/4. – Hogyan beszéljenek a szülők Istenről?; – A szexuális nevelés néhány alapvető tévedése; – Athenagorasz pátriárka mint „provokátor” 1972/2. – Úton Jézus evangéliumának itélőszéke elé; – Megújulás felé 1972/3. – Bskéutatás és teológia; – A Nemhívők Titkarsága 1972/4. – Akinek hite van, nem remeg; – A zsinat utáni lelkiség alakítása; – Húsvét reményvel 1973/1. – Ki ez az ember? 1973/2. – Közélik-e a gyógyíthatatlan beteggel állapotát? 1974/1. – Megváltásunk után, Krisztus felé; – Isten országának evangéliuma; – Mit jelent a mai embernek a csoda; – Elmékedő élet és találkozás a világgal (Melléklet az 1974/1-hez); – A holnap egyháza felé 1974/3. – Nehéz esetek, nehéz emberek 1975/1. – Utak és megoldások; – A „kiengesztelődés” a Szentírásban 1975/3. – „Naay örömet hirdetek nektek” 1975/4. – A tanítóhivatal és a teológusok 1976/1. – A békés fejlődés és a fejlődő béke 1976/3. – „A Lélek ott fú, ahol akar”; – Karácsonyi imádság 1976/4. – A szerkesztő levele 1977/1. – „Végso” fogalmaink értéke: Egyházi kisközösségek (Tomka F.-cel) 1977/2. – Világai az egyházkészség életében; – Esmélkedjünk, elmélkedjünk!; – A Mester és munkatársai 1977/3. – Esmélkedjünk, elmélkedjünk! (folytatás); – A Napkeleti bölcsék 1977/4. – Az egyház bírálhatósága; – Az élet egyetlen bizonyítéka a növekedés 1978/1. – Üdvözít Istenünk jósa 1978/2. – Rendhagyó számot... 1978/3. – A szeretet és szolgálat Királya; – Az isteni kinyilatkoztatás célja 1978/4. – Profán világ megszentelt világ 1979/1. – Felelősségünk a gyermekért 1979/3. – Karácsonykor, a megtestesülés ünnepén... 1979/4. – Eukarisztia és liturgiáról 1980/1. – Az egyház történetének korszaka... 1980/2. – Keresztény teológus 1980/3. – Spiritus Creator – Az egyházat megújító Lélek 1980/4. – Végrendelet és program 1981/1. – „Ne nyugtalanodjék szívetek” 1981/2. – Az egyház missziós küldetése 1981/4. – A szociológia tudománya 1982/2. – A II. Vatikáni zsinat húsz esztendeje 1982/4. – Kilépne-e Jézus ma az egyházból? 1982/4.

**SZENT IMRE PLÉBÁNIA MUNKAKÖZÖSSÉGE:** A család Krisztus közösségében 1977/3. – „Krisztus követségében járunk” 1979/1.

**SZENTIMREI MIHÁLYNÉ:** A keresztény tanúságtétel 1978/3.

**SZENT-GYÖRGYI ALBERT:** Psalmus humanus 1972/4.

**SZEPESDY SANDOR:** A keresztység új liturgiája 1970/2.

**SZÉLL MARGIT:** Kinyilatkoztatás a megismerés fejlődésében 1972/1. – Szempontok az ateizmus megértéséhez 1972/4. – Dialogizálni akarok az Örök Nővel 1973/1. – Jézus szeretete 1973/2. – A modern ember munkájáról, életéről a Biblia nyelvén (interjú Xavier Léon-Dufour-ral); – A munka bibliateológiai értelme; – Munka és pihenés 1973/3. – Hogyan tanítható az eredeti bűn?; – Theologia Teresiana 1973/4. – Az Egyház anyai gondja; – VI. Pál a fiatalokhoz (fordítás); – Karl Rahner: Húsvét-hitünk lelkiése (ford.) 1974/1. – Lelkipásztori egynéségek, helyi adottságok (interjú); – Lélekelemzés a lelkipásztorkodásban; – Kicsinyek a templomban 1974/2. – Belső elidegenedések az egyházban; – Yves Congar: Az egyház mint az üdvösség szentsége (ford.); – Küldetés van az egyházban 1974/3. – Emberi tapasztalás – istenelmény; – Önmagunktól Istenhez; – Hiszek Te-Benned, Istenem 1974/4. – Önkifejeződésünk a szentségi életben 1975/1. – A keresztény antropológia távlatai; – Marie-Dominique Chenu: A korai keresztény humanizmus (ford.); – Mi az ember? – Humanizmus – példákban 1975/2. – Életünk igazsága; – VI. Pál: Megújulás;

visszatérés a forrásokhoz (fordítás); – „Ti hősi nemzedék vagytok” 1975/3. – „Nem keresnél, ha meg nem találtál volna”; – Karl Rahner: A karácsony teológiájához (ford.); – Örömmünk oka: Mária 1975/4. – „Szeretben gyümölcsözzenek a világot”; – Keresztény normák a fejlődés útján; – A vasárnap megszentelése; Elfride Kiel: Levél NDK-ból (ford.) 1976/1. – Várható-e a teológiák szintézise? – A teológiai pluralizmus alapelvei 1976/2. – „És a szegényeknek hirdetik az evangéliumot”; – Amit Peruban láttam (interjú) 1976/3. – „Most tükörben, homályban látunk” 1976/4. – Vallomások a hitről; – Pályaválasztás – hivatalból 1977/1. – Végső magány vagy örök találkozás?; – Karl Rahner: „A lelkipásztorkodás megelőzi a teológiát” (ford.); – Gondolkodók a halálról 1977/2. – A teológia szolgáló feladata; – Jean-Marie Aubert: A keresztények küldetése a világban (ford.); – VI. Pál: „Több bizalmat a világiaknak!” (ford.) 1977/3. – Elemtünk imája 1977/4. – Otthonunk az egyház; – A hívők Jézus-közösségének követelményei; (Marcel Légaut-tól ford.); – Franz Mahr: Az „antifariszeus” (ford.) 1978/1. – A türelmes szeretet; – A szeretet tűzhelye: a család (Beszélgetés Bozók Évával) 1978/2. – Az elvált újrահázasodtak lelki gondozása 1978/3. – Személyiségünk kibontakozása Jézus Krisztusban 1978/4. – „Teremtünk embert képmásunkra”; – A humanizmus határai (Beszélgetés Vas Istvánval); – Karol Wojtyła: Az emberi személy önmeghatározása (fordítás) 1979/1. – A teljesebb értelmű evangelizáció felé 1979/2. – A nőiség misztériumáról; – „Az ágak boldogsága” (Beszélgetés Zelk Zoltánnal); – Irányelvek és gyakorlati kérdések a nők egyházszolgálatában 1979/3. – „Az Ige megtestesült” 1979/4. – A szeretet közösségében; – Felelős liturgikus közösség; – A liturgikus és eukarisztikus megújulás kezdete hazánkban (Beszélgetés Szunyogh XX. Ferencel és Rajz Mihállyal); – Időszerű-e még a közös családi ima? (fordítás Otto Betztl) 1980/1. – A család: a szeretet és a hűség ígérete; – Közös gondok: a család (Beszélgetés Fekete Gyulával) 1980/2. – A nemi erkölcs dinamikus megközelítése; – Albert Görres: Lélektani észrevételek a szexualitákról (fordítás); – Christa Meves: Az egészséges nemi navelésről (fordítás) 1980/3. – Kreativitás és keresztény kreativitás; – Karl Rahner: A szabadság Krisztus útján jött közénk (ford.) 1980/4. – Az egyház tűzhelyei: a plébániai közösségek; – A létkérdések és a vers (Beszélgetés Nemes Nagy Ágnessel) 1981/1. – „Nézd, a tenyeremre rajzoltalak” (A vigasztalás tudománya és teológiája); – Meditáció: önmagunktól Istenig 1981/2. – „Hivatástok is egy reményre szói”; – Marie-Dominique Chenu: Az egyház „társadalomtana” (ford.); – Max Seckler: Számvetésünk a hitről (összeállítás) 1981/3. – Gyógyítás, egészség, üdvösség; – Élet az igazság és a jószág és a szükség jegyében (Beszélgetés dr. Magyar Imre professzorral) 1981/4. – „Boldogok vagytok, hogy most sírtok” 1982/1. – „Gyógyító Jézus” a mai terápiában 1982/3. – A zsinati tanítás befogadása az egyházban 1982/4. – A zsinat első jelentős tette (Beszélgetés M.-D. Chenu zsinati teológussal) 1982/4.

**SZIBERTH MARIÁ:** Hitünk szent titka 1980/1.

**SZIGETI KILIÁN:** A zenére vonatkozó utasítások a szent liturgia keretében 1967/1. – Egyházi zene a zsinat után – lelkipásztori szemmel 1977/4.

**SZILÁGYI LÓRÁND:** A teremtő, szolgáló és üdvözítő Isten 1974/4. – A nemi jelek tükröződése a zsidó-keresztény istenfogalomban 1981/2.

**SZOMOR TAMÁS:** Az istenkérdés helye a filozófiában 1968/2. – A templom a Szentírásban és az egyház történetében 1970/2.

**SZORÉNYI ANDOR:** Jézus születése a mai exegézisben 1967/2.

**TAAP MIKLÓS:** A megújított szentmise magyar szövegei – lelkipásztori szemmel 1977/4.

**TARDY LASZLÓ:** Az ének-zene hitre nyitó útjai és katekétikai lehetőségei 1979/2.

**TARJÁNYI BÉLA:** Az Új Szövetség elzményei 1977/1. – Az őszvetségi jövendölések beteljesedése az Újszövetségben 1975/3. – Jézus „megkísértése” 1978/2. – Az evangéliumok történeti hitelessége 1979/4. – A család a Bibliában 1980/2.

**TARNAY BRUNÓ:** A régi és az új Maurice Blondel gondolkodásában 1967/2. – Hogyan dolgozik a teológus? 1969/1. – A csoda isteni jel? 1970/2. – Ingadozó-e mai teológiánk? 1982/2.

**THIRY ISTVÁN:** Isten békéje és szabadsága 1976/3. – Az egység jele 1978/1. – Társas kapcsolataink próbatételei 1980/3.

**TOMKA FERENC:** Az egyház mindig elkésett? 1969/1. – Hatalmi egyház, vagy kegyelmi egyház? 1969/3. – Modernség vagy modernkedés? 1970/2. – „Élettel viaskodók” és „elméleti emberek” 1970/4. – Pasztorális lelkiismeretvizsgálat 1971/1. – Jel vagy rejt-jel? 1971/4. – Beszélgetés Bernhard Häringgel; – Hippik – Jézus-mozgalom, keresztény nevelés 1972/2. – Diakónus képzés a római egyházmegyében 1973/3. – A bűnösök Egyháza 1973/4. – A „korszerű Egyház” gyakorlati teológiája 1974/2. – Római rendelkezés a szentségkiszolgáltatásról 1975/1. – Az új liturgia lehetőségeiről; – „Arról ismerjenek meg benneteket...” 1975/3. – Ki kell halnia a papságnak? 1976/2. – A lelkipásztori kérdések iránti nyitott szemindriumi rendszer... 1976/3. – Egyházi kisközösségek (Szenny Andrásval); – A „zsinati folyamat” 1977/2. – Közös ima – közösségi elmélkedés 1977/4. – A szentkenet és a közösség 1978/1. – Az Istenről való tanúságtétel „módszere” – és Jézus 1978/3. Az öregkor szociológiája és a lelkipásztorkodás 1979/1. – Evangelizáció és keresztiségi katekézis 1979/2. – A hitről való beszélgetés – keresztiségi beszélgetés 1980/1. – Izgalmas lehet-e a krisztusi élet? 1981/1. – Társadalomszerkezet és lelkipásztorkodás 1981/3. – A magyar papság létszáma 1982/1. – A papság létszámának süllyedése 1982/2. – A prédikáció felmérés tanulságai 1982/2. – Hogyan jön létre a közösség? 1982/3.

**TOMKA MIKLÓS:** Szociológia, vallásszociológia, katolicizmus 1982/2. – Vélemények a prédikációról 1982/2.

**TOMPA NÁNDOR:** A serdülők szexuális lelkipásztori gondozása 1980/3.

**TÓTH SÁNDOR:** A hitrevelés gondjairól a családban 1972/2.

**TÖRÖK JÓZSEF:** Szent Imre a történelmi kutatások fényében 1981/3.

**TURAY ALFRÉD:** Két világnézet határán 1971/2.

**TUSKÉS GÁBOR:** A kultusz az imádság legmagasabb formája 1981/1. – A kultusz fenomenológiája 1982/2.

**UDVARDY JÓZSEF:** Tomori Pál és a mohácsi vész 1976/3. – Szent László hitvalló 1977/3. – Gondolatok a Gyermekekben 1979/3.

**UDVARHELYI BÉLA:** Az egyházi Törvénykönyv reformjának főbb kérdései 1967/1.

**UHRIN GYÖRGY:** A laikus világkongresszus tanulságai 1968/1.

**VADAS ÉVA:** Érvénytelen házasságban élők imája 1974/1.

**VANYÓ LASZLÓ:** A pap szerepe az Egyházban 1971/3. – Az egyházatyák tanulmányozásának időszerűsége (ford. Albert Hammantól) 1974/3. – A hitvallás egysége és a teológiai sokfélesége az első századokban 1976/2. – A „túlvilág” és „örök élet” a korai kereszténység teológiájában 1977/2.

**VARGA VIKTOR:** Reménytelenül feldúlva 1972/2.

**VARGA LAJOS:** Bűnbánati liturgia gyermekeknek (Dul Gézával) 1974/2.

**VARJÚ IMRE:** Öröm és optimizmus 1969/2.

**VAS JÓZSEF:** Egy százéves vita lezárása 1968/3.

**VASS GYULA:** Isten népe Dunakeszin három évszázad tükrében 1970/1.

**VASADI PÉTER:** Imádkozók a családban 1977/4. – Vallási életünk formái 1978/3. – Egyház és a nőiség 1979/3. – Vallás és kreativitás 1980/4. – A lelki megújulás jeleiről 1982/1.

**VÁGHY ISTVÁN:** Új német hittankönyv 1970/4.

**VÁRKONYI IMRE:** Harminc év – három tusrajz a felszabadulás utáni három évtizedből 1975/3.

**VÁRSZEGI ASZTRIK:** Biblia és imádság 1979/4. – „Eleven kövek módjára” 1982/1.

**VIDA TIVADAR:** Korai fejezetek a dialógus történetéből 1969/3. – Suenens bíboros, Chenu atya nyilatkozatából... 1971/2. – A skandináv püspöki kar nyilatkozata az abortusz kérdésben; – D. L. Taylor: Die Ehe lernen (fordítás); – Exegézis és kérés (Gál Ferencsel) 1972/2. – Bűnök, amelyek az emberiség halálát okozhatják 1974/1. – Miért probléma ma a kinyilatkoztatás? 1974/4. – Jegyesek bevezetése 1978/1.

**VIDAKOVICH ELŐD:** Az emberi egzisztencia párbeszéde 1973/1.

**VIGH SZABOLCS:** Születésszabályozás az egyházi tanítás fejlődésében 1972/2. – Miskolc-területek gyermekek részére; – A családtervezés problémái a gyónatási gyakorlatban 1974/2.

**VONÓCZKY GYULA:** Három új kánon a lelképásztorkodásban 1969/2.

**WAIGAND JÓZSEF:** Újabb teológiai elméletek a kereszténység nélkül meghalt kisgyermek sorsáról 1974/1. – Milyen életkorban szolgáltassuk ki a kereszténység szentségét? 1974/3. – Magyar liturgikus szövegeink az ifjúsági lelképásztor szemével 1981/2. – A lelkítükrök válsága 1982/1.

**WEISMAYER, JOSEF:** A lelkiség teológiája 1982/1.

**WÓJTYLA, KAROL:** Az emberi személy önmeghatározása 1979/1.

**ZAHRNT, HEINZ:** Isten az ember nagy ügye 1968/1.

**ZEMPLEN GYÖRGY:** Kecskés Pál professzor köszöntése 1968/4. – A személyes hit az Isten kinyilatkoztatott Igéjében 1972/1.

#### TEMATIKUS SZAMAINK:

A Szentírás a hívő életében 1972/1. – A keresztény házasság és család 1972/2. – Egyházunk belső párbeszéde 1972/3. – A párbeszéd szolgálatában 1972/4. – A keresztény lelkiség: a magán- és közös imádság 1973/1. – Jézus Krisztus: Istenünk és testvérünk 1973/2. – A keresztény ember és a munka 1973/3. – Bűn és bűnbánat 1973/4. – A család problémái 1974/1. – Új utak, új szellem a lelképásztorkodásban 1974/2. – Jel a népek között: az egyház ma 1974/3. – A mindig nagyobb Isten: a hívő ember az Isten-probléma előtt 1974/4. – Életünk és a szentségek 1975/1. – Humanizmus a teológiában 1975/2. – Szentírás a mai ember kezében 1975/3. – „Örvendjete az Úrban...” 1975/4. – Az evangéliumi és társadalmi erkölcs 1976/1. – Egység és sokféleség egyházunk életében 1976/2. – Politikai elkötelezettség és békeüdvözlések az egyházban 1976/3. – A hit útjai 1976/4. – Közösségi erkölcs és keresztény testvériség 1977/1. – Élet – halál – túlvilág 1977/2. – A világi tanúsága az egyházban 1977/3. – Lelkiség és imaélet 1977/4. – Az egyház: anyánk és keresztünk 1978/1. – A szeretet és gyűlölet polaritása 1978/2. – „Olvasóink írják” 1978/3. – Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökké 1978/4. – Humanizmus és kereszténység 1979/1. – Evangelizáció és katekézis 1979/2. – A nők küldetése az egyházban 1979/3. – Isten élő szava 1979/4. – Az eukarisztikus és a liturgikus közösség 1980/1. – A keresztény család jövője 1980/2. – A szexualitás és a keresztény tanítás 1980/3. – A kezdeményezés egyházunkban 1980/4. – A megújuló keresztény lelkiség 1982/1. – Vallásszociológiai kérdések 1982/2. – Szenvedés, gyógyulás, üdvösség 1982/3. – Húsz éve nyílt meg a II. Vatikáni zsinat 1982/4.

# TÁRGYMUTATÓ

## ATEIZMUS

- szekularizáció 1968/4.
- megértése 1972/4.
- és a nemhívők krisztusképe 1972/4.
- A Nemhívők Titkársága 1972/4.

## BÉKE

- papi békemozgalomról 1970/3.
- Békekutatás 1972/4.
- teológiája 1973/2.
- Az emberiség nyomora 1973/3.
- Világkongresszusáról 1973-ban 1974/1.
- A papi békemozgalom 25 éves 1975/4.
- A kereszténység politikai dimenziói 1976/3.
- A fejlődő béke 1976/3.
- Jézus békéje 1976/3.
- Latinamerika és a béke 1976/3.
- A kereszt, a béke jele 1976/3.
- A felszabadulás-teológiáról 1976/3.
- Peru helyzetéről 1976/3.
- A bibliai béke 1976/3.

## BIBLIA

- Jézus születése 1967/2.
- Bultmannról 1968/4.
- Jézus és a törvény 1969/3.
- Kenyérszaporítás 1969/3.
- Exegézis és kérügma 1970/2., 1971/1., 1971/2., 1971/3., 1971/4., 1972/1., 1972/2., 1972/3., 1972/4., 1973/1., 1973/2., 1973/3., 1973/4., 1975/1., 1975/2., 1975/3., 1975/4., 1976/1., 1976/2., 1976/3., 1976/4., 1977/1., 1977/2., 1977/4., 1977/4.

- Az Újszövetség előzményei 1972/1.
- az Ószövetségről 1972/1.
- és a személyes hit 1972/1.
- Márk evangélista 1972/1.
- Húsvéti híradások 1972/1.
- Kinyilatkoztatás és a megismerés 1972/1.
- Közösségi Szentírás-olvasás 1972/1.
- mint örömnünk és gondunk 1973/4.
- A bibliakezelítés útjai 1975/3.
- Az ószövetségi jóvendölések és az Újszövetség 1975/3.
- Démonhit és Szentírás 1975/3.
- A Zsoltároskönyv 1975/3.
- Életünk igazsága János evangéliumában 1975/3.
- A bibliás Jézus 1975/3.
- Kiengesztelődés a Szentírásban 1975/3.
- Biblikus gondolkodásmód 1975/3.
- Az evangéliumok és az emberi Igények 1975/3.
- Szent Pál az örömről 1975/4.
- A Római levél erkölcsi tanítása 1976/1.
- A szombat és vasárnap 1976/1.
- Isten Igéjének szimfóniája 1976/2.
- Jézus megkísértése 1978/2.
- Jézus istenségéről 1978/4.
- Az evangéliumok történeti hitelessége 1979/4.
- Ószövetség, Újszövetség 1979/4.
- és a dogmák 1979/4.
- Hagyomány és tanítói hivatal 1979/4.
- és imádság 1979/4.

- Exegézis és igehirdetés 1979/4.
- Biblikus katekézis 1979/4.
- Gyakorlati bibliamagyarázat 1979/4.
- Gyakorlati bibliamunka 1980/4.
- Felkészülés a biblikus homiliára 1981/2.
- A bibliai szöveg és a prédikáció 1981/4.
- Szentírás a II. Vatikáni zsinat után 1982/4.

## CSALÁD

- Családi katekézis 1972/2.
- eszmény 1972/2.
- Születés szabályozás 1972/2.
- megújítása 1972/2.
- A szülők Istenről 1972/2.
- A női egyenjogúsítás 1972/2.
- és a hitre nevelés 1972/2.
- tervezés 1972/2.
- Szülők felelőssége 1974/1.
- jövője 1974/1.
- A változó kor kérdése 1974/1.
- Öregek a családban 1974/1.
- Öregek lelki gondozása 1974/1.
- tervezés és gyóntatás 1974/2.
- Krisztus közösségében 1977/3.
- hite 1977/3.
- Imádkozó család 1977/4.
- a Bibliában 1980/2.
- az üdvösség közössége 1980/2.
- a medicina pastoralis tükrében 1980/2.
- mint a szeretet és a hűség ígérete 1980/2.
- Családi beszélgetések 1980/2.
- és a keresztény tökéletesség 1980/2.
- A több nemzedék együttélése 1980/2.
- és a keresztény jövő 1980/2.
- tartó ereje 1980/3.

## EGYHÁZ

- ... megkésztett? 1969/1.
- Isten népe 1969/1.
- és a Szentlélek 1969/2.
- Progresszívek és konzervatívok 1969/3.
- hatalma és kegyelme 1969/3.
- a dialógus történetéből 1969/3.
- Kriszjelenségek 1969/4.
- Az egyházi tanítói hivatalról 1970/3.
- A tévedhetetlenség kérdése 1972/3.
- Hagyomány és haladás 1972/3.
- Nők az egyházban 1972/3.
- önismerete 1972/4.
- A holnap egyháza 1974/3.
- mint az üdvösség szentsége 1974/3.
- egysége és sokfélesége 1974/3.
- munkája a jövőért 1974/3.
- és a segítségre szorulóknak 1974/3.
- és Szent Tamás 1974/3.
- Küldetése az egyházban 1974/3.
- Jézussal egyház nélkül 1974/3.
- Megingott-e az egyház? 1974/3.
- és belső elidegenedései 1974/3.
- lelki megújulása 1974/3.
- és a szabadság 1974/3.



## EGYHÁZ

- mint keresztünk 1978/1.
- Egyháztalálkozó élete 1978/1.
- mint otthonunk 1978/1.
- A jövő egyháza 1978/1.
- bírálatossága 1978/1.
- szeretetünk 1978/1.
- fejlődése 1978/1.
- „követelményei” 1978/1.
- nehézségeiről 1978/1.
- az egység jele 1978/1.
- mint élet- és tanítási rend 1978/3.
- Szorongás az egyházban 1981/1.
- küldetése 1981/2.
- Nyugtalanág az egyházban 1981/2.
- Jézus nélkül 1981/3.
- és a bázisközösségek 1981/3.
- missziós küldetése 1981/4.
- és az I. Konstantinápolyi zsinat 1981/4.
- és a Lélek jelenléte 1981/4.
- és a különféle szolgálat 1981/4.
- A „legkisebbek” és az egyház 1982/3.
- A folyamatosan megújuló egyház 1982/4.
- Jézus és az egyház 1982/4.

## EGYHÁZJOG

- megújítása 1971/3.
- Krisztusi törvényekkel rendezett házasság 1975/1.
- Keresztségi jogszabályok 1978/1.
- A gyermekkeresztelés feltételei 1978/3.
- Pasztorális szervek a zsinat utáni egynázjogban 1982/4.

## EGYHÁZKOZSÉG

- a Zsinat után 1974/2.
- nyitott közösség 1974/2.
- a karitás munka 1977/1.
- és a gyermekek 1977/4.
- és a feltámadt Krisztus 1978/4.
- Szeretetszolgálat az egyházközösségben 1979/1.
- A plébániai közösségekről 1981/1.
- A közösség megvalósulása 1982/3.

## EMBER

- a húsvét fényében 1968/1.
- keresztény magatartása 1968/1.
- Választás helyzet 1969/2.
- helyzete a világban 1975/2.
- Korai keresztény humanizmus 1975/2.
- A humán törvénye 1975/2.
- A keresztény antropológia 1975/2.
- A teológiai antropológia 1975/2.
- élete Krisztus 1975/2.
- Humanizálható-e az önzés 1975/2.
- Humánus halál 1975/2.
- Humanizmusok - antropológiák 1975/2.
- Humanizmus példákban 1975/2.
- Evangeliumi emberkép 1976/1.
- Emberi méltóság 1979/1.
- Antropológia és teológia 1979/1.
- Emberség és üdvösség 1979/1.
- önmeghatározása 1979/1.
- Az egyház új humanizmusa 1979/1.
- Bonhoeffer embersége 1979/1.
- A humanizmus védelmében 1979/1.
- A haladás szolgálatában 1979/1.
- Emberkép a mai teológiában 1982/4.

## ERKÖLCSTAN

- a zsinat után 1967/2.
- A Humanae Vitae enciklika megjelenése 1968/4.
- Negatív születés szabályozás 1969/2.
- A „magános” bűn 1969/2.
- és világnézet 1969/3.
- szabadság kérdése 1969/3.
- A tekintély válsága 1969/3.
- A cölibátus kérdése 1969/3.
- Tetteink értéke 1971/1.
- A házasság felbonthatatlanságáról 1971/2.
- A gyógyíthatatlan beteg etikai kérdése 1974/1.
- A betegség értéke 1974/1.
- Az igazságosság és a szeretet normája 1976/1.
- Szocialista és keresztény etika 1976/1.

- A keresztény normák fejlődése 1976/1.
- A szeretet erkölce 1976/1.
- Evangeliumi erkölcs tettekben 1976/1.
- Értékeink végső magyarázata 1976/1.
- A vasárnap megszentelése 1976/1.
- és az orvosi etika 1977/1.
- A munkahelyek nyitottsága 1977/1.
- Az erkölcsi norma és a statisztikai átlag 1977/1.
- Önmegvalósításunk Krisztusban 1978/4.

## EUKARISZTIA

- és az egyházi közösség 1980/1.
- Emlékezet és példázat 1980/1.
- és a megújított szolozsma 1980/1.
- és a liturgikus közösség 1980/1.
- és a liturgikus megújulás 1980/1.
- mint a szeretet közössége 1980/1.
- hitünk szent titka 1980/1.
- Jézus asztalánál 1980/1.
- és a keresztség 1980/1.
- mint liturgikus dimenzió 1980/1.
- vétele 1980/1.
- ünneplése 1980/1.
- a keresztény kultusz szíve 1981/4.

## EVANGELIZÁCIÓ

- a szocializmusban 1979/2.
- Teljesebb értelmű evangelizáció 1979/2.
- és a szeretet 1979/2.
- Jézus evangéliuma és az egyház küldetése 1979/2.
- és az istenhit 1979/2.

## FILOZÓFIA

- A célszerűség mai értelme 1968/1.
- zsinati megújulása 1968/1.
- Szent Tamás és a zsinat 1968/2.
- és az istenkérdés 1968/2.
- Világmodellek 1968/4.
- Gabriel Marcel 1969/4.
- Teilhard hyperfizikája 1969/4.
- A teremtés magjai 1969/4.
- Strukturalizmus és a keresztény hit 1970/3., 4.
- Beszéd Istenről 1971/1.
- Két világnézet határán 1971/2.
- Az igehirdetés nyelve” 1971/3.
- A transzcendencia jelei 1971/4.
- En és Te kapcsolat 1971/4.
- Jézus-kérdés és korunk filozófiája 1978/4.

## HÁZASSÁG

- jelene 1968/2.
- Újraházasodottak kérdése 1974/1.
- Időszerű házasság gondozás 1974/1.
- felbonthatatlansága 1980/2.
- mint a kibontakozás közössége 1980/2.
- gondozásról 1980/2.

## HIT

- éve 1968/2.
- dialektikája 1968/2.
- A követelő hit 1968/3.
- és a tudomány 1968/4.
- Túlvilág és antropológia 1969/3.
- Az útonjárók hite 1976/4.
- Az egyház hitének jövője 1976/4.
- Jézus Istenében 1976/4.
- A tapasztalás és a hit bizonyossága 1976/4.
- Első lépések a hit felé 1976/4.
- Mária hite 1976/4.
- Híhetőségi rendszerek 1976/4.
- A hitet adó Szentlélek 1976/4.
- és szentségi életünk 1976/4.
- Vallomások a hitről 1977/1.

## IGEHIRDETÉS

- művészetéről 1968/1.
- Igehirdető és az irodalom 1979/2.
- és a Szentírás 1981/1.

## ISTEN

- az ember ügye 1968/1.
- Istenről való beszéd 1968/3.

- és az életöröm 1971/2.
- és Teilhard Krisztusa 1974/4.
- Istenhit Auschwitz után 1974/4.
- A nyilatkozatostól Isten 1974/4.
- Istenlény emberi tapasztalás 1974/4.
- A jövő Istene 1974/4.
- vagy a semmi 1974/4.
- mint teremtő és üdvözítő 1974/4.
- Önmagunktól Istenhez 1974/4.
- Az isteni szeretet 1975/4.
- Az istenkérdés mai megközelítése 1976/4.

#### KATEKÉZIS

- reformtörékvései 1968/3.
- Holland katekizmus 1969/4.
- Bibliikus katekizmus 1970/1.
- és a nevelés 1970/2.
- Keresztvárosi katekizmus 1972/4.
- és a gyakorlati Szentírás magyarázat 1978/2.
- Krisztus-központú nevelés 1978/4.
- Istenről a gyermekeknek 1978/4.
- megújulásának célja 1979/2.
- és a liturgia 1979/2.
- Diák hitoktatás 1979/2.
- Családi katekizmus 1979/2.
- mint közösségteremtő erő 1979/2.
- Hazai Katekiztikai Bizottságok 1979/2.
- és az élet és a zene 1979/2.
- a pluralista társadalomban 1979/2.
- alap gondolatai 1981/1.
- A hit alapelemeiről a családban 1981/2.
- Istenképünk formálása 1981/3.
- szemléletváltozása 1981/3.

#### KERESZTÉNY EGYÉNISÉGEK ÉS SZENTEK

- Prohászka Ottokár 1967/1.
- Sík Sándor 1969/1.
- Romano Guardini 1969/1.
- Boldog Özséb 1970/1.
- Az ezereves Szent István 1970/3.
- Szent István a magyar breviáriumban 1970/4.
- Teilhard de Chardin élete 1971/2.
- Szent Margitról 1971/4.
- Teilhard de Chardin belső dialógusa 1972/3.
- XXIII. János pápa naplójából 1973/2.
- Giesswein Sándor emlékére 1973/3.
- Kis Szent Teréz „teológiája” 1973/4.
- Thomas Merton a megtérő 1973/4.
- Aquinoi Szent Tamás emlékezete 1974/1.
- Radó Polikárp 75 éves 1974/1.
- Megemlékezés Radó Polikárpól 1975/1.
- Tomori Pál 1976/3.
- Rátóczy Ferenc lelkiisége 1976/3.
- Helder Camara gondolataiból 1976/3.
- A 60 éves Várkonyi Imre köszöntése 1976/4.
- Szent László hitvalló 1977/3.
- Prohászka Ottokár lelkiisége 1977/4.
- Morus Tamásról 1978/1.
- VI. Pál pápa halálára 1978/3.
- Rónay György halálára 1978/3.
- Morus Tamás magyar kapcsolatai 1979/1.
- Szent Benedek üzenete 1980/2.
- Szent Benedek regulájából 1980/2.
- Szent Gellért és a magyarság 1980/3.
- Kalkuttai Teréz életműve 1981/1.
- Az idős Szent Pátról 1981/1.
- Schütz Antal teológiája 1981/2.
- Szent Imre a történelemben 1981/3.
- Lepold Antal, a lelkipásztor és tudós 1981/3.
- XXIII. János, az evangéliumi szegénység pápája 1981/4.
- Árpád-házi Szent Erzsébetről 1981/4.
- Teilhard igazságáért folytatott harca 1982/2.
- Asszisi Szent Ferenc, a teológus 1982/3.
- Asszisi Szent Ferenc, mint papi eszménykép 1982/3.

#### KERESZTÉNY SAJTÓ

- feladatai 1971/4.
- A Theológiai Szemle 1973-ban 1974/3.
- A „Teológia” egy lelkipásztor szemével 1974/4.
- Tíz éves a „Teológia” 1976/4.

#### KINYILATKOZTATÁS

- és az emberi szó 1979/4.
- A sugalmazás teológiája 1979/4.
- a mai protestáns teológiában 1979/4.
- Az Ige megtestesülése 1979/4.

#### KÓDEX

- reformja 1967/1.

#### KREATIVITÁS

- a Bibliában 1980/4.
- Betű és szellem 1980/4.
- Teremtő Isten, alkotó ember 1980/4.
- Kreatív katekizmus 1980/4.
- Keresztény konkreativitás 1980/4.
- és a vallás 1980/4.
- mint bátorság és remény 1980/4.
- mint a teremtő Lélek működése 1980/4.
- mint Krisztus szabadsága 1980/4.
- Az egyházat megújító Lélek 1980/4.

#### KRISZTOLÓGIA

- Karácsonyi 1967/2.
- A történeti Jézus 1973/2.
- A gyógyító Jézus 1973/2.
- A gyermek Jézus 1973/2.
- A szenvedő Krisztus 1973/2.
- Jézus-találkozás 1973/2.
- Sokszínű krisztológia 1973/2.
- Hitünk a Feltámadásban 1973/2.
- Jézus szeretete 1973/2.
- A mi Jézusunk 1973/2.
- Krisztus törvénye 1973/2.
- Krisztus és a Szentlélek 1973/2.
- Krisztushoz való hasonlóság 1973/2.
- Krisztus és az eukarisztia 1973/2.
- Hétköznapi Krisztus-képek 1980/4.
- Jézus végrendelete 1981/1.
- Krisztus keresztútja 1981/1.
- Feladtságunk a megváltásban 1981/1.
- Krisztusi életünk 1981/1.

#### LELKIPÁSZTOROKODÁS

- a zsinat után 1969/2.
- modernsége? 1970/2.
- Bűnről és kegyelemről 1970/2.
- Tökéletes bánat és szentáldozás 1970/1.
- A Holland Pasztorális Zsinatról 1970/3.
- A lelkipásztori tanácsadás 1970/4.
- Pasztorális lelkiismeret vizsgálat 1971/1.
- a jegyesoktatásról 1972/2.
- válsága 1974/2.
- a mai homiletika eredményei 1974/2.
- Gyakorlati teológia 1974/2.
- a fővárosban 1974/2.
- közönség, közösség 1974/2.
- Ifjúsági lelkipásztorokodás 1974/2.
- Bűnbánati liturgia 1974/2.
- A mise mint pasztoráció 1974/2.
- Misekatekizmus gyermekeknek 1974/2.
- Kicsik a templomban 1974/2.
- és turizmus 1974/3.
- Lelkiismeretes jegyesoktatás 1974/4.
- Homiliaszövegek 1975/1., 1975/2., 1975/3., 1975/4., 1976/1-4.
- A keresztyén öröm élete 1975/4.
- A kicsinyek boldogsága 1975/4.
- Elvárosaink a prédikációtól 1975/4.
- Hívó emberként éljünk 1976/2.
- Az áldozatos élet értelme 1976/2.
- A szórvány-pasztorációról 1976/2.
- Kihale-e a papság 1976/2.
- Egy világi az igehirdetésről 1976/3.
- A papság továbbképzése 1976/3.
- A nők egyházi szolgálata 1976/3.
- A papi hivatás alapja 1976/4.
- megelőzi a teológiát 1977/2.
- Lelkipásztori jellegű teológia 1977/2.
- Egyházi közösségek 1977/2.
- Felkészítés a végső útra 1977/2.
- Fővárosi turizmus 1977/2.

Gyermekek a szentmisén 1977/2.  
 Derűs keresztényekké való nevelés 1978/2.  
 Az elvált, újránházassodottak lelki gondozása 1978/3.  
 – és az emberi kibontakozás 1981/2.  
 A lelkítükrök válsága 1982/1.  
 Vélemények a prédikációról 1982/2.  
 Prédikációt hallgató diákok 1982/2.  
 Prédikáció felmérések 1982/2.  
 Mérlegen a falu lelki élete 1982/2.

## LELKISÉG

Isten akarata 1969/3.  
 Karácsony misztériuma 1969/4.  
 Az ember védelméről 1970/2.  
 Krisztus halála 1970/1.  
 Szüntelen imádságról 1971/1.  
 A kenyér és bor jelentése 1971/4.  
 A Krisztus-követés értelme 1972/3.  
 Szent-Györgyi Albert versei 1972/4.  
 – és a vallási tapasztalat 1973/1.  
 Az életre vezető imádság 1973/1.  
 Lelkünkben rejtőző Isten 1973/1.  
 – a zsinat után 1973/1.  
 Az ima nem monológ 1973/1.  
 Elmélkedés a rossz miéjtéről 1973/1.  
 Ima és küldetés 1973/1.  
 Morus Tamás imája 1973/1.  
 Gondolatok az imáról 1973/1.  
 Az ima válsága 1973/1.  
 Forradalmi ima 1973/1.  
 Adventi elmélkedés 1973/4.  
 Húsvét – hitünk lelkisége 1974/1.  
 Elmélkedés az anya haláláról 1974/1.  
 Karácsonyi imádság 1974/4., 1976/4.  
 Újra fogalmazott szóbeli ima 1974/4.  
 A hétvége lelkisége 1975/2.  
 Témaindító gondolatok 1977/3., 1977/4.  
 Urunk Miatyánkjai 1977/4.  
 A megújuló hitélmény 1977/4.  
 A meditáció igénye 1977/4.  
 Korunk imádkozói 1977/4.  
 – teológia nélkül? 1977/4.  
 Népünk imája 1977/4.  
 Közösségi elmélkedés 1977/4.  
 Krisztus megtapasztalása az egyházban 1977/4.  
 Az ember keresztútja 1978/1.  
 A megtérésről 1978/3.  
 Közösségi lelkiség 1978/3.  
 Jézusért vállalt áldozatok 1978/3.  
 Tanúságtételeink 1978/3.  
 Életünk bálványai 1978/3.  
 A Titokzatos Test Szíve 1978/3.  
 Mária, egyházunk Anyja 1978/3.  
 Az Atyához vezető út 1978/3.  
 Közös családi ima 1980/1.  
 Kultusz és az imádság 1981/1.  
 Aszkézis és életöröm 1981/1.  
 A szemlélődésről 1981/2.  
 Önmagunktól Istenig 1981/2.  
 A karizmatikus megújulásról 1982/1.  
 A lelkiség közösségi dimenziója 1982/1.  
 A szemlélődés értékelése 1982/1.  
 A könyvek adományáról 1982/1.  
 Lelkiség, lelkiismeret 1982/1.  
 A világlelőlétség lelkisége 1982/1.  
 A szeretet, mint ideál 1982/1.  
 Lelkiségünk próbaköve 1982/1.  
 A lelki megújulás jelei 1982/1.  
 Vallásos élmény a kereszténység peremén 1982/1.  
 Az új keresztény lelkiségről 1982/1.  
 Keresztény lelkiség a családban 1982/2.

## LÉLEKTAN

– és a vallás 1968/2.  
 Lélekelemzés a lelképáztorkodásban 1974/2.  
 Önkifejeződésünk a szentségekben 1975/1.  
 – és szociológia 1975/3.  
 „Fasiszta” személyiségvonások 1976/1.  
 Az öntisztítás folyamata 1978/2.  
 Személyiségünk kibontakozása Krisztusban 1978/4.

## LITURGIA

– a közösségek 1967/2.  
 – a megújulás iránya 1968/3.  
 – tér kialakítás 1968/4.  
 Új miserend 1969/2.  
 Énekes szertartásaink 1969/4.  
 A templomról 1970/2.  
 Az új Lekcionárium 1970/2.  
 Ünnepeink elnevezése 1970/2.  
 Az új perikoparend 1970/3.  
 Az új magyar misekönyvről 1970/3.  
 Az eukarisztia liturgiája 1970/4.  
 A Vatikáni Miselönyv 1970/4.  
 A megújított egyházi év 1972/2.  
 – emberközelsége 1974/2.  
 A 2. Kánon 1974/2.  
 A szentmise konsekrációs szövegei 1975/2.  
 Az új liturgia lehetőségei 1975/3.  
 – öröm ünnepe 1975/4.  
 – pluralizmusa 1976/2.  
 A megújított mise magyar szövegei 1977/4.  
 – megújítása és az öregek 1978/1.  
 Jegyesek bevezetése 1978/1.  
 A papnélküli istentiszteletről 1981/2.  
 Magyar liturgikus szövegeink 1981/2., 1981/3.  
 Az új római misekönyvről 1981/4.  
 A liturgikus megújulás 20 éve 1982/4.

## MUNKA

– és a teremtett világ 1973/3.  
 – és Teilhard gondolatai 1973/3.  
 – és hitünk, egyházunk 1973/3.  
 – keresztény szemlélete 1973/3.  
 Technika és teológia 1973/3.  
 – és a II. Vatikáni zsinat tanítása 1973/3.  
 – bibliteológiai értelme 1973/3.  
 – és pihenés 1973/3.  
 A keresztény munkaszünet 1973/3.

## NEMISÉG

– és erkölcs 1969/1.  
 – keresztény nevelése 1974/1.  
 – új megközelítése 1980/3.  
 – napjainkban 1980/3.  
 – dinamikus megközelítése 1980/3.  
 A szexuális nevelésről 1980/3.  
 – lélektani szempontjai 1980/3.  
 – és az Isten-szeretet 1980/3.  
 – történeti távlatai 1980/3.  
 – próbatételei 1980/3.  
 – lelképáztorkodása 1980/3.  
 Az egészséges nemi nevelés 1980/3.  
 Felkészítés a párválasztásra 1980/3.  
 – és a teológiai vélemények 1981/1.  
 – a zsidó-keresztény istenfogalomban 1981/2.

## NÖK

– emberi méltósága 1971/4.  
 – az egyházban, hazánkban 1972/3.  
 – helyzete a Bibliában 1979/3.  
 – evangéliumi szemlélete 1979/3.  
 – az ősegyházban 1979/3.  
 – papsága 1979/3.  
 – egyházzolgálata 1979/3.  
 A nőiség misztériuma 1979/3.  
 – a történelemben 1979/3.  
 – az üdvösség eszközei 1979/3.  
 – hivatása 1979/3.  
 – szerepe az egyházban 1979/3.  
 – a vigasztalók 1979/3.  
 Anyaszentegyház 1979/3.  
 A férfi és a nő az egyházban 1979/3.  
 – lelkisége 1979/3.  
 Szemléletváltozás a nőkről 1979/3.  
 Kismamák, nagymamák 1979/3.  
 – Istene 1981/1.

## OKUMENIZMUS

Az egységről 1968/3.  
 Okumenikus Direktórium 1969/4.  
 Hívók és nem hívók 1970/1.  
 – és Péter elsősége 1970/3.  
 Közös karácsonyi örömmünk 1975/4.  
 – az NDK-ban 1976/1.

A keresztség és eukarisztia közös kérdése 1978/1.  
Ökumenikus krisztológia 1978/4.  
Az egyház egysége 1982/4.  
Ökumenikus szellemű kereszteni élet 1982/4.

## PAPSÁG

- a jövő egyházában 1967/2.  
A holnap papjai 1971/1.  
- szerepének változásai 1971/3.  
A pap hite és imája 1973/1.  
Az igazi pap 1973/1.  
Diakónus képzésről 1973/3.  
- mindennapi élete 1975/1.  
A kispap otthona 1975/2.  
A papi hivatás alapja 1976/4.  
Az imádkozó pap 1977/4.  
Papi szolgálat és a világiak 1977/4.  
A papi hivatásról 1978/1.  
A pap személyes hite 1978/4.  
Az új papi lelkiség 1979/1.  
A magyar papság létszáma 1982/1.  
Papságunk létszámának süllyedése 1982/2.  
A pap közvetítő szerepe 1982/2.  
Papi identitás a zsinat után 1982/4.  
Papi világtalálkozó 1982/4.

## PÁPAI MEGNYILATKOZÁSOK

VI. Pál a Zsinat 5. évfordulójáról 1971/2.  
VI. Pál a béke világnapjáról 1974/1.  
VI. Pál a fiatalokhoz 1972-ben 1974/1.  
VI. Pál: A Szentév a kiengesztelődés éve 1974/4.  
VI. Pál: Megújulás az evangéliumban 1975/3.  
VI. Pál: Az egyház belső egységéről 1976/2.  
XXIII. János és VI. Pál a pluralizmusról 1976/2.  
VI. Pál: Felszabadulásunk Krisztusban 1976/3.  
VI. Pál: A béke „fegyver”-ről 1976/3.  
A II. Vatikáni zsinat a békéről 1976/3.  
VI. Pál: Bizalmat a világiaknak 1977/3.  
VI. Pál: Szükséges az imádság! 1977/4.  
A Humanae Vitae enciklika évfordulójára 1978/3.  
A „Redemptor Hominis” és a papi lelkiség 1981/4.

## PÁRBESZÉD

- elméleti lelkipásztori jellege 1971/2.  
- az igehirdetésben 1972/3.  
- gyakorlata 1972/4.  
Keresztények és marxisták 1972/4.  
- mint „fordítás” 1972/4.  
- az Örök Nővel 1973/1.  
- és az Ima 1973/1.

## SZENTSÉGEK

A bűnbánat szentsége ma 1968/2.  
Eukarisztia titka 1969/1.  
Mágikus ceremóniák? 1970/1.  
Kereszteni élet 1970/1.  
A keresztség új szertartása 1970/2.  
Eukarisztia ünneplése 1970/3.  
A betegek megerősítése 1973/3.  
Az általános feloldozásról 1973/4.  
A bűn teológiájáról 1973/4.  
A bűnbánati fegyelem változásáról 1973/4.  
Bűnbánat a református teológiában 1973/4.  
Eredeti bűn taníthatósága 1973/4.  
A bűnösök egyháza 1973/4.  
Bűnbánati óra 1973/4.  
Mai ember büntudata 1973/4.  
A gyermek „halálos bűne” 1973/4.  
A keresztség nélkül meghalt gyermekekről 1974/1.  
A keresztség kiszolgáltatásának ideje 1974/3.  
Római rendelkezés a szentségek kiszolgáltatásáról 1975/1.  
A bűnbánattartás új rendje 1975/1.  
A betegek szentsége 1975/1.  
Szentségi élet megújulása 1975/1.  
Vita a házasság felbonthatatlanságáról 1975/1.  
A bérnialásról 1975/1.  
Beszélgetés a házasságról 1975/1.  
Nehézségek a szentségek vételében 1975/1.  
Betegek szentsége és lelki gondozás 1977/2.  
Felkészülés az eukarisztiára 1977/3.

Megtérés a közösségben 1978/1.  
A szenteket és a közösséget 1978/1.  
A bérnialás életkora 1978/1.

## SZENVEDÉS

Jézus és a szenvedés 1982/3.  
Életünk keresztút 1982/3.  
A szenvedés teológiájához 1982/3.  
Jób könyvének üzenete 1982/3.  
„A gyógyító Jézus” és a mai terápia 1982/3.  
Krisztus gyógyít 1982/3.  
A terápia istenszolgálat 1982/3.  
Betegség, gyógyulás 1982/3.

## SZERETET

- és a világ megszentelése 1978/2.  
A türelmes szeretet 1978/2.  
- és az agresszió 1978/2.  
- tűzhelye a család 1978/2.  
- erkölce és a bűnök 1978/2.  
- és a gyűlölet a Szentírásban 1978/2.  
Él-e még a kereszteni szeretet? 1978/2.  
- és gyűlölet az irodalomban 1978/2.  
- az üldözöttek életében 1978/2.  
- amely a végsőkig kitart 1978/2.  
Az ellenség szeretete 1978/3.  
- és a megtérés 1978/3.  
- mint tanúságtétel Istenről 1978/3.  
- és szolgálat Királya 1978/4.

## SZOCIOLÓGIA

- és a vallásgyakorlás 1969/1.  
- a szentmiséről 1970/2.  
Egyházszociológia és lelkipásztorkodás 1971/3.  
Vallásszociológia és belső dialógus 1972/3.  
A lengyel papság létszáma 1974/4.  
A tíz éves „TEOLÓGIA” felmérése 1977/1.  
Vallásos motivációk 1978/1.  
Az öregek a lelkipásztorkodásban 1979/1.  
Öngyilkosság és a lelki segítség 1979/2.  
Küzdelem az öngyilkosság ellen 1979/4.  
- és lelkipásztorkodás 1981/3.  
Krisztus Ázsia társadalmában 1981/3.  
Szociológia, vallásszociológia, katolicizmus 1982/2.  
Franciország vallási élete 1982/2.

## TÁRSADALMI VONATKOZÁSOK

Az elidegenedés 1968/1.  
A teológia társadalmi funkciója 1970/4.  
- és a magyar család 1972/2.  
Társadalom és a bűn jelentősége 1973/4.  
- és az öngyilkosság kérdése 1974/1.  
A társadalmi bűnökről 1974/1.  
Felszabadulásunk 30. évfordulója 1975/1.  
Teológus a szocializmusban 1975/1.  
A testvériség „szentsége” 1975/1.  
A felszabadulás utáni teológiai irodalom 1975/2.  
A felszabadulás három évtizede 1975/3.  
A Centralisták háborús visszaemlékezése 1975/3.  
- és az evangéliumi erkölcs 1976/1.  
A kereszteni társadalmi és politikai elkötelezettsége 1976/3.  
Az ifjú Engels kereszténysége 1976/4.  
A technikai társadalom kereszteni értéke 1977/1.  
Történelmi értékeink megőrzése 1977/1.  
A Hazafias Népfront és az egyházközösség 1977/1.  
A közösségi egzisztencia 1977/1.  
A köztulajdon megbecsülése 1977/1.  
Az olvasó népért-mozgalmak a katolikus iskolákban 1977/1.  
Pályaválasztás hivatásból 1977/1.  
A kereszteni közösségi és kozmikus küldetése 1977/3.  
Krisztus megélése a közösségben 1978/4.  
Az egyház „társadalomtana” 1981/3.

## TEOLÓGIA

- új úttai 1967/1.  
- oktatási megújulás 1967/1., 1969/2.  
- és a teológusok 1967/2.

Húsvéti misztérium 1968/1.  
Áteredő bűnről 1968/3.  
Krisztus jelenléte 1968/3.  
Karácsony kérészmája 1968/4.  
Feltámadásról 1969/1.  
– és a fejlődésről 1969/2.  
– mai feladatai 1969/4.  
Meváltó várása 1969/4.  
Szimbólumok 1970/1.  
A csoda, mint jel 1970/2.  
Emberi létünk és a karácsony 1970/4.  
Krisztus csodái 1971/1.  
Hitigazságok a zsinat után 1971/2.  
Krisztus, mint király 1971/3.  
A keresztény közösségről 1971/4.  
Antropológiai teológia 1971/4.  
– és a keresztény szimbolika 1971/4.  
– és a modern egzegézis 1972/1.  
Karácsonyi kinyilatkoztatás 1972/4.  
A katolikus hit bemutatása 1973/1.  
A transzcendens Isten 1974/1.  
– és kinyilatkoztatás 1974/2.  
– az üdvörténet 1974/3.  
Az egyházatyák időszerűsége 1974/3.  
Az üdvörténet 1974/3.  
– az üdvösség 1974/4.  
Isten megtestesülése 1975/4.  
A karácsony teológiája 1975/4.  
Az üdvösség örömhíre 1975/4.  
Örömlámpák oka: Mária 1975/4.  
A megtérés öröme 1975/4.  
Üdvösségünk alapelményei 1975/4.  
Jézus a mi örömlámpánk 1975/4.  
A Szentlélek ajándéka 1976/2.  
Hitvallás egysége, a teológiák sokfélesége az első századokban 1976/2.  
A Lélek sokféle adománya 1976/2.  
Népi vallásosságunk 1976/2.  
Egységes hit, sokrétű teológia 1976/2.  
A teológiák szintézise 1976/2.  
Teológiai pluralizmus alapjai 1976/2.  
– a hívek szolgálatában 1977/3.  
– a közösség szolgálatában 1977/3.  
Jézus sírjánál 1978/1.  
Jézus valóságos Isten, valóságos ember 1978/4.  
Jézus emberi tudása 1978/4.  
Szentlélek a megváltás művében 1978/4.  
Testvérségünk Krisztusban 1978/4.  
A vigasztalás tudománya és teológiája 1981/2.  
– és a nyelvelméletek 1981/2.  
A hitet megalapozó tapasztalat 1981/2.  
Alapvető teológia a hitről 1981/4.  
A Logos teológiája 1981/4.  
Gyógyítás, egészség, üdvösség 1981/4.  
Ingadozó-e teológiánk? 1982/2.  
Teológiai visszapiantások 1982/4.

#### TEOLÓGUS

– munkája 1969/1.  
– a természettudományról 1970/2.  
– számvetése 1970/4.  
– és a tanítóhivatal 1976/1.

#### VALLÁS

Népi vallásosság – A háromkirályok hagyománya 1968/4.  
Közösség és vallásosság 1980/1.  
A kultusz fenomenológiája 1982/2.

#### VEGSO DOLGOK

Végso döntés 1968/4.  
A halál új szemlélete 1971/1.  
– és az örök élet Krisztusban 1977/2.  
– a korai keresztény teológiában 1977/2.  
Végso magány vagy örök találkozás 1977/2.  
– bibliai értelme 1977/2.  
– a két világnézet határán 1977/2.  
Élet és halál Szent Pálnál 1977/2.  
A halál filozófiai értelmezései 1977/2.  
A keresztény élet reménye 1977/2.  
Krisztus győzelme a halálon 1981/3.  
Hivatásunk a reményre 1981/3.  
Eszkatológia a lelkipásztorkodásban 1981/4.

#### VILÁGIAK

– a jövő egyházában 1967/2.  
– 1967. világtalálkozója 1968/1.  
– küldetése 1971/3.  
Megújuló szeretet 1971/4.  
A nő méltósága 1971/4.  
Férfi és nő 1972/2.  
A Mester munkatársai 1977/3.  
– küldetése a világban 1977/3.  
– Isten népe 1977/3.  
A különböző egyházközi formák 1977/3.  
Humanizmus és az evangéliumi szolgálat 1977/3.  
Püspökök a világiakért 1982/1.  
– és a magyar egyház jövője 1982/2.

#### VILÁGRÓL

– mint keresztény feladat 1970/3.  
A modern világ és a hit 1971/1.  
Profán és megszentelt világ 1979/1.

#### ZENE

– liturgikus megújulása 1967/1.  
Egyházi zenei képzés 1967/2.  
– és a liturgia 1970/2.  
– család és ifjúság 1972/2.  
Egyházi zene a zsinat után 1977/4.  
Az egyházi éneklés kérdései 1978/2.

#### ZSINAT

I. Vatikáni zsinat 1970/2.  
„Zsinati folyamat” 1977/2.  
– a világiak feladatairól 1977/3.  
A zsinat utáni pasztorációs törekvések 1982/4.  
A zsinati tanítás befogadása 1982/4.  
A zsinat első jelentős tette 1982/4.

## A „TEOLÓGIA” BESZÉLGETÉSEI

- 1969/4. Törekvések, feladatok a ma teológiájában  
Szennay András beszélgetése **Edward Schillebeeckx**-szel
- 1972/2. A második Püspöki Szinodus után  
Goják János–Hajdók Zsolt–Tomka Ferenc beszélgetése **Bernhard Häringgel**
- 1972/3. Lelkipásztorkodás a mai világban  
Szabó Ferenc rádióinterjúja **Tomka Ferenc**szel
- 1972/4. Az egyház mai problémáiról és feladatairól  
Szennay András beszélgetése **Julius Döpfner** bíborossal
- 1973/3. A modern ember munkájáról, életéről a Biblia nyelvén  
Széll Margit beszélgetése **Xavier Léon-Dufour** professzossal
- 1974/2. Lelkipásztori egyéniségek, helyi adottságok  
Széll Margit beszélgetése **Magass Miklós, Bertók Ferenc** plébánosokkal, **Fülöp Béla** templomigazgatóval, **Czike Imre** és **Bánóczy Eőd** káplánokkal
- 1974/2. A püspök káplánjaival beszélget  
Cserháti József pécsi püspök interjúja
- 1975/1. A magyar teológia 30 éve – a teológus a szocialista társadalomban  
Hegyi Béla beszélgetése **Nyíri Tamás** professzossal
- 1975/3. „Ti hősi nemzedék vagytok...”  
Széll Margit beszélgetése **Bánk József** egri érsekkel, **Timkó Imre** és **Patáky Kornél** püspökökkel, **Galla Ferenc** professzossal, **Kardos József** és **Zsák Péter** plébánossal
- 1975/4. Mit várunk a prédikációtól?  
Hegyi Béla ankétja **Rónay Györggyel, Gyurkovics Tiborral** és **Horváth Richárd**dal
- 1976/3. „Amit Peruban láttam”  
Széll Margit beszélgetése **Bertók Ferenc** plébánossal
- 1977/1. A Teljesség dicsérete  
Széll Margit beszélgetése **Borsos Miklós** művésszel
- 1978/2. A szeretet tűzhelye: a család  
Széll Margit beszélgetése **Bozóky Éva** íróval
- 1979/1. A humanizmus határai  
Széll Margit beszélget **Vas István** íróval
- 1979/3. „Az ágak boldogsága”  
Széll Margit beszélget **Zelk Zoltán** íróval
- 1980/1. A liturgikus és eukarisztikus megújulás kezdete hazánkban  
Széll Margit beszélget **Szunyogh Xavér Ferenc** bencés tanárral és **Rajz Mihály** plébánossal
- 1980/2. Közös gondunk: a család  
Széll Margit beszélget **Fekete Gyula** íróval
- 1981/1. A létkérdések és a vers  
Széll Margit beszélget **Nemes Nagy Ágnes** íróval
- 1981/4. Élet az igazság, a jóság és a szépség jegyében  
Széll Margit beszélget **dr. Magyar Imre** orvosprofesszossal
- 1982/4. A zsinat első jelentős tette  
Széll Margit beszélget **Marie-Dominique Chenu** zsinati teológussal



